

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KARACAOĞLAN, ÂŞIK VEYSEL İLE NEŞET ERTAŞ'TA KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
DİLAN GÖRGÜLÜ

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi MEHMET AKİF KORKMAZ

GİRESUN 2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 28.05.2019 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Dilan GÖRGÜLÜ'nün "Karacaoğlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ta Kadın" başlıklı tezini incelemiş olup aday 12.06.2019 tarihinde saat 13.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif KORKMAZ	
Üye	Prof. Dr. Ali İhsan KOLCU	
Üye	Doç. Dr. Mesut TEKŞAN	

ONAY

...../...../2019

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Karacaoğlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ta Kadın” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

03.07.2019

Dilan GÖRGÜLÜ

ÖN SÖZ

Şiir, şairin hayal dünyasındaki tasavvurlarının ya da gerçek yaşamında görüp geçirdiklerinin bir kaftan olarak biçilip sözüne, kalemine ve kimi zaman da hem sözüne hem sazına aktardıklarından meydana gelen uçsuz, bucaksız bir deryadır. Karacaoğlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş da bu deryada sayısız eser vermiş ve eserleriyle gönüllerde yer etmiş halk ozanlarımızdır. Bu üç ozanın eserleri üzerine yapılan araştırmalar neticesinde daha önce kadın konusu altında Karacaoğlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın eserlerinin beraber ele alınmadığı sonucuna varılmıştır. Bundan hareketle üç âşığın eserlerinde geçen kadın imgesi incelenmek istenmiştir.

“Karacaoğlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ta Kadın” başlıklı çalışmamızda Karacaoğlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın eserlerinde geçen kadının saç, kaş, yüzü, boyu gibi fiziki vasıflarından, giyim-kuşamından, aksesuarlarından, süs malzemeleri ya da kadınla ilişkilendirilen herhangi bir unsurdan hareketle incelenmiştir. Üç âşığın gönül dilinde kadının nasıl tasavvur edildiği ve bunun eserlerinde nasıl terennüm edildiği ortaya koyulmuştur.

Tez konusunun belirlenmesi aşamasından itibaren bilgilendirmeleri, olumlu geri dönüşleri ve yol göstericiliğiyle desteğini esirgemeyip bana yardımcı olan akademik danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Akif KORKMAZ hocama çok teşekkür ederim.

Değerli zamanını ayırıp yol gösterici bilgileriyle tezime katkı sağlamış, Karacaoğlan konusunda yararlanmam gereken kaynaklar ve tezini içeriği hakkında yol göstermiş halk edebiyatının önemli değerlerinden Sayın Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU hocama teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Tezimdeki eksik yanları tamamlamam konusunda yardım eden, olumlu yorumları ve tecrüberiyle tezime katkıda bulunan Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde doktora eğitimine devam eden uzman öğretmen Yavuz Selim UĞURLU hocama teşekkür ederim.

Çalışmama moral veren konuşmalarıyla, bilgi ve deneyimleriyle katkıda bulunmuş doktora öğrencisi değerli arkadaşım Fadimana TANACI'ya ve bilgilendirici yorumlarıyla destek veren değerli arkadaşlarım Öznur KÜÇÜK, Kerime UĞUR ile Halime ŞANLI'ya teşekkür ederim.

Bugünleri görmek nasip olmayan babam Ömer GÖRGÜLÜ'ye rahmet diliyorum. Yüksek lisansın zorlu sürecinde maddî ve manevî desteğini esirgemeyen, cesaretlendiren ve bana inandıklarını gösteren tutumlarıyla varlıklarını hep hissettiren başta annem Gülüzar GÖRGÜLÜ'ye ve abilerim Bülent GÖRGÜLÜ ile Hacı Hasan GÖRGÜLÜ'ye teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

GÖRGÜLÜ, Dilan Karacaoğlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ta Kadın, Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2019, 304.

“Karacaoğlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ta Kadın” isimli çalışmada Karacaoğlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiirleri kadın konusu adı altında incelenmiştir. Araştırmanın amacı âşıklık geleneğine bağlı olarak eserler vermiş, farklı zaman diliminde, Anadolu'nun farklı diyarlarında yaşamış bu üç ozanın şiirlerinde kadın motifini ele almak ve aşağıda sıralanan başlıklara göre âşıkların eserleri arasında ortak noktalar olup olmadığını incelemektir.

Çalışmada Karacaoğlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın eserlerinde tasavvur ettikleri kadını; kadının fiziki vasıflarında güzellik unsurları, kadında giyim-kuşam, giyim-kuşamı tamamlayan takılar, süs malzemeleri ve koku, annelik, şiirlerinde geçen kadın isimleri olmak üzere altı bölümde incelenmiştir. Bu bölümlerde kadının; fiziki yapısından, giyim- kuşamından hareketle güzelliğine, kişiliğine ve âşıklara karşı olan tavırlarına dair duyguları nasıl yansıttıkları incelenmiş ve şairlerin tasvir ederken kadın ile çevresindeki nesnelere kurmuş oldukları teşbihlere, kavramlara yer verilmiştir.

Kadının saçı, yüzü, kaş gibi uzuvlarının betimlendiği başlıklarla giydiği saya, gömlek, elbise ya da kullandığı sürme, kına gibi kozmetik ürünler ve takılarla kendini bezemesini içeren başlıklar ile kadının kişiliği arasında âşıkların nasıl bağ kurdukları ve kadın imgesine yaklaşımı ortaya konulmuştur. Eserlerinde yer verdikleri unsurlardan hareketle aralarındaki benzer ya da farklı yönler belirtilmiştir. Sonuç kısmında da çalışmanın değerlendirmesi yapılmış ve kullanılan kavramların sayısını gösteren tablolara ve grafiklere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karacaoğlan, Âşık Veysel, Neşet Ertaş, Âşıklık Geleneği, Kadın

ABSTRACT

GÖRGÜLÜ, Dilan Women in Karacaoğlan, Âşık Veysel and Neşet Ertaş, Master Thesis, Giresun, 2019, 304.

In the study titled Kadın Women in Karacaoğlan, Âşık Veysel and Neşet Ertaş”, poems of Karacaoğlan, Âşık Veysel and Neşet Ertaş were examined under the name of women. The aim of the study is to examine the motifs of women in Karacaoğlan, Âşık Veysel and Neşet Ertaş's poems, which have produced works depending on minstrelsy tradition and lived in different lands of Anatolia and to examine whether there are common points between minstrels' works according to the titles listed below.

In this study, Karacaoğlan, Âşık Veysel and Neşet Ertaş conceived women in their works; beauty elements in women 's physical characteristics, clothing and accessories in women, ornaments, ornaments and fragrance, motherhood, women' s names in poems are examined in six sections. In these sections; From the physical structure, clothing-clothing, beauty, personality and how they reflect the feelings about the attitude towards lovers and poets in describing the woman and the objects around him with the diagnoses, concepts are given.

The head of the woman, hair, face, eyebrows, such as wearing limbs depicted, sayas, shirts, dresses or wearing, cosmetic products such as henna, and ornaments with self-ornament with the head of the woman's personality and how the relationship between the personality of the lovers and their approach to the image of the woman has been revealed. Based on the elements in their works, similar or different aspects between them are indicated. In the conclusion part, the study was evaluated and tables and graphs showing the number of concepts used were given.

Key Words: Karacaoğlan, Âşık Veysel, Neşet Ertaş, Tradition of love, Women.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar DİZİNİ	XII
GRAFİKLER DİZİNİ	XIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
KARACAOĞLAN, ÂŞİK VEYSEL İLE NEŞET ERTAŞ'TA KADIN	17
1. KADININ FİZİKİ VASIFLARINDA GÜZELLİK UNSURLARI	17
1.1. ÂŞIKLARDA SAÇ İMGESİ.....	17
1.1.1. Farklı Unsurlarla Saçı Tasvir Etme	18
1.1.2. Zülfü Siyah ile Ak Gerdan, Mah Yüz Arasında Kurulan Tezatlık	26
1.1.3. Güzelde Zülûf Kokusu	28
1.1.4. Saç Yoluyla Kıskanma	29
1.1.5. Zülûf Yoluyla Güzelin Acımasızlığını Anlatma	30
1.1.6. Güzeli Saç Yoluyla Övme, Sevgisini Dile Getirme	32
1.1.7. İpek ile İbriş/Ebrüşüm Saçlar	37
1.1.8. Altun/Altın Saçlar	38
1.1.9. Zülfün Teline Bağlı Olma-Asma-Asılma.....	39
1.1.10. Yel Esmesiyle Zülüfler.....	40
1.1.11. Saçı Sümbüle-Güle-Reyhana-Menekşeye Benzetme.....	42
1.1.12. Mor Zülüflü Sevgili.....	43
1.2. ÂŞIKLARDA GÜZELİN YÜZÜ	43
1.2.1. Gül Yüz	44
1.2.2. Siyah Zülûf-MahYüz Tezâtı.....	46
1.2.3. Mah/Ay Yüz	47

1.2.4. Nur Cemâl	50
1.2.5. Yüz Yoluyla Sevgisini Dile Getirme	51
1.2.6. Al Yüzlü	60
1.2.7. Melek Yüzlü Güzel	61
1.2.8. Güler-Güleç Yüz	62
1.2.9. Benli Yüz.....	63
1.2.10. Yüz Yoluyla Sevgilinin Vefasızlığını Dile Getirme	65
1.3. ÂŞIĞIN MİHRABI: KAŞ	67
1.3.1. Hilâl Kaş	67
1.3.2. Kalem Kaşlı.....	69
1.3.3. Kaş Yoluyla Sevgilinin Acımasızlığını Anlatma	70
1.3.4. Kaşı Keman.....	72
1.3.5. Kaş – Göz ile Kaş – Kirpik Tenasüplüğü.....	72
1.3.6. Kaşı Kara Güzel	77
1.3.7. Kaşı Kur'an-Kerim'deki Harflerle Teşbih Etme.....	79
1.4. ÂŞIKLARIN DİLİNDE KADININ KONUŞTUĞU YER: GÖZ.....	79
1.4.1. Kömür-Kara Gözlü Kadın.....	80
1.4.2. Sevgilinin Gözyaşları	81
1.4.3. Kadının Işığı: Ala/Ela Göz	85
1.4.4. Ahu Gözler	90
1.4.5. Sevgilinin Bakışları	92
1.4.6. Sevgilinin Gözlerindeki Sürme	102
1.4.7. Gözleri Şems/Güneş ile Teşbih Etme.....	106
1.4.8. Mühür Gözlü Yâr	108
1.4.9. Göz Yoluyla Sevgisini Dile Getirme	109
1.4.10. Göz Yoluyla Sevgiliye Sitem Etme, Acımasızlığını Dile Getirme.....	113
1.5. SEVGİLİNİN SİLAHI KİRPİKLER	116
1.5.1. Hançer - Ok Kirpikler	117
1.5.2. Kirpiklerin Ceng Etmesi	118
1.5.3. Kirpik Yoluyla Sevgisini Dile Getirme	119
1.6. ÂŞIKLARIN TASVİRİNDE GÜZELLERİN FINDIK BURNU	120
1.7. SÖZLE TATLININ BİRLEŞTİĞİ YER: GÜZELİN AĞZI	121

1.8. ÂŞIĞIN VUSLAT YERİ: GÜZELİN DUDAĞI	124
1.8.1. Bal Dudak	124
1.8.2. Güzelin-Sevgilinin Dudağını Emmek/Tatmak İstemek	126
1.8.3. Kiraz Dudaklar	127
1.8.4. Dudakları Şeker, Şerbet Gibi Tatlı Görme	128
1.8.5. Gül Dudak	129
1.8.6. Zülâl Dudak.....	130
1.8.7. Âb-ı Kevser Gibi Dudak/Leb	130
1.8.8. Dudak-Yanak.....	130
1.9. KADININ BÜLBÜL MİSALİ DİLİ.....	131
1.9.1. Şirin Dil.....	132
1.9.2. Tatlı Dil	132
1.9.3. Şeker, Şerbet Dil	133
1.9.4. Bal Dil	134
1.9.5. Dudu Dil.....	135
1.9.6. Bülbül Gibi Dil.....	136
1.9.7. Peynir Dil	137
1.9.8. Dili Emmek	137
1.9.10. Diğer Başlıkların Dışında Dil Yoluyla Sevgisini Dile Getirme	137
1.9.11. Diğer Başlıkların Dışında Dil Yoluyla Sevgiliyi Yerme.....	138
1.10. ÂŞIKLARIN İNCİSİ: KADININ DIŞLERİ	138
1.10.1. Dişi İnciye Benzetme	139
1.10.2. Diş Yoluyla Güzelin Vefasızlığını Anlatma	140
1.11. ÂŞIĞIN GÖMÜLDÜĞÜ YER: SEVGİLİNİN GAMZELERİ	141
1.12. KIRMIZI GÜLÜN BİTTİĞİ YER: SEVGİLİNİN YANAKLARI.....	143
1.12.1. Al Yanak.....	143
1.12.2. Elma/Alma Yanaklar	145
1.12.3. Gül Yanak.....	146
1.12.4. Al Yanakları Bal ile Teşbih Etme	148
1.12.5. Yanak Yoluyla Sevgisini Dile Getirme	149
1.12.6. Yanakları Öpme, Emme ve Buse Alma.....	151
1.13. ÂŞIĞIN GÜNEŞİ KADININ GERDANI	153

1.13.1. Ak Gerdan ile Ben, Zülûf Tezâtı	153
1.13.2. Gerdanı Öpmek, Emmek İsteme	155
1.13.3. Gerdan Yoluyla Sevgisini Dile Getirme	155
1.13.4. Gerdan Yoluyla Sevgilinin Vefasızlığını Anlatma	157
1.14. KADINDA NARİNLIĞIN SİMGESİ EL-PARMAK	157
1.14.1. Ak El	158
1.14.2. El Yoluyla Sevgiliyi Yerme, Sitem Etme, Kızma.....	159
1.14.3. Sevgilinin Elinde Bulunan Kadeh, Bade.....	161
1.14.4. Sevgilinin Elindeki Tas	162
1.14.5. Sevgilinin Elindeki Nesnelere.....	163
1.14.6. Parmak	164
1.15. MISRALARDAKİ AK-BEYAZ KOLLAR	165
1.15.1. Altın Bilezik-Burma.....	165
1.15.3. Sırma Kol	165
1.15.2. Sevgilinin Boynuna Sarılmasını İsteme	166
1.15.3. Ak/Beyaz Kol.....	167
1.15.4. Ak/Beyaz Kolun Üzerine Dökülen Belig.....	168
1.15.5. Sevgiliye Beddua Etme	168
1.16. GÜZELİN TANE TANE BENLERİ.....	169
1.16.1. Çifte Benler/Benlerin Dizilmesi, Sıralanışı.....	169
1.16.2. Ben Yoluyla Sevgisini Dile Getirme	170
1.16.3. Ak Yüzdeki-Gerdandaki Benler	174
1.16.4. Al Yanaktaki Benler	175
1.17. ÂŞIKLARIN SİĞİNAĞI KADININ GÖĞSÜ	176
1.17.1. Göğsün Geçtiği Örneklerde Sevgisini Dile Getirme.....	176
1.17.2. Güzelin Göğsünün Ağrı	179
1.17.4. Güzelin Ak Göğüsleri.....	180
1.17.5. Turunçlanmış Göğüs	182
1.17.6. Tomurmuş Göğüs	183
1.17.7. Göğsün Düğmesi.....	183
1.17.8. Göğüs Yoluyla Sevgilinin Vefasızlığını Dile Getirme	184
1.18. KADININ İNCE GÖRÜNÜMÜ: TENİ-GÖVDESİ-BEDENİ	185

1.18.1. Beyaz Ten/Siyah Ten-Beyaz Gövde.....	185
1.19. ÂŞIKLARIN TASAVVURUNDA KADININ İNCE BELİ	186
1.19.1. Bele Bağlı Olan Kemer	187
1.19.2. İbrişim Kuşak ile Bel	188
1.19.3. Güzelin İnce Çizgileri: Boyu ile Beli.....	189
1.19.4. Sevgilinin Beline Sarılmak İsteme.....	189
1.19.5. Belin Geçtiği Örneklerde Sevgiliyi Tasvir Etme.....	190
1.20. GÜZELİN AYAKLARI.....	192
1.20.1. Sevgilinin Ayağına Giydikleri	192
1.20.2. Ak Topuk ile Ayak.....	192
1.20.3. Ayak Unsurunun Geçtiği Sevginin Dile Getirildiği Örnekler	193
1.21. ZARİFLİĞİN TİMSALİ: GÜZELİN BOYU	195
1.21.1. Sevgilinin Boyunu Uzatması	195
1.21.2. Uzun Boylu Güzel.....	196
1.21.3. Usul Boylu	196
1.21.4. Güzelin Eğri/Bükük Boyu.....	197
1.21.5. Güzelin Boyuna Sarılmak İsteme	198
1.21.6. Âşığın Selvi –Servi Boylusu	198
1.21.7. Boyuna Takılan Aksesuarlar.....	199
1.21.8. Fidan Boylu Güzel	200
1.21.10. Farklı Unsurlarla Boyu Teşbih Etme.....	201

İKİNCİ BÖLÜM

2. KADINDA GİYİM-KUŞAM.....	203
2.1. BAŞLIKLAR VE BAŞA TAKILANLAR.....	203
2.2. GELENEKSELLİĞİN ÇİZGİSİ: ELBİSE VE GİYSİ PARÇALARI	205
2.2.1. Kadın Giyiminde Gömlek	205
2.2.2. Kadında Yelek	206
2.2.3. Kadında Üç Etek: Saya	206
2.2.4. Endamın Örtüsü Fistan.....	206
2.2.5. Kadının Gizem Perdesi: Duvak, Peçe	207
2.2.6. Kadın Giyiminde Don	208
2.2.7. Güzellerde Şalvar Giyimi.....	209

2.2.8. Al Önlüklü Güzeller	210
2.2.9. Gömlek Üzeri Cepken	210
2.2.10. Farklı Diyarlardan Gelen Şal	210
2.2.11. Zarafeti Gösteren Kuşak	211
2.2.12. İnce Belde Kemer	212
2.2.13. Göğsü Kapatın Mücevher: Düğme	212
2.2.14. Kadında Giyiminde Renkler	213
2.2.15. Kadın Giyiminde Farklı Kumaşlar	214
2.3. KADIN AYAKKABILARI	217

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GİYİM-KUŞAMI TAMAMLAYAN TAKILAR	219
3.1.1. Saç Bağı	219
3.1.2. Zülüflerin Bağlayıcısı: Toka	220
3.1.3. Fındık Burunda Hızma	220
3.1.4. Kulaktaki Parıltı: Küpe	220
3.1.5. Ak Kollarda Bilezik	222
3.1.6. İnce Parmakta Yüzük	222
3.1.7. Kadında Aksesuar: Düğme	223
3.1.8. Kadında İnceliğin Göstergesi: Kemer	224
3.1.9. Ak Bilekte Halhal	224
3.1.10. Diğer Kullanılan Aksesuarlar	225

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SÜSLEME UNSURLARI VE KOKU	226
4.1. SÜRMELİ GÜZEL	226
4.1.1. Sürmeli Ala Göz	226
4.1.2. Kaş, Gözü Sürmeli	227
4.1.3. Kalem, Kudret Kalemi Sürmek	228
4.1.4. Sürmeli	229
4.2. KINALI AK ELLER	229
4.2.1. Kınayı Kanla Teşbih Etme	229
4.2.2. Ak Ele Kına Yakmak	230

4.2.3. Kınalı El ve Sürmeli Göz	231
4.3. KADININ ÂŞIKTAKİ KOKUSU	231
4.3.1. Cennet ve Çiçek Kokusuyla Sevgilinin Kokusunu Teşbih Etme	232
4.3.2. Mis koku, Misk ü anber	234
4.3.3. Sevgilinin Kokusu ve Yel.....	235
4.3.4. Sevgilinin Kokusu	236
4.3.5. Kallemiş Kokusu.....	237
BEŞİNCİ BÖLÜM	
5. ANNELİK	238
ALTINCI BÖLÜM	
6. ŞİİRLERİNDE GEÇEN KADIN İSİMLERİ	251
SONUÇ.....	269
KAYNAKÇA.....	276
EKLER.....	280
EK 1 TABLOLAR.....	280
EK 2 GRAFİKLER	284

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Kadının Fiziki Vasıflarında Güzellik Unsurları Tablosu.....	280
Tablo 2: Kadında Giyim-Kuşam Tablosu.....	281
Tablo 3: Giyim-Kuşamı Tamamlayan Takılar Tablosu.....	282
Tablo 4: Süs Malzemeleri ve Koku Tablosu.....	282
Tablo 5: Annelik Tablosu.....	283
Tablo 6: Şiirlerinde Geçen Kadın İsimleri Tablosu.....	283

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1: Kadının Fiziki Vasıflarında Güzellik Unsurları Grafiği.....	284
Grafik 2: Kadında Giyim-Kuşam Grafiği.....	285
Grafik 3: Giyim-Kuşamı Tamamlayan Takılar Grafiği.....	285
Grafik 4: Süs Malzemeleri ve Koku Grafiği.....	286
Grafik 5: Annelik Grafiği.....	286
Grafik 6: Şiirlerinde Geçen Kadın İsimleri Grafiği.....	287

GİRİŞ

Folklor araştırmacıları tarafından incelemeye tabi tutulan anne, kız kardeş, eş, öğretmen, doktor gibi farklı statüleri sahip bir varlık olan kadın üzerine araştırmacılar ya kadın bir şairin hayatı ve edebî eserleri üzerine çalışmış ya da kadının herhangi bir vasfı, etkileyici güzelliği, fiziki özellikleri, giyim-kuşamı ya da narin, kırılğan görünümü, anaç olan güçlü yapısı, davranışları, benliğinde ilgi çeken yönleri gibi kadına ait edebiyatla ilişkili birçok konuda eserler verip çalışmalar yapmışlardır. Bu konuda çalışmacılara divanların, cönklerin, romanların, halk hikâyelerinin, efsanelerin, masalların ve şiirlerin kaynaklık ettiği görülmüştür.

Halk şiiri sınıflandırılmaları arasında yer alan âşıklık geleneği/edebiyatına bağlı olarak eser vermiş, Karacaoğlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiirlerinde geçen kadın konusunun incelenmesinden oluşan çalışmamız akademik kaynaklardan ve onlara kaynaklık eden şiirlerin yol göstericiliğinden hareketle oluşturulmuştur.

Temeli sözlü geleneğe dayandırılan içinde bulunulan topluma ait her türlü unsurun işlendiği sazlı-sözlü, sözlü ya da zamanla anlatılanların kâğıda, elektronik kültür ortamına aktarıldığı halk şiiri koluna âşıklık geleneği denilmektedir.

Âşık edebiyatının doğuşu konusunda Özkul Çobanoğlu (2000:128-129) 12. yüzyılda yayılmaya başladığını, 16. yüzyılda teşekkül ettiğini ve 17. yüzyıldan itibaren gelenek hâline geldiğini ifade etmiştir. “Âşık tarzının kahvehanelerle doğuşu ve sanatlarını icra ettikleri mekâna göre bir icra töresine sahip olmalarıdır. Bir başka söyleyişle âşık tarzı icra töresi tamamen kahvehane ortamının mahsülüdür.” (Çobanoğlu, 2000:137). Kahvehanelerde doğup yayılan ve âşıkların diyar diyar dolaşarak zamanla düğünlerde, âşıklar bayramı gibi farklı etkinlikler ile farklı mekânlarda icra etmeleri sonucu meydana gelen âşık tarzının mahsülleri âşık edebiyatı sahasının ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Âşık tarzı edebiyatı alanında meydana gelen ürünler arasında mani, koşma, varsağı, semai, türkü gibi sözlü nazım Şekilleri vardır. Bunlar içinde bilhassa Korkmaz'ın türkü türü ve kültürü üzerine yaptığı yüksek lisans çalışmasında aktarığı Kaşgarlı Mahmut, Ali şir Nevaî yaşadığı dönemlerin dışında üzerinde çalışılmaya başlanmış ve zamanla kalıcı olan türler arasında yer alan türküler vardır. “Sözlü kültür ürünü türküler dizeler, dize kümeleri, ölçü ve kafiye gibi Şekil unsurlarıyla belli biçimlerde ortaya konur ve icra edilir” (Korkmaz, 2006: 5-50).

Aşk, tabiat, vatan gibi konular ile ezgilerin birleşiminden oluşan bu dize kümelerinin birleşimi olan türküler sözlü kültürün mahsülü olup âşıklık geleneğini icra edenlerin sözüyle ya da hem sözü hem sazıyla birleşince her çağda kendinden söz ettiren bir tür hâline gelmiş ve âşık edebiyatının yayılmasında bir etken olmuştur.

“Sözlü dönem Türk kültürü ürünleri birbirinden çok farklı çağlarda, yine birbirinden çok değişik bakış açılarıyla birçok esere konu olmuştur” (Korkmaz, 2015:641). Bunlar arasında sözlü dönem ürünü olup zamanla yazıya geçirilenler, elektronik ortama aktarılan farklı bakış açılarıyla karşımıza çıkan destanlar, masallar, efsaneler, türkülerin hikâyeleri ya da Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin gibi halk hikâyeleri ve halk edebiyatının mihenk taşları arasında bulunan anlattığı kahramanlık hikâyesiyle, hikâyeden söylenen destanlarla, kahramanlar tarafından çalınan kopuzla âşıklara ilham olan, araştırmacılara kaynak olan Dede Korkut Hikâyeleri akla gelmektedir. Bu hikâyelerden erkek kahramanların alpliğinin ve fiziki unsurlarının yanı sıra kadının fiziki yapısı ile benliğini gösteren güçlü oluşuna dair tasvirleri görmekteyiz.

Dirse Han ivine geldi. Çağırıp hatunına soylar görelüm hatununa ne soylar:

Soylama

Aydur:

Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı
İvden çıkup yoriyanda selvi boylum
Topuğında sarmaşanda kara saclum
Kurulu yaya benzer çatma kaşlum
Koşa badem sımayan tar ağızlum
Güz almasına benzer al yanaklum
Kavunum viregüm düvlegüm
Görür misin neler oldu¹ (Ergin, 1989:79).

¹ Dirse Han evine geldi. Çağırıp hatununa söyler, görelim ne söyler:

Deyiş

Der:

Beri gel başımın bahtı evimin tahtı
Evden çıkınca yürüyünce selvi boylum
Topuğunda sarmaşınca kara saçım
Kurulu yaya benzer çatma kaşım
Çift badem sığmayan dar ağızlum
Kavunum yemişim düvleğim
Görüyor musun neler oldu (Ergin, 2005:22.)

Dede Korkut Hikâyeleri içinde yer alan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyunu Beyan Eder hikâyesindeki bu tasvirle diğer hikâyelerdeki kırk ince belli kız, uzun boy, ela göz, kara göz gibi tasvirlerle kadının güzelliğini ve Pay Piçen Beyin Kızı Banu Çicek'in bir erkek gibi Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek ile at koşturması, ok atması gibi örneklerle kadının güçlü oluşunu, Kazan Bey'in karısı Burla Hatun'un oğlu Uruz için kendini feda etmek istemesiyle anne olması gibi vasıflara yer vermesiyle Dede Korkut Hikâyeleri araştırmacıların kadın imgesini incelemesinde durak noktası olmuştur. Aynı zamanda yapılan bu tasvirler farklı zaman diliminde benzer şekillerde farklı eserlerde kadının nasıl tasavvur edildiğini göstermekte ve çalışmamızdaki kadın imgesinin incelenmesinde bize kaynaklık etmektedir.

Âşıklık geleneğini icra edenlere âşık, saz şairi, ozan, halk şairi ya da halk ozanı, hak şairi, çöğür şairi, kalem şair, meydan şairi gibi adlar verilmiştir. Günümüzde daha çok âşık terimi kullanılmaktadır (Sakaoğlu, 2014:100-101).

Âşıklar son zamanlara kadar devam eden bir telakkiye göre, umumiyetle şairler iki kısma ayrılır:

- a- Kalem şairleri; yani, yüksek sınıfa mahsus şiirler yazan klasik şairler.
- b- Meydan şairleri; yani, halk toplantılarında irticalen de şiirler tertip eden ve onları sazları ile çalip söyleyen saz şairleri (Köprülü, 1962:18).

Fuat Köprülü'nün yaptığı bu tasnife göre meydan şairleri sınıfına giren âşıkların bu geleneğe başlamaları ve sürdürmeleri farklılık göstermektedir. Herhangi bir hazırlık yapmadan irticalen söyleyenler hem söyleyip hem yazarlar, usta-çırak ilişkisine göre yetişenler, rüyada bade içmesi sonucu bu geleneğe adım atanlar, kimi zaman da kendisini bu geleneğin usüllerine göre yetiştirenler olduğu gibi sadece kalem şairi olarak da görevlerini yapanlar olmaktadır.²

Bu geleneği temsil eden âşıklar, genellikle çeşitli müzik aletlerini kullanarak sanatlarını yapmışlardır. Zamanla kullanılan aletlerde çeşitlilik ve farklılık olmuştur.

Anonim, âşık ve tekke şiiri her zaman ezgiyle okunmuştur, çok kere de müzik âletinin eşliği söz konusudur. Başlangıçta kopuz ve türevleri şiire eşlik ederken zaman içinde müzik âletleri bağlama, çöğür, ney, mey, kudüm, tambur, kaval, düdük vb. gibi farklılaşmış, fakat şiir hiçbir zaman müzikten ayrılmamıştır (Günay, 2008:38).

²Âşıklık geleneği kökeni, oluşumu, temsilcileri ve edebiyatı hakkında daha fazla bilgi için (Çobanoğlu, 2000), (Artun, 2005), (Günay, 2008) bakınız.

Şiirlerde ağırlıklı olarak hece ölçüsü kullanılmıştır. Bazı âşıklar aruz ölçüsünün belli kalıplarıyla tür ve şekillerinde yer vermiştir. Genellikle kullandıkları nazım birimi dördlüktür. Yarım kafiye ağırlıklı olduğu görülmüştür. Şiirlerde akıcılığın, yalınlığın ve doğallığın hâkim olduğu bir dil göze çarpmaktadır. Eserlerde kendilerine özgü imgelere, kavramlara ve benzetmelere yer vermelerinin yanı sıra benzer teşbih ve mazmunları da kullanmışlardır.

Halk şiirine halk hikâyelerine cazibelerini temin eden edebî unsurların başında bu ekseriyetle mekanizmaları bakımından klasik edebiyatımızdakinden pek farklı olmayan mecazlar dünyası gelir; bu eserlerde hiçbir şey tam reel, objektif şekilde görülmez; hayal ve mecaz halk şairini alelade günlük dilden başka bir dille konuşturur ve kuvvetli halk şairini ananeden aldığı bu kalıplaşmış dilde yeni ifade imkânları bulmaya sevkeder. Halk şairini divan şairinden ayıran bu vasıf onun bu muayyen (belirli) hâlinde âdetâ babadan oğula intikal eder gibi nesilden nesile geçen hazır ifade şekillerinin, hazır mazmunların, hazır mecazların, çerçevesi içine fakat reel tasvirler halinde değil belki duyuş, düşünüş parıltıları halinde geniş bir halk kalabalığının hayat sahnelerini, insan kafasını burgulayan ezeli meseleleri, ümitsiz insanın tesellilerini, bedbaht insanın tatmin edilmemiş arzularını, isyanını ve tevekkülünü (kaderine razı olmasını), geçici olduğu için kuvvetli neşelerini yerleştirmiş olmasıdır (Boratav, 2000:84).

Pertev Naili Boratav'ın bu ifadeleri ile Doğan Aksan'ın "...Halk şiirinde ince duyguların, içten isteklerin, bunlara bağlı olarak el değmemiş, özgün imgelerin dile getirildiği..." (Aksan, 2016:70) ifadesi halk şiiri ürünlerinin içeriğini, şeklini, kendine has üslubunu özetler niteliktedir. Şiirlerinin son dördlüğünde imzalarını taşıyan mahlaslar bulunmaktadır. Halk şairleri kendi duygu dünyalarından hareketle aşk, ayrılık, gurbet, vatan gibi birçok konuda ürün vermiş, içinde bulunduğu toplumun nevi tercümanı olmuş, onlara ait her türlü unsuru şiirlerinin malzemesi haline getirmiş önemli şahsiyetlerdir.³

Âşık tarzı edebiyat alanında eser veren Âşık Veysel ve Neşet Ertaş'ın eserleri daha önceleri kadın başlığı altında ele alınmamıştır. Karacaoğlan'ın başlıca konuları arasında yer alan kadın, kadın güzelliği birçok araştırmacı tarafından üzerinde çalışılan konular arasındadır. Yapılan literatür taraması ve gerekli çalışmalardan

³Şiir, şiirin dili hakkında ayrıntılı bilgi için (Aksan, 2016) bakınız. Halk şiirinin içeriği, işleyişi ve tür ve şekilleri ile ilgili geniş bir bilgi için (Aksan, 2016), (Çobanoğlu, 2012) bakınız.

sonra üç şairin eserlerinin kadın çatısı altında beraber ele alınmadığı sonucuna varılmış ve bu başlık altında ele alınmaya karar verilmiştir.

Bu çalışmada farklı zamanlarda yaşamış üç halk ozanının dilinden kadının nasıl vasfedildiğini aktarıp aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları incelemektir. Aynı zamanda bu çalışmayla resim, müzik, heykel, sinema, tiyatro gibi modern sanatlara, farklı disiplinlere ışık tutmuş farklı topraklardan gelmiş, farklı üsluplara sahip ama özde aynı duygu terennümlerinin esintisinin olduğu bir şiir geleneği olan halk şiirinin aynasında kadın imgesine dair gerçeklere ulaşmak hedeflenmiştir.

İlk olarak üç şairin hayatları ve şiirlerinin yer aldığı kaynak kitaplar ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın şiir kısmında Karacaoğlan'ın eserleriyle ilgili Müjgan Cunbur (1973), Saim Sakaoğlu (2012) Mustafa Necati Karaer (2013) gibi araştırmacıların kitapları incelenmiş ve bunlar arasında en güncel olan Mustafa Necati Karaer'in "Karacaoğlan Hayatı ve Bütün Şiirleri" kitabı esas alınmıştır. Neşet Ertaş'ın eserleriyle ilgili Bayram Bilge Tokel, Haşim Akman, Muammer Yılmaz, Erol Parlak gibi araştırmacıların kaynakları incelenmiş bunlar arasından daha fazla eserin verildiği Erol Parlak'ın Garip Bülbül Neşet Ertaş-II (2013) kitabı esas alınmıştır. Âşık Veysel'de ise bütün şiirlerinin toplandığı Dostlar Beni Hatırlasın (2016) kitabı kaynak olarak kullanılmıştır.

Çalışmada âşıklık geleneği ve bu yaptığımız çalışmanın içeriği hakkında bilgi verildikten sonra şairlerin hayatları ve edebî eserlerine dair bilgiler verilmiştir. Yapılan araştırmadan ve şiirlerin bulunduğu kitapların baştan sona incelenmesinden sonra çalışmada hangi bölümlerin olacağına karar verilmiştir. Üç âşığın şiirleri "kadının fiziki vasıllarındaki güzellik unsurları", "kadında giyim-kuşam, "süs malzemeleri ve koku", "giyim-kuşamı tamamlayan takılar", "annelik" ve "şiirlerinde geçen kadın isimleri" olmak üzere altı bölümde ele alınmıştır. İncelenirken kadının fiziki vasıflarında güzellik unsurları, kadında giyim-kuşam, süs malzemeleri ve takılar bölümünde kadının fiziki yapısı esas alınarak baştan aşağı şekilde sıralanmıştır. Annelik, şiirlerinde geçen kadın isimleri bölümleri ile süs malzemeleri ve koku bölümündeki koku kısmında bu sıralama yoktur. Bu bölümlerde âşıklara dair örnekler sırayla verilmiştir. Altı bölümde de örnekler âşıkların yaşadıkları yüzyıllar esas alınarak geçmişten günümüze doğru sıralanmıştır.

Bölümler incelenirken her konu başlığı hakkında genel bilgi verilip âşıkların eserleri buna göre ele alınmıştır. Ana başlıklardan hareketle şairlerin yer verdiği kavramlar, teşbihlere göre alt başlıklara ayrılmıştır. Verilen alt başlıklarda da Karacaoğlan'ın “Siyah zülfü mah yüzüne kıvrırır”, “Siyah zülfü mâh yüzünde gül gibi”; Âşık Veysel'in “Âhu gözler o bakışlar”, “Âhu gözlü sümbül saçlı maralım” Neşet Ertaş'ın “Kaşların karasına/Kurbanım arasına”, “Kaşların kara kara/Açtı bağrıma yara”⁴ örneklerindeki gibi önce şairlerin kendi şiirleri içindeki benzer ya da birbirini çağrıştıran kelime ya da mazmunlar belirlenip tasnif edilmiştir. Daha sonra şairlerin hangi başlıkta örnek verip vermediği veriyse aralarında benzer yanları olup olmadığı belirtilmiştir.

Sonuç kısmında aynı geleneğin temsilcisi olan âşıkların yaşadıkları yüzyılların şartları ile doğup büyüdüğü, yaşamlarını sürdürmüş oldukları sosyo-kültürel çevrenin, yaşam biçiminin farklı olmasının etkilerinden hareketle âşıkların eserlerinde kadının nasıl terennüm ettiği ortaya koyularak çalışmanın genel değerlendirmesi yapılmıştır.

Şairlerin kadına ait saç, yüz, kaş ya da giydiği saya adı verilen gömlek, libaslar, ak ellere sürdüğü kına, gözlere sürdüğü sürme, annelik, kadın isimlerine dair eserlerinde yer verdikleri unsurlarla ilgili kullanımını sayısal ifadelerle görsel gösteren tablolara ve grafiklere yer verilmiştir. Bu hesaplama çalışmada verilen örneklerin sayısına göre yapılmıştır.

Halk şiirine bağlı olarak kadın başlığı altında kadın imgesine her araştırmacı kendi süzgecinden geçirip ilişkilendirdiği unsurlarla da farklı bir bakış açısı, bir yenilik getirmiştir. Bu bağlamda araştırmacıların birbirlerini tamamladıkları görülmüştür. Bazı çalışmalarda örneklerde çeşitlilik var, fakat çalışmanın bölümlerinde verilmesi gereken noktalarda yani başlıklarda, ilişkilendirilen unsurlarda eksiklikler olduğu yeterli açıklamaların olmadığı görülmüştür. Bazılarında da örnek azlığı vardır çok uzun bir şekilde verilen açıklama kısmı birkaç örnek verilip diğer başlığa geçilmiştir. Burada şairlerin yer verdiği imgeleri, teşbihleri görmek mümkün olmamıştır. Örneğin şair siyah zülfü tezadı olan beyaz gerdanla,

⁴ Karacaoğlan'ın “Siyah zülfü mah yüzüne kıvrırır” (Karaer 2013:72/15-4/2),

“Siyah zülfü mâh yüzünde gül gibi” (Karaer 2013:105/67-1/2);

Âşık Veysel'in “Âhu gözler o bakışlar” (Dostlar Beni Hatırlasın 2016: Yârin Beyaz Gerdanında/90-3/2),

“Âhu gözlü sümbül saçlı maralım” (Dostlar Beni Hatırlasın 2016: Bizim Eller Yaylasına Yürümüş/124-5/4);

Neşet Ertaş'ın “Kaşların karasına/Kurbanım arasına” (Parlak 2013: Kaşların Karasına/445-1/1,2),

“Kaşların kara kara/Açtı bağrıma yara” (Parlak 2013: Kaşların Karasına/445-2/1,2)

yüzle beraber anlatırken bu kalıbı farklı nesnelere teşbih etmiştir. Buna dair örneklere çok fazla yer verilmemiştir. Bilhassa Karacaoğlan ile ilgili olan çalışmalarda şiirlerde geçen isimleri ya da anne gibi kavramlara ya hiç girilmemiş ya da kısa bir şekilde verilip geçildiği bu kısmın eksik bırakıldığı görülmüştür.

Muhakkak ki çalışmamızda âşıkların eserlerinde fark edemediğimiz ya da eksik kalmış olan, yeni bir bakış getiremediğimiz tek düze kalmış noktalar vardır. Ozanların eserlerinde yer verdiği tabiat, buldukları coğrafyanın güzelliklerini, durumunu anlatan, toprağının kokusunu veren vatan, gurbet gibi kadınla ilişkilendirdiği diğer konularla ilgili gördüğümüz kısımlara yer vermiş olmakla beraber görülmemiş taraflarda olmuştur. Çalışmamızda eksik gördüğümüz bir diğer kısım ise Karacaoğlan'ın eserleri farklı araştırmacılar tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Aktarılırken okumadan okumaya değişen küçük farklılıklar vardır. Örneğin bir araştırmacı el diye çevirdiği kelimeyi diğer araştırmacı il diye çevirmiştir. Çalışma karşılaştırmalı ele alındığı ve kadın başlığıyla sınırlandırıldığı için bu yönüne çalışmanın gidişatı gereği değinilmemiştir.

Çalışmamıza şiirleriyle kaynaklık eden Karacaoğlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın hayatı ve edebî eserlerine dair bilgiler şöyledir:

Eserleriyle halk şiirinde ölümsüzlüğe imza atan, edebiyatımızda âşıklık geleneğinin önemli temsilcileri arasında yer alan Karacaoğlan'ın doğum ve ölüm tarihleri ile hayatı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Araştırmacıların yapmış olduğu çalışmalardan hareketle genel kabul gören tarih 17. yüzyıldır.

Babasının Kara İlyas adında bir asker olduğu, kendisinin de ordu şairi olduğuna dair görüşler bulunmaktadır. Âşığın asıl adı ise Wilhem Radloff'un derlediği Karacaoğlan ile İsmigân Sultan Hikâyesi'nde Sımayil (İsmail) olarak geçerken, başka araştırmalarda Halil, Hasan ya da Âşık Mehmet olarak da geçmektedir.

Barak Türkmenlerinden, Çilingiroğlu Varsaklarından, Sailoğlu Varsaklarından olduğuna dair görüşler bulunan şairin, Çukurova ya da Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan konargöçer bir yaşam süren Varsak Türkmenlerinden olduğu düşünülmektedir.

Memleketinin tam neresi olduğu bilinmemektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda memleketi olduğu düşünülen belli başlı bazı vilayet ve kazalar şunlardır:

Kozan vilayetinin Feke kazasının Gökçe köyü, Erzurum, Kilis, Kırşehir, Binboğa, Adana, Maraş, Mersin'in Mut ya da Silifke ilçesi, Belgrad'tır.

Nerede, nasıl öldüğüne dair net bir bilgi yoktur. Akşehirli Ahmet Hamdi Efendi'nin verdiği bilgilere göre doksan altı yaşında ölmüştür. Ayrıca Karacaoğlan ait olduğu söylenen bazı makamlar ve mezarlar bulunmaktadır. Bunlar: Sorgun Yozgat'taki Mezar Başdere Koyağı'ndaki Karacaoğlan Mezarı, Mut'ta Karacaoğlan'a ait olduğu söylenen makam, Cezel Yaylası, Düldül Dağı, Zemzem Yaylası, Hodu Yaylası'nda gibi yerlerde mezarı olduğu söylenceleri vardır (Sakaoğlu, 2012:135-138). Ağırlıklı olarak mezarı olduğu düşünülen yerler: Mersin, Adana, Maraş ve Erzurum'dur. Bunda Karacaoğlan'ın gezici âşıklardan olup sabit bir yerleşkesinin olmaması da etken olarak görülmektedir.⁵

Karacaoğlan mahlası yazılan her şiir şaire ait değildir. Sakaoğlu ve Karaer, buna neden olarak Karacaoğlan'ın irticalen söyleyen âşıklardan olması, şiirin ilk ortaya çıktığı andan sonra yayılıp değişmesi, şairin konargöçer bir hayatının olması, o yüzyılda ya da farklı zaman diliminde yaşamış olan mahlası Karacaoğlan olan ya da başka şairlerin şiirlerinin Karacaoğlan'a atfedilmesi, yazıya geçirilme zamanı gibi etkenlerden kaynaklandığı görüşünü dile getirmişlerdir (Sakaoğlu, 2012:161-162), (Karaer, 2013:26-28).

Âşığın şiirlerinde samimi, doğal, bir dilin hâkim olduğu görülür. Yer yer de Arapça, Farsça kelimeler ve tamlamalar da kullanarak eserlerine ayrı bir renk katmıştır. Kendine özgü bir üslup çizgisi vardır. Bulunduğu toplumun belli kalıplarının dışına çıkıp güzellere olan duygularını anlatırken cinsellik unsurlarını açık bir şekilde ifade etmiştir.

Sekizli ve on birli hece vezinlerini kullanmıştır. Dizelerinde ağırlıklı olarak yarım kafiye hâkimdir. Ses benzerliklerin olması, kelimelerin aynı dörtlük veya şiirin tamamıyla bir uyum içinde kullanması şiire ayrı bir ahenk katmıştır. Şiirlerinde tabiata ait gerçek ürünleri kullandığı, hayali unsurların bulunmadığı görülür. Edebî

⁵ Karacaoğlan'ın doğum tarihi için (Sakaoğlu, 2012: 105-111), (Karaer, 2013:9-11) bakınız.

Ölüm tarihi ile ilgili bilgiler için (Sakaoğlu, 2012:131-134) bakınız.

Karacaoğlan'ın gerçek adı hakkında ayrıntılı bilgi için (Sakaoğlu 2012: 111-114), (Karaer, 2013: 9-11) bakınız.

Karacaoğlan nerelidir? (Sakaoğlu, 2012: 115-130),(Karaer, 2013: 28-30) bakınız.

Karacaoğlan varsak olduğu hakkındaki bilgiler için (Sakaoğlu 141-144) bakınız.

sanatlarla şiiirlerini süsleyen âşık en çok kullandığı sanatlar mecaz-ı mürsel, teşbih ve istiaredir.⁶

Yaşadığı zaman diliminden günümüze kadar nice şairi etkilemiş, şiiirleriyle kaynaklık etmiştir. Ona ait olduğu söylenen şiiirlerinin çoğu derlemeler, cönkler, tezkireler yoluyla araştırmacılar tarafından gün yüzüne çıkarılmış ve çevrilmiştir. Karacaoğlan üzerine Müjgan Cunbur (Karacaoğlan-1973), Prof. Dr. Saim Sakaoğlu (Karaca Oğlan-2012), Mustafa Necati Karaer (Karacaoğlan'ın Hayatı ve Bütün Şiiirleri-2013) gibi birçok bilim insanı ve araştırmacılar tarafından kitap yazılmış, kongre, sempozyum gibi bilimsel şöenlerde bildiriler sunulmuş, makaleler ve tezler yazılmıştır.

Şiiirlerinde sevgiye, aşka yer veren Karacaoğlan'ın ana konularından biri de kadınlardır. Gittiği yerlerde gördüğü her güzele meyil eden, ona methiyeler düzüp duygularını dile getiren bir âşıktır. Şiiirlerindeki kadın günlük hayatta karşılaştığı güzel kızlardan, sevgililerden, gelinlerden oluşmaktadır. Fiziki özelliklerine, giyim kuşamına, takılarına, kullandığı süs malzemelerine kadar baştan ayağa kadar tasvir eden âşık, kimi zaman bu yolla övmekte coşkun duygularını, özlemine, kavuşma arzusunu arz ederken kimi zaman da güzelin bu özelliklerinden hareketle vefasız oluşunu, çektirdiği acıları, ondan ayrı kalmasını dile getirerek yermiştir. Kadın nesnesine bağlı olarak içinde bulunduğu konargöçer yaşamın bir parçası olan tabiatı, bunun yanı sıra ayrılık, gurbet, ölüm, yiğitlik konularına yer veren âşık, dini konulara şiiirlerinde az yer vermiştir. Savaş, göç gibi konular yoktur ama sosyal yaşama dair aksaklıklar çok olmasa bazı şiiirlerinde görülmektedir.

Türk edebiyatında âşıklık geleneğinin usta şairleri arasında yer alan asıl adı Veysel Şatıroğlu olan halk ozanı Âşık Veysel, Sivas'a bağlı Şarkışla ilçesinde çiftçilik yapan Ahmet ve Gülizar Şatıroğlu çiftinin çocuklarından biri olarak 1310 (1894) yılında dünyaya gelmiştir. Babası tarafından Veysel adı verilen şair, yedi yaşındayken bulunduğu çağın bulaşıcı hastalıklarından olan çiçek hastalığına yakalanıp sol gözünü kaybetmiştir. Diğer gözünü de bir kaza sonucu kaybetmiştir. Sağ gözüyle ilgili olarak Ali Berat Alptekin'in "...diğerini de sarı öküzün boynuza kurban verir..." ifadesiyle (Alptekin, 2009: 4), Ümit Yaşar Oğuzcan'ın "Gel gör ki talihsizlik yine yakasını bırakamamış Veysel'in. Bir gün inek sağarken babası yanına

⁶ Karacaoğlan'ın kullandığı dil ve üslub hakkında geniş bir bilgi için (Gülensoy,1990), Sakaoğlu, 2012), (Karaer 2013) bakınız.

gelmiş. Veysel ansızın dönüverince; yakında bulunan bir değneğin ucu öteki gözüne girivermiş. O göz de akıp gitmiş böylece.” (Dostlar Beni Hatırlasın, 2016: 5) ifadesinden tam nasıl kaybettiği bilinmese de vehim bir olay sonucunda kaybettiği görülmüştür.

Gözleri görmediği için okula gidememiştir. Babası onu hayata tutundurmak ve bir zanaat sahibi olması için şiirler ezberletmiş, Molla Hüseyin, Çamşıhlı Ali Ağa gibi hocalardan dersler aldırıp saz çalıp söylemesine vesile olmuştur. Halk ozanlarından deyişler çalarak zamanla sazda ve sözde ehlileşmiştir.

İlk evliliğini ailesinin isteği üzerine yirmi beş yaşında akraba kızlarından Esmâ ile yapmıştır. Sekiz yıl süren bu evlilikten iki çocuğu olmuştur. Oğlu daha on günlükken ölmüştür. Eşi başka bir erkekle kaçınca kızına kendisi bakmıştır. Fakat kızı da iki yaşındayken ölmüştür.

İkinci evliliğini Sivas’ın Hafik ilçesinin Karayaprak köyünden olan Gülizar adlı bir kızla yapmıştır. Bu evliliğinden Zöhre, Ahmet, Hüseyin, Menekşe, Bahri, Zekine (Sekine), Hayriye adında yedi çocuğu olmuştur. Bunlardan Hüseyin vefat etmiştir.

Gün yüzüne çıkarıp onu tanıtan kişi dönemin milli eğitim müdürü ve aynı zamanda Türk edebiyatının değerli kalemlerinden olan Ahmet Kutsi Tecer’dir. I. Sivas Halk Şairleri Bayram’ında çalan âşıklara Ahmet Kutsi Tecer “Halk Şairi” olduklarına dair belge vermiştir. Âşık Veysel, bu belgeyle artık diyar diyar gezip düğünlerde, şenliklerde ve bu tarz bayramlarda çalıp söyleme şansı bulmuştur.

Cumhuriyetin onuncu yılı için yazdığı “Türklerin İhyası Hazreti Gazi” şiiri çok beğenilmiştir. Bu şiirde Atatürk’e olan sevgisini, saygısını dile getiren ozan Atatürk’ü görmeyi çok istemesine rağmen bu isteği gerçekleştirilememiştir. Aynı zamanda bu yayınlanan ilk şiiridir.

Saz çalıp türkü söylemenin yanı sıra zorlu olan yaşam koşullarından dolayı çiftçilikte yapmış ve Ahmet Kutsi Tecer’in desteğiyle Köy Enstitüleri’nde saz öğretmenliği de yapmıştır.

Ahmet Kutsi Tecer tarafından şiirlerinin kitaplaştırılmasının yanı sıra radyolara çıkması, Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun senaryosunu yazdığı “Karanlık Dünyam” filmiyle hayatının sinemaya aktarılması, çıkardığı plaklar ile sanat

hayatında yükselmeye başlamıştır. Devlete yaptığı hizmetlerinden dolayı maaş bağlanmış ve devlet himayesindeki ilk saz şairi olmuştur.⁷

Yaşadığı akciğer kanseri hastalığı sonucu 21 Mart 1973 tarihinde Sivas'ın Şarkışla ilçesinin Sivrialan köyünde vefat etmiştir.

Âşık Veysel, rüya görüp pir elinden bade içen ya da usta-çırak geleneğine göre yetiştirilen âşıklardan değildir. Almış olduğu eğitim, sesini güzel olması, kabiliyetli olması sonucu halk şairleri arasında yer almıştır. Geleneğin halk ozanlarından Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal, Yunus Emre, Ömer Hayyam gibi birçok şairin şiirlerinden etkilenip onlara ait eserleri okumuş ve sanatını icra etmeye böyle başlamış olan âşık, zamanla kendi çizgisini gösteren eserlere imza atmış, şiirlerini okuduğu halk şairlerinin isimlerine de şiirlerinde yer vererek onlara olan saygısını göstermiştir.

Topluma ait maddî ve manevî değerlere şiirlerinde yer vermiştir. Hayatı acılarla, zorluklarla geçen dünyası kararmış olmasına rağmen gönül dünyası aydınlık olan bir âşıktır.

Yalın halkın anlayabileceği bir dili vardır. Kendine özgü bir üslubu olan âşık şiirleriyle ezgisiyle hem sanatını konuşturmuş hem de bundan hareketle şiirlerindeki öğreticilik yanınada dikkat çektiği, öğütlerde bulunduğu görülmüştür. Yarım kafiyeyi ağırlıklı olarak kullandığı görülmüştür. Şiirlerinin son dördlüğünde kullandığı mahlaslar şunlardır: Sefil Veysel, Veysel, Veysel Şatır'dır.

Vatanını çok seven ve askere gitmeyi çok istediği halde gözleri nedeniyle gidemeyen ozanın, en çok işlediği konulardan biri vatandır. Vatan sevgisi, birlik ve beraberlik duygusu bununla beraber Atatürk'e olan sevgisi şiirlerinde ağırlıktadır.

Tabiat konusuna da geniş yer vermiştir. Köyünde ilk meyve bahçesi yetiştiren şair, yaşamını devam ettirdiği Sivas başta olmak üzere toprak, çiçek, ağaç, nehir gibi kısacası tabiata ait her şey şiirlerinin malzemesi olmuştur.

Yâre duyduğu özlemi, sevgisini, onun vefasızlığını, gurbette onsuz geçen zamanları, onun dillere destan olan güzelliğine dair unsurlar ile aşk konularına yer vermiştir. Bununla ilgili olarak hemşerisi Yavuz Bülen Bakiler'in şu ifadeleri Veysel'in aşka olan bakış açısını daha net açıklar niteliktedir:

⁷ Bu kısma ait bilgiler başlığımız gereği ayrıntıya girilmeden verilmiştir. "Benim Sadık Yârim Kara Topraktır" (Alptekin, 2015:14) kitabına ayrıntılı bir bilgi için bakınız.

Yavuz Bülent Bakiler: Âşık Veysel’de sevgili genellikle ondan “kaçan nazlanan”, ama “öldürürcesine bakan”, “baktığında yakıp kavuran”, göle bir ceylan indiğinde, yolda ürgülenerek, salınarak yürüdüğünde... kalbe ateşler saçan”, “zamana hükmeden” ele avuca sığmaz bir güzeldir. “Gözleri can alıcı bir cellattır” mübarek yüzü, kalplerde ansızın aşk uyandıracak kadar” büyüleyicidir. Veysel’den “yan yan kaçan” ama ona gülerek bakan “yüreğine ateşler saçan” bir sevgili. Veysel’i “dillere düşüren”, “peşinden koşturan”, kapısında kul olarak” bile görmek istemeyen bir vefasız dilber... (Bakiler, 1989: 47; Aktaran Alptekin, 2009: 44).

Varlığı, birliği, gönül dünyasında din, dil, ırk ayrımı yapmayan şair din motifiyle bu konudaki görüşlerini dile getirmiştir.

Sivas dışına çıkmasıyla gurbetle tanışan şair, yaşadıklarını, hasretliğini gurbet konusuyla anlatmıştır. Bunun dışında gözleri nedeniyle okuyamamış olması en büyük üzüntüleri arasındadır. Şiirleri aracılığıyla halkı bilhassa gençleri okumaya teşvik etmiş, okumanın önemine vurgu yapmıştır. Hayatı yaşadığı rahatsızlıklar, kazalar sonucu hastanelerde geçen âşığın bu yaşadıklarını eserlerine de yansıttığı görülmüştür.⁸

Neşet Ertaş Aydest, Bozlak gibi türlerin babası olarak bilinen Muharrem Ertaş ile eşi Döne Ertaş çiftinin beş çocuğundan (Necati, Neşet, Ayşe, Nadiye, Muhterem) biri olarak 1938 yılında Kırşehir’in Çiçekdağı ilçesinin Kırtıllar köyünde dünyaya gelmiştir.

Maddi imkânlarının el vermemesi, hayat şartlarının zor olmasından ötürü okul hayatı olmamıştır. Hamurunda şiirler yazmak, herhangi bir enstrüman çalmak ve söylemek olan âşığın, küçük yaşlarda annesinin çamaşır tokacından ve babasının sazının tellerinden aldığı parçayla yaptığı sazı çalmaya başlayarak müzik hayatı başlamıştır. Abisiyle birlikte sanatını icra eden babalarının yanında köy köy gezip köçeklik yaparak, davul, zurna çalarak ya da farklı enstrümanları çalarak hem sanatlarını icra etmişler hem de ekmek paralarını kazanmışlardır.

Döne Ertaş ayaklarındaki hastalıktan dolayı vefat etmiştir. Küçük yaşlarda yaşadığı bu kayıp âşıkta derin izler bırakmış, bu da şiirlerine, türkülerine yansımıştır. Çoğu şiirinde annesine olan özlemine, öksüzlüğün verdiği acıyı dile getirdiği görülmektedir.

⁸ Âşık Veysel’in hayatı ve edebî eserleriyle ilgili geniş bir bilgi için: (Veysel, 2016), (Bilgiç, 2015), (Tektaş, 2007), (Alptekin, 2015) bakınız.

Annesinin ölümünden sonra Muharrem Ertaş yeniden evlenmiştir. Babası askere gidince evin geçimini sağlamak için kimi zaman âşık, devşirmecilik yani dilencilikte yapmıştır.

Deşirmenin, geçim nedeniyle istemeden yapılan bir şey olduğunu belirten Ertaş, bu olgu ile ilgili olarak Abdallar arasında yer anlayışı da, Biz Hak rızası için deşiririz. Ne verirsen, onu yeriz ama hırsızlık yapmayız. Bize yerleşmiş olan duyu, öteden beri gelen budur. Rızasız lokma haramdır bizde. Kapı kapı avuç açarız, ama hırsızlık yapmayız! (Parlak, 2013: 307).

Babasının dönmesiyle birlikte Yozgat, Kırıkkale gibi şehirlerde belli bir süre kalsalarda zamanla Kırşehir'e tekrar dönmüşlerdir. Hemşerisi Hacı Taşan'ın Ankara'da radyoya çıkması ozanı şevklendirmiştir. Bunun üzerine o da gider ve ilk denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İkinci denemesinde kabul edilmiştir. Muzaffer Sarısözen âşığı konservatuvara götürüp türkülerini plâklara kaydetmiştir. Böylece radyo aracılığıyla sesini duyurmaya başlamıştır.

Ankara'dan sonra ilk olarak İstanbul'a gider. Şençalar Plak'ta sözleşme yapar ve ardından gazinolarda çıkıp söylemeye başlamıştır. Gelgitli bir dönem yaşamış olan âşık memleketine tekrar dönüş yapsada oradan Ankara'ya geçmiş ve pavyonlarda çıkıp türkülerini orada icra etmiştir. Ankara'dan tekrar İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da da saz çalmak için gittiği Hüseyin Koluman'ın Sazevine ortak olmuştur.

İstanbul'da bulunduğu yıllarda evini temizlemeye gelen asıl adı Nigar Yetiş olan ve Leyla olarak hitap etmesiyle nüfusa Leyla olarak genç kızla evlenmiştir. Yedi yıl süren bu evlilikten Döne, Hüseyin ve Canan adında üç çocuğu olur. Fakat küçük yaşlarda âşık olmadan evlenmesi, gibi nedenler evliliğinin bitmesine neden olmuştur. "Kendim Ettim Kendim Buldum", "Hata Benim" türküleriyle içinde bulunduğu durumu izah edip evliliğinin bitmesinde kendisini suçlu bulmuştur.

Ününün arttığı bu yıllarda konser için gittiği Almanya dönüşünde kaza geçirir ve Yugoslavya'da hapse girmiş olan âşık, evliliğinin bitmesi, alkol gibi sebeplerden nedeniyle rahatsızlık geçirmiştir. Tedavi için Almanya'ya gittiği yerleşmiştir. Orada düğünlerde çıkmaya başlar zamanla konserlere de çıkmasıyla adını Almanya dışında duyurmuştur. Aynı zamanda Almanya'da sanat okulunda saz hocalığı dersleri vermiştir.

Yurt dışında kaldığı zamanlarda sürekli Neşet Ertaş öldü haberleri yapılmıştır. Bu durum âşığın kırılmasına, üzülmeye neden olmuştur. Bu durumu önlemek ve vatan hasretine son vermek için Türkiye'ye dönüp İzmir'e yerleşmiş ve büyük aşklarından biri olan Seyhan Hanımla evlenmiştir. Plakların, kasetlerin çıkarmaya devam ederek unutulmaya yüz tuttu denilen ozan büyük bir dönüş yapmıştır.

Âşık, 1996 yılında gerçekleşen Müzik Ödülü'nde Türk müziği dalında ödül almıştır. 1998 yılında TRT Neşet Ertaş belgeseli yapılmıştır. Bunun yanı sıra “Neşet Ertaş Kitabı”yla (2002) Bayram Bilge Tokel, Neşet Ertaş Yaşamı ve Bütün Şiirleri” (2001) kitabıyla Öner Özcan, “Garip Bülbül Neşet Ertaş” (2013) kitabıyla Erol Parlak, “Gönül Dağında Bir Garip” (2006), kitabıyla Haşim Akman, “Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası”yla (2017) Muammer Yılmaz gibi birçok araştırmacı ve yazar tarafından hayatı ve eserleri kitaplaştırılmış; tezler yazılmış ve bildiriler sunulmuştur.

Devlet sanatçısı ödülü, Ahilik Sanat Ödülü, TBMM Üstün Hizmet Ödülü ve 2010 yılında UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi Ödülüne layık görülen âşık, İstanbul Üniversitesi Bağlama Konseri'nde İstanbul Üniversitesi Fahri Doktora unvanını almıştır. Memleketi Kırşehir'de açılan bir bulvara ve liseye de Neşet Ertaş adı verilmiştir (Parlak, 2013:476-498).

Yaşadığı mesane kanseri hastalığı sonucunda 25 Eylül 2012'de İzmir'de vefat etmiştir. Memleketi Kırşehir'in Çiçekdağı ilçesinde toprağa verilmiştir.

İlk zamanlarda üslubunda babası Muharrem Ertaş, Bayram Aracı, Ahmet Gazi, Davut Sularî, Âşık Mahzuni Şerif, Karacaoğlan, Âşık Veysel gibi isimlerin yansımaları olduğunu, onları dinlediğini kendi söylemlerinde de dile getirmiştir.

Âşık Veysel'imizin sözlerine de saygım var. Neden saygım var? Açıkça söylediği için. Anlaşılır şekilde söylediği için. Farsça veya üstü kapalı söylemediği için. Şair olsun, âşık olsun, her kim olursa olsun söylediği söz eğitici; söylenen bir söz karşı tarafın anlaması içindir. Herkesin anlayacağı dilden söylenmesi lazımdır ki karşı taraf bir şey anlansın bundan. Onun için ben Âşık Veysel'imize saygı duyarım. Sözleri herkesin anlayacağı dildir. Tabii babam rahmetlik Kerem'in kitabını, Karacaoğlan'ın kitabını, Pir Sultan Abdal'ın kitabını alırdı. Bunlardan havalandırma yapardı. Ama ben öyle bir şey alıp önüme, yapmadım. Ama bazı dikkatimi çeken sözler olursa havalandırdıklarım da olmuş olabilir yani (Akman, 2006: 133-134).

Sade, anlaşılır içinde bulunduğu kültürü yansıtan herkes tarafından anlaşılır bir dili vardır. Kendine has bir tavrı olan bunu mısralarında, eğitim almadığı halde saz ya da diğer müzik aletleri kendi kendine çalmayı öğrenmesi, saza getirdiği ek perde sayıları, ritimleri çıkarmadaki başarısı ve bozlak, oyun havaları, aydost, uzun hava gibi türkülerini seslendirirken kimseye benzemeyen bir çizgisi vardır.

Şiirlerinde babası tarafından ona verilen yaşamını özetleyen “Garip” mahlasını kullanmıştır. Ayrıca Yaşar Kemal tarafından “Bozkırı Tezenesi” olarak adlandırılmıştır.

Neşet Ertaş’a anlamlı bir misyon yükleyen romancı Yaşar Kemal’in “bozkırın tezenesi” nitelemesini belki ilk defa duyuyorsunuzdur... Yokluğun ve yoksulluğun, acının ve kavrulmuşluğun simgesi olan “bozkır”ın tezenesi... Neşet Ertaş’ı ve sanatını çarpıcı iki kelime ile anlatan etkileyici bir niteleme (Tokel, 2002: 26).

Neşet Ertaş’ın hayatı yoksullukla, geçim derdiyle, gurbetle, sevda acısıyla, Abdallık geleneğine mensup olduğu için hor görülmekle geçtiği için hak ettiği değeri geç almış bir halk şairidir. İnsana ait, hayata dair, görüp geçirdiği bütün unsurlara dair her şeyi şiirlerinde yer vermiştir. Bunlardan biri evrenselliştir. Neşet Ertaş’ta tıpkı Âşık Veysel gibi insan ayrımcılığına karşıdır. Her zaman birlik ve beraberlikten yana olmuştur. Sözleriyle de bunu ifade etmiştir. “Bütün kalpler Allah’a bağlı, gece gündüz seninle, benimle olan canlı candır.” “Şimdiye kadar hiçbir türkümün içinde ayrımcılık yapmadım. İnsan ayrımını kabul etmedim, etmiyorum! Dünya üzerindeki insanoğullarının hepsinin canları aynı candır. Ayıran kendini ayırır!” (Parlak, 2013:37-38).

Bir diğer konuda aşktır, sevgidir. Ondaki aşk sadece sevgiliye değil bütün insanlığa olan aşktır. Her kulu sevmiş ve bunu da eserlerinde vurgulamıştır. Ayrıca sevgiliye duyulan ve geçmişte yaşadığı ya da yaşamasına izin verilmeyen mutsuz sonuçlanan aşkları da âşıkta ayrı bir etki yaratmış ve bu yangının alevleri de sazına işlemiştir.

Her daim kadına saygıda kusur edilmemesi, onların baş tacı edilmesi gerektiğini belirten âşık, bir sevgiliye duyulan duyguların dile getirmenin dışında çok yer verdiği başlıklardan biri de anneliktir. Annesinin genç yaşta vefat etmesi onda büyük acılara yol açmış ve bu hasretlik onsuz geçen hayatın, ömrün zorluğu, sözüne ve sazına yansımıştır.

Mesleği gereği köy köy gezmeye başlayan âşık zamanla memleketi dışına çıkmaya başlamış ve gurbetle ve ayrılıkla tanışmıştır. Aileye, sevgiliye, memlekete olan özlemine, çoğu şiirinde dile getirerek sıra hasretinin yüreğindeki terennümlerini ifade etmiştir.

Bir başka konuda ölümdür. Ölümü, onun varlığını, gerçekliğini şiirlerinde hep hissettirmiştir. Ölümle ilk annesini kaybederek tanışmış daha sonra babası Muharrem Ertaş'ın ölümüyle beraber iki kolu da kırılan âşık bu acıyı eserlerinde de vurgulamıştır. Âşığın tam kaç eseri olduğu belli değildir. Çoğu eserini plaklar, kasetler ve albümler aracılığıyla kayıt altına almıştır. Günümüzde çoğu türkü söyleyenlerde Neşet Ertaş'ın tınılarının ve ezgilerinin yansımaları görölmektedir.⁹

⁹ Neşet Ertaş'ın hayatı ve edebi eserleri hakkında geniş bir bilgi için (Tokel, 2002), (Akman, 2006), (Parlak, 2013), (Yılmaz, 2017) bakınız.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARACAOĞLAN, ÂŞİK VEYSEL İLE NEŞET ERTAŞ'TA KADIN

1. KADININ FİZİKİ VASIFLARINDA GÜZELLİK UNSURLARI

1.1. ÂŞIKLARDA SAÇ İMGESİ

Yüz güzelliğini gösteren temel vasıflardan biri olan saç, şiirlerde göze ilk çarpan unsurlar arasında yer almaktadır.

Saç/zülûf; boyun (gerdan), yanak, göz, dudak gibi yüzün herhangi bir uzvuyla bağ kurularak anlatılmaktadır. Şairler kadına ait bu uzuvlardan hareketle saçta vurgu yapıp kadına olan sevgisini dile getirerek onu methedip eşsiz bir varlık olarak göstermişlerdir. Kimi zaman da saç yoluyla sevgiliye beddua ederek kızgınlığını, sitemini dile getirmişlerdir. Sevgilinin mağrur oluşu, âşığın canını incitmesi, zulüm etmesi gibi acımasız yönlerine değinmişlerdir.

Zülûfler şiirlerde kıvrım kıvrım, halka halka, perişan, dağınık, topuklara kadar uzun oluşu gibi farklı şekillerde tasavvur edilmiştir.

Saçla ilişkilendirilen bir diğer unsur da kokudur. Genel olarak sevgilinin saçta etrafa hoş bir koku yaydığı söylenen misk ü anber (misk ü amber) gibi kokmaktadır. Bunun yanı sıra sümbül (sümbül), gül, reyhan, gibi çiçeklerin eşsiz kokusuyla da teşbih edilmiştir.

Renk olarak geceyi (leyl, şeb) çağrıştıran siyah renk dizelerde hâkimdir. Siyah saç, siyah zülûf, kara zülûf gibi ifadelerle tasavvur edildiği görülmüştür. Saç kokunun yanı sıra rengiyle de sümbüle benzetilmiştir. “Renk (zülûf-i siyah) ve kokusuyla (buy-ı zülûf) saç sümbüle benzer, kimi zaman da kıvrımlı ve mor renkli sümbülü kıskandırır, perişan eder” (Kaya, 2000:245).

Şiirlerde saç, kâkül, zülûf, tel, zülûf teli, saç teli, turra, sırma, perçem şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Zülûfler; altın, ibriş, rüzgâr (yel), ipek, sırma gibi unsurlara benzetilerek anlatılmıştır. Canını acıtmasıyla narla (ateşle) kıvrımlı olması yönüyle yılanla, her bir teliyle de ejderhaya benzetilmiştir.

Sevgilinin zülfündeki her bir teli âşıklar için ayrı bir kıymet arz eder. Âşıklar bunu kement (zincir) etmek, zülfün tellerine asılmak gibi ifadelerde dile getirerek sevgilinin bir parçası olmak istemişlerdir.

Âşıklar, sevgilinin saçını başkasına taratmak, örgü yaptırmak, yad ellere yani sevgiliye aşık olan diğer rakiplere vermek istememesi gibi durumlarla da saç yoluyla kıskandıklarını ifade etmişlerdir.

1.1.1. Farklı Unsurlarla Saçı Tasvir Etme

Sevgilinin saçını burma olarak ifade etme şekli Karacaoğlan'ın şiirlerinde çok bulunmaktadır. Aşağıdaki verilen örneklerde 53 numaralı şiire ait birinci ve ikinci dördlüklerdeki son dizedeki “Kalsın sana top zülüfü burmalı” nakaratı şiirin genelinden hareketle açıklandığında tevriyeli kullanılmış olduğu görülmektedir. Burada hem sevgilinin saçındaki burmayı yani kıvrımın kastedildiği hem de gül yığınının vurgu yapıldığı görülmüştür.

Bir gülceğiz istedim de vermedi
Çocuk kadar hatırımı görmedi
Bilmem garip sandı yoksa görmedi
Kalsın sana top zülüfü burmalı (Karacaoğlan 2013:96/53-1)

Evinizin önü çevre ağıl mı
Bu bahalık güzellikten değil mi
Gülün kökü bahçenizde değil mi
Kalsın sana top zülüfü burmalı (Karacaoğlan 96/53-2)

Aşağıdaki dizelerde zülüflerin burma biçiminde olduğu söylenilmiştir.

Zülfü gerdanına burmalı gelin (Karacaoğlan 194/216-1/4)

Zülüflerin burma burma (Karacaoğlan 323/422-1/3)

Karacaoğlan, sevgilinin saçlarının güzelliğini ifade ederken çok kullandığı kelimelerden biri de sırmadır. Aşağıda farklı şiiirlerinden alınmış olan dizelerde şair, sevgilinin ya da güzelin saçlarının parlaklığını altın suyuna batırılan yaldızla yani sırmayla teşbih ederek anlatmıştır.

Afşar beğlerinde gördüm bir güzel
Kozan Ovası'nda çeker göçünü
Kadir Mevlâm öğmüş kendin yaratmış
Sırma ile karıştırmış saçını (Karacaoğlan 100/60-1)

Sırma karıştırmış sünbül saçına (Karacaoğlan 129/108-1/3)

Altın sırma düşmüş sandım topuğa (Karacaoğlan 268/336-3/2)

Sırma gibi yanar yârin saçları (Karacaoğlan 276/352-3/2)

Güzelin vasıflarının anlatıldığı bu dörtlükte ay parçası gibi yüzüne düşen siyah saçları güle benzetilmiştir.

Okur derler bir güzele uğradım
Siyah zülfü mâh yüzünde gül gibi
Boyu kısa amma kendi münasip
Uzar gider bir şıvgacık dal gibi (Karacaoğlan 105/67-1)

Aşağıdaki örneklerde âşık; sevgilinin saçındaki lüleli, dalgalı ve bukleli gibi farklı şekillerdeki görünümüne vurgu yapmak amacıyla kıvrım kıvrım, dalga dalga ikilemelerine yer vermiştir.

Kıvrım kıvrım olmuş zülfünün ucu
Mor menevşe boynun eğdiği gibi (Karaaoğlan 106/68-3/3,4)

Dostumun zülfü dalga dalgadır (Karacaoğlan 299/288-3/1)

Farklı şiiirlerden alınan dizelerde birçok ya da demet demet anlamına gelen deste deste yinelemesiyle saçların çokluğu betimlenmiştir.

Yârimin zülfü deste destedir (Karacaoğlan 181/193-5/1)

Deste zülûf al yanağa düzgündür (Karacaoğlan 261/325-3/2)

Zülûfleri deste deste (Karacaoğlan 337/443-8/2)

Âşıklar genellikle saçları uzun, topuklara varacak şekilde tasavvur etmişlerdir. Karacaoğlan'ın şiiirlerinde de bu görülmektedir. Âşık aşağıdaki örneklerde güzelleri tasvir ederken saçların topuklara kadar uzandığına, güçlü ve paha biçilemez oluşuna topuklara kadar uzandığını söyleyerek vurgu yapmıştır.

Karacaoğlan da der gördüğün öğer

Uzundur saçları topuğun döğer

Vermişler beş bini bin daha değer

Kesilmiş bahası alamıyorum (Karacaoğlan 164/165-4)

Saçları topukla eyliyor cengi (Karacaoğlan 188/205-3/3)

Altun saç bağları topuğa değer (Karacaoğlan 198/221-4/2)

Topla zülûflerin yere değmesin (Karacaoğlan 207/236-3/3)

Karacaoğlan, aşağıdaki örneklerde güzelin zülfünün gerdana, ay gibi parlayan yüze, yanaklara, bele taranıp dökülmesini tasvir etmiştir.

Tarayıp zülfünü dökmüş saçını (Karacaoğlan 167/170-3/3)

Taramış zülfünü dökmüş yüzüne

Top zülûfler ablak yüze uygundur (Karacaoğlan 250/308-3/3,4)

Taramış zülfünün indirmiş saçın
Dökmüş ince bele tel karma karış (Karacaoğlan 263/329-2/3,4)

Zülfünü dökmüş gerdâne
Tatar nazlanı nazlanı (Karacaoğlan 294/375-3/3,4)

Âşık, güzelin bu dörtlükte düğümlenmiş o parlak saçlarına kendisinden başkası dokunursa dokunan kişinin kendisinin bulunduğu hâlden daha kötü bir durumda olmasını istemiştir.

Yeter olsun yeter olsun
Çağ atlattın yeter olsun
Turalanmış sırma saçın
Çözen benden beter olsun (Karacaoğlan 328/429-1)

Karacaoğlan'ın ilgisini çeken yanlardan biri de alının üzerine dökülen kesilmiş kısa saç olan kâkül ile yüze dökülen perçemdir.

Kâkülleri yüzde tel incinir mi (Karacaoğlan 115/84-4/4)

Zülûf burma ile kâkül çürümez (Karacaoğlan 203/230-5/2)

Kâkül müdür zülûf müdür tel midir (Karacaoğlan 258/320-3/4)

Kesmiş kâkülünün dökmüş eğnine (Karacaoğlan 267/336-1/3)

Alnı perçemli kulağı küpeli (Karacaoğlan 142/129-1/3)

Alnı mor perçemli yârdan ayrıldım (Karacaoğlan 142/130-1/4)

Perçem zülûf takımından (Karacaoğlan 333/437-3/3)

Bu dörtlükte gelinin zlfndeki kıvrımlı, bukleli görünüm halka Şekline benzetilmiştir.

Allıdır Şalvarının tor yolları
Gayet ince düşmüş güzel belleri
Halka halka olmuş zülfün telleri
Tel tel edip ak yüzüne kor gelin (Karacaoğlan 197/221-2)

ÂŞık, genellikle güzelin saÇlarını yüzünde, gerdanında tel tel yani ayrı ayrı dökülmesini istemiştir. SaÇların bu Şekilde duruşu güzele ayrı bir hava vermektedir.

Arkasında saÇı tel tel saz gibi (Karacaoğlan 86/37-2/2)

Siyah zülfü mah yüzünün üstüne
Tel tel eyle Yaradan'ı seversen (Karacaoğlan 183/197-1/3,4)

Zlflerin tel tel eder tarardın (Karacaoğlan 208/239-3/2)

Ahu gzl, tatlı dilli, inci dişli güzelin yıldızlar gibi ışıklar saÇan kklleriyle tel tel olmuş zülfü tasvir edilmiştir.

Dudu diller inci dişler
Âhu gözler o bakışlar
Kesme kâkül sırma saÇlar
Zlfnde teller gördüm (ÂŞık Veysel Yârin Beyaz Gerdanında /90-3)

Karacaoğlan'ın Şiirlerinde görülen saÇların taranıp dökülmesini tasvir etme biÇimine ÂŞık Veysel'in de yer verdiği görülmüştür. ÂŞık, verdiği örneklerde gerdanın üzerine taranıp dökülen zlfler Şeklinde tabir etmiştir.

Bir kökte uzanmış sarmaşık gibi
 Dökülmüş gerdana saçların güzel (Âşık Veysel Bir Kökte Uzanmış Sarmaşık
 Gibi/96-1/1,2)

Taramış zülfünü dökmüş gerdana
 Yel estikçe dalgalanır her yana (Âşık Veysel Salınıp Giderken Boyunu
 Gördüm/100-3/1,2)

Turnam olarak seslendiği sevgilinin saçının en küçük parçası olan telin
 kullanıldığı bu dörtlükte turnaya yani yâre olan hisler söylenmiştir.

Tara turnam tellerini
 Issız koma göllerini
 Yesem dudu dillerini
 Turnam senin sunam senin (Âşık Veysel Turnam Senin Sunam Senin/140-2)

Âşığın tabiat ile güzelin vasıfları arasında bağ kurduğu bu dörtlükte, güzelin
 zülüflerini bağlayıp toplaması anlatılmıştır.

Coşkun sular gibi akıp çağlarken
 Yenilmez aşkınla gönlüm eğlerken
 Kelep edip zülüflerin bağlarken
 Eller sadâ verir bağlar ses verir (Âşık Veysel Seherde Yuvada Uyanır
 Kuşlar/143-1)¹⁰

Âşık Veysel şiirlerinde doğaya, toprağa çok yer veren bir şairdir. Bu dörtlükte
 de doğayla beraber yârde ilgisini çeken zülüfleri tasvir etmiştir.

Güzelim zülüfü küpeyi saklar
 Ağacın yaprağı meyvayı koklar
 Mehtap ile birleşince yapraklar

¹⁰ Kelep: Demet, bağlam

Gölge coşar mehtap coşar dal coşar (Âşık Veysel Tarlam/155-5)

Sevgilinin saçları yerdeki tozları süpürece kadar uzundur. Saçlarının yerdeki tozları toplayıp bir kir yığını hâline gelmesine rağmen sevgilinin kendisini çok güzel görüp beğenmesini ifade eden âşık, böyle kendini beğenmiş bir yârin kısmetinde olduğunu dile getirmiştir.

Bir eşim var kızıl sarı

Gubardır gezer saçları

Benim der dünya dilberi

Böyle düşmüş payım benim (Âşık Veysel Böyle Düşmüş Payım Benim/233-3)

Saçın tel tel edip dökülmesi, tek bir telinin bile âşık için önem arz ettiğini, güzel olduğunu belirtme şekillerine Neşet Ertaş'ın da geleneğin diğer şairleri gibi şiirlerinde sevgiliyi anlatırken kullandığı görülmüştür.

Küpeleri ağır düşer kulaktan

Zülüfleri tel tel olmuş yanaktan

Tatlı sözler, şeker olmuş dudaktan (Neşet Ertaş Dane Dane Benleri Var Yüzünde/379-3)

Zülfün telinden güzel (Neşet Ertaş Gülüşün Gülden Güzel/421-2/4)

Yâr zülfünü tel tel edip düzdü mü? (Neşet Ertaş Gurbet Elde Yollarımız Bağlandı (I)/419-3/1)

Bu dörtlükte al yanaklı, zülüfleri tel tel edip dökülmüş sevgilinin güzelliği karşısında daha da sevgisi artan âşık, çektiği bu acılardan dolayı sevgiliye veryansın etmiştir.

Sevda gitmiyor sende (de amanın Leylâ, Leylâ)
 Düşürdün beni derde (de böyle yârim böyle)
 Zülüflerin dökülmüş (de amanın Leylâ, Leylâ)
 Al yanağına perde (de eyle yârim eyle) (Neşet Ertaş Sevda Gitmiyor Serde
 Amanın Leylâ/474-1)

Zülüflerin' dökse yüze (Neşet Ertaş Tatlı Dile Güler Yüze Soyulur Mu?/485-
 2/1)

Zülûf dökülmüş yüze (Neşet Ertaş Zülûf Dökülmüş Yüze/509-1/1)

Aşağıdaki örneklerin ilkinde sevgilinin zülfünü taraması tasvir edilmiş,
 ikincisinde de âşığın zülüflerden hareketle yâri kıskanması ve başkasına taratmak
 istemeyişi ifade edilmiştir.

O yâr zülfünü tarar (Neşet Ertaş Sevda Olmasaydı/475-2/1)

Zülüflerin' yâd ellere taratma
 Kul olmayan tel kıymetin' bilemez (Neşet Ertaş Yâr Hoyrata Tatlı Kelâm
 Eyleme/495-3/3,4)

Şairler saçın dağınıklığına, müşkil halde oluşuna dikkat çekmek için perişan
 kelimesini kullanmışlardır. Âşık, bu dörtlükte zülfü dağınık, kaşı kara olan sevgilinin
 kendisinin ilacı olarak görmüştür.

Zülfü perişanı, kaşı karayı
 Ben derdime yârden buldum çareyi
 Garip, kimden aldın sen bu yarayı?
 Dermanın' bulmazsan, zor; dedi bana (Neşet Ertaş Hâlim Arz Eyledim Bir
 Güzel Pire/552-4)

Bu başlıkta âşıklar, sevgilinin zülüflerinin diğer uzuvlarla beraber nasıl durduğuna, biçimsel olarak nasıl bir görünümde olduğuna yer vererek tasvir etmişlerdir Karacaoğlan'ın şiirlerinde diğer iki âşıktan farklı olarak burma, deste, halka gibi farklı benzetmelere de yer verdiği görülmüştür.

1.1.2. Zülfü Siyah ile Ak Gerdan, Mah Yüz Arasında Kurulan Tezatlık

Karacaoğlan, siyah ya da kara zülüflü güzeli genellikle ay parçası gibi olan yüzle ya da beyaz gerdanla tezatlık ilişkisi kurarak tasvir etmiştir. Âşık, daima o beyazlığı simgeleyen gerdanı ve yüzü görmek istemektedir. Kimi zaman zülüflerin bu beyazlığı kapatması onun üzülmüne yol açan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki örneklerde âşık, zülfün yüzün üzerine dökülüşünü farklı objelerle anlatmış, gerdanın üzerinde dizilmesi ya da düzmesi şeklinde tasavvur etmiştir.

Döküp ak gerdana zülfünün dizer (Karacaoğlan 67/7-3/2)

Siyah zülfü mah yüzüne kıvrırır (Karacaoğlan 72/15-4/2)

Siyah zülfü mâh yüzünde gül gibi (Karacaoğlan 105/67-1/2)

Siyah zülfü ak gerdana düzersin (Karacaoğlan 190/210-2/2)

Zülfü gerdanına burmalı gelin (Karacaoğlan 194/216-1/4)

Siyah zülfü mâh yüzüne taradın (Karacaoğlan 209/240-3/2)

Siyah zülûf ak gerdana cenk eder (Karacaoğlan 229/273-3/4)

Siyah zülfün ay yüzüne saçılmış (Karacaoğlan 262/328-1/4)

Zülfün dizmiş ak gerdan (Karacaoğlan 316/410-3/2)

Âşık Veysel, verdiği örneklerde siyah-beyaz tezatını kullanmıştır. Gerdan üzerine dökülen zülüflerin duruşunu tasvir ederken yel, sarmaşık gibi tabiata ait kavramlarla ilişkilendirerek anlatmıştır.

Taramış zülfünü dökmüş gerdana
 Yel estikçe dalgaları her yana
 Dedim dilber çevir yüzün bak bana
 Gözler yıldız al yanaklar ay mıydı? (Âşık Veysel Salınıp Giderken Boyunu
 Gördüm/100-3)

Bir kökte uzanmış sarmaşık gibi
 Dökülmüş gerdana saçların güzel
 Gözlerin ufukta bir ışık gibi
 Kara bulut gibi kaşların güzel (Âşık Veysel Bir Kökte Uzanmış Sarmaşık
 Gibi/96-1)

Âşık, aşağıdaki örneklerde sureti güneşe, yüzü de ayla teşbih ederek sevgiliyi parlak, etkileyici bir ışık olarak tasavvur etmiştir. Bu güzelliği onun zıttı bir renge sahip siyah zülüflerle uygunluk içinde anlatmıştır. Ayrıca mâh cemâlin üzerine zülüflerin dökülmesini istememekte çünkü zülüfler bu yönüyle âşığın güzel yüzü görmesine engel teşkil etmektedir.

Kirpiklerin oktur, kaşın yay gibi
 Gözlerin aklımı etti zay' gibi
 Cemâlin güneşe benzer, yüzün ay gibi
 Değmesin zülüfler, teller incitir (Neşet Ertaş Ne Güzel Yaratmış Seni
 Yaradan/455-2)

Mâh cemâl üstünde zülfün telleri (Neşet Ertaş Mâh Cemal Üstünde Zülfün
 Telleri/560-1/1)

Verilmiş olan örneklerden de hareketle Karacaoğlan'ın, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'a göre siyah/ kara zülûf ile ak gerdan, mah yüz tezatını daha fazla kullanmış olduğu görülmektedir. Karacaoğlan hem gerdan hem de mâh ya da ay parçası gibi yüz tezatlarından ikisine de yer vermiştir. Âşık Veysel izah ederken zülûfle gerdan tezatına dair örnek vermiş, Neşet Ertaş ise mâh/ay parçası gibi yüz ile saç/zülûf arasındaki tezata dair örnekler vermiştir.

1.1.3. Güzelde Zülûf Kokusu

Aşağıdaki dörtlükte mağrur olan güzel, âşığın aşkına karşılık vermeyeceğini ve âşık için kıymetli olan olan zülflerinden bir tel dahi koklatmayacağını ifade etmiştir.

Kız da der ki bu sözünü tutmazam
 Senin de meylime meyil katmazam
 Zülfümden bir teli kokulatmazam
 Allahın sevgili kulu isen de (Karacaoğlan 81/30-2)

Sevgilinin kokusu âşığa göre eşsiz bir kokudur, her nerede olursa olsun onu kokusundan bilmektedir. Bu dörtlükte hem bundan bahsedilmiş hem de zülûflerin etrafa hoş bir koku veren misk ü anber gibi koktuğu söylenmiştir.

Karac'oğlan yâr köyünden gelirim
 Eğlenirim dost yanında kalırım
 Ben yârimi kokusundan bilirim
 Zülûfleri misk ü anber yağlıdır (Karacaoğlan 234/280-4)

Güzelin zülûfleri tıpkı misk ü anber gibi etrafa güzel koku salan kallemiş gibi kokmaktadır.

Kaşların benzettim ilâm elife
 Yaktı yüreğimi tuttu yalife

Kallemiş mi döktün kara zülüfe
Kara zülûf burcu burcu kokuyor (Karacaoğlan 247/303-2)

Koku yoluyla saçları anlatma şekli Karacaoğlan'ın şiirlerinde yer alırken, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ınkinde yer almamaktadır.

1.1.4. Saç Yoluyla Kıskanma

Âşık, sevgilinin düğümlemiş o güzel, parlak saçlarına başka birisi dokunursa kendisinin bulunduğu müşkil durumdan daha beter olmasını isteyerek beddua etmiştir.

Yeter olsun yeter olsun
Çağ atlattın yeter olsun
Turalanmış sırma saçın
Çözen benden beter olsun (Karacaoğlan 328/429-1)

Âşık, gülle teşbih ettiği yâri esen rüzgârdan kıskanıp zülûflerin kendisine ait olduğunu anlatmıştır.

Açma zülûflerin' yellere karşı
Senin zülfün, benim telim değil mi?
Bülbül figân eder güllere karşı
O yâr benim gülüm, gülüm değil mi? (Neşet Ertaş Açma Zülûflerin Yellere Karşı/310-1)

Âşık, gül yüzlü sevgilinin saçlarına başkasının dokunmasını istememektedir. Çünkü kendisinden başka kimsenin kıymetini bilmeyeceğini dile getirmiştir.

Gül cemâlin kayıp edip aratma
Şu gönlümün ışığını karartma
Zülûflerin' yad ellere taratma

Kul olmayan tel kıymetin' bilemez (Neşet Ertaş Yâr Hoyrata Tatlı Kelam Eyleme/495-3)

Edebiyatta hangi dönemde yazılırsa yazılsın âşıklar ya da şairler, uğruna dizeler döktüğü güzeli kıskanmıştır. Bu durum halk şiirinde genellikle yad eller, yabancı gibi kavramlarla karşımıza çıkmaktadır. Karacaoğlan ve Neşet Ertaş'ın örnek verdiği bu başlık altında kıskanılan sevgiliyi kimseyle paylaşmak istemediklerini zülûf vasıtasıyla dile getirmişlerdir.

1.1.5. Zülûf Yoluyla Güzelin Acımasızlığını Anlatma

Aşağıdaki dörtlükte sevgilinin acımasızlığına değinilmiş ve zülûflerinin âşığın canını yakmasına vurgu yapılmıştır.

Gözleri gönlüme zehir atıyor
Zülûfü süngüdür cana batıyor
Şehit mezarında gönlüm yatıyor
Sevda kılıcını boynuma çaldı (Karacaoğlan 91/45-2)

Siyah zülûflü güzelin zülûfleriyle yüzünü kapatması, âşığın perişan hâle gelmesine sebep olmuştur. Çünkü zülûfler âşığın sevgilinin mâh yüzü görmesine mâni olmaktadır.

Siyah zülûflerin eyleme perde
Beni de uğrattın bin türlü derde
Ben kendi halimde gezdiğim yerde
Çağırıp bergüzâr vermeye idin (Karacaoğlan 192/213-2)

Aşağıdaki dörtlükte saçlar yoluyla sevgiliye sitem edilmekte ve artık bu durumun bitmesi istenmektedir.

Yeter olsun yeter olsun
Çağ atlattın yeter olsun

Turalanmış sırma saçın
 Çözen benden beter olsun (Karacaoğlan 328/429-1)

Âşık, dost olarak nitelendirdiği sevgilinin kendisine bir dayanak olmayacağını onun zülüfleri ve koluna takmış olduğu bozubendle dile getirmiştir.

Öğüt versem öğütçüğüm kâr etmez
 O yârin hayali gözümde gitmez
 Bozubend vurs'eğer kolum bağ tutmaz
 Dostun zulfünden sağlam bağ olmaz (Karacaoğlan 275/350-3)

Aşağıdaki dörtlükte âşık, kendisini müşkil durumda bırakan acımasız olan sevgilinin zülüflerinin dökülmesini, boynunun bükük olmasını isteyerek beddua etmiştir.

Ala gözlü benli dilber
 Sen d'olasın benim gibi
 Zülfün dökük boynun bükük
 Sen d'olasın benim gibi (Karacaoğlan 298/382-1)

Aşağıdaki dörtlükte saçlarını sallayan âşığın üzülmeye, sitem etmesine neden olan sevgili, âşığın canını alan bir unsur olarak anlatılmış ve can alıcı yönüyle de Azrail'le nitelendirilmiştir.

Sallama saçların' sen de bulursun
 Ezrail misali canım' alırsın
 Etme bu cefayı, kanlım olursun
 Bu kul senin kulun, kulun değil mi? (Neşet Ertaş Açma Zülüflerin Yellere Karşı/310-2)

İki farklı şiiirden alınan, birbirine benzeyen bu dörtlüklerde âşık, sevgilinin acımasızlığı karşısında ona olan kızgınlığını beddua ederek ifade etmiştir.

Saçların ağarsın, belin bükülsün
 Birer birer hep dişlerin dökülsün
 Gönlünde parlayan ışığın sönsün
 Görmeyen gözlerin, göremiyesin (Neşet Ertaş Ey Sevdiğim Benden Ayrı
 Gezersen/393-3)

Ağarsa saçların, belin bükülse
 Birer birer hep dişlerin dökülse
 Kurusa vücudun, kanın çekilse
 Gine şu gönlümün yârisin benim (Neşet Ertaş Kurusa Fidanın Güllerin
 Solsa/449-2)

Zülüfler kimi zaman âşığın canını yakan, sevgilinin mağrurluğunu gösteren araçlardır. Âşık Veysel'in şiirlerinde örneği bulunmamaktadır. Karacaoğlan'ın ve Neşet Ertaş'ın verdiği örneklerde zülûf yoluyla sevgilinin acımasızlığı karşısında sevgiliye sitem ettikleri ya da beddua ettikleri görülmüştür.

1.1.6. Güzeli Saç Yoluyla Övme, Sevgisini Dile Getirme

Aşağıdaki dörtlükte âşık, altın yaldıza batırılmış sırmaya benzettiği güzelin saçlarını burada mübalağalı bir anlatımla övmüştür.

Afşar beğlerinde gördüm bir güzel
 Kozan Ovası'ndan çeker göçünü
 Kadir Mevlâm öğmüş kendin yaratmış
 Sırma ile karıştırmış saçını (Karacaoğlan 100/60-1)

Âşık, bu dörtlükte güzelin altın gibi değerli, parlak, uzun saçları olduğunu ve sadece kaşı ile gözünün Acem ülkesinin taht ve tacına eş değer gördüğünü söyleyerek onu eşsiz bir güzellikte vasfetmiştir.

Sabahleyin kalkar kendini öğer
 Altun saç yanağın topuğın döğer

Sade kaşlariyle gözleri değer
Acem ülkesinin taht ü tacını (Karacaoğlan 100/60-3)

Kekliğe benzetilen sevgilinin gerdana dökülmüş zülüfleri inci ve mercan ile teşbih edilip onlar kadar değerli görüldüğü ifade edilmiştir.

Bir çift keklik gördüm sıra çekilmiş
Eşinden ayrılmaz seker ikisi
Taramış zülfünü gerdana dökmüş
İnci ile mercan dizer ikisi (Karacaoğlan 123/96-1)

Âşık, dilberin saçlarının samur olmasını yani yumuşak, gür ve güzel olması gerektiğini söyleyerek bu vasıflara sahip yârdan ayrı yaşamanın zor olacağını belirtmiştir.

Dilberin başında samur saç olur
Sevip sevip ayrılması güç olur
Sen gidersen benim halim nic' olur
Uyan hey yüzünü sevdiğim uyan (Karacaoğlan 179/190-2)

Doğuştan gözleri sürmeli güzelin ay yüzüne dökülüp yüzünü kaplayan zülüfü,
ayı kaplayan bulutla teşbih edilmiştir.

Gariplik gurbetlik düşmüş özüne
Kudret sürmesini çekmiş gözüne
Dökünce zülfünü bedir yüzüne
Ben sandım ki bulut aya bağlıdır (Karacaoğlan 233/279-2)

Sevgilinin saçının güzelliğini övmek için lâle, sünbül, gül gibi çiçeklerle teşbih edilmiştir.

Bir çiçek açıldı Bilâl özü'nde
 Lâle midir sümbül müdür gül müdür
 Efil efil eder yârin yüzünde
 Zülûf müdür perçem midir tel midir (Karacaoğlan 240/292-1)

Bu dörtlükte sevgili eşsiz bir güzellik olarak tasvir edilmiş ve saçlarını edalı bir şekilde taraması âşığı mesteden bir durum olarak anlatılmıştır.

Karac'oğlan der merdâne
 Güzel içinde bir dâne
 Zülfünü dökmüş gerdâne
 Tarar nazlanı nazlanı (Karacaoğlan 294/375-3)

Âşık, ela gözlü zülûflerine dokunarak üzerindeki kötülükleri savurmak istemiştir.

Ala gözlü benli dilber
 Düşüp sevdana yanayım
 Zülfüne bir dokunayım
 Esen garbî yel et beni (Karacaoğlan 307/395-1)

Gerdana dökülen saçlar sarmaşık adı verilen bitkiyle teşbih edilerek yâr övülmüştür.

Bir kökte uzanmış sarmaşık gibi
 Dökülmüş gerdana saçların güzel
 Gözlerin ufukta bir ışık gibi
 Kara bulut gibi kaşların güzel (Âşık Veysel Bir Kökte Uzanmış Sarmaşık Gibi/96-1)

Aşağıdaki dörtlükte şair, turnam olarak hitap ettiği sevgilinin kendisini incitmesine rağmen onun saçının bir teline bile kıyamayacağını, kimseyle paylaşmayacağını ifade etmiştir.

Avcın benim kıymam cana
Göz göz yara açtın bana
Tellerin atmam yabana
Turnam senin sunam senin (Âşık Veysel Turnam Senin Sunam Senin/140-3)

Âşık, kemiklerinin sevgiliye tarak yapılmasını isteyerek ona ait bir parça olup zülüfler tarandıkça akla gelmek istemektedir.

Bir nazar eyledim hoş cemâline
Yaktın bu bağrımı nâra, sevdiğim
Kemiğim' tarak et zülfün' teline
Aklına getirip tara, sevdiğim (Neşet Ertaş Bir Nazar Eyledim Hoş Cemâline
(Sevdiğim/352-1)

Yârin güzelliği âşığın aklını başından alıp divane etmektedir. Bu güzellik karşısında mest olan âşık, gözler ve zülûf vasıflarla bu güzelliği övmüştür.

Gözlerin aklım' aldı
Beni sevdana saldı
Canım asılı kaldı
Zülfün telinden güzel (Neşet Ertaş Gülüşün Gülden Güzel/421-2)

Şair, ellerine kına yakmış olan gelinin saçının her bir teli benim için kıymetlidir, canım feda olsun diyerek saç yoluyla geline olan aşkını terennüm etmiştir.

Geline bak geline
Kına yakmış eline

Gelin kurban olayım

Saçının tellerine

(Zülfünün her teline) (Neşet Ertaş N'olur Hey Gelin N'olur (N'olur Hey Gelin)/461-2)

Aşağıdaki dörtlükte Bülbül ve Gül Hikâyesi'ne telmih yapılmıştır. Âşık kendisini bülbüle sevgiliyi de güle benzeterek aşkının bu denli büyük olduğunu ve sevgiliden ayrı kalmak istemediğini dile getirmiştir. Aynı zamanda Karacaoğlan ve Âşık Veysel'in şiirlerinde de benzer örnekleri bulunan canını sevdiğinin saçlarına bağlama, onunla bir bütün olup sevgisini dile getirme biçimine Neşet Ertaş da bu dörtlükte yer vermiştir.

Bülbül gibi âşık oldum gülüne

Yâr, canımı bağla zülfün' teline

Bir Garib'im, düştüm gurbet eline

Gül yüzlü sevdiğim senin aşkına (Neşet Ertaş Çarkı Dünya Döner/529-4)

Sevgilinin ağzından çıkan her söz âşığa şeker, kaymak gibi tatlı gelmekte; gözleri aklını başından almakta, saçlarının duruşu da mestetmektedir.

Şekerden, kaymaktan tatlı sözlerin

Bakamam, canımı alır gözlerin

Aydın on beşine benzer yüzlerin

Saçların ne güzel uyuş sevdiğim (Neşet Ertaş Gün Gibi Cihana Doğan Yüzüne Sevdiğim/546-2)

Sevgilinin çok güzel olduğunu bundan dolayı bu güzellik karşısında zülûfün her bir telinde âşıkların asılı olduğunun anlatıldığı bu dörtlükte aynı zamanda Bülbül ve Gül Hikâyesi'ne telmihte bulunulmuştur. Nasıl ki bülbülün ilacı gül ise âşığında devası sevgilidir denilmiştir.

Yüz bin âşık eder zülfünde telin
 Bülbülü feryada düşüren gülün
 Derdime dermandır, yâr tatlı dilin
 Garib'e şerbetli baldın, ey güzel! (Neşet Ertaş Sanki Güneş Gibi Çıktın
 Karşıma/565-3)¹¹

Şairler birbirine benzeyen unsurlarla sevgiliyi övdükleri, kendi canlarını onun zülûfünün teline bağlamak sevgiliyle bir olmak istediklerin ifade etmişlerdir.

1.1.7. İpek ile İbriş/Ebrüşüm Saçlar

Karacaoğlan, şiirlerinde saçları ipek gibi yumuşak ya da ipeğin kalınca bükülmesiyle elde edilen ibrişime benzetmiştir.

İbrişim saçında eğmeli zülûf
 Sırmalar karışmış telden ziyade (Karacaoğlan 79/27-1/3,4)

İbrim ibrim olmuş sırma bölükler
 İbrişim bölüğün turalı gelin (Karacaoğlan 194/215-3/3,4)

Taramış gerdana dökmüş
 Tel ebrüşem saçlarını (Karacaoğlan 294/376-1/3,4)

Gelinin ibrişim saçı
 Kızın altun tele benzer (Karacaoğlan 337/443-7/3,4)

¹¹Neşet Ertaş şiirlerinde Oscar Wilde (1960:14-21) ait bir hikâye olan “Bülbül ve Gül Hikâyesi”ne (The Nightingale and the Rose) telmihte bulunmuştur. Âşık şiirlerinde kendisini bülbüle, sevgiliyi de güle benzeterек bu yönüyle özdeşlik kurmuştur. Bülbül ve Gül Hikâyesi özetle şöyledir: Hikâyedeki kahraman sevgilisinin istediği gülü bir türlü bulamaz. Bu konuda gence bülbül yardım eder. Bütün bahçeleri dolaşan bülbül en son istediği gülü bulur. Fakat bu gülün de kış nedeniyle damarları kavrulmuş, dalları kırılmıştır. Yeşerip canlanması için tek yolun bülbülün yüreğini gülün dikenine dayayıp şarkı söylemesidir. Gül ağacının dikenine kendini dayayıp kanını güle veren bülbül sabaha kadar aşk şarkıları söyler. Sabah gül kırmızılaşıp canlanmışken bülbülde ölmüştür. Bülbül ve gülden hareketle âşık ve maşuğun durumu üzerinde durulup maşuğun cefasızlığı dile getirilmiştir.

Geliyor nazlının göçü

Tel tel olmuş ipek saçı (Karacaoğlan 308/397-1/1,2)

Kıza ve geline olan duyguların anlatıldığı bu dörtlükte saç; ipeğin kalınca bükülmesiyle elde edilen ibrişime benzetilerek saçın yumuşaklığı, ipek gibi oluşu vurgulanmıştır.

Şehvetle âşıktır kıza geline

Arı olan tuz katar mı balına

İbrişimden nazik ipek teline

Takarlar çeşitli yalan âşıklar (Âşık Veysel Âşıklar-I/101-5)

Karacaoğlan ve Âşık Veysel şiirlerinde sevgilinin saçlarının ipeksi dokusunu ibrişim ile nitelemişlerdir.

1.1.8. Altun/Altın Saçlar

Karacaoğlan'ın çok kullandığı benzetmelerden biri de saçların değerli bir ziyinet eşyası olan altınla teşbih edilmesidir. Âşığın gözünde sevgilinin saçları altın değerindedir ve bu denli paha biçilmezdir.

Altun saç yanağın topuğun döğer (Karacaoğlan 100/60-3/2)

Altun saç bağları topuğa değer (Karacaoğlan 198/221-4/2)

Altun saç bağı da topuğun döğer (Karacaoğlan 198/222-4/2)

Altın teller asmış siyah saçına (Karacaoğlan 223/263-4/2)

Altın sırma düşmüş sandım topuğa (Karacaoğlan 268/336-3/2)

Karacaoğlan'ın Şiirlerinde görülen bu örneklere ÂŞık Veysel ve Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde rastlanılmamıştır.

1.1.9. Zülfün Teline Bağlı Olma-Asma-Asılma

AŞağıdaki verilen örneklerde sevgilinin ya da güzelin saçlarıyla âşığı asmak istemesi yönüyle saçlar âşık için öldürücü bir alet olarak tasavvur edilmiştir. ÂŞığın zlflere asılmak, bağlanmak istemesi gibi ifadelerle de sevgisini gösterip sevgilinin ya da güzelin bir parçası olmak istemiştir ve eğer illaki ölüm olacaksa onun zlfleriyle olsun demektedir.

Kız da der ki bu sözüne kserim
Zlfm teli ile seni asarım (Karacaoğlan 81/30-2/1,2)

Oğlan senin bu sözüne kserim
Alırım zlfm teline asarım (Karacaoğlan 82/31-2/1,2)

Zülfün teline asılam dr deyi
Gonca gle el uzadam hr deyi (Karacaoğlan 150/142-6/1,2)

Astı zülfünün bendine
Ne kaçıp kurtulabildim (Karacaoğlan 314/406-4/1,2)

Gurbet gezdi isen yoldaş olalım
Ucu yr zülfünde yol gerek bana (Karacaoğlan 73/16-3/3,4)

Al beni zülfün ucuna
Sallanayım tel yerine (Karacaoğlan 288/366-2/3,4)

Neşet Ertaş, sa ile ilgi kurduğu unsurlardan biri olan yârin saına asma, asılma motifine eserlerinde yer vererek yârin kendisi için olan önemini anlatmış, onunla bir bütün olma isteğini ifade etmiştir. Tıpkı Karacaoğlan'da olduğu gibi ölüm gelecekse yârin zlflerinden gelsin demektedir.

Kemiğim' tarak et zülfün' teline

Aklına getirip tara, sevdiğim (Neşet Ertaş Bir Nazar Eyledim Hoş Cemâline
(Sevdiğim)/352-1/3,4)

Bağla yâr canımı, zülfün' teline

Garib'in, kapına kuldur; ey güzel (Neşet Ertaş Dünyaya Geleli Yüzüm
Gülmedi (Ey Güzel)/385-3/3,4)

Günahlı bir kulum, geldim önüne

Dar et zülüflerin', dola boynuma (Neşet Ertaş Evvelim Âhirim Gönül
Güneşim (Güneş Gözlüm) /387-3/1,2)

Zülfünün teline canım bağlıdır

Aşk ile Garip bağrım dağlıdır (Neşet Ertaş Ey Âşık Sen Ne Sual Eyle'n
Benden/534-3/1,2)

Bir Garib'im, düştüm gurbet eline

Canımı bağladım zülfün' teline (Neşet Ertaş Gül Yüzlü Sevdiğim Kaşı
Kemanım (Ne Olur)/545-3/1,2)

O ahu gözleri sinemi yaktı

Zülfün' kement edip boynuma taktı (Neşet Ertaş Hâlim Arz Eyledim Gül
Yüzlü Yâre/553-2/1,2)

Karacaoğlan ve Neşet Ertaş'ın örnekleri bulunduğu bu başlıkta âşıkların ikisi de benzer şekillerde duygularını arz etmişlerdir. Bu başlık altında Âşık Veysel'in şiiri yoktur.

1.1.10. Yel Esmesiyle Zülüfler

Karacaoğlan'ın şiirlerinde görülen yel esmesi sevgilinin saçlarını dağıtan, karışık hâle getiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yel eser de ışılaşır sırmalar

Siyah zülfün mâh yüzünü tırmalar (Karacaoğlan 228/271-2/1,2)

Suya gider çenberine bürünür

Yel esitkçe top zülüfler bölünür (Karacaoğlan 230/275-2/1,2)

Altmış zülfün ak gerdandan dışarı

Esen yeller zülüfünden tel alır (Karacaoğlan 237/285-3/3,4)

Eser bâd-ı saba zülfün dağıtır

Gerdana dökülmüş tel incinmesin (Karacaoğlan 206/235-1/3,4)

Esen sabâ zülüfünden tel alır

Deli gönlüm bir Yörüğe vurgundur (Karacaoğlan 251/309-1/3,4)

Yel estikçe tel tel olur

Siyah zülfün burmaları (Karacaoğlan 309/398-2/3,4)

Âşık Veysel, aşağıdaki örnekte zülüflerin rüzgârın esmesiyle dalgalanıp dağılmasını tasavvur etmiştir.

Taramış zülfünü dökmüş gerdana

Yel estikçe dalgalanır her yana (Âşık Veysel Salınıp Giderken Boyunu Gördüm/100-3/1,2)

Neşet Ertaş, aşağıdaki örnekte Karacaoğlan ve Âşık Veysel'den farklı olarak yeli tevriyeli kullanmış olup hem zülüfleri dağıtan rüzgâr anlamında hem de yabancı birisini kastedecek manada kullanmıştır.

Açma zülüflerin' yellere karşı

Senin zülfün, benim telim değil mi? (Neşet Ertaş Açma Zülüflerin Yellere Karşı/310-1/1,2)

1.1.11. Saçı Sümbüle-Güle-Reyhana-Menekşeye Benzetme

Karacaoğlan şiirlerinde sümbül, gül, reyhan, menekşe gibi çiçekleri saça asılan bir süs malzemesi olarak ya da şekil ve kokusunu saça benzeterek ele almıştır.

Al karanfil takmış sümbül saçına (Karacaoğlan 86/37-5/2)

Kıvrım kıvrım olmuş zülfünün ucu

Mor menevşe boyun eğdiği gibi (Karacaoğlan 106/68-3/3,4)

Sırma karıştırmış sümbül saçına (Karacaoğlan 129/108-1/3)

Al yanak üstüne sümbül takarsın

Saç bir yana zülüflerin bozgundur (Karacaoğlan 257/319-2/3,4)

Bahçende açılan top nergiz gibi

Toplar toplar dost zülfüne dizer mi (Karacaoğlan 112/79-3/3,4)

Bir çiçek açıldı Bilâl özü'nde

Lâle midir sümbül müdür gül müdür

Efil efil eder yârin yüzünde

Zülûf müdür perçem idir tel midir (Karacaoğlan 240/292-1)

Veysel mahlasının kullanıldığı bu dörtlükte sarı turnam olarak seslenilen güzel gözlere ve sümbül gibi kıvrımlı uzun saçlara sahip olan sevgili âşık için o kadar güzeldir ki adı Veysel'in dilinde tesbih çeker gibi zikrolmuştur.

Sarı turnam tel tel olmuş kanadın

Veysel'in dilinde tesbihtir adın

Hayâl mıydın gözlerimden ıradın

Âhu gözlü sümbül saçlı maralım (Âşık Veysel Bizim Eller Yaylasına Yürümüş/124-5)

Karacaoğlan'ın zülüfle arasında tenasüplük kurduğu unsurlardan biri de çeşitli koku ve şekillerde olan çiçeklerdir. Şair, saçın kendisinde uyandırdığı duyguya vurgu yapmak için çiçekle özdeşleştirmiştir. Âşık Veysel'in şiirlerinde tek bir örnekte görülmüştür. Neşet Ertaş'ın bu başlık altında örneğine rastlanmamıştır.

1.1.12. Mor Zülüflü Sevgili

Karacaoğlan birkaç şiirinde güzelin saçlarını farklı bir şekilde mor renkle tasavvur etmiştir.

Döküvermiş mor beliği kolunca (Karacaoğlan 86/38-2/3)

Alnı mor perçemli yârdan ayrıldım (Karacaoğlan 142/130-1/4)

Alışıl gelmişliğin dışında Karacaoğlan bu başlık altında saçları mor renkle ilişkilendirmiştir. Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın bu başlıkta şiir örneği görülmemiştir.

1.2. ÂŞIKLARDA GÜZELİN YÜZÜ

Halk şiirinde yüz renk olarak al yani kırmızı olarak tasavvur edilmektedir. Şekil olarak ördek simasına benzetilmiştir. Ayrıca hem kokusuyla hem de renk açısından gülle de teşbih edilmiştir.

Ten renginin beyazlığına, parlaklığına vurgu yapmak amacıyla yüzle mah/ay, şems/güneş, mum ya da çerağ arasında bağ kurularak sevgilinin ya da güzelin etrafa ışıklar saçan güzelliği vurgulanmıştır.

Methodilirken kullanılan kavramlardan biri de Allah tarafından güzele verilmiş olan temizliğin, aydınlığın sevgilideki yansıması olan “nur yüz” ifadesidir.

Şairler yüzün abartısız bir güzelliğe, pırıltıya sahip olduğuna dikkat çekmek için olağanüstü bir güzelliği olduğü söylenen masumluğun, temizliğin timsali Hz. Yusuf'la teşbih etmişlerdir.

Yüz, âşıklar için kimi zaman su gibi berrak, etrafa ışık saçıp mutluluk veren bir unsurken kimi zaman da bunun tam tersi âşıkların canını yakan, üzülmüne sebep olan, bazen de beddua etmesine yol açan bir etken olarak karşımıza çıkmıştır.

1.2.1. Gül Yüz

Karacaoğlan; aşağıdaki örneklerde sevgilinin yüzünü gül yüz, gül benizli ifadeleriyle gülle teşbih etmiştir. Bundan hareketle sevgilinin kendisine olan bakışlarını, davranışlarını anlatmış hem de yüz güzelliğine dikkat çekmiştir.

Seher zamanında uğradım sana
Görünce gül yüzlüm kaldım ben tana (Karacaoğlan 88/41-3/1,2)

Okur derler bir güzele uğradım
Siyah zülfü mâh yüzünde gül gibi (Karacaoğlan 105/67-1/1,2)

Sabahtan vardım da yoluna durdum
Gül yüzünü yere yıktı da geçti (Karacaoğlan 123/97-1/1,2)

Güzel olan gül benzini soldurmaz
Her olur olmaza meyil aldırılmaz (Karacaoğlan 261/324-3/1,2)

Aşağıda iki farklı şiire ait dörtlüklerde sevgilinin yüzü portakal ve nara benzetilmiş, yüzün al al oluşu da kırmızı gülle teşbih edilmiştir.

Karac'oğlan berkçe yapış sen dalda
Ben seni severim tâ can ü dilde
Yüzlerin portakal irengin gülde
Dünyada bulunmaz düşün sürmeli (Karacaoğlan 110/75-4)

Yüzlerin bahçenin narı
Beyaz gövden yayla karı
Sensin doğan aylar nûru
Kız irengin gül mü yoksa (Karacaoğlan 285/361-3)

Neşet Ertaş, bu başlık altında vermiş olduğu şiir örnekleri oldukça fazladır. Örneklerde genel itibariyle sevgiliyi gül benizlim, gül yüzlüm diye hitap ederek gülle tasavvur etmiştir.

Gül benizlim, fidan boylum

Hoş sohbetlim, tatlı huylum

Mecnununa gerçek leylim

Gel, gel, gel, gel, gel gayrı gel (Neşet Ertaş Benim Gülüm Benim Nazlım/343-2)

Çoban kavalın dertli çalıyor

Koyunları koygun koygun meliyor

Gül yüzlü yârimi eller alıyor (Neşet Ertaş Çoban Kavalını Dertli Çalıyor (Çoban)/376-1)

Çobanın kavalı sinemi deldi

Ağlar iki gözüm; ne zaman güldü?

Gül yüzlü yârimi yâd eller aldı (Neşet Ertaş Çoban Kavalını Dertli Çalıyor (Çoban)/376-2)

Gül yüzlü sevdiğim, elin olunca

Elde bir şey kalmaz, gayrı ağlanır (Neşet Ertaş Karlı Dağlar Geçit Vermez Olunca/444-1/3,4)

Gül cemâlin kayıp edip aratma

Şu gönlümünü ışığını karartma (Neşet Ertaş Yâr Hoyrata Tatlı Kelâm Eyleme/495-3/1,2)

Güller açılmış gül yüzlümün bağında

El uzatıp goncaları deremem (Neşet Ertaş Yıkılası Şu Yalancı Dünyada/502-1/3,4)

Karacaoğlan ile Neşet Ertaş bu başlık altında verdiği örneklerde sevgilinin yüzünün güzelliğini gl ile teşbih etmişlerdir.

1.2.2. Siyah Zülfü-MahYz Tezati

Karacaoğlan, aşağıdaki farklı şiirlerden alınmış olan dizelerde sevgilinin siyah zülfünün ay parçası gibi olan yüzünde nasıl durduğunu tasvir etmiştir.

Siyah zülfü mah yüzüne kıvrırır (Karacaoğlan 72/15-4/2)

Siyah zülfü mh yüzünde gl gibi (Karacaoğlan 105/67-1/2)

Siyah zülfün mh yüzüne telini (Karacaoğlan 106/69-3/3)

Siyah zülfü mah yüzünün üstüne (Karacaoğlan 183/197-1/3)

Siyah zülfü mh yüzünde gezdırır (Karacaoğlan 191/211-4/2)

Siyah zülfü mh yüzüne taradın (Karacaoğlan 209/240-3/2)

Siyah zülfün mah yüzüne karırır (Karacaoğlan 227/269-5/2)

Siyah zülfü mah yüzünde kalaklar (Karacaoğlan 230/275-3/4)

Siyh yüzüm mh yüzüne burmalar (Karacaoğlan 273/346-3/2)

Siyah zülfün mh yüzüne (Karacaoğlan 320/417-1/3)

Siyah zülfü mh yüzünü tırmalar (Karacaoğlan 228/271-2/2)

Bu başlık altında şık Veysel ile Neşet Ertaş'ın örneğine rastlanmamıştır.

1.2.3. Mah/Ay Yüz

Güzelin mah yüzü âşığın karanlık dünyasına güneş gibi doğan, onu aydınlatan, mutlu olmasına vesile olan bir araçtır. Maşuğun vefasızlık edip mah yüzünü göstermemesi âşığı üzüp sitem etmesine neden olmaktadır. Aşağıdaki örneklerde de âşığın ay gibi parlak yüze sahip sevgiliye olan sevgisini dile getirme ve sitemlerini ifade etme biçimlerine yer verilmiştir.

Merhametin çoktur beni karıma
Beni görüp mâh yüzünü bürüme
Çıkıp iller ile gezip yürüme
Seni seven yoktur benden ziyade (Karacaoğlan 79/28-2)

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Niçin benden ay yüzünü dönderdin
Yoksa hizmetinde kusur mu koydum
Niçin gül dalına hârı kondurdun (Karacaoğlan 209/240-1)

Bitişin çiğdemler gelişin yazlar
Göllere dökülen ördekler kazlar
Ak saya giyinmiş gelinler kızlar
Ay yüze dökülen teller öğünsün (Karacaoğlan 215/250-2)

Sırtına giyinmiş sırf mavi saya
Cemalin benzettim şol doğan aya
Kendine uydurmuş bir katar maya
Urum deyip yaylasına çekiyor (Karacaoğlan 247/303-3)

On birinde mâh yüzüne bakılır
On iki de kızın kahrı çekilir
On üçünde ak gül olur açılır
On dördünde her bir yeri bal olur (Karacaoğlan 254/314-2)

Kâmil olan belli olur söz ilen
 Mâh yüzüne bölük bölük yazılan
 Al yanağa çifte benler düzülen
 Kâkül müdür zülûf müdür tel midir (Karacaoğlan 258/320-3)

Katarında telli maya
 Camalın benzettim aya
 Ak göğsünü sıkılmış saya
 Çalar gider peşlerini (Karacaoğlan 294/376-2)

Aşağıdaki dörtlüklerde şair, diğer şiiirlerden farklı olarak yüzü dolunayı, ayı andıran bedire benzetmiştir.

Gariplik gurbetlik düşmüş özüne
 Kudret sürmesinin çekmiş gözüne
 Dökünce zülfünü bedir yüzüne
 Ben sandım ki bulut aya bağlıdır (Karacaoğlan 233/279-2)

Kaşların kurulu yaydır
 Yüzün bedirlenmiş aydır
 Koynuna girmek kolaydır
 Hesap gülün derendedir (Karacaoğlan 339/446-2)

Sevgilinin yüzü beyazlığın simgesi olan etrafa ayrı bir ışık veren ve güzellik saçan mah ile teşbih edilmiştir. Âşık, mest olduğu böyle bir güzellik karşısında divane olup napacağını bilememektedir.

Mâh yüzüne bakma ile doyulmaz
 Sıra sıra benleri var sayılmaz
 Aşk meyinden içen âşık ayılmaz
 Bilemedim bana noldu bu gece (Âşık Veysel Bilmem Hayal Mıydı Yoksa Düş Müydü?/104-3)

Neşet Ertaş, güzelin yüzünü ay ya da mah cemalin üstündeki zülüfle, zülûfün telleriyle beraber tasavvur etmiştir.

Ay gibi yüzler sende
 Tükenmez sözler bende
 Can alan gözler sende
 Gel yanıma gel (Neşet Ertaş Gel Yanıma Gel/1 (O Şirin Sözlerine)/400-2)

Mah cemâl üstünde telin aşkına
 Derde derman olan dilin aşkına
 Garip Bülbül gibi gülün aşkına
 Düşüp gece, gündüz zar eden vardır (Neşet Ertaş Sabreyle Ey Gönül Sabırsız Olma (Sabreyle Ey Gönül)/467-4)

Yarad'ın mı bir tek teli
 Güneş gözü, mah cemâli
 Çekeme'n onun vebali
 İncitme canı, incitme! (Neşet Ertaş Sakın Ol Ha İnsanoğlu (İncitme Canı İncitme)/468-2)

Mâh cemâl üstünde teli bilmeyen
 Bal dudak altında dili bilmeyen
 Garib'im, gönülden yolu bilmeyen
 Yürüse de yol kıymetin' bilemez (Neşet Ertaş Yar Hoyrata Tatlı Kelâm Eyleme/495-4)

Mah cemâl üstünde zülfün' telleri
 Sazımda çaldığım teldir, sevdiğim
 Aşkınla içtiğim türlü meyleri
 Gel de sen elinle doldur, sevdiğim (Neşet Ertaş Mah Cemâl Üstünde Zülfün Telleri/560-1)

Bu başlıkta Karacaoğlan, sevgilinin yüz güzelliğini “mah/ay” ile nitelerken farklı nesnelere ilişkilendirmiştir. Neşet Ertaş, genellikle mah-zülûf tezatından hareketle anlatmıştır. Âşık Veysel ise vermiş olduğu örnekte mah yüz üzerindeki siyah renkteki benle ele almıştır. Ayrıca Karacaoğlan’ın “mah/ay” ile anlatmanın dışında yine aynı anlama gelen “bedir”le betimlemiştir.

1.2.4. Nur Cemâl

Mübalâğa ve teşbih sanatlarının hâkim olduğu bu dörtlükte sevgili tasvir edilirken yüzünün nurlu olup ayrı bir güzelliği olduğu söylenmiştir.

Ak imiş gerdanın beyazdır kardan
 Alnın gevherdenmiş cemalin nurdan
 Dişin sedefdenmiş dudağın dürden
 Lebin kaymak çalar balın üstüne (Karacaoğlan 86/38-3)

Ay, cemâl ve nur arasında tenasüplük ilişkisinin kurulduğu bu dörtlükte yüzün aydınlığına vurgu yapılmıştır.

Ay mıdır gün müdür cihanı tutan
 Cemâlin görünce nurlara batan
 Altun kafeslerde durmadan öten
 Keklik mi turaç mı seçemiyorum (Karacaoğlan 164/164-2)

Yüzü ay gibi beyaz sevgilinin yüzündeki eşsiz güzellik söylenerek ondan ayrı olmanın verdiği hüzün dile getirilmiştir.

Turnalar havadan geçer
 Mâh yüzlere nurlar saçar
 Ah ile vah ile geçer
 Günü yârdan ayrılanın (Karacaoğlan 322/420-3)

Âşık, ela gözlü güzelin yüzünde bir nur görmek istediğini ve kendisini unutmadığı müddetçe yerinin cennet olmasını temenni etmiştir.

Ala gözlü benli dilber
Cemâlinde nurun olsun
Eğer beni unutmazsan
Cennet' âlâ yerin olsun (Karacaoğlan 327/428-1)

Karacaoğlan, güzelin yüzündeki o farklı edayı ve aydınlığı nur ile ifadelendirmiştir. Diğer iki şairin şiirlerinde örneğine rastlanmamıştır.

1.2.5. Yüz Yoluyla Sevgisini Dile Getirme

Sevgilinin güzel yüzünü göstermesi âşık için bir destan yazma sebebidir ama sevgilinin âşığa bakmayıp vefasızlık etmesi buna engel olmaktadır.

Salını salını gel kız bostana
Saçın telin vermem Arabistan'a
Gün cemalin görem yazam destana
Sen kaşını kaldırmıyon ne fayda (Karacaoğlan 65/4-4)

Âşık, farklı şiirlerden alınan bu dörtlüklerde dostum olarak hitap ettiği sevgilinin yüzünün aklını başından aldığını söylemiştir.

Seherde uğradım ben bir âdil hâna
Dostum sultan olmuş ilin üstüne
Cemalini gördüm oldum divane
Selâmına durdum yolun üstüne (Karacaoğlan 86/38-1)

Uzaktan özendim görmeye geldim
Cemâlin gördüm de divane oldum
İmanın yok mudur işte ben öldüm
İmanı olan âşıkın kıyar mı (Karacaoğlan 114/82-3)

Sevgilinin övüldüğü bu dörtlükte gülün dikenlerinin sevgilinin yüzüne batmasından korkulmakta bu yüzden de sevgili sakınılmaktadır. Bu korku da yüzden hareketle dile getirilmiştir.

Kadir Mevlâ'm seni öğmüş yaratmış
Çiçekler içinde birdir menevşe
Bitersin güllerin hârı içinde
Korkarım yüzüne batar menevşe (Karacaoğlan 87/40-1)

Gözleri sürmeli gelinin yüzünü bir kez görmek bile âşık için mutluluk kaynağıdır.

İnip gider şu bahçenin düzüne
Halka halka sürme çekmiş gözüne
Gelin oldu deyi bakmaz yüzüme
Yüzünü bari tenhada açındı (Karacaoğlan 99/49-4)

Âşık, kızın onu üzmesine rağmen yine de sevgisinden dolayı onun yüzünü görmek, dokunmak istemiştir.

Kız niçin söyledin bana bu sözü
Yüreğime koydun ateşi közü
Başına sokmuşsun gülü nergizi
Yüzümü yüzüne süresim geldi (Karacaoğlan 108/72-2)

Âşık, yâre olan özlemini onun yüzünü daima gözünün önüne getirmesiyle anlatmıştır.

Cemâlin karşımdan gitmez her zaman
Düşünüp derdimi edeyim beyan
Gönüller eğleyen bir kaşı keman
Kaşları kemanım amanın tez gel (Karacaoğlan 132/112-3)

Bu dörtlükte âşığın aklını başından güzelin yüzünün beyazlığına dikkat çekmek için karla teşbih edilmiştir.

Sabahtan uğradım ben bir güzele
Yüzü de yaylanın karı mı bilmem
Geri dönüp haberini almadım
şurda bir kötünün yâri mi bilmem (Karacaoğlan 140/126-1)

Bu dörtlükte sevgilinin yüzündeki uzuvlardan kirpiğin öldürücü vasfına değinilip âşıktaki bıraktığı olumsuz etki anlatılmıştır.

Kirpiklerin hançer can alır gözün
Yüreğime koydun ateşin kzn
Daha görmedim hiç kimsenin yüzün
Getirdin beni de ele sevdiğim (Karacaoğlan 150/142-3)

Karacaoğlan, iki farklı şiire ait dörtlüklerde ona mutluluk veren güzelin yüzünü görmek istemiştir.

Ben bilirim sevdiğimin izini
Sürmelemiş kaşı ile gözünü
Mevlâm nasib etse görsem yüzünü
Ah u zârım sana budur ya Kerim (Karacaoğlan 155/150-2)

Karac'oğlan der ki böyle kalaydım
Zhir btın muradıma ereydim
Ol gün dahi cemâlini greydim
Hakk'ın didarını görmek isterim (Karacaoğlan 157/151-15)

Aşağıdaki dörtlükte âşık sevgiliyi eşsiz bir güzelliğe sahip olarak vafsetmiştir.

Salavat getirsin cemalin gören
 Bakışın turna da sekişin ceran
 Uğradığın yeri edersin viran
 Bülbül has bahçede gül ile oynar (Karacaoğlan 222/261-4)

Mübalâğa sanatının hâkim olduğu bu örnekte çok korkan sevgilinin yüzünden çıkan alevler bağı bahçeyi yakacak derecededir denilmiştir.

Sabahtan uğradım yârin sesine
 Saçları dökülmüş ak sinesine
 Neden posunursun bağ gölgesinde
 Yüzünün şulesi bağı yandırır (Karacaoğlan 237/286-2)

Bukle bukle olmuş zülüflerin nazlı yârin yayvan ve dolgun güzel yüzüne uyduğu söylenmiştir.

Oturaydım nazlı yârin dizine
 Doyup usanmadım şirin sözüne
 Taramış zülüfünü dökmüş yüzüne
 Top zülüfler ablak yüze uygundur (Karacaoğlan 250/308-3)

Âşık, aşağıdaki örnekte sevgilinin yüzünü görmeden yapamayacağını ve onu kimseyle paylaşmayacağını dile getirmiştir.

Giderim gayri göremem
 Yüzün görmezsem duramam
 Seni yâdlara veremem
 Ağu katmam ben aşıma (Karacaoğlan 288/365-3)

Âşık, dilber olarak seslendiği gelinin yüzüne ait bütün unsurları sevdiğini dile getirmiştir.

Bana kara diyen dilber
 Gözlerin kara değil mi
 Yüzünü sevdiren gelin
 Kaşların kara değil mi (Karacaoğlan 304/391-1)

Karacaoğlan, Mevlâ'dan dost olarak nitelendirdiği sevgilinin yüzünü görmeyi isteyerek dertlerinden kurtulmak istemiştir.

Karac'oğlan bulur m'ola
 Bu dert beni alır m'ola
 Mevlâ'm izin verir m'ola
 Dost yüzünü görmeleri (Karacaoğlan 309/398-4)

Karacaoğlan, ak yüzü ile temizliği, duruluğu temsil eden geline ve güzellikte benzeri olmayan kıza kul olmak istediğini dile getirmiştir.

Gelin dedim aktır yüzün
 Hiç menendi yoktur kızın
 Karac'oğlan ikinizin
 Kapısında kula benzer (Karacaoğlan 336/442-6)

Aşağıdaki örnekte emsali olmayan bir surete sahip güzelin, cennette yaşadığına inanılan güzel gözlü, beyaz tenli benzersiz bir güzelliğe ve zarafete sahip olduğu söylenen huri kızlarından (Nazik, 2017:467) da güzel olduğu söylenmiştir.

Güzel cemâline baktır
 Dünyada menendin yoktur
 Huri kızından gökçektir
 Bu güzellik soya gelir (Karacaoğlan 340/447-2)

Âşık, seven (âşık) ve sevilen (maşuk) olmasaydı bu aşk olmazdı diyerek sevgiliye senin güzel yüzünün görünmesini sağlayan yani bu güle kıymet veren benim sana olan aşkımdır demektedir.

Güzel yüzün görülmezdi

Bu aşk bende dirilmezdi

Güle kıymet verilmezdi

Âşık ve maşuk olmasa (Âşık Veysel Güzelliğin On Par'Etmez/82-4)

Âşık, sevgilinin nur yüzünü görünce ve onun yayla gibi geniş olan gerdanındaki köşkte adalet tahtı kurulduğu zaman yani seven ve sevilen kavuşunca mutlu olacağını söylemiştir.

Ansızın kalbimde uyanan aşkın

Mübarek cemâlin görünce coşar

Gerdan yaylasında gördüğüm köşkün

Adalet tahtını kurunca coşar (Âşık Veysel Ansızın Kalbimde Uyanan Aşkın/91-1)

Âşık, dilber olarak seslendiği güzel yüzlü sevgilinin yüzündeki uzuvları yıldız, ay gibi doğa ait unsurlarla anlatarak dilberi methetmiş, bu denli güzel aydınlık bir yüze sahip olarak tasavvur etmiştir.

Taramış zülfünü dökmüş gerdana

Yel estikçe dalgalanır her yana

Dedim dilber çevir yüzün bak bana

Gözler yıldız al yanaklar ay mıydı (Âşık Veysel Salınıp Giderken Boyunu Gördüm/100-3)

Âşık, yüzü güzel olan yârine nazarının değdiğini bundan dolayı ciğerinin yandığını söyleyip sevgiliye tarak olup ona ait bir parça olmak istemiştir.

Bir nazar eyledim hoş cemâline
 Yaktın bu bağrımı nâra, sevdiğim
 Kemiğim' tarak et zülfün' teline
 Aklına getirip tara sevdiğim (Neşet Ertaş Bir Nazar Eyledim Hoş Cemâline
 Sevdiğim/352-1)

Âşık, dost diye hitap ettiği sevgilinin yüzünü görüp sarılmak, mutlu olmak istemiştir.

Can, canâna doğru varsın
 Dostun cemâlini görsün
 Dostu doya doya sarsın
 Kollar da muradın' alsın (Neşet Ertaş Çalsın Yâr Aşkına Çalsın (Muradın
 Alsın)/370-2)

Benler güzelin ay gibi parlayan yüzünü ön plana çıkararak unsurlar arasında gelmektedir. Bu şiirde de âşık yüzdeki benler ve bakışlar ile sevdiğinin vasıflarını tasavvur etmiştir.

Dane dane benleri var yüzünde
 Can alıcı bakışları gözünde
 Bin bir tat var edasında, nazında
 Dünyada, yârdan tatlı var m'ola?
 Sallanı sallanı gelen yâr m'ola? (Neşet Ertaş Dane Dane Benleri Var
 Yüzünde/379-1)

Garip mahlasını kullandığı bu dörtlükte âşık, saz çalmasını sevgilinin güzel yüzüne bağlamaktadır.

Tüm canların Hak olduğun' bilmese
 Hakk'ın aşkı yüreğine dolmasa
 O güzel cemâle âşık olmasa

Kul Garib'im bu sazımı çalmazdı (Neşet Ertaş İnsanlar Kendini Bilebilseydi/436-3)

“Nasıl Vafetmeyim Seni” adlı şiire ait bu şiirde sevgilinin olağanüstü bir yüz güzelliği olduğu ifade edilerek methedilmiştir.

Nasıl vafetmeyim sevdiğim seni?

Cemâlin görünce güller açılır

Ahraz dile gelir, görünce seni

Söyler âşıkların, diller açılır

Seni görenlerin tebdili şaşar

Cemâlin şavkına eylese nazar

Aşkın ile yüce dağları aşar

Âhiri tükenmez yollar açılır

Cemâlin şavkına boyanmış âlem

Kirpikler tüy gibi, kaşların kalem

Sevdiğim elinden bir bâde alan

Çalar âşıkların, teller açılır (Neşet Ertaş Nasıl Vafetmeyim Sevdiğim Seni/453-1,2,3)

“Yüzüne kurban olduğum” cümlesi ile yüzden hareketle yâre olan duygularını arz etmiştir.

Canım kurban olsun sana

Gel göreyim, kana kana

Ben olayım yanağına

Yüzüne kurban olduğum (Neşet Ertaş Naz Eyleme Bana N'olur (Kurban Olduğum)/454-2)

İzine kurban olduğum
 Yüzüne kurban olduğum,
 Gözüne kurban olduğum (Neşet Ertaş Naz Eyleme Bana N'olur (Kurban
 Olduğum)/454-5)

Gülmek kadının yüz güzelliğini ortaya çıkaran özelliklerinden biridir. Şair, güzelin gülüşünden hareketle yüzü üzerinde durmuştur.

Tatlı konuş, dinlesinler sözünü
 Gül ki, gören seyreylesin yüzünü
 Zaten Hak biliyor senin özünü
 Gel kardaş, zamana uymasını bil
 Aynı hakkın eşit olmasını bil (Neşet Ertaş Zaman Sana Uymaz Boşa Çalışma
 (Uymasını Bil)/508-3)

“Beni”n tevriyeli kullanıldığı bu dörtlükte âşık, ben ifadesiyle ikinci dizede sevgilinin de kendisini sevdiğinden bahsetmiş, dördüncü dizede de yüzdeki beni kastederek sevgilinin al al olmuş yanaklarını, ak yüzündeki benleri tasvir etmiştir.

İlk bakışta cemâline
 Gözlerinde, beni gördüm
 Güller açmış yanağında
 Yüzlerinde, beni gördüm (Neşet Ertaş Beni Gördüm/522-1)

Dost diye nitelediği sevgilinin yüzünü görmek Garib (âşık) için yani bir şükürdür.

Bir Garib'im ama benlik yok, şükür
 Erenler cemine erdik, çok şükür
 Dostun cemâlini gördük, çok şükür
 Yanında bu insan var; sofı baba! (Neşet Ertaş İnsanı Görüp de Alay
 Eyleme/556-4)

Âşık gün doğmadan tan vaktinde esen yelin eşliğinde sevgilinin güzel yüzünü açmasını, dudaklarıyla aşk dolu bir bade sunup etrafa bir hoşluk, güzellik vermesini istemektedir.

Seherde aç cemâlini
Yeller tatlansın güzel
Leblerinden sun bâdeyi
Diller tatlansın güzel (Neşet Ertaş Seherde Aç Cemâlini/566-1)

Şiirlerde sevgiliye olan aşklarını yüz aracılığı ile anlatan şairlerin üçü de mübalağalı bir anlatımla sevgilinin yüzüne methiyeler düzmüşlerdir.

1.2.6. Al Yüzlü

Al, sevgilinin yüzündeki kırmızılığı, güzelliği göstermektedir. Bu dörtlükte övülen güzelin yüzündeki kırmızılığın üzerinde durulmuştur.

Mevlâ'm öğmüş de yaratmış
Mor menevşe boynun eğmiş
Yavrunun elleri değmiş
Al yüzüne sür almayı (Karacaoğlan 297/380-3)

Aşağıdaki dörtlükte altın kadehten içtikçe güzelleşen sevgilinin ay gibi parlayan yüzündeki allığın ayrı bir hava verışı üzerinde durulmuştur.

Sevdiğim altun kadehten
İçtikçe güzel olursun
Al rengini mâh yüzüne
Saçtıkça güzel olursun (Karacaoğlan 328/430-1)

Karacaoğlan, şiirlerinde yârin güzelliğini anlatırken yüze ayrı bir güzellik getiren allığa yer vermiştir. Al yüz ya da al renkli yüz ikilemine Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiirlerinde bulunmamaktadır.

1.2.7. Melek Yüzlü Güzel

Ay parçası gibi yüze sahip sevgilinin yüzü, huri meleklerle teşbih edilerek bu denli güzel olduğu söylenmiştir.

Bedirlendin doğdun yüce felekten
 Cemâlin seçilmez huri melekten
 Meles gömleğini altın bilekten
 Güneş gibi parlar kolun sevdiğim (Karacaoğlan 150/142-2)

Âşık, pınar başında gördüğü yay kaşlı kızı o kadar çok beğenmiştir ki çehresini meleğe benzetmiştir.

Sabahtan bizim pınara
 Gördüm bir kız suya gelir
 Siması melek siması
 Kız kaşların yaya gelir (Karacaoğlan 339/447-1)

Şair, güzel olarak seslendiği kızın yüzünün eşi ve benzeri olmadığını ve cennete yaşayan güzel kızlarınkinden daha güzel olduğunu ifade etmiştir.

Güzel cemaline baktır
 Dünyada menendin yoktur
 Huri kızından gökçektir
 Bu güzellik soya gelir (Karacaoğlan 340/447-3)

Görenlerin aklını başından alacak bir yüze sahip olan sevgilinin sureti meleğe, bakışları da huriye benzetilerek sevgilinin güzelliğinden bahsedilmiştir.

Ey melek simalı, hûri bakışlım
 Harap et gönlümü, virâne olsun
 Gizleme çehreni, göster cemâlin'

Zay' olup aklımız divâne olsun (Neşet Ertaş Ey Melek Sımalı Huri Bakışım/535-1)

Karacaoğlan ve Neşet Ertaş sevgilinin simasını meleklerle veyahut huri meleklerle özdeşleştirmişlerdir. Âşık Veysel'in bu başlık altında şiir örneği bulunmamaktadır.

1.2.8. Güler-Güleç Yüz

Âşık, her zaman sevdiğini güler yüzlü görmek ister. Çünkü sevgilinin gülmesi âşığın duygularını cûş u hurûşa getirmektir. Aşağıdaki dörtlüklerde âşık, sevgilinin güler yüzlü yani güleç yüzlü, sevecen olmasını istemesinden ve olmasından bahsetmiştir.

Uzun boylu olsun cansız olmasın
Beyaz tenli olsun kansız olmasın
Güleç yüzlü olsun densiz olmasın
Böyle bir yosma ver gönlüm eğleyim (Karacaoğlan 161/158-2)

Karac'oğlan der ki burda durulmaz
Güleç yüze tatlı söze doyulmaz
Gökteki yıldızdan çoktur sayılmaz
Yedi iklimi dört köşeden geliyor (Karacaoğlan 249/306-5)

Aşağıdaki örneklerde âşık, sevgilide görmek istediği ya da gördüğü vasıfları benzer şekillerde tasvir etmiştir. Ceylan gözlü, işveli, nazlı sevgiliyi tatlı dilli ve güler yüzlü olarak vafsetmiş ve sevgilinin daima güler yüzlü olmasını istemiştir.

Olmalı cilveli, nazlı
Hoş bakışlı, ceylân gözlü
Tatlı dilli, güler yüzlü
Bulunur mu bulunur mu? (Neşet Ertaş Öz Gönülden Yüze Gülen (Bulunur mu)/465-2)

Şu garip hâlimden bilen, şiveli nazlım
 Gönlüm hep seni arıyor, neredesin sen?
 Tatlı dillim, güler yüzlüm, ey ceylân gözlüm
 Gönlüm hep seni arıyor, neredesin sen? (Neşet Ertaş Şu Garip Halimden
 Bilen Şiveli Nazlım (Neredesin Sen)/483-1)

Tatlı konuş, dinlesinler sözünü
 Gül ki, gören seyreylesin yüzünü
 Zaten Hak biliyor senin özünü
 Gel kardaş, zamana uymasını bil
 Aynı hakkın eşit olmasını bil (Neşet Ertaş Zaman Sana Uymaz Boşa Çalışma
 (Uymasını Bil)/508-3)

1.2.9. Benli Yüz

Âşıkların gönlünü cezbeden unsurlardan biri de bendir. Karacaoğlan, tasvir ettiği güzelliğin özelliklerini anlatırken ak yüzün üzerindeki ilgisini çekip onu büyüleyen, sevgisini arttıran benlere yer vermiştir.

Ben de bir kuş idim geldim ötmeye
 Yârin bahçesinde mesken tutmaya
 Göz kaldırdım cemâline bakmaya
 Ak gerdanda benler öldürdü beni (Karacaoğlan 120/92-3)

Karacaoğlan der ki sözler
 Ak gerdanda benli yüzler
 Dost ettiğin türlü nazlar
 Bu gün için azdır bana (Karacaoğlan 284/359-4)

Kâmil olan belli olur söz ilen
 Mâh yüzüne bölük bölük yazılan
 Al yanağa çifte benler düzülen

Kâkül müdür zülûf müdür tel midir (Karacaoğlan 258/320-3)

Âşık, dost olarak adlandırdığı güzelin yüzünün bir parçası olan “ben” olmak isteyip vuslata ermek istemiştir.

Dolan deli gönül dolan

Akar sular gibi bulan

Dostumun yüzünde olan

Benler ben olsam ben olsam (Karacaoğlan 311/402-2)

Sevgilinin güzelliği karşısında gözleri kamaşan âşık, onun ay parçası gibi yüzünde dizilen benlerin çokluğundan söz edip bu yüz karşısında aşk sarhoşu olduğunu ifade etmiştir.

Mâh yüzüne bakma ile doyulmaz

Sıra sıra benleri var sayılmaz

Aşk meyinden içen âşık sayılmaz

Bilemedim bana noldu bu gece (Âşık Veysel Bilmem Hayal Mıydı Yoksa Düş Müydü/104-3)

Neşet Ertaş, bu dörtlükte sevgilinin yüzündeki etkileyici olan benlerin varlığı üzerinde durmuştur.

Dane dane benleri var yüzünde

Can alıcı bakışları gözünde

Bin bir tat var edasında, nazında

Dünyada, yârdan tatlı var m'ola?

Sallanı sallanı gelen yâr m'ola? (Neşet Ertaş Dane Dane Benleri Var Yüzünde/379-1)

Âşık, “Beni Gördüm” başlıklı şiirin birinci dörtlüğünün ikinci dizesinde “beni gördüm” diyerek sevgilinin gözünde kendisini gördüğünü anlatırken dördüncü

dizesinde de sevgilinin güller açmış yanağında, yüzünde duran sevgilinin güzelliğini arttıran kendisini cezbeden bene işaret etmiştir.

İlk bakışta cemâline
Gözlerinde, beni gördüm
Güller açmış yanağında
Yüzlerinde, beni gördüm (Neşet Ertaş Beni Gördüm/522-1)

Verilen örneklerden şairler sevgilinin yüzünde ilgilerini çeken, beyazlığını ön plana çıkararak, siyah olarak tasavvur edilen benlere eserlerinde benzer kavramlarla ifade etmişlerdir.

1.2.10. Yüz Yoluyla Sevgilinin Vefasızlığını Dile Getirme

Aşağıdaki dörtlükte sevgilinin güzel yüzü karşısında âşık aklını da kaybetse de sevgilinin buna rağmen kayıtsız kalışı, vefasız olması anlatılmıştır.

Uzaktan özendim görmeye geldim
Cemâlin gördüm de divane oldum
İmanın yok mudur işte ben öldüm
İmanı olan âşıkın kıyar mı (Karacaoğlan 114/82-3)

Âşık, gül yüzünün kendisiyle hasbihal etmemesinden söz etmiştir.

Sabahtan vardım da yoluna durdum
Gül yüzünü yere yıktı da geçti
Sen kimin yârisin diye de sordum
Bir cevap vermeden baktı da geçti (Karacaoğlan 123/97-1)

Kirpik, göz gibi vasıflarla sevdiğinin can yakan özelliklerine yer veren âşık, daha önce böyle mağrur bir yüz görmediğini ifade etmiştir.

Kirpiklerin hançer can alır gözün
 Yüreğime koydun ateşin közün
 Daha görmedim hiç kimsenin yüzün
 Getirdin beni de ele sevdiğim (Karacaoğlan 150/142-3)

Siyah saçlı, ay yüzlü sevgilinin âşıktan uzak oluşu, canını yakıp ızdırıp çektiirmesi anlatılmıştır.

Beri gel dedim de benden ıradın
 Siyah zülfü mâh yüzüne taradın
 Sevmek değil imiş senin muradın
 Niçin beni ateşine yandırdın (Karacaoğlan 209/240-3)

Âşık, sevgiliye beddua ederek hastalanmasını, Allah katında yüzünün kararmasını yani Hakk'ın karşısına çıkacak bir yüzünün olmamasını temenni etmiştir.

Sıracalar çıksın nazik teninde¹²
 Dilerim ölesin tatlı deminde
 Yüzün kara olsun Hak divanında
 Kıyamet gününde başın dar olsun (Karacaoğlan 211/243-2)

Bu dörtlükte ala gözlü güzelin, vefasız olup âşığa yüzünü dönmesi ve bundan dolayı âşığın güzele olan serzenişleri anlatılmıştır.

Ayırdın seçtin sözünü
 Bizden çevirdin yüzünü
 Severdim ala gözünü
 Engellere uydun bugün (Karacaoğlan 332/435-2)

¹²Sıraca: Deride ve genellikle boyunda görülen, lenf düğümlenmelerinin şişkinliğiyle beliren tüberküloz türü
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c83f9a79eaa27.08176158
 (Erişim Tarihi: 09.03.2019)

1.3. ÂŞIĞIN MİHRABI: KAŞ

Sevgilinin yüzünde âşıkların dikkatini çeken uzuvlar arasında yer alan kaş çoğu şiirde göz ve kirpik ile beraber kullanılmıştır. Genel itibariyle kaş, göz ve kirpiğin kullanmış olduğu öldürücü bir alettir. Kaş bir yay ise göz ile kirpikte oktur.

Rengi itibariyle karadır. Âşığın içinde bulunan ruh halini yansıtması yönüyle de bahtıyla ilişkilendirilmektedir.

Şekil olarak birçok unsurla teşbih edilmiştir. İlk olarak kavisli görünümüyle hilâle benzetilmektedir. Hilâl; divan şiirinde ay, bayram ay, ilk günkü ay olarak adlandırılmıştır. Sevgilinin kaşları daima âşığın ilgisini çekmiştir. Bir bayram sevinci yaşayan âşığın sevinmesinin asıl amacı kaştan hareketle arzulanan sevgiliyi görecektir (Tolasa, 1973: 183).

Kaşla benzetilen unsurlardan biri de keman/yaydır. Yay sevgilinin âşığın incinmesine, yaralanmasına sebep olarak görülmüştür.

Hem rengiyle hem de şekliyle kalemle, can alıcı olup âşığı üzmesi bakımından da Zülfikar'la¹³ teşbih edilmektedir. Şekil ve dini anlam itibariyle mihraba benzetilmiştir.

Gönüllerin kaş'a karşı düşkünlüğü, onun "köşesine asılmak" şeklinde bir tabir ile ifade edilmektedir. Bu arada gönül kandil ile teşbih edilince de ortaya asılı kandili bol bir mihrab hayali çıkmaktadır. Saçların kaşların kenarından geçmesi, mihraba örtü asılması ve bu örtünün Kâbe'ye ait olması adetiyle izah edilmektedir (Tolasa, 1973:185).

Kaşlar çok olmasıyla samura, âşığın canını acıtması ve zehir gibi bir etki bırakması nedeniyle yılan, görünümüyle Kur'an-ı Kerim alfabesindeki dal, lamelif, râ ve nûn harflerine benzetilmektedir. Bunun yanı sıra cam çevgan, hançer, sandal ve insan boyuyla da teşbih edilmektedir.

1.3.1. Hilâl Kaş

Kaşlar şekil olarak ay, yeni ay görünümündeki hilâle benzetilmektedir. Hilâl kaşlıyı görmek âşık için büyük bir mutluluktur, bir bayram sevincidir. Karacaoğlan, kaşını hilâl ile teşbih etme şekline şiirlerinde geniş bir şekilde yer vermiştir.

¹³ Zülfikar: Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından Hz. Ali'ye hediye edilen çift başlı kılıçtır.

İnceciktir belin hilâldir kaşım
Selviye benzettim dallar içinde (Karacaoğlan 83/32-1/3,4)

Kadir Mevlâm hub yaratmış onları
Hilâl hilâl kaşlarının arası (Karacaoğlan 100/61-1/3,4)

Gelin der ki allı pullu başım var
Ak alın altında hilâl kaşım var (Karacaoğlan 101/61-7/1,2)

Tülbent yağlık vurmuş şu hilâl kaşa
Gelin hiç söylemez kız nazlı güzel (Karacaoğlan 132/113-2/1,2)

Kaşların hilâldir gözlerin ala
Bülbül figan etti şol gonca güle (Karacaoğlan 150/142-4/1,2)

Çeşit çeşit bağlamışsın başını
Uydurmuşsun zülfe hilâl kaşını (Karacaoğlan 194/216-1/1,2)

Bir toprak perçemli bir hilâl kaşlı
Uyandırman kömür gözlüm yorgundur (Karacaoğlan 251/309-3/1,2)

Gelin der ki yüce başım var
Yüce kaş altında hilâl kaşım var (Karacaoğlan 253/312-3/1,2)

Yâr yitirdim hilâl kaşlı
Sana geldim Ağrı Dağı (Karacaoğlan 290/369-2/1,2)

Leylâ'nın hilâl kaşları
Sana geldim Ağrı Dağı (Karacaoğlan 290/369-3/1,2)

Güzelin yeni ay görünümlü kavisli kaşlarını hilâl olarak ifade etme biçimi
Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiirlerinde görülmemiştir.

1.3.2. Kalem Kaşlı

Güzelin kaşları şekli ve renginin kara olması bakımından kaleme benzetilmektedir. Karacaoğlan, aşağıdaki örneklerde güzelin kaşlarının düz, ince görünümlü yapısını kaleme benzetmiştir. Bazı örneklerde de kalemi, kaşın ve gözün güzelliğini belirten bir araç olarak kullanmıştır.

Kalem aldın kaşın gözün çatmaya
Hicab ettim adın sual etmeye (Karacaoğlan 105/67-3/1,2)

Eşşe'nin kaşı da kalemden ince
Sevmeye Huri'nin belleri güzel (Karacaoğlan 133/114-3/3,4)

Güzeli çok diye eğlendin kaldım
Kalem kaşlı güzelleri Hama'nın (Karacaoğlan 187/203-4/3,4)

Kudretinden yapılmıştır yapısı
Kalem kaşlı güzelinin hepsi (Karacaoğlan 187/203-3/1,2)

Gidip şu güzelin ilin gezmeli
Kalem alıp kaşın gözün yazmalı (Karacaoğlan 279/356-3/1,2)

Bu dörtlükte kirpiğin yaralayıcı yönüne vurgu yapıp oka benzetilirken kaşlarda şekil olarak kalemlle teşbih edilmiştir.

Kirpikler ok kaşlar kalem
Bu sinemi deler gider (Âşık Veysel Nerde Görsem Yan Yan Kaçar/88-3/3,4)

Güzelin kirpikleri ince görünümüyle tığ olarak ifade edilmiş, kaşları da kalemlle teşbih edilmiştir.

Cemâlin şavkına boyanmış âlem
 Kirpikler tüy gibi, kaşların kalem (Neşet Ertaş Nasıl Vasfettim Sevdiğim
 /453-3/1,2)

Karacaoğlan güzelin kaşlarının kalem şeklinde oluşuna vurgu yaparken Âşık Veysel kalem kaşlı güzeli kirpiğin ok gibi olup yaralayıcı yönüyle ele almış, Neşet Ertaş ise kalem kaşları kirpiğin tüy gibi hafif oluşuyla beraber anlatmıştır.

1.3.3. Kaş Yoluyla Sevgilinin Acımasızlığını Anlatma

Sevgili yay gibi kaşlarıyla daima âşığı hedefine alır ve onun canını yakmaktadır. Aşağıdaki şiirlerde Karacaoğlan güzel yüzlü sevgilinin bu zulüm eden, mağrur olan tarafını kaşlarını çatması, yıkması, eğmesi ya da kaldırmaması olarak ifade etmiştir.

Salını salını gel kız bostana
 Saçın telin vermem Arabistan'a
 Gün cemalin görem yazam destana
 Sen kaşını kaldırmıyon ne fayda (Karacaoğlan 65/4-4)

Kaşını yıkmış da yüzün şişirir
 Samranı samranı manca pişirir
 Döşeyi yay deyin çulu devşirir
 Alman köt' avradı hörü de olsa (Karacaoğlan 77/23-3)

Eğdirme kaşını bakmam yüzüne
 Ben gibi ateşler düşün özüne
 Yemesem içmesem baksam yüzüne
 Şekerden kaymaktan baldan ziyade (Karacaoğlan 79/27-2)

Kalem aldın kaşın gözün çatmaya
 Hicab ettim adın sual etmeye
 Seni satan çok bahaya satmaya

Bakıp durur yüz altunluk mal gibi (Karacaoğlan 105/67-3)

Karac' oğlan der ki ey mâh-ı mestim
Kaşın gözün eğme cana mı kastın
Severler güzeli incinme dostum
Harcın ise güzel olmaya idin (Karacaoğlan 193/213-4)

Kaşların neden eğmişsin
Kız sana nazar değmesin
Ak göğsün çapraz düğmesin
İznin ile çöz ver bana (Karacaoğlan 284/359-2)

Kaşın çatılı kalemdir
Mağrur olma bu âlemdir
Diyeyeğın bir selâmdır
Gel geç kadıncağım gel geç (Karacaoğlan 285/362-2)

Gönül içinde gizli mi
Hûblar içinde nazlı mı
Kaş' çatma ala gözlü mü
Dün de görmedim bugün de (Karacaoğlan 287/364-2)

Kara kaşın eğmelerin
Gönül sevmez değmelerin
Kend'elimle düğmelerin
Çözsem gerek ahdım vardır (Karacaoğlan 338/444-2)

Kaşların çatık, eğik olması gibi kaş yoluyla sevgilinin acımasızlığını anlatma biçimine Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiirlerinde rastlanmamıştır.

1.3.4. Kaşı Keman

Aşağıdaki verilen örneklerde kaşlar, yay biçimindeki kemanla teşbih edilmiştir.

Gel benim karşımda salın bir zaman

Bizi mecnun etti bir kaşı keman (Karacaoğlan 122/95-5/1,2)

Gönüller eğleyen bir kaşı keman

Kaşları kemanım amanın tez gel (Karacaoğlan 132/112-3/3,4)

Acep bizi anar m'ola

O kaşları keman şimdi (Karacaoğlan 301/386-4/3,4)

Yitirdim kaşı kemanı

Gözüm yaşı çağlar şimdi (Karacaoğlan 301/387-2/3,4)

Âşığın suna bakışlı olarak hitap ettiği güzelin eğilimli kaşları kemana benzetilmiştir.

Veysel'in kalbinde gizlidir cânân

Bir suna bakışlı kaşları keman (Âşık Veysel Ansızın Kalbimde Uyanan Aşkın/91-4/3,4)

Neşet Ertaş'ın şiirlerinde kaşları şekil itibariyle kemana benzetme biçimine dair bir örneğe rastlanılmamıştır.

1.3.5. Kaş – Göz ile Kaş – Kirpik Tenasüplüğü

Âşık, sevgilide ya da güzelde gördüklerini, onunla yaşadıklarını yansıtmak için kimi zaman onu büyüleyen canını yakan gözle, gözün üstündeki hilâl ya da yay görünümlü kaşla ve yaralanmasına yol açan olan kirpikle beraber ele alarak tasvir

etmiştir. Aşağıdaki örneklerde âşık, güzelin kaşu ile gözünü aynı örnek içinde beraber ele almıştır.

Kaşların göz ile eyliyor cengi
Söyleşiyor yavrular koç yiğit dengi
Çiçekte meyvada yoktur menendi
Lâleden kırmızı gülden ziyade (Karacaoğlan 79/27-3)

Kalem aldın kaşın gözün çatmaya
Hicab ettim adın sual etmeye
Seni satan çok bahaya satmaya
Bakıp durur yüz altunluk mal gibi (Karacaoğlan 105/67-3)

Aladır gözü de karadır kaşu
Arasan bulunmaz menendi eşi
Yaylanın karından ak beyaz döşü
Yıkılıp üstüne ölesim geldi (Karacaoğlan 108/72-3)

Çöze idim düğümlerin döşünden
Öpe idim gözlerinden kaşından
Güzelliğın soyha kalmış başından
Ben inli boranlı olduktan geri (Karacaoğlan 121/94-2)

Ala gözler ile kaşın eğmesin
Gönlüm çekmez her güzeli sevmesin
Sıkça dikmiş kız döşünün düğmesin
Sıkmiş memelerin gerilsin deyi (Karacaoğlan 125/100-3)

Keklik gibi taştan taşa sekersin
Toy kuş gibi geri dönmüş bakarsın
Beni görse kaşın gözün yıkarsın
Gül kara zülfüne kullar olayım (Karacaoğlan 147/137-3)

Kaşların hilâldir gözlerin ala
 Bülbül figan etti şol gonca güle
 Bilmem n'ettim beni getirdin ele
 Güldürdün bak beni bile sevdiğim (Karacaoğlan 150/142-4)

Karac'oğlan der ki ey mâh-ı mestim
 Kaşın gözün eğme cana mı kastın
 Severler güzeli incinme dostum
 Harcın ise güzel olmaya idin (Karacaoğlan 193/213-4)

Utanma perdeyi kaldır aradan
 Kusursuz yaratmış seni Yaradan
 Kaşın gözün görünmüyor karadan
 Kaşları gözleri sürmeli gelin (Karacaoğlan 194/216-4)

Karac'oğlan der ki güzeli ögmeli
 El bağlayıp divanına durmalı
 Kaşları kara da gözü sürmeli
 Ala gözün sübe olur güzelin (Karacaoğlan 202/228-4)

Kaşların lâm elif gözlerin ayın
 Esmâ'ya benzettim misliğin teğın
 Sen bir dilbersin ki melektir soyun
 Bakışın benzettim cerana dilber (Karacaoğlan 226/267-3)

Barçın Yaylası'nda üç güzel gördüm
 Birbirinden üstün şivga fidandır
 Aklım şaştı garip belim büküldü
 Kaşlar hilâl gözler âhu cerandır (Karacaoğlan 236/284-1)

Dinleyin bir güzel medhin edeyim
 Bir beni var şirin canı bendetmiş

Bir beni var kaşla göz arasında
Bir beni de ak gerdanı bendetmiş (Karacaoğlan 265/333-1)

Gidip şu güzelin ilin gezmeli
Kalem alıp kaşın gözün yazmalı
Kırmızı önlüklü sarı çizmeli
Hatun kızlar nerden gider yolunuz (Karacaoğlan 279/356-3)

Gönül içinde gizli mi
Hûblar içinde nazlı mı
Kaş' çatma ala gözlü mü
Dün de görmedim bugün de (Karacaoğlan 287/364-2)

Ağam kaşların karadır
Hümâ gözlerin aladır
Güzellik başa belâdır
Ala gözler n'ister benden (Karacaoğlan 320/416-5)

Kirpik bir ok, kaş ise bir yay olarak tasavvur edilmiştir. Bu ikisi âşığın yüreğini dağlayan araçlardır. Aşağıdaki örneklerde kaşın ve kirpiğin âşık üzerindeki yaralayıcı etkisi üzerinde durulmuştur.

Ok imiş kirpiği yay imiş kaşı
Atarak sinemi yaktı da geçti (Karacaoğlan 123/97-3/3,4)

Kaşların yay olmuş kirpiğin oktur
Okların sinemi deldi sabahtan (Karacaoğlan 179/189-4/3,4)

Mevlâm sana kirpik vermiş kaş vermiş
İnciden sedeften dürden diş vermiş (Karacaoğlan 203/231-2/1,2)

Tanımadım kirpiğinden kaşından
Ayırmadım yâresinden eşinden (Karacaoğlan 220/259-2/1,2)

Ben seni severim çoktan
Kaşın yay kirpiğin oktan (Karacaoğlan 291/370-2/1,2)

Karadır kaşların kara
Kirpiklerin açtı yara (Karacaoğlan 328/429-2/1,2)

Kaşların yay kirpiğin ok
Vurduğunu öldürürsün (Karacaoğlan 333/437-2/1,2)

Kirpiğ'n oktur kaşların yay
Dişlerin inci yüzün ay (Karacaoğlan 334/438-3/1,2)

Kirpik ve kaş ikilemine yer veren âşık, kirpiklerin can acıtıcı yönü üzerinde durmuştur.

Kirpikler ok kaşlar kalem
Bu sinemi deler gider (Âşık Veysel Nerde Görsem Yan Yan Kaçar/88-3/3,4)

Neşet Ertaş, bu dörtlükte güzeli tasvir ederken kaşları yay biçimindeki hillâle, kirpikleri de incecik bir görünümde olan tığ ile teşbih etmiştir.

Karaydı gözleri, hilâldi kaşı
Tığ gibi kirpikler, inciydi dişi (Neşet Ertaş Bir Seher Vaktinde Derya Yüzünde/353-1/1,2)

Kaşlar burada kalemlle teşbih edilmiş olup kalem gibi ince oluşuna vurgu yapılırken kirpiklerin de incecik, tüy gibi hafif oluşuna değinilmiştir.

Cemâlin şavkına boyanmış âlem

Kirpikler tüy gibi, kaşların kalem (Neşet Ertaş Nasıl Vasfettimim Sevdığım/453-3/1,2)

Karacaoğlan ve Âşık Veysel gibi Neşet Ertaş da bu dizelerde kirpiği oka, kaşı da yaya benzeterek kaşın ve kirpiğin vermiş olduğu olumsuz intibayı anlatmıştır.

Kirpiklerin oktur, kaşın yay gibi

Gözlerin aklımı etti zay' gibi (Neşet Ertaş Ne Güzel Yaratmış Seni Yaradan/455-2/1,2)

Edebiyatımızda şairler sevgilinin acımasız, vefasız olan yönüne dikkat çekmek için kirpik ve gözü ok ile kaşı da yayla teşbih etmişlerdir. Karacaoğlan ve Neşet Ertaş'ın kaş-göz, kaş-kirpik ikilemi çerçevesinde şiir örneklerini bulunurken Âşık Veysel'in ise kaş-kirpik tenasüplüğünü içeren bir şiiri bulunmaktadır.

1.3.6. Kaşı Kara Güzel

Karacaoğlan, şiirlerinde ya güzeli kara kaşlarıyla teşbih ederek anlatmıştır ya da kara kaş ifadesini kullanarak sevgiliye seslenmiştir. Şiirlerde kara kaşlının kendisinde bıraktığı izlenimleri tasavvur etmiştir.

Sevdiğim kar' kaşlı gonca gül gibi

Kokan dilber beni mecnun eyledi (Karacaoğlan 106/69-5/3,4)

Herkesliye sevdiceği verilsin

Bir kaşı karaya eş eyle beni (Karacaoğlan 116/86-2/1,2)

Düştüm ateşine yardım tutuştum

Kara kaşlım ne haldayım gör beni (Karacaoğlan 120/91-1/3,4)

Karac'oğlan söyle kaşı karadan

Hicab perdesini kaldır aradan (Karacaoğlan 126/101-4/1,2)

Başına sokulmuş gülü lâlesi

Yaktı beni kaşlarının karası (Karacaoğlan 127/104-2/1,2)

Kız seninle böyle miydi pazarım

Kara kaşlarında kaldı nazarım (Karacaoğlan 190/209-2/1,2)

Kaşın gözün görünmüyor karadan

Kaşları gözleri sürmeli gelin (Karacaoğlan 194/216-4/3,4)

Kara kaş altında sürmeli gözdür

Âşığın bahşişin vermeli gelin (Karacaoğlan 195/216-5/3,4)

Kaşları kara da gözü sürmeli

Ala gözün sübe olur güzelin (Karacaoğlan 202/228-4/3,4)

Kara kaş altında bir' ki üç nokta

Ira mıdır ışın mıdır dal mıdır (Karacaoğlan 241/292-2/3,4)

Neşet Ertaş, sevgilinin kaşlarının siyahlığına dikkat çekmek için “kaşların kara” ifadesine yer verdiği görülmüştür.

Kaşların karasına

Kurbanım arasına (Neşet Ertaş Kaşların Karasına/445-1/1,2)

Kaşların kara kara

Açtı bağrıma yara (Neşet Ertaş Kaşların Karasına/445-2/1,2)

Sevgilinin kaşlarının kara oluşuna Karacaoğlan şiirlerinde oldukça çok yer vermiş olduğu görülürken Neşet Ertaş'ın iki şiirinde sevgilinin kaşlarının rengine değindiği görülmüştür. Ayrıca Neşet Ertaş, verdiği örneklerin birinde Karacaoğlan gibi kara kaşların acımasız olan yönü üzerinde durmuştur. Âşık Veysel, kaşları tasvir ederken renginden bahsetmemiştir.

1.3.7. Kaşı Kur'an-Kerim'deki Harflerle Teşbih Etme

Kaşlar şekil olarak Kuran-ı Kerim'deki bazı harflere benzemektedir. Karacaoğlan'ın 267 numaralı şiirinden alınan örnekte kaşları lâmelife, gözleri de ayına benzetmiştir. 247 numaralı şiirden alınan dörtlükte de kaşları lâmelifle teşbih etmiştir.

Kaşların lâm elif gözlerin ayın
Esma'ya benzettim misliğin teğın
Sen bir dilbersin ki melektir soyun
Bakışın benzettim cerana dilber (Karacaoğlan 226/267-3)

Kaşların benzettim ilâm elife
Yaktı yüreğimi tuttu yalife
Kallemiş mi döktün kara zülufe
Kara zülûf burcu burcu kokuyor (Karacaoğlan 247/303-2)

Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın bu başlık altında örneği bulunmamaktadır.

1.4. ÂŞIKLARIN DİLİNDE KADININ KONUŞTUĞU YER: GÖZ

Şairlerin sevgilinin güzelliğini anlatmada sık kullanmış olduğu fiziki uzuvlardan biri de gözdür. Halk şiirinde göz; şekil, renk, bakışların verdiği etki gibi birçok şekilde ele alınmıştır.

Ela/ala, kara göz, kömür renginde olarak şiirlerde yer almaktadır. Şekil olarak irili olup oymak oymak görünümündedir. Tasvir edilirken güzel gözlü manasına gelen âhu göz olarak ifade edilmektedir. Aydınlatıp ışık saçmasıyla ay/mah ile teşbih edilmiştir.

Büyüleyici bir kokuya sahip olan nergis çiçeği şiirlerde sevgilinin güzel gözleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca nergis âşıkların aklını başından alıp onları kötü etkilemesiyle nergis-i fattan olarak karşımıza çıkarken baygın bakış anlamına gelen yönüyle de nergis-i şehla olarak şiirlerde yer almaktadır.

Sevgilinin gözlerinin güzelliği tasavvur edilirken çoğu şair bu güzelliğe vurgu yapmak amacıyla sürme göz ibaresini kullanmıştır.

Âşıkların gözünde paha biçilmez bir değere sahip olan gözler, bakışı ve rengiyle onları etkileyerek duygularının coşkunu bir biçimde aktarmalarına etken olurken kimi zaman da sevgilinin dökmüş olduğu gözyaşları üzülmelerine yol açmaktadır.

Şahin gibi bakışlardan süzülen o gamzeler bir ok misali âşıkların kalbinde açtığı derin yaralar ile sevgilinin vefasızlığı, acımasızlığı anlatılmıştır.

1.4.1. Kömür-Kara Gözlü Kadın

Halk şairlerinin çoğu gözlerin güzelliğine ve rengine dikkat çekmek için kara gözlüm, kömür gözlüm ifadelerine şiirlerinde yer vermişlerdir. Karacaoğlan da tıpkı halk şiirinde kendinden önceki halk ozanları gibi bu geleneği devam ettirmiş, şiirlerinde geniş bir şekilde yer vermiştir. Aşağıdaki farklı şiirlerden alınan örneklerde âşık gözün renginin siyah oluşunu ve etkileyici görünümünü vurgulamak için kömür gözlüm, kara gözlüm diye hitap ederek duygularını terennüm etmiştir. Bazı örneklerde de gözlerin siyahıyla sevgilinin cefasızlığını özdeşleştirmiştir.

Esti seher yeli söküldü seller

Gidiyorum kömür gözlüm ağlama (Karacaoğlan 68/9-1/1,2)

Yeni açmış has bahçenin gülüsün

Kömür gözlüm kıymatını bilene (Karacaoğlan 74/18-2/3,4)

Kömür gözlüm ben bu yerden gidersem

Gülen oynan yâran ile eş ile (Karacaoğlan 84/34-1/1,2)

İki gözü kara ceran yavrusu

Ağlayı ağlayı solduktan geri (Karacaoğlan 121/93-3/3,4)

Ak elleri elvan elvan kınalı
Karadır gözleri sürmeli değil (Karacaoğlan 133/115-1/3,4)

Kısmet olur ben bu ilden gidersem
Sen de bu illerde kal kara gözlüm
Gurbet ilde kem haberim duyarsan
Başını çaresin bu kara gözlüm (Karacaoğlan 167/170-1)

Kara gözlüm n'ettim sana
Hişimla baktığın zaman (Karacaoğlan 317/412-1/1,2)

Güzeliğiyle âşığın yüreğini dağlayan sevgilinin fiziki niteliklerindeki ilgi çeken özelliklerin anlatıldığı bu dörtlükte anlatılan vasılarından biri de sürmeli kara gözleridir.

Karaydı gözleri, hilâldi kaşı
Tığ gibi kirpikler, inciydi dişi
Yandı gine yandı yüreğim' başı
Yaktı beni bir gözleri sürmeli (Neşet Ertaş Bir Seher Vaktinde Derya Yüzünde
(Bir Gözleri Sürmeli)/353-3)

Karacaoğlan'a ait örneklerin çok görüldüğü bu başlık altında Âşık Veysel'in örnek vermediği, Neşet Ertaş'ın ise "Bir Seher Vaktinde Derya Yüzünde (Bir Gözleri Sürmeli)" adlı şiirinin bir dörtlüğünde yer verdiği görülmüştür.

1.4.2. Sevgilinin Gözyaşları

Bu dörtlükte felek âşığın sevgiliye kavuşmasında bir engeldir. Âşık, eğer sevgiliye kavuşmadan ölürse onun akan gözyaşlarının toprak olup üzerini örtmesini istemiştir. Çünkü sevdiğinin gözyaşları kendisi için bu denli kıymetlidir.

Felek çakmağını eyledi cengel
Ben yâre giderken bırakmaz engel

Ölürsem sevdiğim üstüme sen gel
Gözün yaşı ile yu Leylâ Leylâ (Karacaoğlan 68/8-2)

Âşık, aşağıdaki örneklerde sevgilinin gözyaşı dökmemesini, ağlamamasını istemiştir.

Esti seher yeli söküldü seller
Gidiyorum kömür gözlüm ağlama
Ağlamanın vakti geçti ne çare
Kemend atıp yollarımı bağlama (Karacaoğlan 68/9-1)

Ağacın iyisi özünden olur olur
Yiğidin iyisi sözünden olur
İl için ağlıyan gözünden olur
Ağlama hey gözü yaşın sevdiğim (Karacaoğlan 149/141-1)

Öterse de bozgun öter bağlama
Haçer alıp dertli sinem dağlama
Gider oldum kömür gözlüm ağlama
Hakk'ın emri ayrı düştü yolumuz (Karacaoğlan 279/357-2)

Gurbete gidip sevdiğinden ayrılacak olan âşık, gittiği zaman ela gözlü sevgilinin zülüflerini dağıtmasını, onu unutmamasını ardından ağlayıp gözyaşlarını üzgün bir şekilde silmesini istemiştir.

Ala gözlüm ben bu ilden gidersem
Zülfü perişanım kal melil melil
Kerem et aklından çıkarma beni
Ağla göz yaşını sil melil melil (Karacaoğlan 136/120-1)

Aşağıdaki örneklerde üzgün olan kızın gözlerindeki yaşın durmadığı ifade edilmiştir.

Bir gider de beş arkana bakarsın
 Gözlerinden kanlı yaşlar dökersin
 Bilmem küskün müsün yas mı çekersin
 Bir derdin var bilemedim kız senin (Karacaoğlan 203/230-2)

Karac'oğlan der ki gönül farımaz
 Zülûf burma ile kâkül çürümez
 Çok zamandır gözün' yaşı kurmaz
 Bir derdin var bilemedim kız senin (Karacaoğlan 203/230-5)

Güzelin sel boşanırcasına gözyaşı dökmesini isteyen âşık, güzele olan kızgınlığını tabiata ait unsurlarla uygunluk içinde vererek beddua etmiştir.

Gül yerine diken bitsin
 Kuş yerine baykuş ötsün
 Gözün yaşı sele gitsin
 Sen d'olasın benim gibi (Karacaoğlan 298/382-3)

Gonca gül gibi olan, Firenk güzeli sevgilinin gözyaşları tıpkı sel gibi çok akmaktadır.

Bendesi oldum kul gibi
 Gözyaşı akar sel gibi
 Açılmış gonca gül gibi
 Sevdiğim Firenk güzeli (Karacaoğlan 303/390-3)

Sevgilinin gözlerinden akan yaşları sele benzetme şekli Karacaoğlan gibi Âşık Veysel de şiirlerinde yer vermiştir. Farklı şiirlerden alınan bu dörtlüklerde istifham, teşbih ve mübalağa sanatlarının hâkim olduğu görülmektedir. Sevgilinin gözyaşlarının yağmur ve sel gibi boşanırcasına aktığını ifade etmek için yağmur ve sel ile teşbih edilmiştir.

Koynundaki turunç mudur nâr mıdır
 Adın Huri midir Gülizar mıdır
 Gözlerinden akan yağmurlar mıdır
 On beş on altı mı yaşların güzel (Âşık Veysel Bir Kökte Uzanmış Sarmaşık
 Gibi/96-2)

Arasan dünyayı bulunmaz eşi
 Siyah bulut perdelemiş güneşi
 Ah çekti gözünden sel etti yaşı
 Deniz miydi derya mıydı çay mıydı (Âşık Veysel Salınıp Giderken Boyunu
 Gördüm/100-4)

Beserek'te lâle sümbül yürüdü
 Güldede'yi çayır çimen bürüdü
 Karataş'ta kar kalmadı eridi
 Akar gözüm yaşı sel deyi yazmış (Âşık Veysel Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü
 Yârdan/126-2)

Sevgiliyi çok seven âşık, ona ait bir unsur olup gözlerindeki yaş olmak ya da gözlerle beraber şiirde geçen kaşın bir parçası olup sevgiliden ayrılmak istemediğini belirtmiştir.

Bahar gelsin turnalara eş olam
 Yağmur olam gözden akan yaş olam
 Ala gözlü bir sunaya kaş olam
 O zaman bana kıymet biçilmez (Âşık Veysel Gelen Yok Giden Yok Uzadı
 Ara/117-2)

Güzelin gözlerinden akan yaş pula benzetilerek bu özlemin şahidinin pul yani gözyaşları olduğu dile getirilmiştir.

Eğlenme gurbette yayla zamanı
 Mevlâyı seversen ağlatma beni
 Benek benek mektupdadır nişanı
 Gözyaşım mektupta pul deyi yazmış (Âşık Veysel Yeni Mektup Aldım Gül
 Yüzlü Yârdan/126-3)

Karacaoğlan ve Âşık Veysel'in örnek verdiği bu başlıkta sevgilinin gözyaşları genellikle âşığın gurbete gitmesi, ayrı düşmeleri ya da düşecek olmalarından etkenle aktığı görülmektedir. Neşet Ertaş'ın bu başlık altında örneğine rastlanılmamıştır.

1.4.3. Kadının Işığı: Ala/Ela Göz

Sevgilinin gözleri kimi zaman siyah rengin dışında ela ya da ala olarak ele alınmıştır. Karacaoğlan'ın çoğu şiirinde gözleri ela/ala olarak tasvir etmiştir. Aşağıdaki verilen örneklerde âşık, güzele “Ala gözlerini sevdiğim dilber” diye seslenerek ela gözlere dikkat çekmiştir.

Ala gözlerini sevdiğim dilber
 Söyle güzellerin mâhı isen de (Karacaoğlan 82/31-1/1,2)

Ala gözlerini sevdiğim dilber
 Eğlenin de bizim ilde kalın mı (Karacaoğlan 97/55-1/1,2)

Ala gözlerini sevdiğim dilber
 Yurtlarınız çayır çimen pınar mı (Karacaoğlan 113/81-1/1,2)

Ala gözlerini sevdiğim dilber
 Şirin kelâmına yürek doyar mı (Karacaoğlan 114/82-1/1,2)

Bazı şiirlerde şair, güzel yüzlü sevgiliye seslenirken onun yüzünde ilgisini çeken benlerle beraber tasvir etmiştir.

Ala gözlü benli dilber
Koma beni il yerine (Karacaoğlan 288/366-1/1,2)

Ala gözlü benli dilber
Düşüp sevdana yanayım (Karacaoğlan 307/395-1/1,2)

Ala gözlü benli dilber
Cemâlinde nurun olsun (Karacaoğlan 327/428-1/1,2)

Ala gözlü benli dilber
Usul söyle söz ederler (Karacaoğlan 335/440-1/1,2)

Âşık, ala gözlü olan güzel sevgilinin işveli, kırılğan olan yönüne vurgu yaparak seslenmiştir.

Ala gözlü nazlı dilber
Halimden haberin var mı (Karacaoğlan 293/373-1/1,2)

Ala gözlü nazlı Suna
Ya ben seni nic' edeyim (Karacaoğlan 314/408-1/1,2)

Karacaoğlan, sevgilinin ela ya da siyah gözlerini anlatırken çoğu zaman göze çekilen sürmeyle beraber anlatmıştır. Aşağıdaki şiirlerde âşık, güzelin ela gözlerinin sürmeli olmasına ya da sürme çekmesine yer vermiştir.

Sabahtan uğradım ben bir güzele
Ala gözlerine sürmeler çekmiş (Karacaoğlan 85/37-1/1,2)

Bitti m'ola Şam ilinin hurması
Gitti m'ola ala gözün sürmesi (Karacaoğlan 89/42-1/1,2)

Şu ala göze siyah sürmeleri

Çeken dilber beni mecnun eyledi (Karacaoğlan 106/69-4/3,4)

Ak ellere al kınalar yakınır

Ala göze siyah sürme çekinir benim (Karacaoğlan 154/149-2/1,2)

Sevgilinin fiziki özelliklerinin methedildiği bu dörtlükte şair gözlerin rengini ela olarak tasvir etmiştir.

Aladır gözü de karadır kaşı

Arasan bulunmaz menendi eşi

Yaylanın karından ak beyaz döşü

Yıkılıp üstüne ölesim geldi (Karacaoğlan 108/72-3)

Ala gözlü sevgiliye seslenen âşık, burada kendisini güzele anlatmaktadır.

Ala gözlüm senin neslini bilmem

Öyle her kötüye meylim vermeyem

Merd oğlu merdim ben sözünden dönmem

Çıktı sözüm yolunda bil yâr beni (Karacaoğlan 120/92-3)

Bu dörtlükte tomurcuk gül olarak ifade edilen ela gözlü yârin göç edişi anlatılmıştır.

Kırıkhan'dan yüklediler göçünü

Mor sünbülle donattılar saçını

Ala gözlüm ayrı çekmiş göçünü

Bizim elden bir tomurcuk gül gitti (Karacaoğlan 124/98-2)

Kaş ve kirpik gözü tamamlayan unsurlardır. Âşık, bu şiirlerde ela gözlü sevgiliyi kaşlarla beraber betimlemiştir.

Ala gözler ile kaşın eğmesin
 Gönlüm çekmez her güzeli sevmesin
 Sıkça dikmiş kız döşünün düğmesin
 Sıkılmış memelerin gerilsin deyi (Karacaoğlan 125/100-3)

Ala göz üstüne hilâl kaşları
 Sırma gibi yanar yârin saçları
 Kirazdır dudağı inci dişleri
 Selvi Suna'm gibi gül fidan olmaz (Karacaoğlan 276/352-3)

Gönül içinde gizli mi
 Hûblar içinde nazlı mı
 Kaş' çatma ala gözlü mü
 Dün de görmedim bugün de (Karacaoğlan 287/364-2)

Âşık daima sevgiliyi görmek, mutlu olmak istemektedir. Burada ela gözlüsünden ayrı oluşu, onu görmek istemesi anlatılmıştır.

Yatsam uyusam da yârin dizine
 Uyandıkça baksam ala gözüne
 Şekerden şerbetten şirin sözüne
 Ağzı kaymak dili baldan ayrıldım (Karacaoğlan 142/130-3)

Âşık, ala gözlü yâre seslenip onunla karşılıklı konuşmuş gibi yapıp duygularını dile getirmiştir.

Ala gözlüm benim ile dilersen
 Bahar ayları gelsin de gidelim
 Bağlar almış ilkımını karını
 Yollar çamur kurusun da gidelim (Karacaoğlan 151/144-1)

Aşağıdaki dörtlükte âşık, ela gözlü sevgilinin yollarına revan olup onun ayak bastığı yer olmak istemektedir.

Seher yelinin estiği
 Esip bağrımı kestiği
 Ala gözlümün bastığı
 Yollar ben olsam ben olsam (Karacaoğlan 311/402-1)

Ela gözlü sevgili her ne kadar acımasız olup âşığa yüzünü dönse de âşık onu hep sevmektedir. Aşağıdaki örneklerde bunu dile getirdiği görülmüştür.

Ayırdın seçtin sözünü
 Bizden çevirdin yüzünü
 Severdim ala gözünü
 Engellere uydun bu gün (Karacaoğlan 332/435-2)

Aslın sordum peki yıradın
 Sandım cennetteki kadın
 Şu yalan dünyanın tadın
 Ala gözlü kız veriyor (Karacaoğlan 342/451-2)

Ala gözler yırtıcı bir kuş olan ispirle teşbih edilmiştir.

Nasıl medhedeyim şöyle güzeli
 Elinde bergüzar gül ile oynar
 Alma yanak kiraz dudak diş sedef
 İspir ala gözler mil ile oynar (Karacaoğlan 221/261-1)

Kargıcak'ta bir güzele uğradım
 Ala gözler ispir ispir bakıyor
 Görmeden de görmemesi yeğ imiş
 Aşk düştü yüreğimi yakıyor (Karacaoğlan 247/303-1)

Karacaoğlan'da olduğu gibi Âşık Veysel de ala gözlü güzeli yüzündeki beniyile birlikte tasvir etmiştir.

Ala gözlü benli dilber
 Bir gün gelsen bize doğru
 Seni sevdim can ü dilden
 Çekme kendin naza doğru (Âşık Veysel Ala Gözlü Benli Dilber/85-1)

Aşağıdaki dörtlüklerde âşık ya toprak, yağmur gibi tabiata ait unsurlar aracılığıyla sevgiliye ait bir detay olmak istemiş ya da sevgilinin o kendisini etkileyen ela gözleri olarak olmak istemektedir.

Her sabah her sabah suya giderken
 Yâr yolunda toprak olsun toz olsam
 Bakıp dört köşeyi seyran ederken
 Kara kaş altında elâ göz olsam (Âşık Veysel Sen Çiçek Olsan Ben Bir Yaz Olsam/94/-1)

Bahar gelsin turnalara eş olam
 Yağmur olam gözden akan yaş olam
 Ala gözlü bir sunaya kaş olam
 O zaman bana kıymet biçilmez (Âşık Veysel Gelen Yok Giden Yok Uzadı Ara/117-2)

Karacaoğlan ve Âşık Veysel'de görülen ala gözle sevgiliyi anlatma şekli Neşet Ertaş şiirlerinde görülmemiştir.

1.4.4. Ahu Gözler

Şairler kimi zaman kadının gözlerinin büyüleyici bir güzellikte oluşunu “ahu gözlüm” diyerek ifade etmişlerdir. Karacaoğlan, aşağıdaki dörtlükte gördüğü güzelin gözlerinin güzelliğini ahu ve ceran kelimeleriyle vurgulamıştır.

Barçın Yaylası'nda üç güzel gördüm
 Birbirinden üstün şivga fidandır
 Aklı şaştı garip belim büküldü
 Kaşlar hilâl gözler âhu cerandır (Karacaoğlan 236/284-1)

Farklı şiiirlerden alınan bu dörtlüklerde sevgili methedilirken gözlerin güzelliği âhu olarak ifade edilmiştir.

Dudu dilleri inci dişleri
 Âhu gözler o bakışlar
 Kesme kâkül sırma saçlar
 Zülûfünde teller gördüm (Âşık Veysel Yârin Beyaz Gerdanında/90-3)

Sarı turnam tel tel olmuş kanadın
 Veysel'in dilinde tesbihtir adın
 Hayâl mıydın gözlerimden ıradın
 Âhu gözlü sümbül saçlı maralım (Âşık Veysel Bizim Eller Yaylasına Yürümüş/124-5)

Aşağıdaki dörtlüklerde âşık, sevgilinin etkileyici güzel gözlerini ahu olarak nitelemiştir.

Al almayı, ver narı
 Ağlarım, zarı zarı
 Tez günlerde gönderin
 O ahu gözlü yâri (Neşet Ertaş Ayva Turunç Narım Var (Al Almayı Ver Narı)/329-Nakarar)

Âhu gözün, hilâl kaşın
 Okur aşkın fermanını
 Yâr derdimin dermanını
 Ver, bugün bayram olsun

Bayram olsun bayram olsun
 Canım sana kurban olsun (Neşet Ertaş Gönlümün Sensin Meramı
 (Bayram Olsun)/415-2)

Uzun yoldan gelmiş gibi yorgunum
 Ne kimseye küskün, ne de dargınım
 Bir ahu gözlüye candan vurgunum
 Garip gönlüm, kapısında kul gibi (Neşet Ertaş Tükendi Ömrümün Çoğu
 Gidiyo'/580-4)

Geleneğin diğer şairlerinde olduğu gibi üç âşıkta kadının gözlerinin büyüleyici bir güzellikte olduğunu “ahu gözlüm” diyerek ifade etmişlerdir.

1.4.5. Sevgilinin Bakışları

Sevgilinin bakışları öyle etkileyicidir ki âşığı kendi ağına çekip aklını başından almaktadır ve onun gözünde hiçbir şeyle kıyaslanamayacak kadar eşsizdir, paha biçilemeyecek kadar önem arz edip âşığın aşkını daha da arttırıp mutlu etmektedir.

Bir kulun yok Karac'oğlan kadar
 Hüsnünün zekâtı borcunu öder
 Kız bakışın beni divane eder
 Sırmalar giymişsin alın üstüne (Karacaoğlan 87/38-4)

Kaşın kara gözün kara
 Benlerin var sıra sıra
 Her bakışın yüz bin lira
 Gel vereyim peşin gelin (Karacaoğlan 325/425-2)

Şimdi kömür gözlüm çıkar
 Çıkar da yollara bakar
 Âşıkın od'lara yakar

Boyu serv-i revan şimdi (Karacaoğlan 300/386-2)

Ark altında su doldurur

Eteğini yel kaldırır

Karşıki evin kızları

Bakışı adam öldürür (Karacaoğlan 345/456-1)

Bakışlar sevgilinin ya da güzelin duygularını terennüm ettiği bir araçtır. Sevgili bakışlarıyla âşığı yok sayması, sert bir şekilde bakması gibi acımasız yönleriyle âşığın canını bir ok gibi yaralayıp üzmemekte ya da öldürmektedir.

Kalem aldın kaşın gözün çatmaya

Hicab ettim adın sual etmeye

Seni satan çok bahaya satmaya

Bakıp durur yüz altunluk mal gibi (Karacaoğlan 105/67-3)

Ala gözlerini sevdiğim dilber

Şâd edip ileri gülmeseneydin

Muhabettin güzelliğin nişanı

Bakıp uğrun uğrun gülmeseneydin (Karacaoğlan 193/214-1)

Ala gözlerini sevdiğim dilber

Senin bakışların bana yan gider

On beşinde bir güzeli sevmeyen

Bu dünyaya hayvan gelir bön gider (Karacaoğlan 228/272-1)

Niçin bir gider bir döner bakarsın

Her bakışta canımı da yakarsın

Al yanak üstüne sünbül takarsın

Saç bir yana zülüflerin bozgundur (Karacaoğlan 257/319-2)

Kara gözlüm n'ettim sana
 Hışımla baktığın zaman
 Âşık oldum dal boyuna
 Gerdanın öptüğüm zaman (Karacaoğlan 317/412-1)

Karac'oğlan derdim çoktur
 Kaşlar kara bakış oktur
 Bir misli menendi yoktur
 Nice senin hâlin dilber (Karacaoğlan 334/438-4)

Sevgili kimi zaman melül/melil yani üzgün bakarak âşığında üzülmesine, derinden etkilenmesine sebep olmaktadır. Bu dörtlüklerde bakışlardaki üzgün olma, kederli olma hâli vurgulanmıştır.

Ne bakarsın melül olup
 İk'elin yanına koyup
 Dün gece seyrimde görüp
 Hayâlin kurduğum yeter (Karacaoğlan 335/441-2)

Ak bilekte sarı hakık
 Zülüfü gerdana dökük
 Gözün melil kaşın yıkık
 Dostum neler duydum bugün (Karacaoğlan 331/433-4)

Sevgilinin gözlerindeki yani bakışlarındaki üzgün olma durumu anlatılmıştır.

Bahar gelmeyince güller açılmaz
 Yavrusuz yaylaya konup göçülmez
 Uykudan mı kalktın gözün açılmaz
 Bilmiyorum ne derdin var yâr senin (Karacaoğlan 202/229-2)

Güzelsiz yaylaya konup göçülmez
 Kelle kesmek ile kanlar saçılmaz
 Gelirim geçerim gözün açılmaz
 Bir derdin var bilemedim kız senin (Karacaoğlan 203/230-1)

Güzel yüzlü sevgilinin şekil olarak kaşları Kur'an-ı Kerim harflerinden lâmelife gözleri de ayına benzetildiği bu dörtlükte bakışlar hoş ve güzel olmasından ötürü ceylan gözlü manasına gelen ceranla teşbih edilmiştir.

Kaşların lâm elif gözlerin ayın
 Esmâ'ya benzettim misliğin teğın
 Sen bir dilbersin ki melektir soyun
 Bakışın benzettim cerana dilber (Karacaoğlan 226/267-3)

Sevgilinin bakışları âşığın gönül ağını kendine çekip etkilemektedir. Aşağıdaki dörtlüklerde de bu etkileyici bakışlar yırtıcı bir kuş türü olan ispir, ispir balabana benzetilmiştir.

Kargıcak'ta bir güzele uğradım
 Ala gözler ispir ispir bakıyor
 Görmeden de görmemesi yeğ imiş
 Âşkî düştü yüreğimi yakıyor (Karacaoğlan 247/303-1/2)

Tülü maya yürüyüşlüm
 İspir balaban bakışlım
 Yayla çiçeği kokuşlum
 Nergiz topla benim için (Karacaoğlan 323/422-3/2)

Aşağıdaki dörtlüklerde eşi ve benzeri olmayan, âşığa her zaman yükseklerden bakan sevgilinin bakışları şahine benzetilmiştir. Bu bakışlarla âşığı etkilemiştir.

Yavrumun gözleri benzer şahana,
 İsmi, cismi gelmemiştir cihana,
 Uykusun gözüne etmiş bahana
 Tek yatana sabah olmaz mı sandın (Karacaoğlan 184/198-4)

Ala gözlerini sevdiğim dilber
 Bu sürmeler sana Hak'tan çekilmiş
 Üsküfün eğdirmiş şahin bakışlı
 Siyah zülfün ay yüzüne saçılmış (Karacaoğlan 262/328-1)

Hüma kuşu, talih kuşu ve güzellik sembolü olarak bilinir. “Hüma, yüksekten uçması, elde edilemeyişi, tuzağa düsmeyişi gibi özellikleri dolayısıyla halk arasında diğer kuşlardan üstün sayılmıştır” (Gören, 2010: 35). Bu dörtlüklerde güzelin gözleri yani bakışları hüma kuşuna benzetilmiştir. Güzel de tıpkı hüma gibi âşığa yüksekten bakmakta ve elde edilememektedir.

Baktım gözüne kaşına
 Benzettim hümâ kuşuna
 Bizi hicran ateşine
 Yakan dilber kiminsin sen (Karacaoğlan 320/417-3)

Entari giyinmiş frengi rengi,
 Yanakları kırmızı, elmas irengi,
 Saçları topukla eyliyor cengi,
 Bir hüma bakışlı on dört, yaşlının (Karacaoğlan 188/205-3)

İnci dişli kara kaşlı dostun yani sevgilinin gözlerindeki yorgunluk dile getirilmiştir.

Kudretten karadır yârimin kaşı
 İnciye benziyor ağzında dişi
 Şu gelen güzel de dostun gelişi

Süzülerek gelir gözler yorgundur (Karacaoğlan 250/308-2)

Farklı şiirlerden alınmış bu örneklerde sevgilinin gözlerindeki sersemlik betimlenmiştir.

Yavrum çıkmış yücesine yuvalar
 İnmiş düz ovaya şahin kovalar
 Değmeyin Suna'ma beyler ağalar
 Humar humar bakar gözleri sarhoş (Karacaoğlan 266/334-3)

Yürü bre yalan dünya
 Senden murad alınır mı
 Pek dolukmuş humar gözler
 Buna çare bulunur mu (Karacaoğlan 346/458-1)

Âşık, dilber olarak hitap ettiği güzelin kendinden geçmiş bir şekilde bakan gözlerini tasavvur etmiştir.

Gel gidelim gülistana
 Bakalım başa bostana
 Bize mestâne mestâne
 Bakan dilber kiminsin sen (Karacaoğlan 320/417-2)

Ceylanların gözleri genel olarak güzel olarak görüldüğü için sevgilinin gözü de ceren yani ceylan ile teşbih edilmiştir.

Giderken yolum uğradı
 Uğruma şeker doğradı
 Ben söyledim o ağladı
 Gözleri ceren o kızın (Karacaoğlan 323/421-2)

Selvi boylu sevgili edalı bir şekilde hoş bakmaktadır.

Hûblar gibi gözlerini süzersin
 Siyah zülfü ak gerdana düzersin
 Kargı karnış gibi durmaz uzarsın
 Cennetin selvinden dalından mısın (Karacaoğlan 190/210-2)

Güzelin bakışlarındaki acımasızlık dile getirilmiştir. Güzel, âşığın canını acıtmak için dalga geçer gibi ona bakıp gülmekte bu durum da âşığı üzüp bağrını yakmaktadır.

Nerde görsem yan yan kaçır
 Bana bakar güler gider
 Yanar kalbim ateş açır
 Kan ve kader dolar gider (Âşık Veysel Nerde Görsem Yan Yan Kaçır/88-1)

Sevgilinin tasvir edildiği bu dörtlükte âhu gözlerindeki bakışların güzelliği anlatılmıştır.

Dudu dilleri inci dişleri
 Âhu gözler o bakışlar
 Kesme kâkül sırma saçlar
 Zülünde teller gördüm (Âşık Veysel Yârin Beyaz Gerdanında/90-3)

Âşık, bu dörtlükte gönülden seven, güzel bakan yâri rakiplerden önce görürse diğer âşıklarda olduğu gibi o gün vuslata erip çoşup sevineceğini söylemektedir.

Veysel'in kalbinde gizlidir cânân
 Bir suna bakışlı kaşları keman
 Bulursam ağyardan hâli bir zaman
 Âşıklar visale erince çoşar (Âşık Veysel Ansızın kalbimde Uyanan Aşkım/91-4)

Sevgilinin bakışları o kadar etkileyici ki âşığın aklını başından alıp divane hâle getirmektedir. Aşağıdaki verilen örneklerde sevgilinin bu bakışlarının âşıktaki tesiri anlatılmıştır.

Aldın aklım' bir bakışta
Yaktın yüreğim' ateşte
Al hançeri, sinem işte
Acımazsan, vur sevdiğim! (Neşet Ertaş Aldın Aklım Bir Bakışta/317-1)

Bir bakışta yaktın beni
Derdinen bıraktın beni
Yaktın beni, yaktın beni
Yanıyorum, yanıyorum, yanıyorum hele
Mayıl oldum gonca güle
Acem şalı, ince bele (Neşet Ertaş Bahçe Duvarından Aştım (Yanıyorum)
/334-2)

Bir seher vaktinde, derya yüzünde
Yaktı beni bir gözleri sürmeli
Can alıcı bakış vardı gözünde
Yaktı beni bir gözleri sürmeli (Neşet Ertaş Bir Seher Vaktinde Derya Yüzünde
(Bir Gözleri Sürmeli)/353-1)

Dane dane benleri var yüzünde
Can alıcı bakışları gözünde
Bin bir tat var edasında, nazında
Dünyada, yârdan tatlı var m'ola?
Sallanı sallanı gelen yâr m'ola? (Neşet Ertaş Dane Dane Benleri Var
Yüzünde/379-1)

Naz eyleme bana n'olur
Nazına kurban olduğum

Bakışların canım' alır

Gözüne kurban olduğum (Neşet Ertaş Naz Eyleme Bana N'olur (Kurban Olduğum)/454-1)

Bir bakışta al ki ruhumu andan

Can korkusu gitsin, kalmasın tenden

Ben benden ayrılıp olayım senden

İkilik girmesin, bir tane olsun (Neşet Ertaş Ey Melek Simalı Huri Bakışlım/535-3)

Şekerden, kaymaktan tatlı sözlerin

Bakamam, canım alır gözlerin

Aydın on beşine benzer yüzlerin

Saçların ne güzel uymuş, sevdiğim (Neşet Ertaş Gün Gibi Cihana Doğan Yüzüne (Sevdiğim)/546-2)

Garip, hilâl olmuş kaşlar

Gözleri canımı haşlar

Aksın dîdemizden yaşlar

Seller tatlansın güzel (Neşet Ertaş Seherde Aç Cemalini/566-4)

Bu farklı şiirlerden alınmış olan dizelerde âşğın aklını başından alan sevgilinin gözleri olduğu söylenmiştir.

Garib'im, aklımı alan bir gözdür

Yanar yüreğimde, aşkı bir közdür (Neşet Ertaş Dışın Güzelliği İçin Kalayı (Sevgidir Sevgi)/382-3/1,2)

Aklın alan, bir çift gözdür

Bir tatlı dil, güler yüzdür (Neşet Ertaş Erciyes'ten Kar İstersin (Divâne Gönüm)/386-4/1,2)

Can alan gözler sende

Gel yanıma, gel (Neşet Ertaş Gel Yanıma Gel/1 (O Şirin Sözlerine)/400-3/3,4)

Kirpiklerin oktur, kaşın yay gibi

Gözlerin aklımı etti zay' gibi (Neşet Ertaş Ne Güzel Yaratmış Seni Yarartmış Seni Yaradan/455-2/1,2)

Tatlı dilli güler yüzlü yâr ile karşılıklı aşk ile bakışmanın verdiği mutluluk anlatılmıştır.

Tatlı dile, güler yüze

Doyulur mu doyulur mu?

Aşk ile bakışan göze

Doyulur mu, doyulur mu?

Doyulur mu, doyulur mu?

Canâna kıyılır mı?

Canânına kıyanlar

Hakk'ın kulu sayılır mı? (Neşet Ertaş Tatlı Dile Güler Yüze (Doyulur mu)/485-1)

Bu dörtlükte sevgili meleğe, bakışları da cennette yaşadığına inanılan huri adı verilen güzel kızların bakışlarına benzetilerek bu denli çok güzel olduğu ifade edilmiştir.

Ey melek simalı, huri bakışlım

Harap et gönlümü, virâne olsun

Gizleme çehreni, göster cemâlin'

Zay' olup aklımız divâne olsun (Neşet Ertaş Ey Melek Simali Huri Bakışlım/535-1)

Âşık, içinde bulunduğu durumu anlayabilmek için sevgilinin ayna gibi olan gözlerine ihtiyaç duymaktadır.

Küstüm gönüle, gülemem

Sebebi nedir, bilemem

Bakışlarım' anlayamam

Gözün aynım olmayınca (Neşet Ertaş Gözlerini Görmeyince/543-2)

Sevgili yabancı birisi gibi âşığın içinde bulunduğu zor durumu görür ama derdine derman olmaz. Çünkü âşığın bu müşkil hâli onu mutlu etmektedir. Bu dörtlükte âşığın çektiği tüm acıları görmesine rağmen sevgilinin bir şey yapmaması, kayıtsız kalışı anlatılmıştır.

Tükendi, ömrümün çoğu gidiyo'

Cahil ömrüm geldi, geçti; yel gibi

Sevdiğim uzaktan seyir ediyoy'

Beni görüp bakınıyor, el gibi (Neşet Ertaş Tükendi Ömrümün Çoğu Gidiyo'/580-1)

Sevgilinin hüznü, mağrur olan bakışları âşıkların üzülmelerine neden olurken kimi zaman da bakıştaki etkileycilik âşıkların büyülenip divane olmalarına neden olmuştur. Karacaoğlan'ın bakışları ispir, balaban gibi kuşlara benzetmesi ile Âşık Veysel'in suna olarak ifade etmesi gibi açılardan bakışların farklı unsurlarla ilişkilendirdikleri görülmüştür.

1.4.6. Sevgilinin Gözlerindeki Sürme

Sevgilinin ela/ala gözleri başlığında ala göz ve sürme arasındaki tenasüplüğe yer verilmiştir. Bu başlık altında bu kısım sadece örnek olarak verilmiştir.

Sabahtan uğradım ben bir güzele

Ala gözlerine sürmeler çekmiş

Taramış zülfünün dökmüş bir yana

Salıvermiş ince belin üstüne (Karacaoğlan 85/37-1)

Bitti m'ola Şam ilinin hurması
 Gitti m'ola ala gözün sürmesi
 Hama'nın, Humus'un telli turnası
 Turna yârin selâm saldı gel diye (Karacaoğlan 89/42-1)

Deniz kenarında biter kumları
 Gökyüzünde uçar yar turnaları
 Şu ala göze siyah sürmeleri
 Çeken dilber beni mecnun eyledi (Karacaoğlan 106/69-4)

Ak ellere al kınalar yakınır
 Ala göze siyah sürme çekinir
 Dostu olan dost yoluna bakınır
 Dosta giden yolda izim var benim (Karacaoğlan 154/149-2)

Karac'oğlan der ki güzel öğmeli
 El bağlayıp divanına durmalı
 Kaşları kara da gözü sürmeli
 Ala gözü sübe olur güzelin (Karacaoğlan 202/228-4)

Ak ellere al kınalar yakarlar
 Ala göze siyah sürme çekerler
 Bir yiğidin sevdiğine bakarlar
 Edep midir erkân mıdır yol mudur (Karacaoğlan 241/292-4)

Bir kız ile bir gelinin ahdı var
 Gelin der ki giydiğimiz al olur
 Ala göze siyah sürme çekince
 Gören âşık divân' olur lâl olur (Karacaoğlan 253/312-1)

Aydan örnek almış kaşın eğmişsin
 Kudretten mi ala gözün sürmesi
 Neden ilikliyon göğsün düğmesin
 Âşık bu cefa bu pek zulümdür (Karacaoğlan 257/318-1)

Evlerinin önü hurma
 Dallarını sakın kırma
 Ala göze siyah sürme
 Ne hoş olur tana karşı (Karacaoğlan 295/378-3)

Beni kara diye yerme
 Mevlâ'm yaratmış hor görme
 Ala göze siyah sürme
 Çekilir kara değil mi (Karacaoğlan 304/391-5)

Garipçe garipçe öter
 Kızılöz'ün turnaları
 Yiğide eğlence yeter
 Ala gözün sürmeleri (Karacaoğlan 309/398-1)

Ala göze sürme çekme
 Başını bir yana yıkma
 Sakın yücelere çıkma
 Dokanırsın göze gelin (Karacaoğlan 324/424-2)

Aydan örnek almış kaşın eğmişsin
 Kudretten mi ala gözün sürmesi
 Neden ilikliyon göğsün düğmesin
 Âşık bu cefa bu pek zulümdür (Karacaoğlan 257/318-1)

Şairler sevgilinin gözlerinin güzelliğini, iriliğini daha ön plana çıkarmak amacıyla gözlere çekilen sürmeye vurgu yapmışlardır. Karacaoğlan'ın şiirlerinde sürme ya ela göz üzerinden anlatılmış ya da kaş ile beraber ele alındığı görülmüştür.

İnip gider şu bahçenin düzüne

Halka halka sürme çekmiş gözüne (Karacaoğlan 93/49-4/1,2)

Yıkılası karlı dağın ardına

Çekip gider bir gözleri sürmeli (Karacaoğlan 109/74-1/1,2)

Ak göğsün üstünde sedef düğmeyi

Çözüp gider bir gözleri sürmeli (Karacaoğlan 109/74-2/1,2)

Geçip gider bir gözleri sürmeli (Karacaoğlan 109/74-3/3,4)

Konup göçer bir gözleri sürmeli (Karacaoğlan 109/74-4/4)

Boğup gider bir gözleri sürmeli (Karacaoğlan 110/74-5/4)

Kokup gider bir gözleri sürmeli (Karacaoğlan 110/74-6/4)

Gözler kara kara kirpik ceng ede

Yıkıyor âlemi kaşın sürmeli (Karacaoğlan 110/75-3/3,4)

Altun düğme dikmiş kırmızı yüze

Sürmeler çekmiş de mest ala göze (Karacaoğlan 132/113-3/3,4)

Ak elleri elvan elvan kınalı

Karadır gözleri sürmeli değil (Karacaoğlan 133/115-1/3,4)

Ben bilirim sevdiğimin izini

Sürmelemiş kaş ile gözünü (Karacaoğlan 155/150-2/3,4)

Kaşın gözün görünmüyor karadan
Kaşları gözleri sürmeli gelin (Karacaoğlan 194/216-4/3,4)

Aşağıdaki örneklerde gözleri sürmeli ya da sürme göz diyerek hitap edilen güzelin can alıcı bakışlarıyla, âşığa karşı olan hâl ve hareketleriyle âşıқта açtığı yaralar ifade edilmiştir.

Bir seher vaktinde, derya yüzünde
Yaktı beni bir gözleri sürmeli
Can alıcı bakış vardı gözünde
Yaktı beni bir gözleri sürmeli (Neşet Ertaş Bir Seher Vaktinde Derya Yüzünde
(Bir Gözleri Sürmeli)/353-1)

Kipriğin altında süzüp giderken
Yaktı ben bir gözleri sürmeli (Neşet Ertaş Bir Seher Vaktinde Derya Yüzünde
(Bir Gözleri Sürmeli)/353-2/3,4)

Yandı gine yandı yüreğim' başı
Yaktı beni bir gözleri sürmeli (Neşet Ertaş Bir Seher Vaktinde Derya Yüzünde
(Bir Gözleri Sürmeli)/353-3/3,4)

Boş bulamadım otağının yapısın'
Çıka geldi bir gözleri sürmeli (Neşet Ertaş Seher Vakti Çaldım Yârin
Kapısın/470-1/3,4)

Karacaoğlan ve Neşet Ertaş'ın şiirlerinde görülen gözlere sürme şekli, Âşık Veysel'in şiirinde bulunmamaktadır

1.4.7. Gözleri Şems/Güneş ile Teşbih Etme

İnce belinde değerli bir kemer bulunan sevgilinin gözleri şemse, yüzü de kamere benzetilerek gözler güneş gibi yüz de ay gibi ışık saçan, aydınlatan bir unsur olarak tasavvur edilmiştir.

Gözlerin şemistir gün yüzün kamer
 Seni seven yiğit zekâtın umar
 İnce bel üstüne cevahir kemer
 Şöyle bir salın ki bel incinmesin (Karacaoğlan 206/235-2)

Bir ağacın yeşermesi için nasıl ki su gerekliyse âşık içinde kendisini bir güneş gibi aydınlatan sevgiliyi görmek hayatta kalma, mutlu olma sebebidir. Aşağıdaki örneklerde âşık kendisini aydınlatan bu ışığı sevgilinin gözleriyle izah etmiş ve onun güzel gözlerini güneşe benzetmiştir.

Evvelim, âhirim, gönül güneşim
 N'olur ahvâlimi bil, güneş gözlüm
 Sensiz bu dünyada zaten ölmüşüm
 Yetiş, şu gönlümü al, güneş gözlüm
 Kör olsun feleğin iki gözleri
 Bu gariplik mecnun etti bizleri

Ahmak aldatırmış dünyanın malı
 Çoğunu isteyen delidir, deli!
 Sensin şu gönlümün varı, sultanı
 Gel bunu böylece bil, güneş gözlüm
 Kör olsun feleğin iki gözleri
 Bu gariplik mecnun etti bizleri

Günahlı bir kulum, geldim önüne
 Dar et zülüflerin', dola boynuma
 Hoş bir nazar eyle Garip gönlüme
 Gönülden gönüle dol, güneş gözlüm
 Kör olsun feleğin iki gözleri
 Bu gariplik mecnun etti bizleri (Neşet Ertaş Evvelim
 Âhirim Gönül Güneşim (Güneş Gözlüm)/387)

Yarad'ın mı bir tek teli?

Güneş gözü, mah cemâli

Çekeme'n onun vebali

İncitme canı, incitme! (Neşet Ertaş Sakın Ol Ha İnsanoğlu (İncitme Canı İncitme)/468-2)

Bilirim, bir bahtı karalı ceylân

Avcılar atıp da vuralı ceylân

Avcılar elinden yaralı ceylân

Al kuzunu ceylân, gel bizim dağa

Sensin güneş gözlüm, gül bizim bağa

Yaralı, yaralı, yaralı ceylân

Sensin bu dağların maralı ceylân (Neşet Ertaş Terk Edeli Ceylân Şu Bizim Dağı (Yaralı Ceylân)/487-2)

Karacaoğlan ve Neşet Ertaş, şiirlerinde göz rengiyle güneş arasında tenasüplük ilişkisi kurarak güneşle teşbih etmişlerdir. Âşık Veysel'in şiirlerinde güzelin gözlerini şems/güneş ile teşbih etme örneği bulunmamaktadır.

1.4.8. Mühür Gözlü Yâr

Neşet Ertaş, bu dörtlükte farklı bir unsurla mühürle göz arasında bağ kurmuştur. Mühür bir kimsenin ya da herhangi bir yerin isminin yer aldığı imzası, damgası niteliğinde yuvarlak biçimde olan bir nesnedir. Sevgilinin güzel gözleri âşığın gözünde de kalbinde de bir damga gibi mühürlenmiştir. Bu dörtlükte de âşık gözlerin iri ve güzel oluşunu anlatmak için mühürle teşbih etmiştir.

Mühür gözlüm seni elden

Sakınırım, kıskanırım

Uçan kuştan, esen yelden

Sakınırım, kıskanırım (Neşet Ertaş Mühür Gözlüm/452-1)

Gözleri mühürle teşbih etme şekline diğer iki şairin şiirinde rastlanılmamıştır.

1.4.9. Göz Yoluyla Sevgisini Dile Getirme

Âşık, gözünü sevdiğim dediği sevgilinin dert ortağı olmasını istemektedir.

Sabah oldu ben bu yerden gideyim
 Garip bülbül gibi feryad edeyim
 Sen dururken derdim kime dökeyim
 Uyan ey gözünü sevdiğim uyan (Karacaoğlan 179/190-1)

Mübalağa sanatının hâkim olduğu 232 numaralı şiirde âşığa göre sevgilinin gözleri Cezayir, Tunus, Mısır, Yemen, İstanbul gibi önemli yerlere bedeldir. Bu denli güzel ve paha biçilmezdir.

Nasıl medhedeyim sultânım seni
 Gürcistan ilinin değer gözlerin
 Bir bakışta eylen harab cihanı
 Cezayir Tunus'u değer gözlerin

Darılma sevdiğim söylenen söze
 Ne hoşça yakışmış benlerin yüze
 Mısır Arap Urban Yemen Anize
 Belh'i Buhara'yı değer gözlerin

Eme idim ağzındaki dilini
 Dere idim koynundaki gülünü
 Bosna İstanbul'u Anadolu'nu
 Bütün Rumeli'yi değer gözlerin

Ben seni severim ezel ezeli
 Bana cefa etme dünya güzeli
 Bağdad'ı Bosna'yı Acem Şiraz'ı
 Bütün Hindistan'ı değer gözlerin

Emsem yanakların kurtulsam yastan
 Adam kemlik görmez sevdiği dosttan
 Arnavut Çerkes'le Kürt Arabistan
 Bütün Türkistan'ı değer gözlerin

Görmedim dünya da sen gibi cânan
 Yoktur hey sevdiğim ben gibi yanan
 İngiliz Fransız Moskof Alaman
 Çin ile Maçın'i değer gözlerin

Karac'oğlan der ki, hoş etti medhin
 Al yanaktan bûse olsa himmetin
 Yüz bin şehir soysam değmez kıymetin
 Hasılı cihanı değer gözlerin (Karacaoğlan 204/232)

Hatun kızların kaş ve gözü âşığın gözünde kalemle çizilecek, resmedilecek bir güzelliكتedir.

Gidip şu güzelin ilin gezmeli
 Kalem alıp kaşın gözün yazmalı
 Kırmızı önlüklü sarı çizmeli
 Hatun kızlar nerden gider yolunuz (Karacaoğlan 279/356-3)

Âşığın gözünde sevgili bir padişah gibi huzuruna varılacak kadar yüce ve kıymetlidir. Bu dörtlükte de sevgilinin âşığı kendinden alan gözleri ile bu gözlere kavuşmayı engelleyen kirpiklere yer verilmiştir.

Vardım huzuruna vardım
 El kavşurup divan durdum
 Gözlerine mail oldum
 Kirpiklerin n'ister benden (Karacaoğlan 320/416-2)

Sevgilinin gözleri cerene yani ceylana benzetilerek ceylanın gözü gibi güzel gözlere sahip olduğu söylenmiştir.

Giderken yolum uğradı
 Uğruma şeker doğradı
 Ben söyledim o ağladı
 Gözleri ceren o kızın (Karacaoğlan 323/421-2)

Âşık, bu dörtlükte gözleri yansıttığı ışıltı nedeniyle yıldıza benzetmiş, yanakları da yine tabiata ait bir unsur olan ay ile teşbih etmiştir.

Taramış zülfünü dökmüş gerdana
 Yel estikçe dalgaları her yana
 Dedim dilber çevir yüzün bak bana
 Gözler yıldız al yanaklar ay mıydı (Âşık Veysel Salınıp Giderken Boyunu Gördüm/100-3)

Güzelin içinde bulunduğu durumun anlatıldığı bu dörtlükte gözler yoluyla güzelin sevgiye ihtiyacı olduğu ve âşıktan bunu beklediği dile getirmiştir.

Boynu bükük, solgun yüzü
 Seyir eder hepimizi
 İlgi arar iki gözü
 Gören bulunmaz, bulunmaz (Neşet Ertaş Şu Garip Halini/571-2)

Âşık, aynı şiire ait örneklerde nazlı sevgiliyi çok sevdiğini “Gözlerine kurban olduğum” diyerek dile getirmiştir.

Naz eyleme bana n’olur
 Nazına kurban olduğum
 Bakışların canım’ alır

Gözüne kurban olduğum (Neşet Ertaş Naz Eyleme Bana N'olur (Kurban Olduğum)/454-1)

İzine kurban olduğum

Yüzüne kurban olduğum

Gözüne kurban olduğum (Neşet Ertaş Naz Eyleme Bana N'olur (Kurban Olduğum)/454-5)

Aşağıdaki dörtlüklerde tatlı dilli, güler yüzlü sevgilinin bakışları âşığa tatlı gelmekte, gözleri de ayrı bir güzelliğe sahip olan ceylanınkiyle teşbih edilerek sevgilinin eşsiz bir güzelliğe sahip olduğu söylenmiştir.

Olmalı cilveli, nazlı

Hoş bakışlı, ceylân gözlü

Tatlı dilli, güler yüzlü

Bulunur mu, bulunur mu? (Neşet Ertaş Öz Gönülden Yüze Gülen (Bulunur mu)/465-2)

Kara kaşlı Leylâ'nın gözleri âşık için ilaç gibidir, derde dermandır.

Kaşların kara, kara (da amanın Leylâ Leylâ)

Gözlerin derde çare (de eyle yârim eyle)

Senin için yanarım (da amanın Leylâ, Leylâ)

Kerem misali nâra (da böyle yârim böyle) (Neşet Ertaş Sevda Gitmiyor Serde (Amanın Leylâ)/474-2)

Aşağıdaki dörtlüklerde yârin güzelliğini gösteren güzellik unsurlarının göz ve kaş olduğu söylenmiştir.

Hasretin' çeksen de sevdası hoştur

Güzeli gösteren göz ile kaştır

Sevdası olmayan yürekler boştur

Yârin aşkı ile dol'olmayınca (Neşet Ertaş Seyretsen De Yâri Gerçek
Göreme'n (Kul Olmayınca)/478-2)

Şu garip hâlimden bilen, şiveli nazlım
Gönlüm hep seni arıyor, neredesin sen?
Tatlı dillim, güler yüzlüm, ey ceylân gözlüm
Gönlüm hep seni arıyor, neredesin sen? (Neşet Ertaş Şu Garip Halimden
Bilen Şiveli Nazlım (Neredesin Sen)/483-1)

Kömür gözlüm, kara gözlüm, ala gözlüm, sevgilinin bakışları, sürme çekme gibi başlıkların dışında bu kısımda gözler şairler tarafından gönlünde hoşluk oluşmasına vesile olan, bütün engellere rağmen sevgiliye yakınlaştıran bir unsur olarak tasavvur edilmiştir.

1.4.10. Göz Yoluyla Sevgiliye Sitem Etme, Acımasızlığını Dile Getirme

Âşık, kaşığı gözü çatık güzelin suallaerine cevap vermeyip onu muhattaba almamasına sitem etmiştir.

Kalem aldın kaşın gözün çatmaya
Hicab ettim adın sual etmeye
Seni satan çok bahaya satmaya
Bakıp durur yüz altunluk mal gibi (Karacaoğlan 105/67-3)

Sevgilinin âşığa olan bakışlarındaki olumsuzluk âşığı üzmektedir. Çünkü onun yüzünde güller açmasını yani gülmesini istemiştir.

Keklik gibi taştan taşa sekersin
Toy kuş gibi geri dönmüş bakarsın
Beni görse kaşın gözün yıkarsın
Gül kara zülfüne kullar olayım (Karacaoğlan 147/137-3)

Sevgilinin kirpik ve göz yoluyla âşığın gönlünde açmış olduğu yaralar anlatılmıştır.

Kirpiklerin hançer can alır gözün
Yüreğime koydun ateşin közün
Daha görmedim hiç kimsenin yüzün
Getirdin beni de ele sevdiğim (Karacaoğlan 150/142-3)

Bu dörtlükte âşık, kömür gözlü sevgiliye hem gözdağı vermekte hem de beddua etmektedir.

Vazgelmezsen sen ahdında durursan
Yüz verme engeli mahfi görürsen
Varıp bir kötüye meyil verirsen
Dilerim Mevlâ'dan bul kömür gözlüm (Karacaoğlan 169/173-3)

Âşık, kendisine kara diyen dilbere senin de kaşın ve gözün kara değil mi diyerek yakınmaktadır.

Bana kara diyen dilber
Gözlerin kara değil mi
Yüzünü sevdiren gelin
Kaşların kara değil mi (Karacaoğlan 304/391-1)

305 ve 306 numaralı dörtlüklerde gözleri burada kötüleyip haramiler gibi yol kesen bir unsur olarak gösterip güzelin gaddarlığı anlatılmıştır.

Bre âfet sürdür atın
Geçer çağın demedim mi
Harami olmuş gözlerin
Yollar keser demedim mi (Karacaoğlan 305/392-1)

Behey ala gözlü dilber
 Vaktin geçer demedim mi
 Harami olmuş gözlerin
 Beller keser demedim mi (Karacaoğlan 306/393-1)

Güzelin kaşı ve gözü karşısında yüreği yanmış olan âşık, feleğin ona vuslatı değil ölümü biçtiğini dile getirmiştir.

Bak şu kaşa bak şu göze
 Ciğer kebab oldu köze
 Bir yakasız gömlek bize
 Felek biçer demedim mi (Karacaoğlan 306/393-2)

Ağam diye nitelediği sevgilinin gözlerindeki huzursuzluk yaratan, acımasız bakışlar dile getirilmiştir.

Ağam gamzelerin çifte
 Gözlerin ediyor fitne
 Ağam bu cefayı etme
 Adûların n'ister benden (Karacaoğlan 320/416-4)

Aşağıdaki dörtlükte sevgilinin âşığın kalbindeki açtığı yara, düşürdüğü müşkil hâl anlatılmıştır. Bu dörtlük aynı zamanda Karacaoğlan'a ait örnekler kısmında verilen 142 numaralı¹⁴ şiirin üçüncü dörtlüğüyle de âşığın yüreğini yakıp kalpte sızı bırakması, sevgilinin acımasız yönünü anlatmasıyla benzerlik teşkil etmektedir.

Aldın aklım' bir bakışta
 Yaktın yüreğim' ateşte
 Al hançeri, sinem işte
 Acımazsan, vur sevdiğim! (Neşet Ertaş Aldın Aklım Bir Bakışta/317-1)

¹⁴ Karacaoğlan'a ait 142 numaralı şiirinin üçüncü dörtlüğüne dair verilen örnek 114. sayfada yer almaktadır.

Âşık, bu dörtlükte sevgilinin fiziki unsurlarından hareketle ona beddua etmiştir.

Saçların ağarsın, belin bükülsün
 Birer birer hep dişlerin dökülsün
 Gönlünce parlıyan ışığın sönsün
 Görmeye gözlerin, göremiyesin (Neşet Ertaş Ey Sevdiğim Benden Ayrı/393-3)

Sevdiği güzelin ona dışardan birisiymiş gibi bakıp acımasız davranması âşığı üzmüştür.

Tükendi, ömrümün çoğu gidiyo'
 Cahil ömrüm geldi, geçti; yel gibi
 Sevdiğim uzaktan seyir ediyo'
 Beni görüp bakmıyor, el gibi (Neşet Ertaş Tükendi, Ömrümün Çoğu Gidiyo'/580-1)

Karacaoğlan ve Neşet Ertaş'ın bu başlık altında verdiği örneklerde güzelin acımasız, umursamaz bakışları karşısında yakınıp sitem ettikleri, beddua ettikleri görülmüştür. Âşık Veysel'in ise bu başlık altında şiir örneği yoktur.

1.5. SEVGİLİNİN SİLAHI KİRPİKLER

Sevgilinin güzelliğini ortaya çıkararak, âşıkların ilgisini çeken yanlarından biri de kirpikleridir.

Genel olarak şairlerin göz ve kaş ile beraber kullandıkları görülmektedir. Göz kapaklarının ucunda bir ok görünümünde yer alan kirpikler tıpkı gözler gibi âşığın gönlünü yaralayan, acıtan bir unsurdur.

Şekil olarak kaş yayla, kirpikte okla teşbih edilmiştir. Sevgilinin amacı yay görünümlü kaşlarıyla, kirpiğin yani okun hedef almasına yol açıp âşığın canını yaralamak ya da kastetmektir.

Okla teşbih edilmesinin yanı sıra kalem, kılıç, hançer, tîr-i müjgân gibi nesnelere de benzetilmiştir.

1.5.1. Hançer - Ok Kirpikler

Sevgilinin kirpikleri genel olarak şiirlerde hem şekil hem de âşığın canını acıtması yönüyle hançer ya da oka benzetilmiştir. Aşağıda Karacaoğlan'ın verdiği örneklerde de görülmektedir.

Ok imiş kirpiği yay imiş kaşı

Atarak sinemi yaktı da geçti (Karacaoğlan 123/97-3/3,4)

Kirpiklerin hançer can alır gözün

Yüreğime koydun ateşin közün (Karacaoğlan 150/142-3/1,2)

Amanın da Karac'oğlan amanın

Kirpikler ok olmuş kaşı kemanın (Karacaoğlan 163/161-4/1,2)

Kaşların yay olmuş kirpiğin oktur

Okların sinemi deldi sabahtan (Karacaoğlan 179/189-4/3,4)

Kaşların yay kirpiğin ok

Vurduğunu öldürürsün (Karacaoğlan 333/437-2/3,4)

Kirpiğ'n oktur kaşların yay

Dişlerin inci yüzün ay (Karacaoğlan 334/438-3/1,2)

Ben seni severim çoktan

Kaşın yay kirpiğin oktan (Karacaoğlan 291/370-2/1,2)

Bu dörtlükte ok olarak tasavvur edilen kirpikler ile kalem gibi keskin, sivri kaşların âşıktaki açığına yara anlatılmıştır.

Yâr yoluna kurban olam
 Dahi dolmadı mı çilem
 Kirpikler ok kaşlar kalem
 Bu sinemi deler gider (Âşık Veysel Nerde Görsem Yan Yan Kaçar/88-3)

Sevgilinin kirpikleri ok görünümündedir ve sıra sıra dizilen kirpikleriyle âşığı hedef alıp gönül evinden yaralamıştır. Âşık, bu dörtlükte sevgilinin canını incitmesine rağmen ondan vazgeçmeyip ona kavuşmak istemiştir.

Seher vakit (garip) Garip Bülbül öterken
 Kirpiklerin oku, cana batarken
 Cümle âlem uykusunda yatarken
 Hoyratlar görmeden; gel, gizli gizli
 (Cümle âlem gafletinde yatarken
 Kimseler görmeden, gel, gizli gizli) (Neşet Ertaş Gönül Dağı Yağmur Boran
 Olunca (Gönül Dağı)/413-4)

Üç şairde sevgilinin kirpiklerini ok ile teşbih etme şekline şiirlerinde yer vererek sevgilinin sinelerinde açtığı yaralara değinmişler ve onun acımasız olan yönüne vurgu yapmışlardır. Karacaoğlan, okun yanı sıra aynı zaman da şekil olarak kirpiğe benzeyen hançerle de teşbih etmiştir.

1.5.2. Kirpiklerin Ceng Etmesi

Aşağıdaki dörtlüklerde kirpiklerin ceng edildiği ifade edilmiştir. Burada kirpiklerin benzetildiği kılıç, hançer, mızrak gibi araçlara vurgu yapılarak onlara ait özellikler kirpiklere aktarılmıştır.

Kadir Mevlâm seni bana deng ede
 Ah çekince yüreğimden kan gide
 Gözleri kara kara kirpik ceng ede
 Yıkıyor âlemi kaşın sürmeli (Karacaoğlan 110/75-3)

Karac'oğlan der ki yanan tutuşur
 Siyah zülfün mah yüzüne karışır
 Gözün durmaz gözüm ile erişir
 şol kirpikler birbiriyle ceng ider (Karacaoğlan 227/269-5)

Karacaoğlan'da görülen kirpiklerin ceng etme şekline diğer iki âşığın şiirlerinde rastlanılmamıştır.

1.5.3. Kirpik Yoluyla Sevgisini Dile Getirme

Dost olarak hitap ettiği nazlı yârin ağlamasına üzülen âşık, yârin ağlaması sonucu kirpiklerin gözyaşıyla birleşip top top olmasını anlatmıştır.

Dost yoluna verdim olan vârimı
 Taşa çaldım namusumu ârimı
 Kim ağlatmış benim nazlı yârimı
 Top top olmuş kirpikleri yaşınan (Karacaoğlan 176/185-2)

Burada kirpiğin ve diğer övülen unsurların Allah tarafından bahşedilen bir güzellik olduğu dile getirilmiştir.

Mevlâm sana kirpik vermiş kaş vermiş
 İnciden sedeften dürden diş vermiş
 Koynundaki turunç olmuş uç vermiş
 Açılmış goncadır gül memelerin (Karacaoğlan 203/231-2)

Humar yani sersemleşmiş ela gözlü sevgilinin kirpiklerindeki yıkık, müşkil hâli dahi âşığın aklını başından almaktadır.

Her nerede görsem karşıma çıkan
 Aklı baştan alıp evimi yıkan
 Yıkıp kirpiklerin bir hoşça bakan
 Humarlanmış ala gözler süzgündür (Karacaoğlan 244/297-3)

Âşık, bu dörtlükte sevgilinin güzelliğindeki doğallığa dikkat çekmiştir.

Yaşını sorarsan on beş yaşında
Hile yoktur kirpiğinde kaşında
Yedi türlü çiçek vardır başında
Kokan reyhan ile gül karma karış (Karacaoğlan 263/329-3)

Sürme gözlü güzelin kirpik altından gözlerini süzüp, âşığı etkilemesi anlatılmıştır.

Gemimiz deryada yüzüp giderken
Gönlümüz dünyada yozup giderken
Kipriğin altında süzüp giderken
Yaktı beni bir gözleri sürmeli (Neşet Ertaş Bir Seher Vaktinde Derya
Yüzünde/Bir Gözleri Sürmeli-353-2)

Kirpik yoluyla sevgisini dile getirme başlığında örneği olan Karacaoğlan'ın kendine has üslup çizgilerinin belirgin olduğu görülmektedir. Şair ya kaşla beraber kirpiği kullanarak sevgisini ifade etmiştir ya da farklı unsurlarla kirpik arasında bağ kurup sevgisini dile getirmiştir.

1.6. ÂŞIKLARIN TASVİRİNDE GÜZELLERİN FINDIK BURNU

Şiirlerde şairlerin az kullandığı uzuvlardan biri de burundur. Burnun eserde yer alış şeklini şairler çevresinde görmüş olduklarından hareketle dile getirmiş oldukları görülmüştür.

Âşığa göre güzelin burnu findık gibi küçük güzel bir görünümüdür.

Karac'oğlan, böyle sandık
Ağız fincan, burun findık
Billûr gibi beyaz pambuk
Beyaz gövden kar mı yoksa (Karacaoğlan 285/361-5)

Neşet Ertaş'ın söylediği “Acem Kızı” türküsünün aşağıdaki dörtlüğünde Karacaoğlan'ın örneğinde olduğu gibi burnu şekil itibariyle fındığa benzetmiştir.

Seni seven oğlan, n'eylesin malı?
Yumdukça gözünden döker mercanı
Burnu fındık, ağzı kayfe fincanı
Şeker mi, şerbet mi, bal; Acem kızı (Neşet Ertaş Acem Kızı/309-2)

Burun şairlerin çok kullandığı bir vasıf olmadığı için Âşık Veysel'inde bu uzuva şiirlerinde yer vermediği görülmüştür.

1.7. SÖZLE TATLININ BİRLEŞTİĞİ YER: GÜZELİN AĞZI

Halk şiirinde anlatılan güzelin ağzından çıkan her kelime âşığın gönlünde güzel duygular uyandırıp mutlu olmasına neden olmaktadır. Ağız şekil itibariyle yuvarlak, küçük olarak tasavvur edilmektedir. Tıpkı dudak gibi tatlıdır. Güzelin ağzından çıkan her şey âşık için bal, şeker, şerbet gibi tatlı gelip aklını başından almaktadır.

Ağız dudaklar kadar ön planda değildir. Şairler genellikle dudakların vasıflarına daha çok vurgu yapmışlardır.

Halk şiirinde, âşıklar günlük yaşamında karşılaştığı herhangi bir objeye benzetip ya da sevgilinin yüzündeki diğer vasıflarla beraber tasvir etmişlerdir.

Bu dörtlükte âşık, ağzı iki farklı şekilde ele almıştır. Bir onun ağzından çıkan tatlı olup onu hoşnut eden sözleriyle diğeri de ağzı kaymak dili bal olarak nitelendirip ağzın tatlı oluşudur.

Yatsam uyusam da yârin dizine
Uyandıkça baksam ala gözüne
Şekerden şerbetten şirin sözüne
Ağzı kaymak dili baldan ayrıldım (Karacaoğlan 142/130-3)

Aşağıdaki dörtlükler de ağzın içindeki dişler inciyle teşbih edilip bu denli değerli ve güzel oluşu üzerinde durulmuştur.

Sıdk ile baktım da güzelin genci
 Ağzının içinde dişleri inci
 Al Yusuf alması Aydın turuncu
 Göğsü koşar gelir düğmeli gelin (Karacaoğlan 194/216-3)

Söylediğim şu sözlerin mânası
 Ağzında dişleri inci tanesi
 Hangi tarihtedir bilmem senesi
 On beşini bulmuş yaşı güzelin (Karacaoğlan 201/227-2)

Âşık için ağzı şeker, dili de bal gibi tatlı olan gelin Urum ve Şam gibi diyarlarda bir tanedir, eşi ve benzeri yoktur.

Ağzı şeker dili nem'in balıdır
 Ah ettikçe yüreğimi eritir
 Bin katar içinde bu bir türlüdür
 Urum'da ve Şam'da birdir bu gelin (Karacaoğlan 200/225-1)

Güzelin fiziki özelliklerinin tasvir edilirken ağzın tatlılığı oğul balı ile frenk şekerine benzetilmiştir.

Güzelin yanağı ayın tekeri
 Ağzı oğul balı frenk şekeri
 Omuzlar aşağı gerdan yukarı
 Her bir yeri mâmur olur güzelin (Karacaoğlan 201/228-1)

Âşık, onda hoş etkiler bırakan güzelin ağzındaki dili emerek vuslata kavuşmak istemiştir.

Eme idim ağızındaki dilini
 Dere idim koynundaki gülünü
 Bosna İstanbul'u Anadolu'nu
 Bütün Rumeli'yi değer gözlerin (Karacaoğlan 204/232-3)

Âşık, kızın ağızının ve dudağının onda bıraktığı tadı şekere benzeterek tasavvur etmiştir.

Huyu melekten yukarı
 Kendisi kızlar sükkeri
 Ağızında lebin şekeri
 Ez Muhammed'i seversen (Karacaoğlan 321/418-2)

Gelin olarak seslenilen güzelin, ağız kutuya benzetilerek kutu gibi biçimli bir ağız olduğu söylenmiştir.

Karac'oğlan der zâtiye
 Ağızın benzettim kutuya
 Güzeller düşmüş kötüye
 Uygun değil eşin gelin (Karacaoğlan 325/425-4)

Sevgilinin farklı unsurlara benzetilerek olağanüstü bir güzelliği olduğunun anlatıldığı bu dörtlükte ona ait uzuvlar fincan, findık, pamuk, kar gibi farklı nesnelere bağ kurularak anlatılmıştır.

Karac'oğlan, böyle sandık
 Ağız fincan, burun findık
 Billur gibi beyaz pambuk
 Beyaz gövden kar mı yoksa (Karacaoğlan 285/361-5)

Neşet Ertaş'ın söylediği "Acem Kızı" türküsünün aşağıdaki dörtlüğünde şekil itibariyle burun findığa, ağız da kahve fincanına benzetilmiştir.

Seni seven oğlan, n'eylesin malı?
 Yumdukça gözünden döker mercanı
 Burnu findık, ağzı kayfe fincanı
 Şeker mi, şerbet mi, bal; Acem kızı (Neşet Ertaş Acem Kızı/309-2)

Karacaoğlan'ın verdiği örneklerin birinde ağzı fincana, burnu findığa benzetme şekli Neşet Ertaş'ın söylediği Acem Kızı türküsündeki verdiğimiz dörtlükle de benzerlik teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra Karacaoğlan'ın oğul balı, frenk şekeri, kutu gibi farklı unsurlarla teşbih ettiği görölmüştür. Âşık Veysel'i bu başlıkta şiirine rastlanılmamıştır.

1.8. ÂŞIĞIN VUSLAT YERİ: GÜZELİN DUDAĞI

Âşıkların sevgili veya güzelde tasvir ettiği uzuvlardan biri de dudaktır. Halk şiirinde leb, âb-ı kevser, dudak gibi şekillerde şiirlerde yer almaktadır.

Sevgilinin dudağı tatlıdır. Âşığın amacı aklını başından alan kendisini meczup hâle getiren sevgilinin o bal şeker, kaymak, şerbet gibi olan dudaklarını elde edip kavuşmaktır.

Kırmızı, kiraz ya da sultanî kiraz olarak tasavvur edilmiştir. Ayrıca şekil olarak yuvarlak, açılma vakti daha gelmemiş küçük bir görünümde olan goncaya da benzetilmiştir.

Âşığa yaşam kaynağı verdiğine inanıldığı için cennette bulunduğu söylenen ve kutsal kabul edilen âb-ı kevser'e benzetilmiştir. Sevgilinin amacı bu suya yani sevgilinin dudaklarındaki suya, ıslaklığa kavuşmak ve can bulmaktır.

1.8.1. Bal Dudak

Sevgilinin dudaklarının bal gibi tatlı olması âşıkların sevgiliyi arzulamasına sebep olmaktadır. Karacaoğlan'ın sevgilinin dudaklarında kendine çeken bu özelliğe aşığdaki örneklerde yer vermiştir.

Karacaoğlan der ki salınıp gezme
 Gören âşıkların bağrını ezme

Bal dudak üstünde altun hırızma
İnciden diş gördüm dil kenarında (Karacaoğlan 64/3-4)

Bir çift bülbül geldi konu çimene
Başı yeşil ayakları kırmızı
Bal akıyor lisanından lebinden
Al yanaklar alma gibi kırmızı (Karacaoğlan 103/65-1)

Karac'oğlan der giyinmiş ak ile
Al beni sevdiğim sinene sakla
Dağlar çiçek olmuş sen beni kokla
Dudağından şirin bal bulamadım (Karacaoğlan 141/128-4)

Karac'oğlan talihsiz başın varmış
Yârdan ayrılması ne çetin kârmış
Ala göz üstünü saçlar bürümüş
Dilber dudakların bal kara gözlüm (Karacaoğlan 167/170-4)

Âşık, bu dördlükte yâr ile olan hasbihalini anlattıp dudakları bal gibi tatlı görünüşünü tasavvur etmiştir.

Yâr ile تنها buluştuk
Gizli dertlerimiz açtık
Hayli bir zaman konuştuk
Dudağında ballar gördüm (Âşık Veysel Yârin Beyaz Gerdanında/90-2)

Âşık, her iki dördlükte de sevgilinin dudaklarını ve dudaklardan çıkan sözün de bal gibi oluşunu tasvir etmiştir.

Şeker, şerbet tatlı dili
Dudağında tutar balı
Sinesinde gonca gül

Yârdan tatlısı bulunmaz (Neşet Ertaş Türü Türü Meyva Vardır (Yârdan Tatlısı Bulunmaz/488-1)

Mah cemâl üstünde teli bilmeyen

Bal dudak altında dili bilmeyen

Garib'im, gönülden yolu bilmeyen

Yürüse de yol kıymetin' bilemez (Neşet Ertaş Yâr Hoyrata Tatlı Kelâm Eyleme/495-4)

Üç şair de sevgilinin dudaklarından akan suyu ya da çıkan bir sözü bal gibi tatlı görme şekline şiirlerinde yer vermişlerdir.

1.8.2. Güzelin-Sevgilinin Dudağını Emmek/Tatmak İstemek

Sevgilinin dudakları âşığın bedenini bulması için bir besin kaynağı gibidir. Âşık, onun dudaklarını emdikçe hayat bulmaktadır. Aşağıdaki örneklerde de arzulanan sevgilinin dudaklarını emmek ve tatmak isteği dile getirilmiştir.

Naçar kaldım şu yavruyu öğmeden

Çözemedim ak göğsünü düğmeden

Emsem dudağını kimse duymadan

Erinde geçine bana eş m'ola (Karacaoğlan 67/7-2)

Ememedim leblerinden yârimi

Kim ağlatmış benim nazlı yavrımı

Kan doldurmuş gözlerini yaş ile (Karacaoğlan 84/34-3)

Benim yârim şu dünyada haramî

Attı zâlim okun açtı yaramı

Bir kiraz dudaklı emdi şuramı

Hiç gerdanı emen dil incinir mi (Karacaoğlan 115/83-3)

Âşıklar nâm ister lebin balından
 Aç bir kapı göster dehana dilber
 Sarsam usul boyun emsem lebinden
 Döner deli gönül şahana dilber (Karacaoğlan 226/267-1)

Aşağıdaki dörtlükte sevgilinin yüzünü görmek isteyen âşık, onun leblerinden aşk şarabını doldurmasını isteyerek şaraptan hareketle dudaklardaki ıslaklığa dikkat çekmiştir.

Seherde aç cemâlini
 Yeller tatlansın güzel
 Leblerinden sun badeyi
 Diller tatlansın güzel (Neşet Ertaş Seherde Aç Cemalini/566-1)

Karacaoğlan ve Neşet Ertaş'ın örnek verdiği bu başlıkta her iki şairin dudakları farklı açılardan ele aldığı görülmüştür. Karacaoğlan'ın şiirlerinde dudakları emmek, emme arzusu olduğu görülürken Neşet Ertaş ise sevgilinin dudaklarından akan suyu tatmak, mutluluğa erişmek şeklinde yer vermiştir.

1.8.3. Kiraz Dudaklar

Farklı şiirlere ait dörtlüklerde şair, sevgilinin dudağını kiraza ya da sultanî adı verilen kiraza benzetmiştir. Kirazla teşbih etmesinin sebebi rengindeki kırmızılık ile şekil olarak dudakların kiraza olan benzerliğidir. Şair, sevgilinin dudaklarını bu derece güzel gördüğü için kiraz dudaklım diyerek sevgilinin dudaklarını tasavvur etmiştir.

Sultanî kiraza benzer dudaklar
 Kirazlar da yetişmiş devşirindi (Karacaoğlan 93/49-2/3,4)

Bir kiraz dudaklı emdi şuramı
 Hiç gerdanı emen dil incinir mi (Karacaoğlan 115/83-3/3,4)

O kiraz dudaklar nar gibi yüzler
Kız beni anlıyor sendeki gözler (Karacaoğlan 168/171-2/1,2)

Kirazdır dudağı inci dişleri
Selvi Suna'm gibi gül fidan olmaz (Karacaoğlan 276/352-3/3,4)

Karacaoğlan'ın şiirlerinde örneği görülen kiraz dudaklar ya da sultanî kiraz dudaklar şekli Âşık Veysel ve Neşet Ertaş şiirlerinde görülmemiştir.

1.8.4. Dudakları Şeker, Şerbet Gibi Tatlı Görme

Dudaklar yufka gibi yumuşak şeker gibi tatlı olarak anlatılmıştır.

En yüksek yerlerde avcılar gezer
Hem derin göllerde ördekler yüzer
Yufka olan dudak şekerler ezer
Kızıl yanakların kaldır aradan (Karacaoğlan 171/177-3)

Bu dörnlükte hayatın gelip geçici yönüne vurgu yapılırken sevgilinin dudağında şeker gibi tatlı oluşuna değinilmiştir.

Deryalarda yüzer gemi
Şeker dudağının yemi
Süregör devranı demi
Devran geçer demedim mi (Karacaoğlan 306/393-3)

Aşağıdaki dörnlükte gelinin dudakları besteye yani bir müziğin ezgisine benzetilmiş, kızın dudakları da bal gibi tatlı olarak tasvir edilmiştir. Gelinin ve kızın bu vasıfları âşığın aklını başından alacak, hasta edecek niteliktedir.

Gelinin lebleri beste
Kız eyledi beni hasta

Gelin şeker şerbet tasta
Kız petekte bala benzer (Karacaoğlan 336/442-5)

Tasvir edilen güzelin, dudaklarından şeker gibi tatlı sözler çıkması âşığın gönlünde hoş duygular uyandırmıştır.

Küpeleri ağır düşer kulaktan
Zülüfleri tel tel olmuş yanaktan
Tatlı sözler, şeker olmuş dudaktan
Dünyada, yârdan tatlı var m'ola
Sallanı sallanı gelen yâr m'ola (Neşet Ertaş Dane Dane Benleri Var
Yüzünde/379-2)

Dudakları, dudaklardan çıkan kelimeleri şeker, şerbet gibi tatlı görüp anlatma biçimi Karacaoğlan ve Neşet Ertaş'ın şiirlerinde benzer şekillerde yer verdikleri görülürken Âşık Veysel'in şiirlerinde yer vermediği görülmüştür.

1.8.5. Gül Dudak

Âşık, aşağıdaki dörtlükte kendi içinde bulunduğu durumu anlatırken sevgilinin dudaklarının kırmızı ya da kızıl renkteki gülle teşbih etmiştir.

Bir Garib'im, kaldım gurbet elinde
Perişan hâllerim aşkın elinde
O gül leblerinde, tatlı dilinde
Dilim tutup hallerini soramam (Neşet Ertaş Gine Boranlandı Gönlümde
Hava/539-3)

Bu dörtlükte gülle teşbih ettiği kırmızı dudaklı yârin vefasızlığı anlatılmıştır.

Gözlerim ki bahar olmaz
Gözlerini görmeyince
Gül dudaklar neye yarar?

Yâr halini sormayınca (Neşet Ertaş Gözlerini Görmeyince/543-1)

1.8.6. Zülâl Dudak

Oğlana seslenen güzel, dudaklarını burada saf, temiz âşık için bir yaşama kaynağı olan zülâle benzetmiştir.

Oğlan benim ile yatmak m'istersin

Zülâl dudaklardan tatmak m'istersin

Akşam yatıp sabah kaçmak m'istersin

Var git oğlan burda konuk eğlenmez (Karacaoğlan 118/89-4)

1.8.7. Âb-ı Kevser Gibi Dudak/Leb

Cennette bulunduğu söylenen, insana hayat verdiği inanan âb-ı kevser suyuna halk şiirinde dudakların âşıklar için bu denli etkili olduğuna vurgu yapmak için şairlerin şiirlerinde yer vermişlerdir. Dudak Kevser suyu gibi âşığa cennetin kapılarını açıp ona can vermektedir. Aşağıdaki dördlükte sevgilinin dudağından akan su âb-ı kevser'le teşbih edilmiştir.

Karac'oğlan der ki güzelin huyu

Hezaran çubuğ'na benziyor boyu

Âb-ı kevser gibi lebinin suyu

Peynirdir dilleri inci dişlinin (Karacaoğlan 188/205-4)

1.8.8. Dudak-Yanak

Karacaoğlan, çoğu şiirinde dudakların tatlılığını al, kırmızı, kızıl renklerdeki yanaklar ile beraber anlatmıştır.

Bal akıyor lisanından lebinden

Al yanaklar alma gibi kırmızı (Karacaoğlan 103/65-1/3,4)

Yufka olan dudak şeker ezer

Kızıl yanakların kaldır aradan (Karacaoğlan 171/177-3/3,4)

İki leblerinden bir yanağından (Karacaoğlan 172/178-Nakarat)

O ak kollarını dola boynumdan

Leblerime yoldaş yap yanakların (Karacaoğlan 189/207-2/3,4)

Al yanaklarından bal deyi emsem

Dudağından akan balı kızların (Karacaoğlan 189/208-2/3,4)

Alma yanak kiraz dudak diş sedef

İspir ala gözler mil ile oynar (Karacaoğlan 221/261-1/1,2)

Zülal Dudak, Âb-ı Kevser Gibi Dudak/Leb ve Dudak-Yanak başlıklarında Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiir örneği görülmemiştir. Karacaoğlan bu başlıklarda erişmek istediği dudakları farklı nesnelere işlemiştir.

1.9. KADININ BÜLBÜL MİSALİ DİLİ

Âşıkları cezbeden sevgilinin fiziki özelliklerinden biri de dildir. Sevgilinin dilinden çıkan her kelâm âşıklar için şeker, bal, şerbet gibi tatlı gelmektedir. Kimi zaman sevgilinin dilinden çıkan sözler âşıkların incinmesine, yaralanmasına sebep olsa da âşıklar için vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sevgilinin dilinden çıkan hoş sözler dudu dil olarak tabir edilmiştir. Bazı âşıklar sevgilinin dilinden çıkan sesleri güzel ötmeleriyle bilinen bülbülle de teşbih etmişlerdir.

Âşıkların amacı; arzuladıkları, o güzel sözler duymak istedikleri dili emip sevgiliye kavuşmaktır.

1.9.1. Şirin Dil

Sevgilinin dilinden çıkan sözler âşığa etkileyici ve tatlı geldiği için şirin dil diye nitelendirilmiştir.

Yürü güzel yürü yolun basmazlar

Söyledip te şirin dilin kesmezler (Karacaoğlan 83/33-2/1,2)

Çıkır çıkır bilezikli kollar?

Söyledikçe şirin gelir dilleri (Karacaoğlan 181/193-4/1,2)

Sevdiğimin gayet ince beli var

Şekerle şerbetten şirin dili var (Karacaoğlan 189/208-3/1,2)

Sevgilinin dilini şirin olarak ifade etme biçimi diğer iki şairin şiirlerinde yoktur.

1.9.2. Tatlı Dil

Sevgilinin ağzından çıkan güzel sözler âşığa hoş gelmekte ve onu mutlu etmektedir. Âşık bunu tatlı dil olarak ifade etmiştir.

Iraktır yolların dolandım geldim

Tatlıdır dillerin eğlendim kaldım (Karacaoğlan 85/35-2/1,2)

Meze olsun al yanaktan öpene

Âh ü zârım tatlı dilinde kaldı (Karacaoğlan 91/46-3/3,4)

İnci mercan gibi ufak dışında

Tatlı tatlı söyler dili Zeyneb'in (Karacaoğlan 191/211-1/3,4)

Doyup usanmadım tatlı diline

Daha bu güzellik sana az gelin (Karacaoğlan 200/226-1/3,4)

Aşağıdaki dörtlükte sevgili tatlı diliyle âşığı etkileyip ocağından ettiği anlatılmıştır.

Zincirsiz ksteksiz bağladı beni

Tatlı dilleriyle eğledi beni

Yurdumdan yuvamdan eyledi beni

Yârsız dünya malı bana pul gibi (Âşık Veysel Mecnun Gibi Dolanıyom
Çöllerde/121-4)

Âşık, her zaman sevgilinin ağzından gönül alıcı, hoş sözler duymak istemektedir. Aşağıdaki verilen örneklerde bunu yansıttığı görülmüştür.

Büsbütün bu dünya al; senin olsun

Bir tatlı dil, güler yüzü beklerim (Neşet Ertaş Bu Dünyada Başka Bir şey
İstemem/357-1/3,4)

Deste deste glleri var elinde

Tatlı kelimeler gelir yârin dilinde

Kemer olsam sevdiğimin belinde (Neşet Ertaş Dane Dane Benleri Var
Yüzünde/379-3/3)

Karacaoğlan ve Neşet Ertaş'ın örneklerinde sevgilinin tatlı dilinden mutluluk duyma şekli hâkimken Âşık Veysel'in verdiği örneklerde ise tatlı dili sevgiliye veryansın etmiştir.

1.9.3. şeker, şerbet Dil

Sevgili methedilirken kullanılan ibarelerinden biri de şeker şerbet gibi olan dilidir. Onun bu dili âşığı mest etmekte ve sevgisini arttırmaktadır.

Sevdiğimin gayet ince beli var
 Şekerle şerbetten şirin dili var
 Ak alnında deste deste gülü var
 Kokuyor başında gülü kızların (Karacaoğlan 189/208-3)

Yüce dağ başında sığınlar gezer
 Derindir göllerin bahriler yüzer
 Dilin şeker olmuş şerbetler ezer
 Altun tas içinde bala dönmüşsün (Karacaoğlan 216/251-2)

Yârin tasvir edildiği bu dörtlüklerde dilin tatlılığı şeker şerbet aracılığıyla anlatmıştır.

Şeker, şerbet tatlı dili
 Dudağında tutar balı
 Sinesinde gonca gülü
 Yârdan tatlısı bulunmaz (Neşet Ertaş Türü Türü Meyva Vardır (Yârdan Tatlısı Bulunmaz)/488-2)

Yüz bin âşık eder zülfün telin
 Bülbülü feryada düşüren gülün
 Derdime dermandır, yâr tatlı dilin
 Garib'e şerbetli baldın, ey güzel (Neşet Ertaş Sanki Güneş Gibi Çıktın Karşıma/565-3)

Âşık Veysel'in bu başlık altında bir örneği bulunmamaktadır. Karacaoğlan ve Neşet Ertaş benzer şekillerde dilin şeker, şerbet gibi tatlı oluşuna yer vermişlerdir.

1.9.4. Bal Dil

Aşağıdaki örneklerde sevgilinin dili tıpkı şeker, şerbet gibi tatlı olan bal ile teşbih edilmiştir.

Bir çift bülbül geldi konu çimene
Başı yeşil ayakları kırmızı
Bal akıyor lisanından lebinden
Al yanaklar alma gibi kırmızı? (Karacaoğlan 103/65-1)

Boğum boğum boğmuş ince belini
Bal zannettim ağızındaki dilini
Eri geçi ben dererim gülünü
Gül derene ne der anan güçücek (Karacaoğlan 126/103-2)

Kendisini bülbülle güzeli de gülle teşbih eden âşık için yani Garib için güzel diye seslendiği kız o kadar güzeldir ki zülfünün her bir teli yüz bin âşığa bedeldir. Tıpkı bülbülün feryad figan ettiği güle olan aşkı gibidir. Âşık için de feryat ettiği güzelin dili şerbet ve bal gibi tatlıdır, derde dermandır.

Yüz bin âşık eder zülfün telin
Bülbülü feryada düşüren gülün
Derdime dermandır, yâr tatlı dilin
Garib'e şerbetli baldın, ey güzel (Neşet Ertaş Sanki Güneş Gibi Çıktın Karşıma/563-3)

Karacaoğlan ve Neşet Ertaş sevgilinin dilini, dilinden çıkan kelâmları, suyu bal ile teşbih ederek en az bal kadar tatlı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu başlık altında Âşık Veysel'in şiiri bulunmamaktadır.

1.9.5. Dudu Dil

Sevgilinin hoş konuşması âşıklar tarafından dudu dil olarak nitelendirilmiştir. Karacaoğlan bazı şiirlerinde bu mazmunu kullanmıştır.

Ayağına giymiş altundan nalın
Gel dudu dilim gel karşımda salın
Mevlâ'dan istedim bir taze gelin

İkbal geri döndü kız rast geldi (Karacaoğlan 109/73-2)

Bugün bir dilberi ettim temaşa
Sünbül saçın sırma tele uydurmuş
Kesmiş kâkülünü dökmüş eğnine
Şirin şirin dududile uydurmuş (Karacaoğlan 267/336-1)

Sevgiliyi tasvir eden âşık, o dilinden çıkan tatlı konuşmaları dududil olarak ifade edip bu yolla sevgisini dile getirmiştir.

Dududiller inci dişleri
Âhu gözler o bakışlar
Kesme kâkül sırma saçlar
Zülünde teller gördüm (Âşık Veysel Yârin Beyaz Gerdanında/90-3)

Tara turnam tellerini
Issız koma göllerini
Yesem dududillerini
Turnam senin sunam senin (Âşık Veysel Turnam Senin Sunam Senin 140-2)

Karacaoğlan ve Âşık Veysel sevgilinin ya da güzelin etkileyici, güzel konuşmasını dududil olarak ifade etmişlerdir. Neşet Ertaş'ın bu başlık altında şiir örneği bulunmamaktadır.

1.9.6. Bülbül Gibi Dil

Âşık, bu dörtlükte kendisini gül uğruna aklını kaybetmiş, mecnun olmuş bülbüle benzetmektedir. Bülbül aynı zamanda sesi güzel olan bir kuştur. Burada sevgilinin dilinin bülbül ile teşbih edilip bu denli güzel olduğu söylenmiştir.

Dinle sevdiceğim medhin eyleyim
Açılmış baharda gülün sevdiğim
Şirin'in aşkına söylen sözünü

Şeyda bülbül gibi dilin sevdiğim (Karacaoğlan 149/142-1)

1.9.7. Peynir Dil

Sevgilinin tasvir edildiği bu dörtlükte dili farklı bir ögeyle peynirle teşbih etmiştir.

Karac'oğlan der ki güzelin huyu
Hezaran çubuğ 'na benziyor boyu
Âb-ı kevser gibi lebinin suyu
Peynirdir dilleri inci dişlinin (Karacaoğlan 188/205-4)

1.9.8. Dili Emmek

Âşık; Bosna, İstanbul, Anadolu ve Rumeli'ye eş değer bir güzellikte gözlere sahip sevgilinin dilini emip mutlu olmak istemiştir.

Eme idim ağzındaki dilini
Dere idim koynundaki gülünü
Bosna İstanbul'u Anadolu'nu
Bütün Rumeli'yi değer gözlerin (Karacaoğlan 204/232-3)

1.9.10. Diğer Başlıkların Dışında Dil Yoluyla Sevgisini Dile Getirme

Aşağıdaki farklı şiirlerden alınan dörtlüklerde tatlı dilin, hoş sözlerin âşıkta uyandırdığı güzel duygular anlatılmıştır.

Yürü güzel yürü yolun basmazlar
Söyledipte şirin dilin kesmezler
Güzel sevmiş deyi çekip asmazlar
Koy ben de söylemem diller içinde (Karacaoğlan 83/33-2)

Elif'i dersen de nazlıdır nazlı?
 Esme'yi dersen de sırf ala gözlü
 Söyletme şerfe'yi bülbül avazlı?
 Söylüyor Zilha'nın dilleri güzel (Karacaoğlan 133/114-2)

Şol salınıp giden dilber
 Boyuna kurban olduğum
 Eğlen burda tanışalım
 Diline kurban olduğum (Karacaoğlan 315/409-1)

Yukarıdaki verilen başlıkların bazılarında Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiir örneklerine rastlanılmamıştır.

1.9.11. Diğer Başlıkların Dışında Dil Yoluyla Sevgiliyi Yerme

Âşığın sevgiliye olan aşkı büyüktür. Fakat sevgilinin âşığa alay eder gibi bakıp gülmesi âşığın canını acıtan bir durumdur. Bu dörtlükte âşık, kendisine gülüp diliyle de inciten sevgiliye sitem etmiştir.

Aşkın yüreğime girdi hızlıca
 Yer etti derinde, kaldı gizlice
 Garib'im, kalbimi güler yüzlüce
 Okuyan sen, yazan dilin değil mi? (Neşet Ertaş Açma Zülüflerin Yellere Karşı/310-4)

Karacaoğlan ile Âşık Veysel'in şiirlerinde bu başlığa dair örnek yoktur.

1.10. ÂŞIKLARIN İNCİSİ: KADININ DİŞLERİ

Âşıkların kadında ilgisini çeken noktalardan biri de dişleridir. Dişler beyaz oluşuyla, parlaklığıyla onları mest etmektedir. Hem şekil hem de parlaklık bakımından inci, mercan, cevher gibi değerli ziynet eşyalarına ve yıldıza benzetilmiştir.

1.10.1. Dişi İnciye Benzetme

Aşağıdaki dörtlüklerde sevgilinin inci dişleri ya âşığın zlmesinde bir etken olarak görülmekte ya da sevgilinin güzelliğini gösteren yüzündeki diğer uzuvları tamamlayan âşığı aydınlatan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karac'oğlan der ki salınıp gezme
Gören âşıkların bağrını ezme
Bal dudak üstünde altun hırızma
İnciden diş gördüm dil kenarında (Karacaoğlan 64/3-4)

Sıdk ile baktım da güzelin genci
AĞzının içinde dişleri inci
Al Yusuf alması Aydın turuncu
Göğsü koşar gelir düğmeli gelin (Karacaoğlan 194/216-3)

Karac'oğlan der ki rast geldim
Görünce yaralar döndü hicrana
Gerdanda benleri benzer mercana
İnciye misldir dişi güzelin (Karacaoğlan 201/227-4)

Ala göz üstüne hilâl kaşları
Sırma gibi yanar yârin saçları
Kirazdır dudağı inci dişleri
Selvi Suna'm gibi gl fidan olmaz (Karacaoğlan 276/352-3)

Kirpiğ'n oktur kaşların yay
Dişlerin inci yüzün ay
Ben söyledim sen bir bir say
Hak artırsın malın dilber (Karacaoğlan 334/438-3)

Bu dörtlükte sevgilinin tatlı dili, âhu gözleri, kâkll sırma saçlarıyla beraber dişlerinin de parlak değerli bir mücevher olan inciye benzetilerek bu derece güzel olduğu vurgulanmıştır.

Dudu dilleri inci dişleri
 Âhu gözler o bakışlar
 Kesme kâkül sırma saçlar
 Zlfnde teller gördüm (Âşık Veysel Yârin Beyaz Gerdanında/90-3)

Âşığı gzeliğiyle etkileyen sürme gözlü güzelin, vasıflarından biri de inci gibi değerli olan dişleridir.

Karaydı gözleri, hilâldi kaşı
 Tığ gibi kirpikler, inci ydi diş
 Yandı gine yandı yüreğim' başı
 Yaktı beni bir gözleri sürmeli (Neşet Ertaş Bir Seher Vaktinde Derya Yüzünde
 (Bir Gözleri Sürmeli)/353-3)

Âşıkların gözünde sevgilinin dişleri kendilerini aydınlatan, sevgilinin güzelliğini gösteren bir inci gibidir.

1.10.2. Diş Yoluyla Güzelin Vefasızlığını Anlatma

Aşağıdaki dörtlüklerde güzelin vefasız, duygusuz olan yönü üzerinde durulmuştur.

Yiğit eğlencesi güzelin genci
 Cefayı çok eder dilberin dinci
 Selvidir boyu da dişlerin inci
 Abdal oldu yine gönlüm delindi (Karacaoğlan 93/49-7)

Bir selâm almadım dilin dışından
 Yatamıyom hayâlinden düşünden
 Güzelliğin soyha kalsın başından
 Ben ölüp illere kaldıktan geri (Karacaoğlan 121/93-2)

Âşık, sevgilinin fiziki uzuvlarından hareketle ona beddua etmiştir.

Saçların ağarsın, belin bükülsün
 Birer birer hep dişlerin dökülsün
 Gönlünde parlıyan ışığın sönsün
 Görmeye gözlerin, göremiyessin (Neşet Ertaş Ey Sevdiğim Benden Ayrı
 Gezersen/393-3)

Karacaoğlan ve Neşet Ertaş sevgilinin acımasız olan yönünü dış başlığı altında dile getirmişlerdir. Âşık Veysel'in burada şiir örneği görülmemiştir.

1.11. ÂŞIĞIN GÖMÜLDÜĞÜ YER: SEVGİLİNİN GAMZELERİ

Edebiyatımızda şairlerin canını yakan sevgiliye ait özelliklerden biri de gamzedir. Gamze ya sevgilinin yan bakışı olarak şiirlerde geçmekte ya da sevgilinin yanağındaki hilâl görünümünde olan çukur olarak yer almaktadır.

Şekil olarak kirpik, ok, kılıç ve hançere benzetilmektedir. Bu yanıla âşığın canını acıtıp yaralamakta ya da öldürmektedir.

Âşıklar kendilerinde öldürücü bir etki yaratan, celladı fettan gamzelere bakmaktan, sevmekten vazgeçmezler. Çünkü o bu şekliyle âşığın gözünde çok güzel görünmekte ve sevgisini arttırmaktadır.

Bu dörtlüklerde gamzelerin açtığı yaralara değinilmiştir.

Karac'oğlan der ki haydan hay olur
 Seni görenlerin aklı zây' olur
 Sanma yine bu yaralar sağ olur
 Gamz' okun sineme vuralı gelin (Karacaoğlan 194/215-2)

Elif kaşlarını çatar
 Gamzesi sineme batar
 Ak elleri kalem tutar
 Yazar Elif Elif diye (Karacaoğlan 289/367-2)

Sevgilinin yanağındaki gamzelerin bıçak gibi keskin olmasının âşıkta bıraktığı üzücü etki anlatılmıştır.

Sakının ağalar beyler küçükten
 Yanağı gamzeli ağrı bıçaktan
 Arılar bal alır bin bir çiçekten
 Nezaket arıda balda neler var (Karacaoğlan 224/265-2)

Ağam olarak nitelediği sevgilinin düşman olarak nitelediği yan bakışı olan, ortalığı karıştıran gamzelerinin ona çektirdiği acılara değinmiştir.

Ağam gamzelerin çifte
 Gözlerin ediyor fitne
 Ağam bu cefayı etme
 Adûların n'ister benden (Karacaoğlan 320/416-4)

Bu dörtlükte dost olarak hitap edilen güzel sevgilinin, öldürücü gamzelerinin âşığın canına olan kasti üzerinde durulmuştur.

Çıkmış gelir evden beri
 Billâh güzeller serdarı
 Cellat olmuş gamzeleri
 Dost canıma kıya gelir (Karacaoğlan 339/447-2)

Sevgilinin gamzelerine yer verme şekli diğer iki ozanın şiirlerinde yoktur.

1.12. KIRMIZI GÜLÜN BİTTİĞİ YER: SEVGİLİNİN YANAKLARI

Halk şiirinde yer alan konulardan biri de sevgilinin yanaklarıdır. Âşıklar, daima sevgilinin yanaklarını arzulamışlardır. Bunu da benzettiği unsurlar aracılığıyla, şekliyle, rengiyle, emmek veyahut öpmek istemesiyle dile getirmişlerdir.

Renk olarak kırmızıdır. Al yanak diye tabir edilen yanaklar elma/alma, Yusuf alması, şeker, bal gibi nesnelere benzetilerek bu denli tatlı görülmüştür. Kızıla çalan rengiyle nar ve gülle teşbih edilmiştir.

Tasvir edilirken yanağın üzerinde bulunan ya da güldüğünde ortaya çıkan hilâl görünümlü çukurlarla yani gamzeyle ya da yanağın üzerinde bulunup sevgiliyi daha ilgi çekici hale getiren benlerle beraber ele alınmıştır.

1.12.1. Al Yanak

Âşıkların amacı “Al yanak” diye hitap ettikleri sevgilinin bal, şeker gibi tatlı olan kırmızılaşan al yanaklarından buse almaktır. Karacaoğlan, şiirlerinde güzeli anlatırken yanakların allığına, öpme isteğine yer vermesinin yanı sıra çeşitli unsurlarla teşbih yapmıştır. Şair, bazı örneklerde yanağın üstüne dökülen zülüflerle beraber ele almıştır. Bazılarında bal, şeker gibi tatlı olan, insanda mutluluk duygusu uyandıran yiyeceklerle teşbih etmiştir. Kimi örnekte de dudaklar gibi tatlı gördüğü için öpme, emme arzusunu, kavuşma isteğini dile getirmiştir.

Al yanaktan bir bergüzar vermen mi

Seni deyi özleyip de gelene (Karacaoğlan 74/18-3/3,4)

Alma diye al yanağı dişledim

İncitmişim dökülesi diş ile (Karacaoğlan 84/34-2/3,4)

Rast gelipte bir tenhada bulursam

Al yanaklar bal görünür gözüme (Karacaoğlan 85/36-3/3,4)

Elma elma yanakları al gibi

Boyu uzar gider selvi dal gibi (Karacaoğlan 86/37-3/1,2)

Al yanaklar domur domur terlemiş
Rahmetin güllere yağdığı gibi (Karacaoğlan 105/68-2/3,4)

Al yanakta açan gonca gülleri
Bir hoşça gönlüme koştı da geçti (Karacaoğlan 123/97-2/3,4)

Al yanaktan akan ballar sanırdım
Top kara zülfünü teller sanırdım (Karacaoğlan 175/183-3/1,2)

Karac'oğlan gördüğünü övüyor
Altun küpe al yanağı dövüyor (Karacaoğlan 247/303-4/1,2)

Al yanak üstüne sünbül takarsın
Saç bir yana zülüflerin bozgundur (Karacaoğlan 257/319-2/1,2)

Al yanağa çifte benler düzülen
Kâkül müdür zülûf müdür tel midir (Karacaoğlan 258/320-3/1,2)

Al yanakta zezem suyu
Kız akıyor bal mı yoksa (Karacaoğlan 285/361-2/3,4)

Şair, tasvir ettiği güzelin kırmızı ya da kızıl olan al yanaklarını bir ışık gibi parlak olduğunu söyleyerek methetmiştir.

Bir kısmına yayla vermiş köy vermiş
Bir kısmına büyük büyük pây vermiş
Sevdiğine güzellikle boy vermiş
Al yanaklar şûle verir nûr gibi (Âşık Veysel Yeter Gayrı Yumma Gözün Kör Gibi/47-3)

Neşet Ertaş, farklı şiirlere ait bu dizelerde Karacaoğlan'da olduğu gibi bal, zülûf gibi unsurlarla beraber kullanılarak al yanağı tabir etmiştir.

Al yanak allanıyor

Öptükçe ballanıyor (Neşet Ertaş Al Yanak Allanıyor/315-1/1,2)

Al yanak pembe pembe

Sevdan uyandı bende (Neşet Ertaş Al Yanak Allanıyor/315-2/1,2)

Al yanak, yaşmak ister

Göze yakışmak ister (Neşet Ertaş Al Yanak Allanıyor/315-3/1,2)

Zülüflerin dökülmüş (de amanın Leylâ, Leylâ)

Al yanağına perde (de eyle yârim eyle) (Neşet Ertaş Sevda Gitmiyor Serde (Amanın Leylâ)/474-1/3,4)

Al yanaktan aldıracağım azıktır

Tarama zülfünü gönlüm bozuktur (Neşet Ertaş Ahu Gözlerini Sevdiğim/137-3/1,2)¹⁵

Farklı yüzyıllarda yaşamış olan âşıklar da geleneğin yansımalarını verdikleri bazı örneklerdeki teşbihlerde, mazmunlarda görülmektedir.

1.12.2. Elma/Alma Yanaklar

Âşık, güzelin yanaklarının kırmızımsı bir renkte olmasını, al oluşunu elma yanak diyerek ifade etmiştir.

Hey ağalar ben bir hata işledim

Gamı koydum kasavete başladım

Alma diye al yanağı dişledim

İncitmişim dökülesi diş ile (Karacaoğlan 84/34-2)

¹⁵ Bu şiir “Bozkır’ın Tezenesi Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası” (Yılmaz, 2017:137) kitabından alınmıştır.

Bir çift bülbül geldi konu çimene
 Başı yeşil ayakları kırmızı
 Bal akıyor lisanından lebinden
 Al yanaklar alma gibi kırmızı (Karacaoğlan 103/65-1)

Şan alsın da dostun bahçesi bağı
 Derilmiştir gülü geçmiştir çağı
 Yusuf almasına dönmüş yanağı
 Onu öpmek değil dişlemek gerek (Karacaoğlan 129/107-2)

Sıdk ile baktım da güzelin genci
 Ağzının içinde dişleri inci
 Al Yusuf alması Aydın turuncu
 Göğsü koşar gelir düğmeli gelin (Karacaoğlan 194/216-3)

Kimi zaman şairler renginden dolayı yanakları elma, nar gibi yiyeceklere benzetmişlerdir. Üç ozanında şiirlerinde nar ile arasında kurulan benzerlik kurma biçimi yoktur. Yanakları elma ile teşbih edilmesi şekline Karacaoğlan şiirlerinde yer almaktadır. Âşık Veysel ile Neşet Ertaş şiirlerinde rastlanılmamıştır.

1.12.3. Gül Yanak

Şairler genellikle sevgilinin yanaklarını rengi ve kokusu itibariyle güle benzetmişlerdir. Aşağıdaki farklı şiirlerden alınmış olan örneklerde Karacaoğlan sevgilinin yanağındaki allığı kırmızı renkli gülle tasvir etmiştir. Bazı örneklerde renginin yanı sıra seher yelinin gül gibi burcu burcu kokan yanakların kokusunu getirdiğini tasavvur ederek kokusundan hareketle gülle beraber ele almıştır.

Yanakları farksız kırmızı gülden
 Kırmızı goncam gayrı açıldı (Karacaoğlan 93/49-3/3,4)

Al yanaklar domur domur terlemiş
 Rahmetin güllere yağdığı gibi (Karacaoğlan 105/68-2/3,4)

Al yanakta açan gonca gülleri
Bir hoşça gönlüme koştı da geçti (Karacaoğlan 123/97-2/3,4)

Yanağın açılmış gonca gül gibi
Burcu burcu kokar m'oldun güçücek (Karacaoğlan 127/104-4/3,4)

Sevdiğ'm seher yeli kokun getirir
Al güllere misal top yanakların (Karacaoğlan 189/207-1/1,2)

Nazlı yârin yanağında gülü var
Nazlı sunam Han Aslı'ya benzersin (Karacaoğlan 207/236-4/3,4)

Yanaklar dopdolu imiş gül ilen
Aklım aldı serbest serbest salınan (Karacaoğlan 234/280-2/1,2)

Bellerinde gördüm Lâhur şalını
Yanakları gülden almış alını (Karacaoğlan 236/284-2/1,2)

Yanağ'na sokunmuş tomurcuk güller
Yârim burcu burcu kokup gidiyor (Karacaoğlan 248/305-1/3,4)

Sevdiğim üstüne gelmesin hatâ
Yanağın güllerin rengine bata (Karacaoğlan 248/305-3/3,4)

Âşık, bu dörtlükte sevgilinin yanaklarında güller açtığını yüzüne bir renk, bir güzellik geldiğini söylemiştir.

Elmas küpe kulağında
Güller açmış yanağında
Seher vakti dost bağında
Taze açmış güller gördüm (Âşık Veysel Yârin Beyaz Gerdanında/90-4)

Yanak ve gül ikilemini beraber kullanan şair, sevgilinin yanaklarını gülle teşbih etmiştir.

Veysel'in derdini yazmışlar başta
Beni yakıp sen kızınma ataşta
Yanakta güllerin fiyatı kaçta
Satmaya gelişmez yâr çiçekleri (Âşık Veysel Esti Bahar Yeli Karlar Eridi/132-5)

Âşık Veysel'de olduğu gibi Neşet Ertaş da bu dörtlükte sevgilinin yanağındaki güller açtığını ve bunun ona ayrı bir güzellik getirdiğine vurgu yapmıştır. Dörtlüğün genelinde âşık, sevgilinin güzelliğindeki bu detaylarda kendini gördüğünü ifade etmiştir.

İlk bakışta cemâline
Gözlerinde, beni gördüm
Güller açmış yanağında
Yüzlerinde, beni gördüm (Neşet Ertaş Beni Gördüm/522-1)

Gül edebiyatımızda sevgilinin dudağı, yanağı gibi fiziki özellikleriyle ya da kokusuyla teşbih edilen bir çiçektir. Karacaoğlan, rengiyle verdiği örneklerin yanı sıra bazı örneklerde kokusuna da yer vermiştir. Âşık Veysel'in bu başlık altında iki örneği bulunmaktadır. "Yârin Beyaz Gerdanında" adlı şiirinde verdiği örnekle Neşet Ertaş'ın "Beni Gördüm" şiirinde verdikleri örnekte şairlerin sevgiliden oluşan ayrı bir güzelliğe, yanaktaki kırmızılığı vurgulamak için "Yanağında güller açmış" deyimini kullanmıştır.

1.12.4. Al Yanakları Bal ile Teşbih Etme

Sevgilinin yanakları tıpkı dudaklarda olduğu gibi âşığa bal, şeker gibi tatlı görünmektedir. Aşağıdaki dizelerde sevgilinin kırmızı, al al olmuş yanakları âşık için bal gibi tatlıdır ve âşığın amacı bal gibi tatlı olan bu yanaklara sahip olmaktır.

Rast gelipte bir tenhada bulursam

Al yanaklar bal görünür gözüme (Karacaoğlan 85/36-3/3,4)

Al yanaktan akan ballar sanırdım

Top kara zülfünü teller sanırdım (Karacaoğlan 175/183-3/1,2)

Gizli sırrın yâd ellerde diyeyim

Bal olayım al yanağa konayım (Karacaoğlan 182/194-3/1,2)

Al yanaklarından bal deyi emsem

Dudağından akan balı kızların (Karacaoğlan 189/208-2/3,4)

Al yanakta zezem suyu

Kız akıyor bal mı yoksa (Karacaoğlan 285/361-2/3,4)

Ak gerdanda ben' olanın

Yanakları bal olma mı (Karacaoğlan 292/372-5/3,4)

Yanında bir gelin vardı

Al yanağı bala benzer (Karacaoğlan 336/442-1/3,4)

1.12.5. Yanak Yoluyla Sevgisini Dile Getirme

Güzelin tasvir edildiği bu dörtlükte yanakların kırmızılığına dikkat çekmek için etrafa bir ışık saçan elmas ile teşbih edilmiştir.

Entari giyinmiş frengi rengi

Yanaklar kırmızı elmas irengi

Saçları topukla eyliyor cengi

Bir hümâ bakışlı on dört yaşlının (Karacaoğlan 188/205-3)

Sevgiliye yakın olmak isteyen âşık, bu dörtlükte onun yanaklarını arzuladığını belirtmiştir.

Karaman'dan nazlı yârim Konya'dan
 Geldik de ne bulduk yalan dünyadan
 O ak kollarını dola boynumdan
 Leblerime yoldaş yap yanakların (Karacaoğlan 189/207-2)

Güzelin ağzı oğul balı frenk şekerine, yanakları ise ayın etrafındaki çembere benzetilmiştir.

Güzelin yanağı ayın tekeri
 Ağzı oğul balı frenk şekeri
 Omuzlar aşağı gerdan yukarı
 Her bir yeri mâmur olur güzelin (Karacaoğlan 201/228-1)

Sevgilinin gamzeleri âşıkların ilgisini çeken ve güzelliğine güzellik katan unsurlar arasındadır. Sevgili gamzeleriyle âşığa cefa çektirmekte, onu yaralamakta kimi zaman da canına kastederek öldürmektedir. Bu dörtlükte âşık seslenerek sevgilinin yanağındaki bıçak gibi keskin bir aletle teşbih edilen âşığa mezar olan öldürücü gamzelerden uzak durmasını istemiştir.

Sakının ağalar beyler küçükten
 Yanağı gamzeli eğri bıçaktan
 Arılar bal alır bin bir çiçekten
 Nezaket arıda balda neler var (Karacaoğlan 224/265-2)

Âşık, her zaman sevgilinin yanaklarına kavuşmak istemektedir. Sevgilinin yanağı ona ilaç gibi gelip onu mutlu etmektedir.

Ovalarda olur harman
 Yanakların derde derman
 Gönül dediğin değirmen
 Ufalanır irilenir (Karacaoğlan 341/449-3)

Âşık; her zaman maşuğuna yanak, dudak, ağız gibi uzuvlarla yaklaşmak, sevgisini göstermek istemiştir. Karacaoğlan yanağı farklı kelimelerle ya da doğanın nimetleriyle harmanlayıp ele alıp duygularını yansıtmıştır. Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın bu konu altında eserine rastlanılmamıştır.

1.12.6. Yanakları Öpme, Emme ve Buse Alma

Karacaoğlan'ın sevgiliye ya da gördüğü tasvir ettiği bir güzele sevgisini dile getirme, ona kavuşmak isteme biçimlerinden biri de onun al yanaklarından buse almaktır. Bunları buse almak, emmek, öpmek ya da bergüzâr almak gibi farklı şekillerde ifade etmiştir.

Selâm versen selâmımı alman mı
Ben seninim sen de benim olman mı
Al yanaktan bir bergüzar vermen mi
Seni deyi özleyip de gelene (Karacaoğlan 74/18-3)

Gel sevdiğim sığınalım Subhan'a
Yavru şahan derler avın kapana
Meze olsun al yanaktan öpene
Âh u zârım tatlı dilinde kaldı (Karacaoğlan 91/46-3)

Şan alsın da dostun bahçesi bağı
Derilmiştir gülü geçmiştir çağı
Yusuf almasına dönmüş yanağı
Onu öpmek değil dişlemek gerek (Karacaoğlan 129/107-2)

Karac'oğlan der ki bende akayım
Akayım da yâr bendini yıkayım
Eğil güzel al yanaktan öpeyim
Yanağı gamzeli yâr ister gönül (Karacaoğlan 140/125-5)

Dinleyin ağalar hata işledim
 Hayrı bıraktım da şerre başladım
 Öpem derken al yanaktan dişledim
 Kurt yiyip de çürüyesi dişinen (Karacaoğlan 176/185-3)

Karac'oğlan Mevlâm visâl vermesin
 Şu gözlerim gördü turunç memesin
 Gönül ister yâr şeftalin dermesin
 Eydür bana yârin öp yanakların (Karacaoğlan 189/207-3)

Irakta yitirsem yakında bulsam
 Mevlâ izin verse koynuna girsem
 Al yanaklarından bal deyi emsem
 Dudağından akan balı kızların (Karacaoğlan 189/208-2)

Emsem yanakların kurtulsam yastan
 Adam kemlik görmez sevdiği dosttan
 Arnavut Çerkes'le Kürt Arabistan
 Bütün Türkistan'ı değer gözlerin (Karacaoğlan 204/232-5)

Karac'oğlan der ki, hoş etti medhin
 Al yanaktan bûse olsa himmetin
 Yüz bin şehir saysam değmez kıymetin
 Hasılı cihanı değer gözlerin (Karacaoğlan 205/232-7)

Yağmur yağdı yollarına sapayım
 Dinin haktır dost dinine tapayım
 Çeviriver al yanaktan öpeyim
 Beri dur hey Benli Suna'm beri dur (Karacaoğlan 258/321-2)

Karac'oğlan çıkmış yârin bağından
 Çifte benleri var sol u sağından

Güzel bir buse ver al yanağından
Nekeslikten kimse bezirgân olmaz (Karacaoğlan 277/352-4)

Karacaoğlan; sevgilinin yanaklarına kavuşmak, öpmek arzusunda olduğunu dile getirmiştir. Bu başlık altında Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiir örneği bulunmamaktadır.

1.13. ÂŞIĞIN GÜNEŞİ KADININ Gerdanı

Yârin güzelliğini gösteren ve halk şiirinde çok yer verilen uzuvlardan biri de gerdandır. Âşıklar için gerdan paha biçilemez bir değere sahiptir. Bundan dolayı daima öpmek ve emmek istemektedirler.

Sevgilinin gerdanı aktır ve genellikle şairler gerdanın bu yönü üzerinde durmuşlardır. Ak gerdan; üzerinde inci taneleri gibi dizilen benlerle, âşığı kendine çeken zülûflerle ya da kar gibi olan beyazlığını, güzelliğini gösteren takılarla anlatıldığı görülmüştür.

1.13.1. Ak Gerdan ile Ben, Zülûf Tezâtı

Karacaoğlan, siyah-beyaz arazındaki tezâtılığa yer verip sevgilinin beyaz gerdanı ile siyah olan saçlarını beraber kullandığı görülmüştür.

Şu yerlerde benim bir yavrum gezer
Döküp ak gerdana zülûfünü dizer
Çıkar yücelerde salınır gezer
Ceylan yavru güzellere baş m'ola (Karacaoğlan 67/7-3)

Hûblar gibi gözlerini süzersin
Siyah zülûf ak gerdana düzersin
Kargı karnış gibi durmaz uzarsın
Cennetin selvinden dalından mısın (Karacaoğlan 190/210-2)

Genellikle Karacaoğlan'ın Şiirlerinde çok görülen başlıklardan biri de güzelin ak gerdanının üstündeki siyah benlerinin sıralanışı ya da oluşudur. Bu durum gzellerde aŐıđın ilgisini çeken unsurlar arasındadır.

Karac'oğlan der de yandım yaralı
AŞk elinden yreceğim bereli
Ak gerdanda ifte benler sıralı
Kız ne diyon Şu derdinden ölene (Karacaoğlan 74/18-5)

Bir gl gayet ile güzel olunca
Ak gerdanda benler sıralanır mı
Hiç aklın yok ise kâmile danıŐ
Bir güzel göğsünden yaranılır mı (Karacaoğlan 98/58-1)

Ben de bir kuş idim geldim ötmeye
Yârin bahçesinde mesken tutmaya
Gz kaldırdım cemâline bakmaya
Ak gerdanda benler öldürdü beni (Karacaoğlan 120/92-3)

Karac'oğlan der ki rast geldim cana
Görünce yaralar döndü hicrana
Gerdanda benleri benzer mercana
İnciye misldir dişi güzelin (Karacaoğlan 201/227-4)

ÂŞık Veysel, benin sevgilinin beyaz tenindeki duruşunu anlatmış olup ve bu benlerin güzelliğine dikkat çekmek için yıldızla teşbih etmiştir.

Yârin beyaz gerdanında
Türlü türlü haller gördüm
SıralanmıŐ her yanında
Yıldız gibi benler gördüm (Őık Veysel Yârin Beyaz Gerdanında/90-1)

1.13.2. Gerdanı Öpmek, Emmek İsteme

Âşık, güzelin gerdanını öpmek veya da emmek isteyerek sevgiliye kavuşup vuslata ermek istemiştir.

Gizli sırrın yâd ellerde diyeyim
Bal olayım al yanağa konayım
Kerem eyle ak gerdandan emeyim
Top kara zülfünü aralarından (Karacaoğlan 182/194-3)

Tanımadım kirpiğinden kaşından
Ayırmadım yâresinden eşinden
Öpe idim gerdanından döşünden
Gelin olup bize gelesi kızlar (Karacaoğlan 220/259-2)

Bu dörtlükte gerdanı emen âşık değil, kiraz dudaklı olarak nitelediği sevgilidir.

Benim yârim şu dünyada haramî
Attı zâlim okun açtı yaramı
Bir kiraz dudaklı emdi şuramı
Hiç gerdanı emen dil incinir mi (Karacaoğlan 115/83-3)

Karacaoğlan'ın örneklerinin bulunduğu bu başlıkta, diğer iki âşığın şiirlerine rastlanılmamıştır. Bunda Karacaoğlan'ın sevgiliyle arasındaki münasebetleri ya da onunla yaşamak istediği duygularını aktarmada cinsellik yönüne daha açık bir şekilde ifade etmesinin etken olduğu düşünülebilir. Diğer iki şairin tasvirlerinde bu yaklaşım görülmemiştir.

1.13.3. Gerdan Yoluyla Sevgisini Dile Getirme

Sevgilinin güzelliğinin mübalağalı bir anlatım ile övüldüğü bu dörtlükte gerdanın kar kadar beyaz olduğuna vurgu yapılarak kar ile teşbih edilmiştir.

Ak imiş gerdanın beyazdır kardan
 Alnın gevherdenmiş cemalin nurdan
 Dişin sedefdenmiş dudağın dürden
 Lebin kaymak çalar balın üstüne (Karacaoğlan 86/38-3)

Bu dörtlükte âşğın aradığı güzeldeki vasıflardan biri de gerdanın üzerinde nakış gibi işlenmiş duran benleridir.

Bir güzel isterim âhu bakışlı
 Gerdanı bir karış benli nakışlı
 İnci dişli olsun hem kara kaşlı
 Boynuna sarılıp yatmak isterim (Karacaoğlan 156/151-4)

Bu dörtlükte kömür gözlü güzelin gerdanı tomurcuk güllerle süslendiği söylenmiştir.

Ben seni severim cân ü gönülden
 Kalktı kısmetimiz ne gelir elden
 Yanağın çevresi tomurcuk gülden
 Bezenmiş gerdanın hâl ü kömür gözlüm (Karacaoğlan 169/173-2)

Omuzların aşağıya gerdanın da yukarıya doğru kalkık olması güzelin, güzelliğine ayrı bir eda kattığı ifade edilmiştir.

Güzelin yanağı ayın tekeri
 Ağzı oğul balı frenk şekeri
 Omuzlar aşağı gerdan yukarı
 Her bir yeri mâmur olur güzelin (Karacaoğlan 201/228-1)

Bu başlıkta Karacaoğlan, gerdanı farklı unsurlarla ele alıp işlemiştir.

1.13.4. Gerdan Yoluyla Sevgilinin Vefasızlığını Anlatma

Vefasız sevgilinin âşığın karşısında o ak olan güzel gerdanını açıp durması âşığı yaralamakta hatta ölmesine sebep olmaktadır.

Ala gözlü yârim yakıp yandırma
 Şay edip âleme bildirme beni
 Açıp ak gerdanın durma karşımda
 Ecelimden evvel öldürme beni (Karacaoğlan 117/87-1)

Bu dörtlükte ben tevriyeli kullanılmıştır. Âşık hem kendisini kastetmiş hem de sevgiliye güzellik kattan unsurlardan biri olan beni kastederek ak gerdanlı vefasız güzelde bir ben olması gerektiğini söylemiştir.

Hançerin almış destine
 Beni öldürmek kaskine
 Beyaz gerdanın üstüne
 Yâre bir ben gerek bir ben (Karacaoğlan 319/415-2)

Gerdan yoluyla sevgisini dile getirme ve vefasızlığını dile getirme başlıklarında Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiir örneğine rastlanılmamıştır.

1.14. KADINDA NARİNLİĞİN SİMGESİ EL-PARMAK

Sevgilinin narin yapısını, güzelliğini gösteren fiziki uzuvlarından biri de elleridir. Eller genellikle şairler tarafından ince, zarif bir görünümde tasvir edilmiştir. İnce olan yapısıyla da kalemlerle teşbih edilmektedir.

Sevgilinin ak elleri kınalıdır. Âşıklar sevgilinin o güzel elleriyle onlara bade sunmasını, kadeh sunmasını isterler. Çünkü sevgilinin elinden sunulan bade âşığı şad etmektedir.

1.14.1. Ak El

Karacaoğlan'ın Şiirlerinde tasvir edilen güzelin ak ellerinde deste deste gl, tas, değerli taşlar ya da kalem gibi farklı nesnelere bulunmaktadır.

Benim dostum geliŐinden bellidir

Ak elleri deste deste glldr (Karacaoğlan 83/32-2/1,2)

Benim yârim geliŐinden bellidir

Ak elleri deste deste glldr (Karacaoğlan 83/33-3/1,2)

Ak eline al kınalar yakarsın

Mor beliği koluncuna dökersin (Karacaoğlan 104/66-2/1,2)

Karac'oğlan der ki sende ben gibi

Ak eline kına yakmış kan gibi (Karacaoğlan 160/157-4/1,2)

İlimizde yok mu idi kadılar

Ak ellerin altun tasta yudular (Karacaoğlan 180/191-2/1,2)

Ak ellere al kınalar yakarlar

Ala göze siyah sürme ekerler (Karacaoğlan 241/292-4/1,2)

Hsn güzel ama aslı Ermeni

Ak ellere elvan kına yakılmış (Karacaoğlan 263/328-3/3,4)

Benim sevdiğimin adı bellidir

Ak elleri deste deste glldr (Karacaoğlan 278/355-4/1,2)

Ak elleri kalem tutar

Yazar Elif Elif diye (Karacaoğlan 289/367-3/3,4)

Ak elinde sarı akik

Yüzün yıkık boynun bükük (Karacaoğlan 303/389-3/1,2)

Neşet Ertaş, gelin olmuş sevgilinin kına yakılmış ellerini tasvir ettiği örneklerin ikincisinde harf değişikliği yapıp ak yerine ağ olarak ifade etmiş ve kınanın rengini al yani kırmızı olarak tasavvur etmiştir.

Geline bak geline

Kına yakmış eline

Gelin kurban olayım

Saçının tellerine

(Zülfünün her teline) (Neşet Ertaş N'olur Hey Gelin N'olur (N'olur Hey Gelin)/461-2)

Mah cemâle telli duvak örtmüşler

Ağ ellere al kınalar yakmışlar

Duydum; sevdiğimi gelin etmişler

Gayrı bu ellerde durulmaz, dağlar

Dağlar, dağlar; sevdiğim ağlar (Neşet Ertaş Karlı Dağlar Geçit Vermez Olunca/444-2)

1.14.2. El Yoluyla Sevgiliyi Yerme, Sitem Etme, Kızma

Âşık, güzelin dilinden gördüğü vefayı elinden görmemiş olmasından dolayı güzele sitem etmiştir.

Döşüne vurmuşsun beyaz halıyı

Ahmak buldun söylediyon deliyi

Dilin ile doldurduğun doluyu

Elin ile doldurmuyon ne fayda (Karacaoğlan 65/4-2)

Sevgilinin ellerinden ve parmaklarından hareketle onun öldürücü olan, âşığın canını yakan yönüne vurgu yapılmıştır.

Karac' oğlan der ki otur yanıma
 Sana gelen kaza tatlı canıma
 Beni öldür bas ellerin kanıma
 Desinler ki on parmağı kırmızı (Karacaoğlan 104/65-5)

Âşığa göre eği ve benzeri olmayan yârin elindeki öldürücü aletlere vurgu yapılmığtır.

Bir yâr sevdim bu âlemde birinci
 Koynuna saklamığ ayva turuncu
 Yâr eline almığ aşkın kılınıcı
 Çarha vurmuş benim için zağlıdır (Karacaoğlan 234/280-3)

Bu dörtlükte sevgili, mürekkep hokkası denilen kalemi eline alıp âşıktaki kusurlu gördüğü noktaları dile getirmiğtir.

Ben de çok gezerdim ili cihanı
 Güzeller söylemez asla yalanı
 Eline almığ da divit kalemi
 Kusurum yazmaya meramın nedir (Karacaoğlan 240/291-3)

Sevgilinin ellerinden zehir ićen âşık, içinde bulunduđu durumu yine sunam diye hitap ettiđi sevgiliye anlatmaktadır.

Deryalarda olur bahri
 Yâr elinden içtim zehri
 Sunam gurbet ilin kahrı
 Yum'şak eder sert yiğidi (Karacaoğlan 299/383-2)

Bu dörtlükte güzelin üzgün bir şekilde bakıp iki elini beline koymasđ âşığı daha da ona yaklaşmak istediği, sevgisini arttıran bir durumdur. Âşık ondan uzak olup sadece hayallerde görmenin verdiği ıstıraptan dolayı güzele sitem etmiğtir.

Ne bakarsın melül olup
 İk'elin yanına koyup
 Dün gece seyrimde görüp
 Hayalin kurduğum yeter (Karacaoğlan 335/441-2)

Sevgiliyi el yoluyla verme şekline Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiirlerinde yoktur.

1.14.3. Sevgilinin Elinde Bulunan Kadeh, Bade

Sevgilinin elinden sunulan badeler, kadehler âşıkları mutlu etmektedir. Aşağıdaki verilen örneklerde Karacaoğlan'ında şiirlerinde bunu yansıttığı görülmüştür.

Karac'oğlan der ki gelip geçmedim
 Yâr elinden zehir bâde içmedim (Karacaoğlan 241/293-3/1,2)

Elinde kadehi dudakta meze
 Gerdana dökülen telleri bir hoş (Karacaoğlan 267/335-4/3,4)

Ak yâri gördükçe ağladım coştum
 Al elinden dolu bâdeler içtim (Karacaoğlan 271/342-3/1,2)

Başu al valalı sürmeli gelin
 Elinden bir bâde doldur da yürü (Karacaoğlan 272/345-1/1,2)

Ben yârinen çok konuştum
 Elinden bâdesin içtim (Karacaoğlan 331/433-2/1,2)

Geziyor elinde bardak
 Kız turnada tek benzer (Karacaoğlan 336/442-3/3,4)

Elinden dolusun içip
Mest olup kendimden geçip (Karacaoğlan 338/444-3/1,2)

Kadehi aldım elinden
Sarıldım ince belinden (Karacaoğlan 344/455-3/1,2)

Âşık, aşağıdaki örneklerde yârin ellerinden almış olduğu bâdeden duyulan mutluluğu anlatmıştır.

Sevdiğim elinden bir bâde alan
Çalar âşıkların, teller açılır (Neşet Ertaş Nasıl Vafetmeyim Sevdiğim
Seni/453-3/3,4)

Yâr elinden dolu bâde içilir
Yâr yoluna candan, baştan geçilir (Neşet Ertaş Hâlim Arz Eyledim Bir Güzel
Pire/552-2/1,2)

Sevdiğinin elinde bade ya da kadeh alma şekli Âşık Veysel'in şiirlerinde bulunmamaktadır.

1.14.4. Sevgilinin Elindeki Tas

Aşağıda tasvir edilen güzelin ak ellerindeki tasa vurgu yapılmıştır. Bu tas kimi zaman altındandır.

İlimizde yok mu idi kadılar
Ak ellerin altun tasta yudular
Seni bana yeşil ördek dediler
Onun için dolaşırım göle ben (Karacaoğlan 180/191-2)

Sana dedim allı gelin has gelin
Suya gider sağ elinde tas gelin
Yedi yıldır ben sevdana düşeli

Kerem eyle Şu sevdamı kes gelin (Karacaoğlan 198/223-1)

1.14.5. Sevgilinin Elindeki Nesnelere

Sevgili ak ellerinde bulunulan demet demet gller ile tasavvur edilmiştir. Bu gller burcu burcu olan kokusuyla ve elde tutulan aksesuar olmasıyla sevgilinin güzelliğini tamamlamıŐtır.

Karac'oğlan der ki yol bke bke
Ynm dönem de ağıram Hakk'a
Elinde bir deste gl koka koka
Nazlı yârim yaylasına gçt m (Karacaoğlan 272/344-4)

Benim sevdiğimin adı bellidir
Ak elleri deste deste glldr
İbrişim kuşaklı ince bellidir
Tanı da belimden bil dedi bir kız (Karacaoğlan 278/355-4)

Sevgilinin tasvir edildiği bu dörtlükte onun elinde bulunan durun yani düğün bohasına vurgu yapılmıştır.

Elinde durun bohçası
Alnında siyah peesi
Dostum koynun gl bahçesi
Ziyan etmem gezdire bana (Karacaoğlan 284/359-3)

Şair, aşağıdaki dörtlükte güzelin elinde değerli bir kalem olduğundan bahsetmiştir.

İbrişim kuşak belinde
Cevâhir kalem elinde
SzlmŐ bâde dilinde
İ efendim deyip durur (Karacaoğlan 344/455-3)

Sevgilinin elindeki tasa vurgu yapma ve onun elini diğer öğelerle ile beraber kullanma şekli diğer iki şairin şiirlerinde rastlanmamıştır.

1.14.6. Parmak

Sevgilinin parmakları şairler tarafından çok kullanılan fiziki özellikleri arasında yer almamaktadır. Genellikle parmaklar uzun, ince, zarif bir görünümde olup, takılmış olan yüzük ile beraber tasvir edilmektedir.

Âşık, al yanaklı, altın sırma saçlı güzelin gümüş yüzük ve altın burmayla güzelliğini bezediğine işaret etmiştir.

Kırmızı gül nisbet eder yanağa
Altın sırma düşmüş sandım topuğa
Gümüş yüzükleri takmış parmağa
Altun burma beyaz kola uydurmuş (Karacaoğlan 268/336-3)

Aşağıdaki dörtlüklerde âşık, sevgiliyi tasvir ederken parmağında hatem yüzüğü olduğunu dile getirmiştir. Hatem yüzüğü Peygamber Efendimiz (s.a.v) Hz. Muhammet'in parmağına taktığı üzerinde mührü bulunan gümüş bir yüzüktür.¹⁶ Sevgilinin önemi vurgulanırken parmağa takılan yüzüğünde bu denli kıymetli, paha biçilemez bir ziynet eşyası olduğu ifade edilmiştir.

Parmağında hatem yüzük
Kolunda altun bilezik
Boynun eğmiş durur yazık
Seher yıldızı ülker yıldızı (Karacaoğlan 298/381-3)

Parmağında hatem yüzük
Kolunda altun bilezik
Boynun eğmiş kıza yazık

¹⁶Hatem yüzüğü hakkında geniş bir bilgi için (Kütük, 2017: 196-197) bakınız.

Telleri ceren o kızın (Karacaoğlan 323/421-2)

Şiirlerinde sevgilinin parmağını, parmağı herhangi bir nesneyle anlatma biçimine diğer iki şairde görülmemiştir.

1.15. MISRALARDAKİ AK-BEYAZ KOLLAR

Şiirlerde genel itibariyle benzer şekilde geçen kol, âşıkların sevgiliye sarılmak, boynuna dolanmak içi arzu ettiği bir unsurdur. Renk olarak ak ya da beyaz kabul edilmektedir. Şairler şiirlerde kola takılan altın bilezik, burma, kol bağı gibi aksesuarlar da tasavvur ettikleri güzelleri süslemişlerdir.

1.15.1. Altın Bilezik-Burma

Aşağıdaki farklı şiirlerden alınan örneklerde güzelin, beyaz kollarında altın bilezik ya da burma olduğu tasavvur edilmiştir.

Meles gömlek giymiş vücudu nazik

Kollarını sıkmış altın bilezik (Karacaoğlan 75/21-3/1,2)

Karac'oğlan der ki kılayım nazar

Bilezik takmağa kolların çözer (Karacaoğlan 222/261-5/1,2)

Gümüş yüzükleri takmış parmağa

Altın burma beyaz kola uydurmuş (Karacaoğlan 268/336-3/3,4)

Parmağında hatem yüzük

Kolunda altın bilezik (Karacaoğlan 298/381-3/1,2)

1.15.3. Sırma Kol

Bu dörtlükte güzelin giydiği keten gömleğin kol kısmındaki desenin bir ipek kumaş türü olan sırmadan olduğu dile getirilmiştir.

Karac' oğlan der ki n' olup n' olmalı
 Keten gömlek giymiş kolu sırmalı
 Anasın öldürüp kızın almalı
 Emirler'den bir kız indi pınara (Karacaoğlan 76/21-4)

Güzelin giydiği gömleğin üzerine desenli, ipek bir kumaştan yapılan sırma bir cepken olduğunu ve bunun da sevgilinin ak olan kollarını iliklediği söylenmiştir.

Ebrsun çekemez gören açıklar
 Sırma cepken ak kolları ilikler
 İbrim ibrim olmuş sırma bölükler
 İbrişim bölüğün turalı gelin (Karacaoğlan 194/215-3)

Altın bilezik ile burma, sırma kol ifadelerine diğer halk şairlerinin şiirlerinde bulunmamıştır.

1.15.2. Sevgilinin Boynuna Sarılmasını İsteme

Sevgilinin kollarını aşığın boynuna dolaması, sarılması aşığı mutlu etmektedir.

Sıva kollarını dola boynuma (Karacaoğlan 77/24-2/3)

Kolunu boynuma sarabilin mi (Karacaoğlan 113/80-3/4)

O ak kollarını dola boynumdan (Karacaoğlan 189/207-2/3)

Kolunu boynuma dola (Karacaoğlan 318/413-1/2)

İnce beyaz kollarını

Kız boynuma sardım bu gün (Karacaoğlan 332/434-3/3,4)

Karacaoğlan ve birçok Şair gibi Neşet Ertaş da bu başlık altında benzer örnekler vermiştir. AŞık, verilen örneklerde sevgilinin kollarını boynuna dolmasını istemiştir.

Sar beni kollarına (Neşet Ertaş Ben Bilmem Onu BeŐi (Gel Yanıma Gel/2)/340-2/3)

Kolların' boynuma sar (Neşet Ertaş Gülüşün Gülden Güzel/422-3/3)

Karacaoğlan ve Neşet Ertaş Şiirlerinde benzer Şekillerde sevgilinin boyunlarına sarılmalarını isteme Şekillerde yer vermişlerdir.

1.15.3. Ak/Beyaz Kol

Karacaoğlan'ın tabirindeki ak/beyaz kollu güzellerin kolunda kol bağısı, altun burma, inci gibi çeşitli takılar vardır.

İnci değil sedef değil mercandır

Ak kolunda kol bağısı kırmızı (Karacaoğlan 103/65-2/3,4)

O ak kollarını dola boynumdan

Leblerime yoldaş yap yanakların (Karacaoğlan 189/207-2/3,4)

Ebrsun çekemez gören aÇıklar

Sırma cepken ak kolları ilikler (Karacaoğlan 194/215-3/1,2)

Gümüş yüzükleri takmış parmağa

Altun burma beyaz kola uydurmuş (Karacaoğlan 268/336-3/3,4)

İnce beyaz kollarını

Kız boynuma sardım bu gün (Karacaoğlan 332/434-3/3,4)

Anlatılan güzelin kolunun rengini belirten unsurlar diğer âşıkların şiirlerinde görülmemiştir.

1.15.4. Ak/Beyaz Kolun Üzerine Dökülen Belig

Bu dörtlükte, sevgilinin mor belig olarak nitelendirdiği saçlarının kollarına kadar dökülmesini tasvir eden âşığın arzusu onun bu ince beline usul boyuna sarılmaktır.

Seherden uğradım ben de bir gence
Usuldur boyları belleri ince
Döküvermiş mor beligi kolunca
Sarılıydım ince belin üstüne (Karacaoğlan 86/38-2)

Bu başlık altında diğer iki şairin şiir örneği görülmemiştir.

1.15.5. Sevgiliye Beddua Etme

Âşık, bu dörtlükte sitemli sözlerle sevdiğine beddua etmektedir.

Ey sevdiğim, benden ayrı gezersen
Gönlünün yârini bulamıyasın
Benden gayrısına gönül verirsen
Kırılısın kolların, saramıyasın (Neşet Ertaş Ey Sevdiğim Benden Ayrı
Gezersen/393-1)

Sevgilinin kolu aracılığıyla beddua etme, kızma şekline dair örnekler diğer iki şairin şiirlerinde yoktur. Âşık Veysel'in kol başlığının genelinde şiir örneği vermemiştir.

1.16. GÜZELİN TANE TANE BENLERİ

Halk şiirinde şairlerin sevgilinin vasıflarını anlatmak için kullandıkları güzellik unsurlarından biri de bendir.

Renk olarak siyahtır. Halk şiirinde göğüs, gerdan, yüz gibi sevgilinin vücudun da özellikle de ak yani beyaz teninin görüldüğü her yerde kullanıldığı görülmüştür.

Ben, daima âşıkların ilgisini çeken sevgilide bulunmasını istedikleri, kendilerinde hoş bir intiba bırakan bir unsurdur. Tasvir edilen güzelin teni beyazdır. Âşıklarda beyaz tenin üzerinde bir ben görmek isterler. Yüzün, gerdanın, yanağın, göğüs gibi uzuvların üzerinde duruşuyla, sıra sıra dizilmesi gibi vasıflarıyla ele alınmıştır.

1.16.1. Çifte Benler/Benlerin Dizilmesi, Sıralanışı

Karacaoğlan'ın şiirlerinde çok görülen unsurlardan biri de sevgilinin ya da tasvir edilen güzelin benlerinin birden fazla olup tasvir edilen gerdan, yüz gibi uzuvlarda sıralanmasıdır.

Ak gerdanda çifte benler sıralı

Kız ne diyon şu derdinden ölene (Karacaoğlan 74/18-5/3,4)

Karac'oğlan bu sevdâya doyamam

Ak gerdanda çifte benler sayamam (Karacaoğlan 84/34-4/1,2)

Karac'oğlan eydür inan sözüme

Çifte benler dizilmiş mâh yüzüne (Karacaoğlan 114/82-4/1,2)

Belki şu cihanda misli bulunmaz

Yüzü çifte benli başı güzelin (Karacaoğlan 201/227-1/3,4)

Kâmil olan belli olur söz ilen

Mâh yüzüne bölük bölük yazılan (Karacaoğlan 258/320-3/1,2)

Âşık Veysel, güzelin benlerinin çok olup sıra sıra dizildiğini tasvir etmiştir.

Cilveli nazlı gülerek

Benleri var sıra sıra (Âşık Veysel Sabahtan Bir Güzel Gördüm/99-3/3,4)

Mâh yüzüne bakma ile doyulmaz

Sıra sıra benleri var sayılmaz (Âşık Veysel Bilmem Hayal Mıydı Yoksa Düş
Müydü/104-3/1,2)

Bu örnekte dane dane benler hem şekil olarak daneye yani tohuma benzetilmiş hem de tane tane denilerek yüzdeki benlerin birden fazla oluşuna vurgu yapılmıştır.

Dane dane benleri var yüzünde

Can alıcı bakışları gözünde

Bin bir tat var edasında, nazında

Dünyada, yârdan tatlı var m'ola?

Sallanı sallanı gelen yâr m'ola? (Neşet Ertaş Dane Dane Benleri
Var Yüzünde/379-1)

Âşıkların şiirlerinde benlerin duruşunu, çokluğunu ele aldıkları görülmüştür. Karacaoğlan'ın şiirlerinde benler çifter bir şekildeyken, Âşık Veysel'in şiirlerinde sıralı bir biçimdedir. Neşet Ertaş ise verdiği örnekte daneyle teşbih ederek sayısının birden fazla olduğu üzerinde durmuştur.

1.16.2. Ben Yoluyla Sevgisini Dile Getirme

Bu dörtlükte âşık hem sevgiliye yedi benli diye hitap etmiş hem de yüzdeki benlerin sayısını yedi olduğunu vurgulamıştır.

Sana derim sana kaşı kemanım

Büküldü kametim geçti zamanım

Gidiyorum yedi benli ceranım

Yârim gitti deyi yürek dağlama (Karacaoğlan 68/9-3)

Âşık, bu dörtlükte güzelin vücudundaki benlerinin sarrafı olduğunu, sayısını bilip kaç tane olduğunu söylemiştir.

Dedi gitme gitme ben de varayım
 Dedi gel yanıma kadan alayım
 Güzel benlerine sarraf olayım
 Saydım benlerini binden ziyade (Karacaoğlan 78/25-4)

293 numaralı şiire ait bu nakaratta güzele benli dilber diye seslenen âşık, güzelin benlerine vurgu yapmıştır.

Eridir ha benli dilber eridir (Karacaoğlan 241/ 293-Nakarar)

333 numaralı şiirde güzelin benleri âşık için o kadar güzeldir ki Kâbe gibi önem arz eden yerler ile Urum, Gürcistan, Hindistan, Arabistan gibi ülkelere önemli hükmedecek kadar güçlü, koruyucu bir unsur olarak tasavvur edilmiştir.

Dinleyin bir güzel medhin edeyim
 Bir beni var şirin canı bendetmiş
 Bir beni var kaşla göz arasında
 Bir beni de ak gerdanı bendetmiş

Bir beni başının tacıdır tacı
 Bir beni Kâbe'de hacıdır hacı
 Bir beni Urum'dan alır haracı
 Bir beni de âşıkını bendetmiş

Bir benin bahası Gürcü Gürcistan
 Bir benin bahası Hind ü Hindistan
 Bir benin bahası Şol Arabistan

Bir beni de Tatar Hanı bendetmiş

Bir beni bendetmiş Şam'ı Haleb'i

Bir beni bendetmiş Mısır'ı, Anteb'i

Karac'oğlan eder nazlı Çelebi

Bir beni de Âl' Osman'ı bendetmiş (Karacaoğlan 266/333)

Dürve ismindeki güzelin övüldüğü bu dörtlükte benler ışık saçan nur anlamına gelen sıraç ile teşbih edilmiştir.

Kaşları vardır karaca

Benleri vardır sıracı

Keklik gibi göğs'alaca

Sekip giden Dürve Dürve (Karacaoğlan 289/368-2)

Âşık, dostum olarak hitap ettiği sevgiliyi o kadar çok sevmektedir ki bir parçası olmak istemektedir. Bunu da yüzündeki ben olayım diyerek dile getirmiştir.

Dolan deli gönül dolan

Akar sular gibi bulan

Dostumun yüzünde olan

Benler ben olsam ben olam (Karacaoğlan 311/402-2)

Aşağıdaki şiirlerde ben tevriyeli kullanılmıştır. Âşık hem kendisini hem de vücudun bir uzvu olan her zaman ilgisini çekip sevgili de görmek istediği, arzuladığı benleri kastetmiştir.

Behey ala gözlü dilber

Sana bir ben gerek bir ben

Âşık aklın almağa

Sana bir ben gerek bir ben

Sakın her hünkârım sakın
 Var başına teller takın
 Şol ak gerdanına yakın
 Sana bir ben gerek bir ben

Sen ne gezersin bu yerde
 Seni uğratırlar derde
 Zülfün bulunduğu yerde
 Sana bir ben gerek bir ben

Ben hocaman okurdum a
 Bülbül gibi şakırdım a
 Şol zülfünün çukurunda
 Sana bir ben gerek bir ben

Karac' oğlan çaresi ne
 Melhem ara yaresine
 İki kaşın arasına
 Sana bir ben gerek bir ben (Karacaoğlan 318-319/414)

Yavru güzel olmak için
 Yâre bir ben gerek bir ben
 Âşık aklın almak için
 Yâre bir ben gerek bir ben

Hançerin almış destine
 Beni öldürmek kaskine
 Beyaz gerdanın üstüne
 Yâre bir ben gerek bir ben

Sakın benli peri sakın
 Çifte hamayili takın

Gözün kuyruğuna yakın
Yâre bir ben gerek bir ben

Kara'oglan çaresi ne
Melhem urun yaresine
İki kaşın aresine
Yâre bir ben gerek bir ben (Karacaoğlan 319/415)

Sevgilinin benlerine dokunmak, yüz sürmek âşığı mutlu etmektedir.

Bir Garib'im, seni gördüm
Ben, sendeki seni gördüm
Benlerine yüzüm sürdüm
O doyumsuz teni gördüm (Neşet Ertaş Beni Gördüm/522-6)

Âşık Veysel'in bu başlıkta şiiri bulunmamaktadır.

1.16.3. Ak Yüzdeki-Gerdandaki Benler

Karacaoğlan, aşağıdaki örneklerde sevgilinin beyaz teni üzerindeki siyah nokta halinde dizilmiş olan benlere yer vermiştir. Ak yüz ve gerdan üzerinde bulunan benler sevgilinin güzelliğini daha da ön plana çıkarmakta ve âşığın sevgisini arttırmaktadır.

Ak gerdanda çifte benler sıralı
Kız ne diyon şu derdinden ölene (Karacaoğlan 74/18-5/3,4)

Yarısı gerdanda yarısı yüzde
Sayılmaz benleri birden ziyade (Karacaoğlan 78/26-2/3,4)

Karac'oglan bu sevdâya doyamam
Ak gerdanda çifte benler sayamam (Karacaoğlan 84/34-4/1,2)

Karac' oğlan eydür inan sözüme
Çifte benler dizilmiş mâh yüzüne (Karacaoğlan 114/82-4/1,2)

Göz kaldırdım cemâline bakmaya
Ak gerdanda benler öldürdü beni (Karacaoğlan 120/92-3/3,4)

Mail oldum gözlerine doyamam
Ak gerdanda sıra benler sayamam (Karacaoğlan 176/185-4/1,2)

Bir beni var kaşla göz arasında
Bir beni de ak gerdanı bendetmiş (Karacaoğlan 265/333-1/3,4)

Ak göğsünün çukurunda
Sana bir ben gerek idi (Karacaoğlan 299/384-4/3,4)

Şair; ay parçası gibi parlak, beyaz yüzlü sevgilinin yüzünde ilgisini çeken benlerinin sayısının fazla oluşuna dikkat çekmiştir.

Mâh yüzüne bakma ile doyulmaz
Sıra sıra benleri var sayılmaz (Âşık Veysel Bilmem Hayal Mıydı Yoksa Düş Müydü/104-3/1,2)

Neşet Ertaş'ın bu başlık altında bir şiirine rastlanılmamıştır.

1.16.4. Al Yanaktaki Benler

Aşağıdaki dörtlüklerde sevgilinin kırmızı yanakları üzerindeki dizilen benlerin çokluğu dile getirilmiştir.

Kâmil olan belli olur söz ilen
Mâh yüzüne bölük bölük yazılan
Al yanağa çifte benler düzülen
Kâkül müdür zülûf müdür tel midir (Karacaoğlan 258/320-3)

Karac' oğlan çıkmış yârin bağından
 Çifte benleri var sol u sağından
 Güzel bir buse ver al yanağından
 Nekeslikten kimse bezirgân olmaz (Karacaoğlan 277/352-4)

Diğer iki şairin bu başlık altında şiiri bulunmamaktadır.

1.17. ÂşIKLARIN SIĞINAĞI KADININ GÖĞSÜ

şairler güzele ait özellikleri anlatırken eserlerinde çok kullanmış olduğu vasıflardan biri de gğslerdir. Âşıkların amacı sevgiliye kavuşmaktır. Bu kavuşma arzusunu dile getirme şekillerinden biri de sevgilinin gğslerinin düğmesini açmasını istemeleridir.

Âşıklar ak ya da beyaz olarak hitap ettikleri gğsleri taze yani sertleşmiş olan gğsleri tomurcuk olarak tabir etmişlerdir.

Kimi zaman da çiçeklerle, cennetle ya da turunç ifadesiyle çeşitli meyvelere benzetmişlerdir. Ayrıca gğs âşıklar için bir işleme gibi nakışlıdır.

1.17.1. Göğsün Geçtiği rneklerde Sevgisini Dile Getirme

Âşık, bu dörtlükte ak gerdanlı güzelin göğsünden yaralanmasına üzüldüğünü ifade etmiştir.

Bir gl gayet ile güzel olunca
 Ak gerdanda benler sıralanır mı
 Hiç aklın yok ise kâmile danış
 Bir güzel göğsünde yaralanır mı (Karacaoğlan 98/58-1)

Bu dörtlükte şair, bir sevgiliye değil annesinden emdiği süte vurgu yapmış ona olan hürmetini ve sevgisini dile getirmiştir.

Omuz verip arkasında götüren
 Meme verim ağ'z yukarı yatıran

Adam edip meclislere getiren
Derdimin ortağı anam da geldi (Karacaoğlan 107/71-4)

Âşık, sevgilinin memesini emerken ağzında emdiğini ve bu şekilde sevgiliye kavuşup, arzusunu giderdiğini dile getirmiştir.

Yârimin giydiği atlasın hası
Silindi gönlümün kalmadı pası
Koynunda beslemiş Gürün alması
Mememin emerken ağz'ırast geldi (Karacaoğlan 109/73-3)

Göğüs ve memenin bir arada kullanıldığı bu dörtlükte mecaz-ı mürsel sanatının hâkim olduğu görülmektedir. Âşık, sevgilinin göğüslerini bir elbise gibi tasvir edip açılmasını ve mememinin görünmesi istemiştir.

Ayağına giymiş telli yemeni
Aramızdan kaldıralım gümeni
Aç göğsünü kız göreyim memeni
Boğum boğum kınalanmış sürmeli (Karacaoğlan 111/76-2)

Mübalâğa sanatının hâkim olduğu bu dörtlükte sevgilinin göğsü ve koynu cennet gibi tasavvur edilmiştir.

Senin için yiyip içmek dediler
Yâran ile konup göçmek dediler
Göğsün cennet koynun uçmak dediler
Hak nasip ederse görmeye geldim (Karacaoğlan 149/140-4)

Bu dörtlükte güzelin göğsü güzelliğiyle bilinen tavus kuşuna benzetilmiştir. Onun ki gibi güzel ve süslü olduğu vurgulanmıştır.

Her yiğidin devlet konmaz başına
 Yâr ağlatan doyar m'ola yaşına
 Göğsü nakış nakış tavus kuşuna
 Benzettim yavruyu seçemiyorum (Karacaoğlan 164/164-3)

Gürcistan, Buhara gibi yerlerde eşi ve benzeri olmayan gelinin memelerinin arası bir iz olarak temayül edilmiştir.

Hele bakın şu güzelin hâline
 Çift memeler iz eylemiş koynuna
 Varın bakın Gürcistan'ın iline
 Acem Buhara'da birdir bu gelin (Karacaoğlan 200/225-4)

Bu dörtlükte âşık, güzelin memelerinin kirlenmesini emilmemeye bağlamıştır.

Bahçende gülün güllenmiş
 Şeyda bülbülün dillenmiş
 Koynunda memen kirlenmiş
 Emilmeyi emilmeyi (Karacaoğlan 309/399-2)

Dünyanın acımasız olduğunu söyleyen âşık, bu dünyada mutlu olmak için istediği tek şeyin dost olarak hitap ettiği sevgilinin güler yüzü ile gül gibi kırmızı olan memeleridir.

Dünyaya gelmemde maksat ne idi
 Bir sadık dost bulup dem sürme idi
 Arzum bir güler yüz gül meme idi
 İstirapla dolu kedersin dünya (Âşık Veysel Kaldırsam Perdeyi Döksem Suçunu/73-2)

Karacaoğlan'ın 71 numaralı drtlğnde¹⁷ olduğu gibi sevgiliye veya herhangi bir güzele değil anne kavramına yer vermiştir.

Dokuz ay on gün gezdirdi

Mememin' verdi emzirdi

Bizi sırtına bindirdi

Anaları Hak bilelim (Neşet Ertaş Hürmet Edek Analara/555-5)

Ggs ya da meme yoluyla sevgiyi dile getirme biçimi daha çok Karacaoğlan'ın şiirlerinde görülmektedir. Diğer iki şairin de bu başlık altında birer rneği bulunmaktadır.

1.17.2. Güzelin Göğsünün Ağı

Ggs yoluyla sevgisini bir başka şekilde ifade etme biçimi de sevgilinin göğsünün ağıdır. Yani sevgilinin kalbidir. Sevgilinin kalbi aşığın daima mesken tutmak istediği, sevgisini dile getirdiği cennet gibi bir yerdir.

Karac'oğlan der ki çağlar çağında

Arzumanım kaldı göğsü ağında

Akşam sularında yatsı sonunda

Gel de murâdını al dedi bana (Karacaoğlan 71/13-4)

Cennete misaldir göğsünün ağı

Sineme bastın da ateşten dağı

Korkarım ki yâd il bekler bu bağı

Bülbül eğlencesi gl ile oynar (Karacaoğlan 221/261-2)

Çıkabilsem Eyyubların dağına

Canım kurban olsun göğsünün ağına

Her sabah her sabah kuşluk tavına

Gel de muradını al dedi bir kız (Karacaoğlan 278/355-5)

¹⁷177. sayfada verilen 71 numaralı şiire ait dördüncü dörtlük, bakınız.

Neşet Ertaş, aşağıdaki dörtlükte sevgilinin göğsünü yani kalbini bir cennet Bahçesi olarak tasavvur etmiş kendisini de bu bahçenin bir bülbülü olarak göstermiştir.

Zülfünün teline canım bağlıdır
 Aşk ile Garip bağrım dağlıdır
 Sinesinin ağrı cennet bağlıdır
 O dostun bağının bülbülüym ben (Neşet Ertaş Ey Âşık Sen Ne Sual Eyle'n Benden/534-3)

1.17.4. Güzelin Ak Göğüsleri

Karacaoğlan, aşağıdaki örneklerde düğme aracılığıyla ak göğüslere belirginlik katmıştır. Bazı dörtlüklerde güzeli tasvir ederken ak göğsün üstünde bir düğme olduğunu bazılarında da göğsü bir elbise gibi tasavvur edip onun üzerindeki düğmeleri güzelin açmasını isteyerek aradaki engelin kalkmasını istemiştir.

Ak göğsün üstünde sedef düğmeyi
 Çözüp gider bir gözleri sürmeli (Karacaoğlan 109/74-2/3,4)

Oturmuş karşıma naz ile söyler
 Ak göğsünün düğmelerin' çözerek (Karacaoğlan 129/108-3)

Karac'oğlan der ki konup göçmedim
 Ak göğsünün düğmelerin açmadım (Karacaoğlan 134/115-5/1,2)

Ak göğsün üstünde yalaz düğmeyi
 Çözer gider yaylasına bir gelin (Karacaoğlan 197/220-1/3,4)

Karacaoğlan, bazı şiirlerinde de ak göğsün üstünde bulunan ya da olmasını istediği unsurlara dikkat çekmiştir.

Ben güzelden böyle vefa ummazdım
Ak göğsün üstüne kondurdu beni (Karacaoğlan 120/92-1/3,4)

Karac'oğlan der ki edelim niyaz
Ak göğsün üstünde kılalım namaz (Karacaoğlan 161/158-4/1,2)

Ateş yanmayınca tütün mü tüter
Ak göğsün üstünde uban mı biter (Karacaoğlan 197/220-3/1,2)

Ak göğsün üstünde çakır diken
Bitmeyince gönül yârdan ayrılmaz (Karacaoğlan 275/349-4/3,4)

Âşık, bu dörtlükte ay yüzlü sevgilinin giymiş olduğu saya adı verilen elbisenin ak göğüsleri sıktığını bu sıkılaştırmanın da gözünde daha güzel görüldüğünü ifade etmiştir.

Katarında telli maya
Camalın benzettim aya
Ak göğsünü sıkmış saya
Çalar gider peşlerini (Karacaoğlan 294/376-2)

Ak göğüslü sevgilinin göğsünün arasındaki çukura bir ben gerek diyen âşık burada beni iki anlama gelecek şekilde tevriyeli kullanmıştır. Hem kendisini hem de sevgilinin güzellik unsurlarından olan beni kastetmiştir.

Karac'oğlan der fikrinde
Daima Hakk'ın şükründe
Ak göğsünün çukurunda
Sana bir ben gerek idi (Karacaoğlan 299/384-4)

Güzelin ak göğsü lâle sümbül ile teşbih edilmiştir. Bu da âşıkta güzel duygular uyandırmıştır.

Pencereden bakan dilber
 Güzelliğın bildirirsın
 Ak göğsünde lâle sünbül
 Ağlayanı güldürürsün (Karacaoğlan 333/437-1)

Karacaoğlan ak göğsü farklı kavramlar etrafında şekillendirerek ele almıştır. Şiirlerinde ak göğsün üzerinde sedef düğme vardır, namaz kılınma yeridir, arasındaki çukurda ben ve üzerinde lâle sünbül vardır, üzerinde uban (çalı) bitmez gibi birçok unsur vardır. Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın bu başlık altında şiirine rastlanılmamıştır.

1.17.5. Turunçlanmış Göğüs

Karacaoğlan, sevgilinin göğüslerini şekli ve kokusuyla itibariyle meyvelerle teşbih etmiştir. Âşık; bunu Gürün Alması, Aydın Turuncu ya da sadece turunç kelimesiyle ifade etmiştir.

Yârimin giydiğı atlasın hası
 Silindi gönlümün kalmadı pası
 Koynunda beslemiş Gürün alması
 Memesın emerken ağz'ırast geldi (Karacaoğlan 109/73-3)

Sıdk ile baktım da güzelin genci
 Ağzının içinde dişleri inci
 Al Yusuf alması Aydın turuncu
 Göğsü koşar gelir düğmeli gelin (Karacaoğlan 194/216-3)

Anamın babamın çektim yasını
 Kara gözlüm silse gönül pasını
 Turunçla beslemiş yâr memesini
 Öleni yandırır sağı yandırır (Karacaoğlan 237/286-3)

1.17.6. Tomurmuş Göğüs

Âşık, sevgilinin yeni sertleşmiş olan memelerini gülün ilk çıkmış hâli olan tomurcuğa benzetmiştir. Bunu tomurcuk, tomurmuş olarak ifade etmiştir.

Havâyı da deli gönül hâvâyı
Yükseğinden şahin döner yuvayı
Tomurcuk memeli bırak edayı
Göğsünün düğmesin çöz kara gözlüm (Karacaoğlan 168/171-3)

Testisini almış pınara gelmiş
Terlemiş memeler taze tomurmuş
Has yıldız düğmeler çapraz vurulmuş
Seherde göğsünü çöz kara gözlüm (Karacaoğlan 168/172-1)

1.17.7. Göğsün Düğmesi

Âşık, güzelin düğmelerini açmasını isteyerek onun ak göğsünü, tomurcuk memelerini görüp aradaki engellerin kalkmasını istemiştir.

Karac'oğlan der ki hoşça salınsın
Dursun yol üstünde baçı alınsın
Çözüver düğmeni göğsün görünsün
Nokta nokta benli düşün sevdiğim (Karacaoğlan 149/141-3)

Havâyı da deli gönül hâvâyı
Yükseğinden şahin döner yuvayı
Tomurcuk memeli bırak edayı
Göğsünün düğmesin çöz kara gözlüm (Karacaoğlan 168/172-3)

Testisin almış pınara gelmiş
Terlemiş memeler taze tomurmuş
Has yıldız düğmeler çapraz vurulmuş

Seherde göğsünü çöz kara gözlüm (Karacaoğlan 168/172-1)

Deniz kenarında yerler hurmayı

Kılavuz katarlar telli turnayı

Ak göğsün üstünde yalaz düğmeyi

Çözer gider yaylasına bir gelin (Karacaoğlan 197/220-1)

Padişahsın bil kendini

Çöz güzel göğsün bendini

Esirge derdimendini

Koçtukça güzel olursun (Karacaoğlan 329/430-3)

1.17.8. Göğüs Yoluyla Sevgilinin Vefasızlığını Dile Getirme

Aşağıdaki örneklerde göğüs aracılığıyla güzelin vicdansız, acımasız tarafı belirtilerek sitem edilmiştir.

Iraktır yolların dolandım geldim

Tatlıdır dillerin eğlendim kaldım

Babalın boynuma işte ben öldüm

Mezarım göğsüne kaz kerem eyle (Karacaoğlan 85/35-2)

Terkedeyim seni hey kaşı keman

Vefâsı olmayan yârda nem kaldı

Hiç mi yok sevdiğim göğsünde iman

Beni mecnun eden yârda nem kaldı (Karacaoğlan 92/48-1)

Sevmem güzelin ednâsın

Gayriye gönül vermesin

Ne çözebildim düğmesin

Ne ak göğsün açabildim (Karacaoğlan 313/406-2)

Sevgilinin göğüslerini ya da memelerini turunç, tomurcuk, göğsün üstündeki düğme gibi farklı unsurlarla ilişkilendirerek anlatma şekli Karacaoğlan'ın şiirlerinde görülmüştür. Bu kısımda diğer iki şairin eseri görülmemiştir.

1.18. KADININ İNCE GÖRÜNÜMÜ: TENİ-GÖVDESİ-BEDENİ

Sevgilinin fiziki hatlarını gösteren teni, gövdesi ve bedeni diğer fiziki uzuvlar kadar şiirlerde çok yer almamaktadır. Genel olarak sevgilinin teninin rengi ve gövdesi üzerinde durulmuştur.

1.18.1. Beyaz Ten/Siyah Ten-Beyaz Gövde

Karacaoğlan tasavvurlarında ağırlıklı olarak güzelin teninin ya da gövdesinin kar gibi ak-beyaz oluşu üzerinde durmuştur.

Uzun boylu olsun cansız olmasın
Beyaz tenli olsun kansız olmasın
Güleç yüzlü olsun densiz olmasın
Böyle bir yosma ver gönlüm eğleyim (Karacaoğlan 161/158-2)

Yüzlerin bahçenin narı
Beyaz gövden yayla karı
Sensin doğan aylar nuru
Kız irengin gül mü yoksa (Karacaoğlan 285/361-3)

Karac'oğlan böyle sandık
Ağız fincan burun findık
Billûr beyaz pambuk
Beyaz gövden kar mı yoksa (Karacaoğlan 285/361-5)

Âşık, bu dörtlükte alışlagelmişliğin dışında sevgilinin ten rengini siyah olarak tasvir etmiştir.

Siyah tene yeşil donlar giyersin
 Mevsimler içinde baharsın yârim
 Türlü türlü renkleri sayarsın
 Miskü amber gibi kokarsın yârim (Âşık Veysel Mevsimler İçinde Baharsın
 Yârim/92-1)

Âşık için sevgiliyi görmek bir bayramdır. Bu dörtlükte de vefasız olan sevgilinin gerdanını açmasını, beyaz tenini göstermesini isteyerek bayram sevinci yaşamak istemiştir.

Aç gerdan, beyaz tenini
 Çevir yönüme yönünü
 Ne olur Garip gönlümü
 Gör, bugün bayram olsun
 Bayram olsun bayram olsun
 Canım sana kurban olsun (Neşet Ertaş Gönlümün Sensin
 Meramı/Bayram Olsun/415-3)

Karacaoğlan, rengin beyaz oluşuna hem ten yoluyla hem gövde yoluyla değinmiştir. Diğer iki şair ten yoluyla anlatmıştır. Âşık Veysel farklı olarak teni beyaz değil siyah olarak tasavvur etmiştir.

1.19. ÂŞIKLARIN TASAVVURUNDA KADININ İNCE BELİ

Sevgili ince bellidir. Şairler inceliği tasvir ederken genellikle beli saran kuşak, şal ve kemerle beraber anlatmışlardır. Bunun dışında bele kadar uzanan zülüfle; sevgilinin endamını gösteren uzun, ince olan boyuyla; sevgiliyi saran ya da sarmak istediği kol gibi fiziki unsurlarla beraber ele almışlardır. Âşıkların amacı o ulaşamadığı ince bele sarılıp kavuşmaktır.

1.19.1. Bele Bağlı Olan Kemer

Bu dörtlükte sevgilinin giydiği çeşitli renk, desen ve Şekillerdeki elbisesi ile bele bağlanan ince kemer tasvir edilmiştir.

Şunda bir yavruya meyil aldırdım
Alıp oynamalı sel kenarında
Giyinmiş kuşanmiş türlü libası
İnce kemer bağlı bel kenarında (Karacaoğlan 64/3-1)

Güzelin tasvir edildiği bu dörtlükte belin üzerindeki kemerin sıklığı üzerinde durularak belin inceliğine dikkat çekilmiştir.

Yunmuş arınmış Aynanoz glnde
Işılaşır gider siyah telleri
Giyinmiş kuşanmiş ne hb salınır
Kemerin sıktırmış ince belleri (Karacaoğlan 122/95-1)

Âşık, kızların bellerine pırlanta gibi değerli bir mücevherden oluşan kemer taktıklarını ve bellerinin okçuların taktıkları zıhgir (Kütük 2017:202) adı verilen yüzükten bile geçecek kadar ince oluşunu söyleyerek bellerinin inceliğini vurgulamıştır.

Sabahtan seherde suya giderken
şyor parmağı eli kızların
İnce bel üstünde cevahir kemer
Zıhgirden geçiyor beli kızların (Karacaoğlan 189/208-1)

Gözlerin güneşe, yüzün ise aya benzetildiği bu dörtlükte sevgili o kadar güzeldir ki beline takmış olduğu kemerle bu güzellik birleşince yiğitler bunun sonucunda zekt istemektedirler.

Gözlerin şemistir gün yüzün kamer
 Seni seven yiğit zekâtın umar
 İnce bel üstüne cevahir kemer
 Şöyle bir salın ki bel incinmesin (Karacaoğlan 206/235-2)

Âşık, bu dörtlükte o kadar sevmektedir ki sevgilinin beline kemer olmak isteyip onun bir parçası olmak istemektedir.

Deste deste gülleri var elinde
 Tatlı kelâm gelir yârin dilinde
 Kemer olsam sevdiğimin belinde
 Dünyada yârdan tatlı var m'ola?
 Sallanı sallanı gelen yâr m'ola? (Neşet Ertaş Dane Dane Benleri
 Var Yüzünde/379-3)

Karacaoğlan belin inceliği üzerinde dururken cevahir gibi değerli mücevherlere ya da farklı objelerle beraber ele aldığı görülmüştür. Neşet Ertaş'ın bir örnek verdiği bu dörtlükte şair sevgiliye kavuşma yollarından biri olarak beli görüp bu çerçevede ele almıştır.

1.19.2. İbrişim Kuşak ile Bel

Bu dörtlükte kızın ince belinde ipekten dokunan ibrişim adı verilen kuşağın olduğu belirtilerek belin bu denli kıymetli olduğu belirtilmiştir.

Benim sevdiğimin adı bellidir
 Ak elleri deste deste güllüdür
 İbrişim kuşaklı ince bellidir
 Tanrı da belimden bil dedi bir kız (Karacaoğlan 278/355-4)

1.19.3. Güzelin İnce Çizgileri: Boyu ile Beli

Karacaoğlan'ın birçok dördlüğünde sevgilinin endamlı olan usul boyu ile ince beli bir arada kullanmıştır.

Seherden uğradım ben de bir gence

Usuldur boyları belleri ince (Karacaoğlan 86/38-2/1,2)

Severim güzeli nice olursa

Boyu uzun beli ince olursa (Karacaoğlan 160/156-2/1,2)

İnce belin usul boyun sardığım

Alışmış kolların duramıyorum (Karacaoğlan 165/166-3/3,4)

İbrişim Kuşak ile Bel, Boy ile İnce Bel başlıklarında Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiirine rastlanılmamıştır.

1.19.4. Sevgilinin Beline Sarılmak İsteme

Aşağıdaki örneklerde âşık, sevgilinin ince belini sarıp sarmalamak istemesini dile getirmiştir.

Kula da sevdiğim kula

Kolunu boynuma dola

Sarılayım ince bele

Bülbüller öttüğü zaman (Karacaoğlan 318/413-1)

Helâl olsun al yanaktan emdiğim

El uzatıp gonca gülün derdiğim

İnce belin usul boyun sardığım

Alışmış kolların duramıyorum (Karacaoğlan 165/166-3)

Âşık, güzelin ince beline kollarıyla kemer olup dolamak istemiştir.

Bülbül gibi zar edip
 Garip bağrım' yâr edip
 Kollarım' kemer edip
 Saram belinden güzel

Hop ninnayı ninnayı

Gel oynay oynay

Senin için terk ederim

Büsbütün bu dünyayı (Neşet Ertaş Gülüşün Gülден Güzel/422-4)

Bu başlık altında Âşık Veysel'in şiirine rastlanılmamıştır. Genel itibariyle Karacaoğlan ve Neşet Ertaş'ın geleneğe uyup sevgilinin ince beline kollarıyla sarıp sarmalamak isteme şekline yer vermişlerdir.

1.19.5. Belin Geçtiği Örneklerde Sevgiliyi Tasvir Etme

Aşağıdaki dörtlükte âşık dilberin fiziki uzuvları betimlerken belininde inceliği üzerinde durmuştur.

Ala gözlerini sevdiğim dilber
 Kokuya benzettim güller içinde
 İnceciktir belin hilâldir kaşın
 Selviye benzettim dallar içinde (Karacaoğlan 83/32-1)

Aşağıdaki dörtlüklerde sevgili betimlenirken ince bele kadar uzanan saçlara vurgu yapılmıştır.

Sabahları uğradım ben bir güzele
 Ala gözlerine sürmeler çekmiş
 Taramış zülfünü dökmüş bir yana
 Salıvermiş ince belin üstüne (Karacaoğlan 85/37-1)

Seherden uğradım ben de bir gence
 Usuldur boyları belleri ince
 Döküvermiş mor beliği kolunca
 Sarılaydım ince belin üstüne (Karacaoğlan 86/38-2)

Karac'oğlan der bu yer neresi
 Altunoluk Pınarbaşı süresi
 İnce belde saçlarının turası
 Böyle selvi endam akla ziyandır (Karacaoğlan 236/284-4)

Sevgilinin düğmelerini açıp göğüslerini görmek istemekle birlikte kollarıyla ince belini de sarmak istemiştir.

Karlı karlı dağlarından aştığım
 Soğuk soğuk sularından içtiğim
 Elvan elvan düğmelerin çözdüğüm
 Şimdi ince bele kol ister gönül (Karacaoğlan 139/125-3)

Yükseği yalım kayalı
 Kekliği şahin sayalı
 İnce belli gök sayalı
 Dilber seven del'olma mı (Karacaoğlan 292/372-3)

Âşık, ince belli tatlı dilli olarak betimlediği yârdan bir vefa görmek istemektedir.

İnce belinden yârim
 Tatlı dilinden yârim
 Bir hatıra ver bana
 Zülfün telinden yârim (Neşet Ertaş Kaşların Karasına/445-Nakarar)

Bu başlık altında Âşık Veysel'in şiiri yoktur.

1.20. GÜZELİN AYAKLARI

Sevgilinin ayağı diğer fiziki unsurlar kadar çok olmasa da bazı şairler güzele ait unsurları anlatırken yer verdiği görülmüştür. Âşıklara göre sevgilinin ayakları çok güzeldir ve ayak bastığı her yer kıymetlidir. Tasvir edilirken ayağına giymiş olduğu ayakkabıyla, bağlamış olduğu süs eşyalarıyla ele alınmıştır.

1.20.1. Sevgilinin Ayağına Giydikleri

Sevgilinin ayaklarında eskiden insanların ayaklarında giymiş olduğu yemeni ya da nalın vardır. Yemeni “Üstü deri, altı kösele veya gön olan hafif ve topuksuz bir ayak giysisinin usta ellerde yapımcılığıdır.”¹⁸ Nalın ise tabanı yüksekçe olan ağaçtan yapılan terliğe denilmektedir. Genellikle hamamlarda giyilmektedir.

Ayağına giymiş altundan nalın
Gel dudu dillim gel karşımda salın
Mevlâ'dan istedim bir taze gelin
İkbal geri döndü kız ırast geldi (Karacaoğlan 109/73-2)

Ayağına giymiş telli yemeni
Aramızdan kaldıralım gümeni (Karacaoğlan 111/76-2/1,2)

Ayağına giymiş telli yemeni
Kaldıralım aralıktan gümani (Karacaoğlan 197/220-2/1,2)

1.20.2. Ak Topuk ile Ayak

Âşık, sevgilinin ak yani beyaz renli topuklarını giymiş olduğu elbiseleriyle (tuman, don) saçlarıyla, ayağına takmış olduğu halhal ile beraber tasvir etmiştir.

¹⁸ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/yemeni-nedir-yemenicilik-ne-demek-40892304> (Erişim Tarihi 17.10.2018)

Başına almış bir ince yemeni
 Aramızdan kaldıralım gümeni
 Ak topuk üstünde sandal tumanı
 Boğup gider bir gözleri sürmeli (Karacaoğlan 110/74-5)

Ayağına giymiş telli yemeni
 Kaldıralım aralıktan gümani
 Ak topuk üstüne atlas tumanı
 Döker gider yaylasına bir gelin (Karacaoğlan 197/220-2)

Karac'oğlan öğer gene de öğer
 Altun saç bağları topuğa değer
 Ay ile bahsetmiş gün ile doğar
 Cennet-i âlâ'nın nuru bir gelin (Karacaoğlan 198/221-4)

Ayın on dördüne benzer cemâli
 Yâri görmeyeli del'oldum deli
 Ak topukta şan veriyor halhal
 Akkale'den aşar yolu yavrunun (Karacaoğlan 209/241-2)

Deryaya salayım gemi
 Süreyim zevk ile demi
 Ak topuktan ala donu
 Döküp giden Dürye Dürye (Karacaoğlan 289/368-1)

Bu başlıkta Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiirlerine rastlanılmamıştır.

1.20.3. Ayak Unsurunun Geçtiği Sevginin Dile Getirildiği Örnekler

Sevgilinin güzelliğinin anlatıldığı bu dörtlükte bülbüle ait vasıflar sevgiliye aktarılıp ayaklar kırmızı olarak temayül edilmiştir.

Bir çift bülbül geldi konu çimene
 Başı yeşil ayakları kırmızı
 Bal akıyor lisanından lebinden
 Al yanaklar alma gibi kırmızı (Karacaoğlan 103/65-1)

Âşık, yüzünü sevgilinin ayaklarının bastığı her yere turab yani toprak olmak istemiştir.

Karac'oğlan der ki olaydı sözüm
 Ayağın altına turabdır yüzüm
 Kırılmış perdesi çalıyor sazım
 Sazlar düzen tutmaz teller perişan (Karacaoğlan 177/186-5)

Sevgili o kadar kıymetlidir ki ayak bastığı, dokunduğu her şey âşığın canını feda etmesine bir sebeptir.

Sabahtan uğradım yâre
 İşimden oldum âvâre
 Ayağın bastığı yere
 Tozuna kurban olduğum (Karacaoğlan 315/409-2)

Âşık, dilber olarak seslendiği sevgiliyi giydikleriyle tasvir ettiği bu dörtlükte ona kıyamadığını yalın ayak yere basma diyerek ifade etmiştir.

Al önlüklü mavi yazma
 Giy karşımda salın dilber
 Yalın ayak yere basma
 Giyin altun nalın dilber (Karacaoğlan 333/438-1)

Âşık, sevgilinin ayağının bastığı toprak olmak ve bu yolla ona kavuşmak istediğini dile getirmiştir.

Turab olup yâre varayım, dedim
 Ayağına yüz süreyim, dedim
 O yârin sırrına ereyim, dedim
 Arifler keşfeder, sır imiş meğer (Neşet Ertaş Derde Düştüm Dermanını
 Aradım (Yâr İmiş Meğer)1/380-2)

Sevgilinin ayakları, bastığı her yer âşık için kıymet arz eder. Bunu Karacaoğlan verdiği örnekler ile Neşet Ertaş'ın verdiği bir örnekte görmekteyiz.

1.21. ZARİFLİĞİN TİMSALİ: GÜZELİN BOYU

Halk şiirinde şairler tarafından çok kullanılan sevgilinin endamını, güzelliğini gösteren vasıflarından biri de boydur. Sevgilinin boyu uzun, ince ve dal gibi olarak tasavvur edilmektedir. Şairler bunu selvi, serv-i revan, semender, suna, fidan, kamet gibi unsurlara benzetmişlerdir.

Daima sevgilinin boyunu uzun ve incecik görmek istemişlerdir. Onu boyun vasıflarıyla metheden âşğın amacı ona sarılmaktır.

Kimi zaman da boyuna takılan aksesuarlar ya da giymiş olduğu çeşitli renklerden ve işlemelerden yapılan sevgilinin boyunu saran giyim ürünleriyle tasvir ederek boyun güzelliğini vurgulamışlardır.

1.21.1. Sevgilinin Boyunu Uzatması

Sevgilinin ilgi çeken yanlarından biri de ince boyunu uzatmasıdır.

Sırma sandım kirpiğini kaşını
 Delik deşik ettim sînem başını
 Uzadır boynunu arar eşini
 Bir tek suna gördüm göl kenarında (Karacaoğlan 64/3-3)

Elma elma yanakları al gibi
 Boyu uzar gider selvi dal gibi
 Seherde açılan gonca gül gibi

Sandım kan damlamış karın üstüne (Karacaoğlan 86/37-3)

1.21.2. Uzun Boylu Güzel

Âşıklar genellikle sevgilinin boyunun uzun olmasını ve belinin ince olmasını istemektedir. Karacaoğlan'ında şiirlerinde bunun üzerinde durduğu görülmüştür.

Severim güzeli nice olursa

Boyu uzun beli ince olursa (Karacaoğlan 160/156-2/1,2)

Boyun uzun belin ince

Yanakların olmuş gonca (Karacaoğlan 304/391-3/1,2)

Uzun boylu olsun cansız olmasın

Beyaz tenli olsun kansız olmasın (Karacaoğlan 161/158-2/1,2)

1.21.3. Usul Boylu

Âşık; sevgilinin boyunu ince, güzel ve hoş görünümlü usul boy olarak tasvir etmiştir. Aşağıdaki örneklerde âşık usul boyluyu anlatmıştır.

İmreni imreni yaratmış ezel

İnce boylu usul boylu bir güzel

Salını salını yürekler ezer

Eymirli'den bir kız geldi pınara (Karacaoğlan 76/22-2)

Seherden uğradım ben de bir gence

Usuldur boyları belleri ince

Döküvermiş mor beliği kolunca

Sarılaydım ince belin üstüne (Karacaoğlan 86/38-2)

Terk etmişim vatanımı yurdumu

Gecelerde yitirmişim uykumu

Biz zaman göremem usul boyunu
Yatdım sevdiğim gel bazı bazı (Karacaoğlan 102/62-3)

Felekte bir güzel çıkmaz dengine
O da nisbet düştü âlem diline
Hayran oldum kaşlarına boyuna
Usul boyu selvi dala uydurmuş (Karacaoğlan 267/336-2)

Usul boyu ince beli
Yakıştırmış yeşil alı
Şu güzelin şirin dilli
Kelâmına söz veriyor (Karacaoğlan 342/451-3)

Bu başlık altında Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiir örneği yoktur.

1.21.4. Güzelin Eğri/Bükük Boyu

Âşık, aşağıdaki örneklerde güzelin boynunun bükmesini ya mor menekşeyle anlatmış ya da güzelin üzgün olma durumundan kaynaklandığını dile getirerek tasavvur etmiştir.

Mevlâ'm öğmüş de yaratmış
Mor menevşe boynun eğmiş
Yavrunun elleri değmiş
Al yüzüne sür almayı (Karacaoğlan 297/380-3)

Ak elinde sar akik
Yüzün yıkık boynun bükük
Ak yâr dargın diye duyduk
Sen barıştır garbî yeli (Karacaoğlan 303/389-3)

Sevgilinin kendisine ettiklerinden dolayı âşık onun boynunun bükük olmasını isteyerek beddua etmiştir.

Ala gözlü benli dilber
 Sen d'olasın benim gibi
 Zülfün dökük boynun bükük
 Sen d'olasın benim gibi (Karacaoğlan 298/382-1)

Sevgilinin boynunu bükmesi hâllerine Karacaoğlan'ın sevgiliyi tasavvur ederken şiirlerinde yer verdiği görülmüştür. Diğer iki şairin eserlerinde bu konu işlenmemiştir.

1.21.5. Güzelin Boyuna Sarılmak İsteme

Sevgilinin o narin, ince, usul boyuna sarılmak âşık için bir mutluluk kaynağıdır.

İnci dişli olsun hem kara kaşlı
 Boynuna sarılıp yatmak isterim (Karacaoğlan 156/151-4/3,4)

Sara idim dostun usul boyunu
 İster ise kollarımı kıralar (Karacaoğlan 217/253-2/3,4)

Sarsam usul boyun emsem lebinden
 Döner deli gönül şahana dilber (Karacaoğlan 226/267-1/3,4)

Bu başlık altında diğer iki şairin şiir örneği yoktur.

1.21.6. Âşığın Selvi –Servi Boylusu

Âşık, için sevgilinin boyu incecik dal gibi olan selvi, servi revan, servi semender gibidir.

Elma elma yanakları al gibi
 Boyu uzar gider selvi dal gibi (Karacaoğlan 86/37-3/1,2)

Selvidir boyuda dişleri inci

Abdal oldu yine gönlüm delindi (Karacaoğlan 93/49-7/3,4)

Hayran oldum kaşlarına boyuna

Usul boyu selvi dala uydurmuş (Karacaoğlan 267/336-2/1,2)

Âşıkın od'lara yakar

Boyu selv-i revan şimdi (Karacaoğlan 300/386-2/3,4)

Boyun bir serv-i semendir

Âşıkta cevrin yamandır (Karacaoğlan 328/430-2/1,2)

Aşağıdaki dörtlüklerde âşık, sevgilinin boyunu servi ağacı gibi uzun, ince, dal gibi tasvir ederek sevgilinin güzelliği anlatmıştır.

Boyu servi çınar gibi

Gökte turna döner gibi

Dala bülbül konar gibi

Avâz veriyor kuşlara (Âşık Veysel Sabahtan Bir Güzel Gördüm/99-4)

Salınıp giderken boyunu gördüm

Selvi miydi fidan mıydı boy muydu

Eğmiş kaşlarının yayını gördüm

Kılıç mıydı gamze miydi yay mıydı (Âşık Veysel Salınıp Giderken Boyunu Gördüm/100-1)

Bu başlık altında Neşet Ertaş'ın şiir örneğine rastlanılmamıştır.

1.21.7. Boyuna Takılan Aksesuarlar

Karacaoğlan, güzellerin o ince, uzun boyunu vurgulamak için kimi zaman boyuna takılan eşyalarla ya da boyunu saran giyim ürünleriyle tasvir etmiştir.

Şeker vardır damağında dişinde
 Lâm elif yazılı senin kaşında
 Hamaylin olayım sakla döşünde
 As boynuna Yaradan'ı seversen (Karacaoğlan 183/197-3)

Kızlar güzel amma nakış iş ile
 Boynun donatırlar tel kumaş ile
 Püsküllü boncuklu yüce baş ile
 Al yeşil gerdeğe giresi kızlar (Karacaoğlan 221/260-1)

N'ideyim dünyada malı
 Boyunca giyinmiş alı
 Payas'ın da portakalı
 Turunç olmuş memeleri (Karacaoğlan 308/397-2)

Bu başlık altında Âşık Veysel ve Neşet Ertaş'ın şiir örneği yoktur.

1.21.8. Fidan Boylu Güzel

Boyun bir başka uzun ve ince halini anlatma şekil de fidan boylu tabiridir. Âşık Veysel, selvi ile fidanı bu dörtlükte beraber kullanmış olup sevgilinin boynunun uzun ve ince duruşuna, zarif oluşuna vurgu yapmıştır.

Salınıp giderken boyunu gördüm
 Selvi miydi fidan mıydı boy muydu
 Eğmiş kaşlarının yayını gördüm
 Kılıç mıydı gamze miydi yay mıydı (Âşık Veysel Salınıp Giderken Boyunu
 Gördüm/100-1)

Neşet Ertaş, Âşık Veysel gibi güzel yüzlü sevgilinin uzun, dal gibi olan boynunu fidanla teşbih etmiştir.

Gül benizlim, fidan boylum

Hoş sohbetlim, tatlı huylum

Mecnununa gerçek leylim

Gel, gel, gel, gel, gel gayrı gel (Neşet Ertaş Benim Gülüm Benim Nazlım/343-2)

Bu başlık altında Karacaoğlan'ın şiir örneğine rastlanılmamıştır.

1.21.10. Farklı Unsurlarla Boyu Teşbih Etme

Sevgiliyi hep uzun boylu anlatan âşık, bu dörtlükte farklı olarak sevgilinin kısa boylu, incecik bir yapıda olarak tasvir etmiştir.

Okur derler bir güzele uğradım

Siyah zülfü mâh yüzünde gül gibi

Boyu kısa amma kendi münasip

Uzar gider bir şıvgacık dal gibi (Karacaoğlan 105/67-1)

Güzelin vasıflarını bu dörtlükte güvercin, tavus kuşu gibi hayvanlarla teşbih eden âşık, güzelin boynunuda görünümüyle, inceliğiyle kıl ördekle teşbih etmiştir.

Güvercin duruşlu keklük sekişli

Kıl ördek boyunlu ceren bakışlı

Tavus kuşu gibi göğsü nakışlı

Şöyle bir güzel ver gönlüm eğleyim (Karacaoğlan 161/158-3)

Güzelin vasıflarının âb-ı kevser, peynir, inci gibi farklı nesnelere bağdaştırıldığı bu dörtlükte boynuda ince, dal gibi bir görünümde olan hezaran çiçeğine benzetilmiştir.

Karac'oğlan der ki güzelin huyu

Hezaran çubuğ'na benziyor boyu

Âb-ı kevser gibi lebinin suyu

Peynirdir dilleri inci dişlinin (Karacaoğlan 188/205-4)

Âşık, dilbere olan sevgisini boynuna ve diline kurban olduğum diyerek ifade etmiştir.

Şol salınıp giden dilber

Boyuna kurban olduğum

Eğlen burda tanışalım

Diline kurban olduğum (Karacaoğlan 315/409-1)

Karacaoğlan genel olarak boyu anlatırken çevresinde gördüğü nesnelere ya da güzelin tavırlarından duruşlarından hareketle ele aldığı görülmektedir. Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın bu başlık altında örnekleri bulunmamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KADINDA GİYİM-KUŞAM

Kadının güzelliğini gösteren içinde yaşanılan devrin şartlarını, gelenek, görenek gibi adetlerini yansıtan olgulardan biri de giyim-kuşamdır.

Giyim-kuşam edebiyatın her döneminde ele alınan konular arasındadır. Halk şiirinde daha çok gündelik hayatta kadının giymiş oldukları abartıdan uzak kıyafetler varken kimi zaman da çeşitli renklerden değerli kumaşlardan oluşan bir giyim-kuşam göze çarpmaktadır.

Giyim-kuşamda renk ayrı bir önem arz eder. Ağırlıklı olan renk al yani kırmızıdır. Bunun yanı sıra yeşil, mavi, sarı gibi renklerde kullanılmıştır. Ayrıca giyilen kıyafetler ve renkleri de giyen kişinin ruh halini, içinde bulunduğu şartları yansıttığı görülmüştür.

Sevgilinin üzerinde atlas, aselî, ipek (kemha, dîbâ), hârîr gibi değerli kumaşlar bulunmaktadır. Kadınlar başlarına destar, tûlbent, yazma, yemeni gibi başlıklar takarken bedene de libas, came, entari, basma adı verilen elbiseler giymektedir. Bunun dışında etek, futa, bele sarılan peştamal, gömlek, kaftan, şal, kuşak, gibi bedene giyilenler ile çedik, nalın gibi ayağa giyilen tasavvur etmişlerdir.

2.1. BAŞLIKLAR VE BAŞA TAKILANLAR

Aşağıdaki verilen dördlükte kızları tasvir eden âşık, başlarına boncuklu püsküllü bir yazma taktıklarını belirtmiştir.

Kızlar güzel amma nakış ile
Boynun donatırlar tel kumaş ile
Püsküllü boncuklu baş ile
Al yeşil gerdeğe giresi kızlar (Karacaoğlan 221/260-1)

Hilâl kaşlı güzel betimlenirken başında tûlbent olduğu söylenmiştir.

Tereviyi yuyup kodular taşa
 Daha ne gelecek sağ olan başa
 Tülbent yağlık vurmuş şu hilâl kaşa
 Gelin hiç söylemez kız nazlı güzel (Karacaoğlan 132/113-2)

Yavru keklige benzettiği güzelin mis kokulu yağlarla yağlandığını ve başına çeşitli yazmalar bağlandığını söyleyen âşık, yeşilbaşlı sevdiğim diyerek de yazmanın renginin yeşil olduğunu ifade etmiştir.

Yavru keklik gibi kaynar eğlenir
 Mis kokulu yağlar ile yağlanır
 Sabah akşam türlü yazma bağlanır
 Eğip geçer yeşilbaşın sevdiğim (Karacaoğlan 149/141-2)

Sevgilinin başında silindir şeklinde yer alan kadınların taktıkları, üzerinde de yazma bulunan genellikle bindallı adı verilen elbiselerin üzerine giyilen kadife bir fes bulunmaktadır.

Başına vurunmuş kadife fesi
 Uğrun uğrun çektiğim yârin yası
 Peceye koymuştur demir kafesi
 Baksam öldürürler bakmasam öldüm (Karacaoğlan 166/167-2)

Gözleri sürmeli güzelin başında bir çeşit tülbent olan yemeni, ak topuğunun üzerinde de tuman/şalvar vardır.

Başına almış bir ince yemeni
 Aramızdan kaldıralım gümeni
 Ak topuk üstünde sandal tumanı
 Boğup gider bir gözleri sürmeli (Karacaoğlan 110/74-5)

Salınarak yürüyen güzelin başında al yani kırmızı renkli bir toka vardır.

Salına salına gelir nazınan
 Seni avladayım şahbaz bazınan
 Al tokaylan kırmızı pervazınan
 Silkinir vâdiye çıkar sabahtan (Karacaoğlan 178/188-3)

Suna'm diye hitap ettiği güzelin başında suya giderken çember adı verilen ve şiirde çember olarak geçen bir yazma bulunmaktadır.

Suya gider çenberine bürünür
 Yel estikçe top zülüfler bölünür
 Geriden bakdıkça Suna'm görünür
 Siyah zülûf mah yüzünde kalaklar (Karacaoğlan 230/275-3)

Başlıklar ve Başa Takılanlar başlığında Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiirine rastlanılmamıştır.

2.2. GELENEKSELLİĞİN ÇİZGİSİ: ELBİSE VE GİYSİ PARÇALARI

2.2.1. Kadın Giyiminde Gömlek

Sevgilinin üzerinde bir ipek kumaş türü olan meles gömlek ya da başka bir kumaş çeşidi olan ketenden yapılan keten gömlek bulunmaktadır.

Meles gömlek giymiş vücudu nazık
 Kollarını sıkılmış altun bilezik
 Aşnası kötüdür ceylana yazık
 Emirler'den bir kız indi pınara (Karacaoğlan 75/21-3)

İnciden mercan beyaz yanağı
 Meles gömlek koç yiğidin konağı
 Seher vakti ıssız koyma sulağı
 Telli yeşil turnam göl ile oynar (Karacaoğlan 222/261-3)

Karac' oğlan der ki n' olup n' olmalı
 Keten gömlek giymiş kolu sırmalı
 Anasın öldürüp kızın almalı
 Emirler'den kız indi pınara (Karacaoğlan 76/21-4)

2.2.2. Kadında Yelek

Aşağıdaki dörtlükte kadının giyiminde kullandığı yele vurgu yapılmıştır.

Bire benim ala gözlü meleşim
 Sığa kolun kan bulaşır yeleğin
 Gece gündüz budur senden dileğim
 Yâri benden ben'imandan ayırma (Karacaoğlan 70/12-3)

2.2.3. Kadında Üç Etek: Saya

Sevgilinin üzerinde farklı kumaşlardan yapılan üç etek adı verilen bir kadın giysisi ak saya bulunmaktadır. Ak saya giymesi âşğın gözüne çarpan ilk unsurlar arasındadır.

Ak sayalar giyip karşımda durma
 Çok yalan söyleyip yüzüme gülme (Karacaoğlan 99/58-2/1,2)

Ak saya giyinmiş gelinler kızlar
 Ay yüze dökülen teller öğünsün (Karacaoğlan 215/250-2/3,4)

Ak göğsünü sıkılmış saya
 Çalar gider peşlerini (Karacaoğlan 294/376-2/3,4)

2.2.4. Endamın Örtüsü Fistan

Şair, şiirlerinde sevgilinin giymiş olduğu farklı işleme ve renklerden oluşan libas, entari, basma gibi elbiselere yer vermiştir. Bunları çeşitli unsurlarla teşbih eden

âşığın amacı sevgilinin bu değerli kıyafetler içindeki ince, güzel bedenini övüp tasavvur etmektir.

Giyinmiş kuşanmış türlü libası

İnce kemer bağlı bel kenarında (Karacaoğlan 64/3-1/3,4)

Allı morlu türlü libas giyinir

Yeşilin üstüne al incinir mi (Karacaoğlan 115/84-2/3,4)

Kadife şalvarlı tül libasının

Güvercin topuklu sarı mes(t)linin (Karacaoğlan 188/205-2/1,2)

Karac'oğlan der de lebin bal gibi

Giydiğin elbise sırma tel gibi (Karacaoğlan 110/74-6/1,2)

Entari giyinmiş frengi rengi

Yanaklar kırmızı elma irengi (Karacaoğlan 188/205-3/1,2)

Arkasına giymiş basma

Salınır karşımda yosma (Karacaoğlan 285/361-1/1,2)

N'ideyim dünyada malı

Boyunca giyinmiş alı (Karacaoğlan 308/397-2/1,2)

2.2.5. Kadının Gizem Perdesi: Duvak, Peçe

Âşık, kimi zaman şiirlerinde sevgilinin yüzünü kapatan genellikle tül den olan peçe ya da duvaklara yer vermiştir. 64 numaralı şiirde sırma kumaştan yapılan sırmalı peçeye, 49 numaralı şiirde ise ipekten olan duvağa yer vermiştir.

Yüzüne vurduğum sırmalı peçe

O yâre ettiğim emekler hiçe

Belki güzellerin kervanı geçe

Baççıyım beklerim yol kenarında (Karacaoğlan 64/3-2)

Gelinin yüzünde ipek duvaklar
 Hani adadığın bunca adaklar
 Sultanî kiraza benzer dudaklar
 Kirazlar da yetişmiş devşirindi (Karacaoğlan 93/49-2)

2.2.6. Kadın Giyiminde Don

Karacaoğlan'ın çok yer verdiği kıyafetlerden biri de güzellerin elbiselerinin altına giymiş oldukları don adı verilen giysilerdir. Âşığın, şiirlerinde don genellikle mavi, yeşil ve al renktedir. Bu renklerdeki donlar aracılığıyla sevgiliyi anlatan âşık, Hüma kuşu, yeşilbaşlı ördek gibi hayvanlarla da ilişkilendirerek teşbih etmiştir.

Çıktı seyr eyledim Niğde'yi, Bor'u
 Acep gezsem mavi donlum var m'ola
 Güzeller durağı Tokat, Engürü
 Acep gezsem mavi donlum var m'ola (Karacaoğlan 66/6-1)

Karac'oğlan eydür adı belliyem
 Hümâ kuşu gibi yeşil donluyam
 Güzeller içinde ince belliyem
 Ara da bir yavru bul dedi bana (Karacaoğlan 72/14-4)

Benim sevdiceğim bülbül ünlüdür
 Ördek simalica yeşil donludur
 Güzeller içinde katı bellidir
 Tanı da boyumdan bil dedi bir kız (Karacaoğlan 278/355-3)

Deryaya salayım gemi
 Süreyim zevk ile demi
 Ak topuktan ala donu
 Döküp giden Dürye Dürye (Karacaoğlan 289/368-1)

Âşık, güzel kokulu yârin siyah teninin üzerine yeşil don giydiğinden söz etmiştir.

Siyah tene yeşil donlar giyersin
 Mevsimler içinde baharsın yârim
 Türlü türlü renkleri sayarsın
 Misk ü amber gibi kokarsın yârim (Âşık Veysel Mevsimler İçinde Baharsın
 Yârim/92-1)

2.2.7. Güzellerde Şalvar Giyimi

Bir don çeşidi olan ağı bol, bele uçkurla bağlanan elbisenin altına giyilen pantolana şalvar ya da tuman denilmektedir. Değerli olan atlas, kadife kumaşlardan yapılan ekseriyetle al renkli ve sevgilinin topuklarına kadar uzandığı için ak topukla beraber betimlenmiştir.

Kadife şalvarlı tül libasının
 Güvercin topuklu sarı mes(t)linin
 Elleri kınalı kumru seslinin
 Zülüfö gerdana tarayışlının (Karacaoğlan 188/205-2)

Ayağına giymiş telli yemeni
 Kaldırılım aralıktan gümanı
 Ak topuk üstüne atlas tumanı
 Döker gider yaylasına bir gelin (Karacaoğlan 197/220-2)

Allıdır şalvarının tor yolları
 Gayet ince düşmüş güzel belleri
 Halka halka olmuş zülfün telleri
 Tel tel edip ak yüzüne kor gelin (Karacaoğlan 197/221-2)

2.2.8. Al Önlüklü Güzeller

Kadınların genellikle iş yaparken bele bağladıkları kumaşa önlük denilmektedir. Âşık, bunu sevgisini gösteren al yani kırmızı renkle tasavvur etmiştir.

Iğranayım ala beşik içinde
Görüneyim güzellerin göçünde
Kamalaklı kara ardıç içinde
Kırmızı önlüklü yâr ister gönül (Karacaoğlan 139/125-2)

Üç gün oldu bizim evler göçeli
Beş gün oldu Ceyhan suyun geçeli
Önü al önlüklü yüzü peçeli
Hanım kızlar yürüsün de gidelim (Karacaoğlan 151/144-4)

2.2.9. Gömlek Üzeri Cepken

Güzel, gömleğin üzerine “Kolları yırtmaçlı ve uzun, harçla işlenmiş bir tür kısa, yakasız üst giysisi”¹⁹ olan cepken giymiştir.

Ulam ulam olmuş yatar yazılar
Ceran kovar gök boncuklu tazılar
Başı hırızmalı çepkenli kızlar
Hani yaylam der de arzular gider (Karacaoğlan 230/274-2)

2.2.10. Farklı Diyarlardan Gelen Şal

Aşağıdaki verilen örneklerde sevgilinin üzerinde değerli kumaşlardan yapılan kıyafet parçaları vardır. Bunlardan biri de şaldır.

Bellerinde gördüm Lâhur şalını
Yanakları gülden almış alını

¹⁹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=CEPKEN (Erişim Tarihi: 25.01.2019)

Al sıktırma kavuşturmuş belini
Güzelleri bildim bunlar sultandır (Karacaoğlan 284/236-2)²⁰

Hocasına vardım dersini okur
Bahçesine vardım bülbüller şakır
İbrişim içinde halılar dokur
Şal kuşaklı ince belli bir gelin (Karacaoğlan 198/222-3)

Gonca gül olarak adlandırılan sevgilinin ince belinde Acem şalı vardır.²¹

Yanıyorum, yanıyorum, yanıyorum hele
Mayıl oldum gonca güle
Acem şalı, ince bele (Neşet Ertaş Bahçe Duvarından Aştım (Yanıyorum)/334-
Nakarat)

Âşık Veysel’de şal örneği yoktur. Neşet Ertaş ve Karacaoğlan farklı kumaş ya da yünden yapılan ve farklı kültürlere ait olan şallara yer vermişlerdir.

2.2.11. Zarafeti Gösteren Kuşak

Sevgilinin beline sardığı uzun bir kumaş parçasına kuşak denilmektedir. Âşık, bu şekilde belin ince ve kıvrımlı yapısını göstermiştir.

Sırma tellerden altun savatlı
Kemer kuşak kızın belinde kaldı (Karacaoğlan 91/46-2/3,4)

Karac’oğlan gider kendi yoluna
Çiğ ibrişim pek yakışır beline (Karacaoğlan 112/79-4/1,2)

²⁰ Lahuri Şalı: Hindistan’ın Lahor şehrinde dokunan bir kumaştır.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=LAHURAK%C4%B0 (Erişim Tarihi:28.03.2019)

²¹ “En güzel şal kumaşlarının İran’da ve Hindistan’da dokunmuş olduğu söylenmektedir. İran şalları memleketimizde “Acem Şalı”, Hind şalları da “Hind Şalı” olarak tanınmaktadır.”MEGEP-MEB (2007) “Giyim Üretim Teknolojisi Şal-Etol”, Ankara, s.4.

İbrişim kuşak belinde
Cevâhir kalem elinde (Karacaoğlan 344/455-3/1,2)

2.2.12. İnce Belde Kemer

Sevgilinin ince belinde kemer bulunur. Bu kemer kimi zaman değerli taşlardan oluşmaktadır.

Şunda bir yavruya meyil aldırırım
Alıp oynamalı sel kenarında
Giyinmiş kuşanmış türlü libası
İnce kemer bağlı bel kenarında (Karacaoğlan 64/3-1)

Gözlerin şemistir gün yüzün kamer
Seni seven yiğit zekâtın umar
İnce bel üstüne cevahir kemer
Şöyle bir salın ki bel incinmesin (Karacaoğlan 206/235-2)

Karac'oğlan der ki kılayım nazar
Bilezik takmağa kolların çözer
Giyinmiş kuşanmış salınır gezer
Gümüş kemer ince bel ile oynar (Karacaoğlan 222/261-5)

2.2.13. Göğsü Kapatan Mücevher: Düğme

Âşık, sevgilinin ak göğsü üzerinde bulunan düğmeyi daima çözmek ve sevgilinin göğüslerini görmek istemektedir. Bu düğmeler genellikle sedef, gümüş veya altındandır.

Deniz kenarında yerler hurmayı
Kılavuz gönderdim telli turnayı
Ak göğsün üstünde sedef düğmeyi
Çözüp gider bir gözleri sürmeli (Karacaoğlan 109/74-2)

Naçar kaldım Şu yavruyu öğmeden
 Çözemedim ak göğsünü düğmeden
 Emsem dudağını kimse duymadan
 Eninde geçinde bana eş' m'ola (Karacaoğlan 67/7-2)

Ben gül almam tellerini eğmesin
 Gidi rakipler de ona değmesin
 Ak göğsün üstüne gümüş düğmesin
 Diken dilber beni mecnun eyledi (Karacaoğlan 106/69-2)

Altun düğme dikmiş kırmızı yüze
 Sürmeler çekmiş de mest ala göze
 Âşığız biz yalan yakışmaz bize
 Gelin hiç söylemez kız nazlı güzel (Karacaoğlan 132/113-3)

Karacaoğlan'da olduğu gibi Neşet Ertaş da sevgilinin düğmelerini çözmesini isteyip ak sinisini görmek isteme şekline yer vermiştir.

Tomucuk nağmeleri
 Çözüver düğmeleri
 Göreyim sineleri
 Gel yanıma gel (Neşet Ertaş Gel Yanıma Gel/1 (O Şirin Sözlerine)/400-5)

2.2.14. Kadında Giyiminde Renkler

Al, yeşil, mavi ve beyaz renkler bilhassa da al ve yeşil renkler Karacaoğlan'ın şiirlerinde sık kullandığı ve sevgilinin ya da güzellerin giyim-kuşamında görmek istediği renkler arasındadır. Bu renklerle âşığın coşup taşan duygularını dile getirdiği görülmüştür.

Beyaz giymiş alta üste de mavi
 Yavru kanatlanmış uçmanın çağı
 Ancak şahan alır böyle bir avı

Sürmeli gelinin derd' aldı beni (Karacaoğlan 117/88-1)

Giydireyim yeşil ile al ile

Besleyeyim kaymak ile bal ile

Anan bana versin şunca mal ile

Kokulayım bir tomurcuk gül gibi (Karacaoğlan 105/67-2)

Telli turnam indi döküldü göle

Yüzünü bürümüş al yeşil vele

Yaprağı karışmış kırmızı güle

Misk ü anber tüter bahar kelli (Karacaoğlan 112/78-3)

Geri dönüp haberini almadık

El bağlayıp divanına durmadık

Giyinmiş kuşanmış güzel görmedik

Al mı yeşil mi de sarı mı bilmem (Karacaoğlan 140/126-2)

Altına giymiş üstüne mavi

Ben seni gördükçe olurum deli

Ne güzel yaratmış Yaradan seni

Korkarım ki sana göz değer gelin (Karacaoğlan 196/219-2)

2.2.15. Kadın Giyiminde Farklı Kumaşlar

“Eni dar bir kumaş olan pamuk veya ipekten bir kumaş türü olan kutnu, iç gömleği ve üç etekli elbise olan zıbın yapımında kullanılan bir kumaştır.” (Yılmaz, 1996: 74). Âşık, sevgiliye yakıştırdığı için bazı örneklerde giyip salınmasını istemiş bazılarında da giymesini istemediği görülmüştür.

Kutnu zubun giyme dedim giydin mi

El sözüne uyma dedin uydun mu (Karacaoğlan 117/88-2/1,2)

Giyin kutnu kumaş karşında salın

Ko desinler şu yiğidin şu gelin (Karacaoğlan 199/223-5/3,4)

Aşağıdaki verilen örnekte de sevgilinin yüzündeki peçenin sırma kumaşından olduğu söylenmiştir.

Yüzüne vurduğum sırmalı peçe

O yâre ettiğim emekler hiçe

Belki güzellerin kervanı geçe

Baççıyım beklerim yol kenarında (Karacaoğlan 64/3-2)

Sarı mestli yani ayakkabılı sevgilinin üzerinde ipek veya pamuktan olan ve parlak bir kumaş olan kadifeden bir şalvar bulunmaktadır.

Kadife şalvarlı tül libasının

Güvercin topuklu sarı mes(t)linin

Elleri kınalı kumru seslinin

Zülüfö gerdana tarayışlının (Karacaoğlan 188/205-2)

Yaylaya giden gelinin başında telli kumaşından yapılan bir yemeni ile ipekten yapılan sık dokunmuş bir kumaş çeşiti olan atlastan tuman/şalvar vardır.

Ayağına giymiş telli yemeni

Kaldıralım aralıktan gümanı

Ak topuk üstüne atlas tumanı

Döker gider yaylasına bir gelin (Karacaoğlan 197/220-2)

Püsküllü boncuklu baş takmış kızların boyunlarında tel kumaş bulunmaktadır.

Kızlar güzel amma nakış ile

Boynun donatırlar tel kumaş ile

Püsküllü boncuklu yüce baş ile

Al yeşil gerdeğe giresi kızlar (Karacaoğlan 221/260-1)

Sevgilinin üzerinde ipeğin bükülmesiyle olan ibrişim adı verilen kumaştan bir elbise bulunmaktadır.

Hocasına vardım dersini okur

Bahçesine vardım bülbüller şakır

İbrişim içinde halılar dokur

Şal kuşaklı ince belli bir gelin (Karacaoğlan 198/222-3)

Bir ipek kumaş türü olan kemha âşığın şiirlerinde kullandığı kumaş türlerinden biridir.

Düğün olup al bayrağın açınca

Usul boya yeşil kemha biçince

Yâr salınıp kız karşına geçince

O zaman bildim ki söz uğrun uğrun (Karacaoğlan 211/242-3)

Sevgilinin üzerinde pamuklu kumaştan yapılan basma adı verilen elbise bulunmaktadır.

Arkasına giymiş basma

Salınır karşımda yosma

Topak boylu ak göbelek

Sana uyar mı yoksa (Karacaoğlan 285/361-1)

Gelenekselliğin Çizgisi: Elbise ve Giysi Parçaları başlığında Karacaoğlan kadına ait giyim kuşamı, fiziki özelliklerinden ve giydiği kıyafetin kumaşının çeşidinden, güzelin içindeki duruşundan hareketle tasavvur ettiği görülmüştür. Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın birkaç başlığın dışında örneğine rastlanılmamıştır.

2.3. KADIN AYAKKABILARI

Ala gözlü güzelin ayaklarında sarı çedik adı verilen terlik bulunmaktadır.

Sarı çedik giymiş koncu dizinde
 Arzumanım kaldı ala gözünde
 Böyle güzel m' olur köylü kızında
 Emirler'den bir kız indi pınara (Karacaoğlan 75/21-1)

Sevgilinin ayaklarında kimi zaman "Bir tür hafif ve kaba bir ayakkabı"²² olan yemeni denilen ayakkabı vardır.

Ayağına giymiş telli yemeni
 Aramızdan kaldıralım gümeni
 Aç göğsünü kız göreyim memeni
 Boğum boğum kınalanmış sürmeli (Karacaoğlan 111/76-2)

Ayağına giymiş telli yemeni
 Kaldıralım aralıktan gümanı
 Ak topuk üstüne atlas tumanı
 Döker gider yaylasına bir gelin (Karacaoğlan 197/220-2)

Sevgili ayağına "Kısa konçlu, hafif ve yumuşak bir ayakkabı türü"²³ olan mest giymiştir.

O güzelin ayağında mesti var
 Mutlak bizi öldürmeye kastı var
 Benden başka sarılacak dostu var
 Onlar varsın sarsın ilâzım değil (Karacaoğlan 134/116-3)

²² http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=YEMEN%C4%B0 (Erişim Tarihi:29.01.2019)

²³ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c50afb1f7b54.30234886 (Erişim Tarihi:29.01.2019)

Al önlüklü, mavi yazmalı güzelin ayaklarında açık bir ayakkabı olan nalın vardır.

Al önlüklü mavi yazma

Giy karşımda salın dilber

Yalın ayak yere basma

Giyin altun nalın dilber (Karacaoğlan 333/438-1)

Karacaoğlan'ın şiirlerinde sevgilinin ayaklarında farklı şekillerde ve malzemelerden yapılmış ayakkabılar bulunmaktadır. Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'a ait şiir örneği görülmemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GİYİM-KUŞAMI TAMAMLAYAN TAKILAR

Anlatılan güzelin fiziki özelliklerinin, giyim kuşamının yanı sıra giyim kuşamı tamamlayan kadına bir ışık veren, estetik bir değer katan unsurlardan biri de takılar diğer bir tabiriyle ziynet eşyalarıdır.

Yaşanılan döneme göre ziynet eşyalarının çeşitliliği ve kullanımı değişmektedir. Halk şiirinde anlatılan kadının kolundaki bilezik altındandır ve şiirlerde bilezik olarak kullanıldığı gibi burma şeklinde de kullanıldığı görülmektedir. Bilekler de akik, gümüş, sedef gibi değerli taşlar bulunmaktadır. Yüzük genellikle gümüştür. Kimi zaman da peygamber efendimiz Hz. Muhammet (s.a.v)'in mührünün bulunduğu söylenen Hatem adı verilen yüzüğün bazı şairlerimiz tarafından mısraya ağırlık katmak ve sevgiliye verilen kıymeti göstermek adına kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra elmas, inci, yakut gibi değerli taşlardan kullanılan yüzüklerde karşımıza çıkmaktadır.

3.1.1. Saç Bağı

Sevgilinin topuklara kadar uzanan saçlarında altından yapılmış olan saçı toplayan saç bağı vardır.

Öğer Karac'oğlan sevdiğin öğer
Altun saç bağı da topuğun döğer
Ay inen bahsetmiş gün ile doğar
Cennet-i âlânı nuru bir gelin (Karacaoğlan 198/222-4)

Zalım aşk elinden içmişim ağı
Senin için dolanırım bu dağı
Alam beliğine altun saç bağı
Tak saçını ince bele as gelin (Karacaoğlan 199/223-2)

3.1.2. Zülüflerin Bağlayıcısı: Toka

Salına salına yürüyen nazlı güzelin, saçlarına al renkli bir toka taktığı tasavvur edilmiştir.

Salına salına gelir nazınan
 Seni avladayım şahbaz bazınan
 Al tokaylan kırmızı pervazınan
 Silkinir vâdiye çıkar sabahtan (Karacaoğlan 178/188-3)

3.1.3. Fındık Burunda Hızma

Karacaoğlan'ın şiirlerinde çok örnek vermediği başlıklardan biri olan hızma kadınların burunlarına taktıkları altın veya gümüşten yapılmış olan bir aksesuardır. Bu dörtlükte çok can yakan etkileyici bir güzelliğe sahip olan güzelin burnunda altın bir hızma olduğu ve dişlerinin ise âşığın gözünde inci gibi olduğu söylenmiştir.

Karac'oğlan der ki salınıp gezme
 Gören âşıkların bağrını ezme
 Bal dudak üstünde altun hırızma
 İnciden diş gördüm dil kenarında (Karacaoğlan 64/3-4)

Ulam ulam olmuş yatar yazılar
 Ceran kovar gök boncuklu tazılar
 Başı hırızmalı çepkenli kızlar
 Hani yaylam der de arzular gider (Karacaoğlan 230/274-2)

3.1.4. Kulaktaki Parıltı: Küpe

Âşığın güzelerde dikkatini çeken unsurlardan biri kulaklarındaki altın küpedir. Karacaoğlan'ında geleneğin birçok şairi gibi buna şiirlerinde çok yer verdiği görülmüştür. Âşığın şiirlerinde altın küpe kulakta ağırlığı olan, güzele ayrı bir ışık katan bir özelliştir.

Bir çift güzel gördüm yolda yolakta

Altun küpe şan veriyor kulakta (Karacaoğlan 65/5-1/1,2)

Yeşil ördek sulanıyor gölekte

Altun küpe şavk veriyor kulakta (Karacaoğlan 66/6-5/1,2)

Karac'oğlan gördüğünü övüyor

Altun küpe al yanağı dövüyor (Karacaoğlan 247/303-4/1,2)

Sevgilinin kulağında değerli bir taş olan elmastan bir küpe olduğu söylenmiştir.

Elmas küpe kulağında

Güller açmış yanağında

Seher vakti dost bağında

Taze açmış güller gördüm (Âşık Veysel Yârin Beyaz Gerdanında/90-4)

Yâr olarak ifade ettiği sevgilinin betimlendiği bu dörtlükte küpelerin uzun olup kulaktan sarkması tasvir edilmiştir.

Küpeleri ağır düşer kulaktan

Zülüfleri tel tel olmuş yanaktan

Tatlı sözler, şeker olmuş dudaktan

Dünyada, yârdan tatlı var m'ola?

Sallanı sallanı gelen yâr m'ola? (Neşet Ertaş Dane Dane

Benleri Var Yüzünde/379-2)

Üç şairinde örnek verdiği bu başlıkta şairlerin kendine ait üsluplarla küpenin kulaktaki duruşunu tasavvur ettikleri görülmüştür.

3.1.5. Ak Kollarda Bilezik

Anlatılan güzellerin kolunda bilezik, altın bilezik ya da kıvrımlı bir yapısı olan kalın altın burma bulunmaktadır.

Meles gömlek giymiş vücudu nazik
Kollarını sıkmış altın bilezik (Karacaoğlan 75/21-3/1,2)

Parmağında hatem yüzük
Kolunda altın bilezik (Karacaoğlan 298/381-3/1,2)

Güzellerin salağına varmalı
El bağlayıp divanına durmalı
Kırmızı kolçaklı altın burmalı
Ak elleri topak olur güzelin (Karacaoğlan 202/228-2)

Karac'oğlan der ki kılayım nazar
Bilezik takmağa kolların çözer (Karacaoğlan 222/261-5/1,2)

Yâr bilezikli bilekler
Kollar ben olsam ben olsam (Karacaoğlan 311/402-3/3,4)

3.1.6. İnce Parmakta Yüzük

Sevgilinin methedildiği bu dörtlükte parmağında gümüş yüzük, kolunda da altın burma olduğu söylenmiştir.

Kırmızı gül nisbet eder yanağa
Altın sırma düşmüş sandım topuğa
Gümüş yüzükleri takmış parmağa
Altın burma beyaz kola uydurmuş (Karacaoğlan 268/336-3)

Sevgilinin parmağında peygamber efendimiz Hz. Muhammet (s.a.v)'in mührünün olduğu söylenen hatem adı verilen yüzük ve kolunda da altın bilezik olduğu tasavvur edilmiştir.

Parmağında hatem yüzük

Kolunda altın bilezik

Boynun eğmiş durur yazık

Seher yıldızı ülker yıldızı (Karacaoğlan 298/381-3)

Sevgilinin kolunda parlak, değerli, şifalı bir taş olduğuna inanılan akik bulunmaktadır.

Ak elinde sarı akik

Yüzün yıkık boynun bükük

Ak yâr dargın diye duyduk

Sen barıştır garbî yeli (Karacaoğlan 303/389-3)

3.1.7. Kadında Aksesuar: Düğme

Karacaoğlan'ın şiirlerinde yer verdiği, sevgiliyi tasvir ederken çok kullandığı aksesuarlardan biri de düğmelerdir. Bu düğmeler kimi zaman sade ve gümüşten kimi zaman da altın, sedef gibi mücevherlerdendir.

Ak göğsün üstünde sedef düğmeyi

Çözüp gider bir gözleri sürmeli (Karacaoğlan 109/74-2/3,4)

Naçar kaldım şu yavruyu öğmeden

Çözemedim ak göğsünü düğmeden (Karacaoğlan 67/7-2/1,2)

Ak göğsün üstüne gümüş düğmesin

Diken dilber beni mecnun eyledi (Karacaoğlan 106/69-2/3,4)

Altun düğme dikmiş kırmızı yüze
Sürmeler çekmiş de mest ala göze (Karacaoğlan 132/113-3/1,2)

3.1.8. Kadında İnceliğin Göstergesi: Kemer

Sevgilinin ince belinde çeşitli kumaşlardan ya da mücevherlerden yapılan kemerler bulunmaktadır.

Giyinmiş kuşanmış türlü libas
İnce kemer bağlı bel kenarında (Karacaoğlan 64/3-1/3,4)

Sırma tellerden altun savatlı
Kemer kuşak kızın belinde kaldı (Karacaoğlan 91/46-2/3,4)

İnce bel üstünde cevahir kemer
Zihgirden geçiyor beli kızların (Karacaoğlan 189/208-1/3,4)

3.1.9. Ak Bilekte Halhal

Karacaoğlan'ın şiirlerinde tek bir dörtlükte yer verdiği takılardan biri de ayak bileğine takılan halhaldır. Sevgilinin övüldüğü aşağıdaki dörtlükte halhalın gösterişli oluşu vurgulanmıştır.

Ayın on dördüne benzer cemâli
Yâri görmeyeli del'oldum deli
Ak topukta şan veriyor halhalı
Akkale'den aşar yolu yavrunun (Karacaoğlan 209/241-2)

Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'a ait incelediğimiz şiirlerinde aksesuarlara yer vermedikleri görülmüştür.

3.1.10. Diğer Kullanılan Aksesuarlar

Yârim olarak ifade ettiği sevgilinin kolunda kol bağı adı verilen bir aksesuar bulunmaktadır.

Benim yârim hem sultandır hem han'dır
Malım yoksa tatlı cânım kurbandır
İnci değil sedef değil mercandır
Ak kolunda kol bağısı kırmızı (Karacaoğlan 103/65-2)

Kızlarının ince belindeki değerli bir mücevherden olan kemer olduğunu söyleyen âşık, belin inceliğini vurgulamak için okçuların başparmaklarına taktıkları görünüşü tırnak gibi olan zıhgir adı verilen yüzükten geçtiğini ifade etmiştir.

Sabahtan seherde suya giderken
Üşüyor parmağı eli kızların
İnce bel üstünde cevahir kemer
Zıhgirden geçiyor beli kızların (Karacaoğlan 189/208-1)

Kadınların alnı eskiden altın takılsın diye geniş olması istenmekteydi. Bu dörtlükte de sevgilinin alnında altın akçe olduğu söylenerek tasvir edilmiştir.

Alnına bağlamış altundan akçe
Koltuğuna çalmış bir ipek bohça
Seherde kalkıp da gezerken bahçe
Sanırsın su gibi akıp gidiyor (Karacaoğlan 248/305-2)

Gül yüzlü kızın boynunda değerli bir ziynet eşyası olan inci bulunmaktadır.

Baktım kızın gül aynına
İnciler takmış boynuna
Zemheride gir koynuna
Kızın koynu yaz veriyor (Karacaoğlan 342/451-1)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SÜSLEME UNSURLARI VE KOKU

Kadında giyim-kuşam ve takıların yanı sıra güzelliğine güzellik katan unsurlardan biri de süs malzemeleri ile âşıkları cezbeden, kendinden alan kokusudur. Eskiden günümüzdeki kadar çok süs malzemesi yoktu. Bundan dolayı daha çok kına, sürme, allık gibi doğal yollardan elde edilen ürünler ile bakım yapılmaktaydı.

4.1. SÜRME Lİ GÜZEL

Halk şiirinde ağırlıklı olarak sürme ve kına kullanılmıştır. Bundan hareketle ilk olarak sürme kadınların gözlerinin üst ve alt kapaklarına sürdüğü ve gözün rengini belirginleştiren ayrı bir estetik değer veren doğal bir tozdur. Bilinen rengi siyahtır. Ayrıca sürme süs malzemesi olarak kullanılmasının yanı sıra göze iyi geldiği ve faydalı olduğu düşünüldüğü için de kullanılmaktadır.

Şiirlerde ya İsfahan'dan çıktığı söylendiği için bu yanı üzerinde durulur ya da Allah tarafından doğuştan sürüldüğü söylenen kudret sürmesi olarak ifade edilen yönüne vurgu yapılmıştır. Şairler; sevgilinin ela gözlerini, kömür gözlerini sürmeyle beraber ele almışlardır. Onu bu şekilde tasvir etmişlerdir.

4.1.1. Sürmeli Ala Göz

Aşağıda sevgilinin ela gözler sürme çektiği söylenmiştir. Bu da gözün ve renginin güzelliğini ortaya çıkarmıştır.

Sabahtan uğradım ben bir güzele

Ala gözlerine sürmeler çekmiş (Karacaoğlan 85/37-1/1,2)

Atıma binip de ineyim düze

Sürmeler çekmiş şol ala göze (Karacaoğlan 113/80-3/1,2)

Altun düğme dikmiş kırmızı yüze
Sürmeler çekmiş de mest ala göze (Karacaoğlan 132/113-3/1,2)

4.1.2. Kaşı, Gözü Sürmeli

Karacaoğlan, bu dörtlükte gözleri sürmeli olarak hitap ettiği güzeli tasvir edip yayılan kokusunun güzelliğini de reyhan ve gonca gül ile teşbih etmiştir.

Karac'oğlan der de lebin bal gibi
Giydiğin elbise sırma tel gibi
Reyhana karışmış gonca gül gibi
Kokup gider bir gözleri sürmeli (Karacaoğlan 110/74-6)

Bu dörtlükte sürmeli olarak seslenilen güzelin kaşlarının sürmeli oluşuna, siyahlığına dikkat çekilmiştir.

Gel deyi deyi de getirdin beni
Bana kâr eyliyor kaşın sürmeli
Öksüz gibi boyuncuğum bükersin
Hoşuna mı gitti işin sürmeli (Karacaoğlan 110/75-1)

Aşağıdaki örneklerde âşık, güzelin kaşının ve gözünün siyahlığını belirtmek için sürmeli olarak ifade etmiştir.

Ben bilirim sevdiğimin izini
Sürmelemiş kaşı ile gözünü
Mevlâm nasib etse görsem yüzünü
Ah u zârım sana budur ya Kerim (Karacaoğlan 155/150-2)

Utanma perdeyi kaldır aradan
Kusursuz yaratmış seni Yaradan
Kaşın gözün görünmüyor karadan
Kaşları gözleri sürmeli gelin (Karacaoğlan 194/216-4)

Âşık, gözleri sürmeli diye hitap ettiği güzelin canını acıtmasını ve bundan duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.

Bir seher vaktinde, derya yüzünde
Yaktı beni bir gözleri sürmeli
Can alıcı bakış vardı gözünde
Yaktı beni bir gözleri sürmeli (Neşet Ertaş Bir Seher Vaktinde Derya Yüzünde
(Bir Gözleri Sürmeli)/353-1/ Nakarat)

4.1.3. Kalem, Kudret Kalemi Sürmek

Kar gibi beyaz olan güzelin, gözlerine kalem çekişini tasvir edilmiştir.

Âlemi de Karac' oğlan âlemi
Ak beyaz üstüne çekmiş kalemi
Yeni geldi nazlı yârin selamı
Alıp dert' olmadan almam n' eyleyim (Karacaoğlan 162/160-4)

Sevgilide doğuştan bulunan, herhangi bir ürünün kullanılmadan meydana gelen kudret kalemi yani kudret sürmesi vardır.

Telli marhamasın atmış başına
Kudret kalemini çekmiş kaşına
Bir güzel de düşemezse eşine
Ah ettikçe yüreğinden kan gider (Karacaoğlan 227/269-2)

Gariplik gurbetlik düşmüş özüne
Kudret sürmesini çekmiş gözüne
Dökünce zülfünü bedir yüzüne
Ben sandım ki bulut aya bağlıdır (Karacaoğlan 233/279-2)

4.1.4. Sürmeli

Âşık, kimi zaman sevgiliye sürmeli diye hitap etmiştir. Bu şekilde gözlerdeki sürmeye dikkat çekmiştir.

Boğum boğum kınalanmış sürmeli (Karacaoğlan 110/76-Nakarat)

Sürmeli gelinin derd' aldı beni (Karacaoğlan 117/88-Nakarat)

Başı al valalı sürmeli gelin (Karacaoğlan 272/345-1/1)

4.2. KINALI AK ELLER

Kına, kına ağacının yapraklarının kurutulmasıyla oluşan yeşil renkli toz halinde olup kadınların bunu su ve kimi zaman da çay suyula karıştırıp ellerine, ayaklarına ve saçlarına sürdükleri doğal renklendirici bir üründür.

Sürülüp belli bir süre bekletilip yıkandıktan sonra elde ve ayakta kırmızıyla siyah karışımı bir renk oluşmaktadır. Saçta ise patlıcan moru gibi siyaha çalan bir renk almaktadır.

Kına bir güzellik malzemesi olmasının yanı sıra saça sürüldüğünde baş ağrısı, bronşit gibi hastalıkları giderdiği, parmaklara sürüldüğünde bir canlılık getirdiği, şifa verdiği inandırıldığı içinde uygulanmaktadır.²⁴ Genel olarak şiirlerde sevgilinin ak ellerinin kınalı olmasından ya da kına yakmasından söz edilerek ele alınmıştır. Âşıklar kimi zaman da “Kınalı Keklik” diyerek sevgiliye hitap etmişlerdir.

4.2.1. Kınayı Kanla Teşbih Etme

Ele yakılan kına koyulaşıp kırmızı siyah karışımı bir renk alıp kan renginde olmaktadır. Aşağıdaki örneklerde âşık, yakılan kınayı kan ile teşbih etmiştir.

Karac'oğlan eder sen de ben gibi
İkimiz de bir tepede gün gibi

²⁴Kınanın faydaları ve halk şiirinde yer alış şekline dair örnekler ve ayrıntılı bilgi için (Yardımcı, 2009) bakınız.

Yâr eline kına yakmış kan gibi
 Boyasın yâreme sürmeyesiyе (Karacaoğlan 91/44-5)

Karac' oğlan der ki sende ben gibi
 Ak eline kına yakmış kan gibi
 Bir tepede yeni doğan gün gibi
 Akşam sabah erken aştı n' ideyim (Karacaoğlan 160/157-4)

4.2.2. Ak Ele Kına Yakmak

Beyaz olan ellere yakılan kınanın kırmızılığına değinilmiştir.

Ak eline al kınalar yakarsın
 Mor beliği koluncuna dökersin
 Kaş altından melil melil bakarsın
 Azıcık da gönlün var gibi gibi (Karacaoğlan 104/66-2)

Aşağıdaki dizelerde ak ellere elvan yani çeşit çeşit kınalar yakılmıştır.

Ak elleri elvan elvan kınalı
 Karadır gözler, sürmeli değil (Karacaoğlan 133/115-1/3,4)

Hüsnü güzel ama aslı Ermeni
 Ak ellere elvan kına yakılmış (Karacaoğlan 263/328-2/3,4)

Güzelin gelin olduğunun göstegelerinden biri de ak olan o beyaz ellerine yakılan kınadır.

Mah cemâle telli duvak örtmüşler
 Ağ ellere al kınalar yakmışlar
 Duydum; sevdiğimi gelin etmişler
 Gayrı bu ellerde durulmaz, dağlar

Dağlar, dağlar; sevdiğim ağalar (Neşet Ertaş Karlı Dağlar Geçit Vermaz Olunca-444-2)

Geline bak geline
 Kına yakmış eline
 Gelin kurban olayım
 Saçının tellerine
 (Zülfünün her teline) (Neşet Ertaş N'olur Hey Gelin N'olur (N'olur Hey Gelin)/461-2)

4.2.3. Kınalı El ve Sürmeli Göz

Karacaoğlan bazı şiirlerinde süs malzemelerinden kına ve sürmeyi beraber kullandığı görülmektedir. Âşık, bu şekilde sevgilinin güzelliği ve bakımlı oluşu üzerinde durmuştur.

Boğum boğum kınalanmış sürmeli (Karacaoğlan 110/76-Nakarat)

Ak ellere al kınalar yakınır
 Ala göze siyah sürme çekinir
 Dostu olan dost yoluna bakınır
 Dosta giden yolda izim var benim (Karacaoğlan 154/149-2)

Karac'oğlan yâr görmeli
 Hâlin hatırım sormalı
 El kınalı göz sürmeli
 Gidiyon mu geze' gelin (Karacaoğlan 325/424-5)

4.3. KADININ ÂŞIKTAKİ KOKUSU

Sevgilide âşığı kendine çeken yanlardan biri de kokusudur. Sevgili reyhan, gül, menekşe gibi çiçeklerle teşbih edilip onlar gibi kokarken kimi zaman da cennet gibi kokmaktadır. Kimi zaman da "...Hıta, Hoten, Çin ve Hindistan bölgelerinde

yaşayan ceylanların göbeğinden elde edilen güzel kokulu maddeye” (Onay, 1993, s.30; Şemseddin Sami, 1317, s. 1343; Aktaran Çetinkaya, 2010:116) denilen misk, misk ü anber, müşg gibi kokmaktadır.

4.3.1. Cennet ve Çiçek Kokusuyla Sevgilinin Kokusunu Teşbih Etme

Sevgilinin kokusu leylak, sümbül gibi birbirine şekil olarak benzeyen etkileyici kokulara sahip olan çiçekler ve cennet kokusuyla teşbih edilmiştir.

Sabahtan uğradım ben bir güzele
Görünce aklımı verdim talana
Leylağı sümbülü hep bile yetmiş
Cennet kokuları vardır alana (Karacaoğlan 73/18-1)

Reyhan ve gülü aynı dize de ya da dörtlükte kullanma ve sevgilinin kokusunu benzetme biçimine Karacaoğlan’ın şiirlerinde sık rastlanan konular arasındadır. Aşağıdaki dörtlükte sürme gözlü, bal dudaklı sırmadan elbise giymiş yârin kokusu güzel bir kokuya sahip olan aynı zamanda şifalı bir çiçek olan reyhan ile teşbih edilmiştir.

Karac’oğlan der de lebin bal gibi
Giydiğin elbise sırma tel gibi
Reyhana karışmış gonca gül gibi
Kokup gider bir gözleri sürmeli (Karacaoğlan 110/74-6)

Sevgilinin göğüsleri gül ve reyhan gibi kokmaktadır.

Cemâli gösteren beldir
İhsan eyle beni öldür
Biri reyhan biri güldür
Ne hoş kokar memeleri (Karacaoğlan 308/397-3)

Sarı çiçek olarak adlandırılan güzelin getirdiği kokuyu âşık cennetle teşbih etmiştir.

Sarı çiçek sarvan kurmuş oturur
Türlü çiçeklere haber yetirir
Cennet' âlâdan da koku getirir
İlgıt ılgıt esen yele dönmüşsün (Karacaoğlan 216/251-3)

Bu dörtlükte âşık, mübalağa ve teşbih sanatlarına yer vermiştir. Sevgilinin zülüflerinin gül kadar güzel koktuğunu söyleyerek onu koklayıp mutlu olmak istemiştir.

Gel kız karşımda dursana
Şu benim hâlim bilsene
Zülfünden bir tel versene
Koklayayım gül yerine (Karacaoğlan 288/366-3)

Güzellerin elindeki kar gibi beyaz olan çiçeklerin kokusunun bedenlerine sinmesi vurgulanmıştır.

Yürümüş güzeller helke kolunda
Sivralan köyünde yayla yolunda
Devşirmiş bağlamış top top elinde
Kokular koynuna kar çiçekleri (Âşık Veysel Bahar Yeli Karlar Eridi/132-3)

Karacaoğlan ve Âşık Veysel'in örnek verdiği bu başlıkta âşıklar çiçeklerin eşsiz güzel kokusunu sevgilinininkiyle özdeşleştirmişlerdir. Karacaoğlan'ın Âşık Veysel'den farklı olarak örneklerinde kokuyu çeşitli çiçeklerle nitelemiştir. Bunun yanı sıra sevgilinin kokusunun etkili ve hoş olduğunu ifade etmek için cennet kokusuyla da teşbih etmiştir.

4.3.2. Mis koku, Misk ü anber

Telli turnam diye hitap ettiği sevgilinin misk ü anber adı verilen koku gibi güzel koktuğundan söz edilmiştir.

Telli turnam indi döküldü göle
Yüzünü bürümüş al yeşil vele
Yaprağı karışmış kırmızı güle
Misk ü anber tüter bahar kelli (Karacaoğlan 112/78-3)

Sevgilinin saçları eşsiz kokusuyla etrafa güzel kokular saçan misk ü anber ile yağlanmıştır.

Karac'oğlan yâr köyünden gelirim
Eğlenirim dost yanında kalırım
Ben yârimi kokusundan bilirim
Zülüfleri misk ü anber yağlıdır (Karacaoğlan 234/280-4)

Yavru kekliğe benzetilen yazmalı yeşilbaşlı sevgilinin sürmüş olduğu yağların güzel kokması vurgulanmıştır.

Yavru keklik gibi kaynar eğlenir
Mis kokulu yağlar ile yağlanır
Sabah akşam türlü yazma bağlanır
Eğip geçer yeşilbaşım sevdiğim (Karacaoğlan 149/141-2)

Âşık, bahar gibi gördüğü yârin misk ü amber gibi etkileyici, güzel kokusuna vurgu yapmıştır.

Siyah tene yeşil donlar giyersin
Mevsimler içinde baharsın yârim
Türlü türlü renkleri sayarsın

Miskü amber gibi kokarsın yârim (Âşık Veysel Mevsimler İçinde Baharsın Yârim/92-1)

Sevgilinin saçları genellikle misk ü amber kokar ve etrafa hoş kokular salar. Karacaoğlan ve Âşık Veysel'in de eserlerinde bunu vurguladıkları görülmüştür.

4.3.3. Sevgilinin Kokusu ve Yel

Seher vakti esen rüzgâr sevgilinin kokusunu getirmekte ve bu da âşığa ilaç gibi gelmektedir.

Sevdiğ'm seher yeli kokun getirir
Al güllere misal top yanakların
Âşıkın gönlüne nice gam verir
Dermansız hastaya hap yanakların (Karacaoğlan 189/207-1)

Rüzgâr estikçe güle benzetilen sevgilinin o eşsiz kokusu daha fazla gelmekte ve bundan dolayı çok can yakmaktadır.

Melül mahzun dört yanına bakarsın
Nice canlar ateşine yakarsın
Yel estikçe burcu burcu kokarsın
Yaz bahar ayının gülünden misin (Karacaoğlan 191/210-4)

Telli turnam diye hitap ettiği yârin rüzgârın esmesiyle beraber türlü türlü güzel kokular getirdiği söylenmiştir.

Telli turnam sökün gelir
İnci mercan yükün gelir
Elvan elvan kokun gelir
Yâr oturmuş yele karşı (Karacaoğlan 296/379-2)

Âşık Veysel, seher vakti esen yelin sevgilinin kokusunu getirme şekline şiirlerinde yer vermiştir. Aşağıdaki dördlükte vefasız olan, sesi bülbülün sesine benzeyen güzelin seher yeli gibi gelen nefesinin kokusu âşığı mutlu etmiştir.

Âfatı devran mı bilmem ki nesin
 Bülbülün avâzın andırır sesin
 Seher yeli gibi gelir nefesin
 Âşık bahardır kışların güzel (Âşık Veysel Bir Kökte Uzamış Sarmaşık
 Gibi/96-3)

Rüzgâr ya da seher yeli estikçe etrafa hoş kokular yayılmaktadır. Âşıklar da sevgilinin güzel kokusunu bu esme sonucunu geldiğini ifade etmişlerdir.

4.3.4. Sevgilinin Kokusu

Âşık, bu dördlükte sevgiliyi yüreğinde türlü türlü kokular ve renkler açan bir çiçek olarak görüp var olmasını ona bağlamıştır.

Bağrımdaki açan çiçek
 Türlü koku türlü renk
 Bu bendeki olan gerçek
 Sen olmasan ben olmazdım (Âşık Veysel Sen Olmasan/107-4)

Gurbetlik sonucu sılanın yani yârin kokusuna olan özlemine dile getirilmiştir.

Kalbimde kadimdir gurbet korkusu
 Gitmiyor burnumdan sıla kokusu
 Bir güzelin meftunuyum doğrusu
 Beni bir sevdaya salan elvedâ (Âşık Veysel Ayrılık Günleri Geldi
 Dayandı/114-3)

Nefesinin kokusunu güle benzettiği sevgiliyede onun nazına da doyamadığını ifade etmiştir.

Hasretim bülbül sesine

Yârimin gül nefesine

Her şeye doyum olur

Doyulmuyor güzelin cilvesine (Neşet Ertaş N'olur Hey Gelin N'olur (N'olur Hey Gelin /461)²⁵

Sevgilinin kokusu diğer başlıkların dışında farklı unsurlarla ele alınmıştır. Karacaoğlan'ın bu başlıkta şiir örneğine rastlanılmamıştır.

4.3.5. Kallemiş Kokusu

Zülüfler etrafa güzel koku salan kallemiş²⁶ gibi kokmaktadır.

Kaşların benzettim ilâm elife

Yaktı yüreğimi tuttu yalife

Kallemiş mi döktün kara zülüfe

Kara zülûf burcu burcu kokuyor (Karacaoğlan 247/303-2)

²⁵ N'olur Hey Gelin N'olur (N'olur Hey Gelin) adlı bestelenmiş bu şiirde "Neşet Ertaş, bir başka kayıttta bu dörtlüğü de okuyor." (Parlak 2013:461)

²⁶ Kallemiş: saça sürülen bir sıvıdır.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=179037 (Erişim Tarihi:30.03.2019)

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ANNELİK

Edebiyatımızda şairlerin ele aldığı konulardan biri de “Anne”dir. Anne doğuran, ilk öğretmenlik yapan, bu hayat yolunda çocuğuna rehberlik eden, koşulsuz seven, bir aileyi ayakta tutan ve bir evladın daimi yoldaşı olan bir varlıktır. Ne söylersen söyle ya da onlarca şiir yaz, farklı yazım türleriyle ya da sanat dallarıyla açıkla anlatması hep eksik kalacak kifayetsiz olacaktır.

Edebî olarak nazım ve nesir birçok eserde yer bulmuş temel konulardan biri de anne, anne sevgisi, anneye verilen kıymettir. Bu konuyla ilgili Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki tasvir ve anlatılar örnek verilebilir. Örneğin bu hikâyeler arasında yer alan “Dirse Han’ın Oğlu Boğaç Han Destanını Beyan Eder Hanım Hey” hikâyesinde annenin bir evlat için kıymetli oluşu ve anne sütünün şifası vurgulanarak annenin değeri anlatılmıştır.

Berü gelgil ak südin emdügüm kadınım ana

Ağ pürçeklü ‘izzetlü canım ana...

Oğlan yine aydur: Ana ağlamagıl, mana bu yaradan ölüm yokdur korhmagıl, boz atlu Hızır mana geldi, üç kere yaramı sığadı, bu yaradan sana ölüm yokdur tağ çiçeği anan südi sana merhemdür didi. Böyle diğec kırk ince kız yayıldılar, tağ çiçeği divşürdiler. Oğlanun anası emçegin bir sıkdı südi gelmedi, iki sıkdı südi gelmedi, üçincide kendüye zarb eyledi, katı toldı, sıkdı süd-ile kan karışık geldi. Tağ çiçeği-y-ile südi oğlanun yarasına urdılar (Ergin, 1989: 90).²⁷

Farklı dönemlerde yaşamış farklı şiir geleneğini sürdüren şairlerin, âşıkların; şiirlerinde anne motifi altında annelerine olan sevgilerini, bağlılıklarını, beraber yaşamış oldukları neşeli anları, ümitlerini; mutsuz, hüznü zamanları ya da sosyal hayatlarında çeşitli sebeplerle yaşamış oldukları acıları, ayrılıkları, ekonomik durumun yansımalarını, aşk acılarını, umutsuzluklarını, düş kırıklıkları gibi duygu ve düşünce dünyalarında görüp geçirdiklerini bu başlık altında ifade etmişlerdir. Genel

²⁷ ...Berü gel ak sütünü emdiğim kadınım ana

Ak bürçekli izzetli canım ana ...

Oğlan yine der: Ana ağlama, bana bu yaradan ölüm yoktur korkma, boz atlı Hızır bana geldi, üç kere yaramı sıvazladı, bu yaradan sana ölüm yoktur dağ çiçeği, ananın sütü merhemdir dedi. Böyle diyince kırk ince kız yayıldılar, dağ çiçeği topladılar. Oğlanın anası memesini bir sıktı sütü gelmedi, iki sıktı süt gelmedi, üçüncüde kendisini zorladı, iyice doldu sıktı süt ile kan karışık geldi. Dağ çiçeği ile sütü oğlanın yarasına sürdüler (Ergin, 2005:32).

olarak aynı ana fikri verip annelerin kıymetinin bilinmesi, hak ettiği değerin verilmesi konularında insanlara öğütlerde bulunmuşlardır.

Annenin ölümü âşıklarda, şairlerde ayrı bir etki bırakmıştır. Onsuzluğun verdiği elemi de özlemi de dillerinden mısra mısra dökerek eserlerinde yansıtmışlardır.

90 numaralı şiire ait 1, 2 ve 3 numaralı dörtlüklerde şair, bu hayattaki ilk aşamalarını, anneye bağlı olduğu zamanları anlatmış, diğer bir yandan da şuan içinde bulunduğu duruma dikkat çekip sevgiliye veryansın etmiştir.

Hakk'ın kandilinde gizli sır idim
Anamın beline indirdin beni
Ak mürekkep idim kızıl kan ettin
Türlü irenglere yandırdın beni

Anamın karnında ben neler gördüm
Yedi derya geçtim ummana daldım
Dokuz aylık yoldan sefere geldim
Bir kapısız hana indirdin beni

Ben de bildim şu dünyaya geldiğim
Tuzlandım da çaputlara belendim
Bir zaman da beşiklerde eğlendim
Anamın sütüne kandırdın beni (Karacaoğlan 118-119/90-1, 2, 3)

Âşık, bu dörtlükte kendisine yol gösterip değer katan, dert ortağı olan, yegâne varlığı anasına vurgu yapmıştır.

Omuz verip arkasından götüren
Meme verip ağ'z yukarı yatıran
Adam edip meclislere getiren
Derdimin ortağı anam da geldi (Karacaoğlan 107/71-4)

Sevgili ile olan ahvalini anlatan âşık, burada sevgilinin anasının acımasız olan yanını dile getirmiştir.

Karac' oğlan eder daim
 Yâr ile nic' olur hâlim
 Anası bir katı zalim
 Kızına kurban olduğum (Karacaoğlan 315/409-4)

“Anam” şiirinde âşık, annesinin onu dünyaya getirişinden çocukluk anılarına, onu eğitmesine, ona ve kardeşlerine bakarken çektiği cefalara değinip anaların hakkının ödenmeyeceğini söyleyerek anasına ve bütün analara olan sevgi ve hürmetini dile getirmiştir.

Dokuz ay koynunda gezdirdi beni
 Ne cefalar çekti ne etti Anam
 Acı tatlı zahmetime katlandı
 Uçurdu yuvadan yürüttü Anam

Anaların hakkı kolay ödenmez
 Analara ne yakışmaz ne denmez
 Kan uykudan gece kalkar gücenmez
 Emzirdi salladı uyuttu Anam

O doğurdu beni Sivas ilinde
 Sivralan Köyünde tarla yolunda
 Azığı sırtında orak elinde
 Taşlı tarlalarda avuttu Anam

Ben yürürdüm Anam bakar gülerdi
 Huysuzluk edersem kalkar döverdi
 Hemen kucaklardı okşar severdi
 Çirkin huylarımı soyuttu Anam

Çocuğum Anam bana ders verdi
 Okumamı çalışmamı ön gördü
 Milletine bağlı ol da dur dedi
 Vatan sevgisini giyitti Anam (Âşık Veysel Anama/213)

Annelerin vefasının anlatıldığı bu şiirde, annesinin başucunda çaresiz bir şekilde oturup ağlamasına daha da üzülen âşık içinde bulunduğu ahvali anlatmıştır.

Anam ağlar, başucumda oturur.
 Derdim elli iken, yüze yetirir
 Bu dert beni yiye yiye bitirir
 El çek tabip, el çiçek benim yaremden
 Ölürüm, kurtulamam ben bu veremden
 Anama, babama sözüm kalmadı
 Bir tas su ver; demeye yüzüm kalmadı
 Doktora, tabibe lüzum kalmadı
 El çek tabip, el çiçek benim yaremden
 Ölürüm, kurtulamam ben bu veremden (Neşet Ertaş Anam Ağlar
 Başucumda Oturur/320)

Âşık, bu dörtlükte insanoğluna seslenerek annelerin yüceliğini, değerini anlatmıştır.

Ulu arıyorsan, analar ulu
 Sevmişiz gönülden, olmuşuz kulu
 Analar insandır, biz insanoğlu
 Aslı insandır, biz insanoğlu
 Aslı bozuk deme, gel şu insana, ya dost (Neşet Ertaş Aşkı Kimde Aldın
 Sevgiyi Kimden (Aslı Bozuk Deme)/324-3)

Âşık, çocuk yaşta annesini kaybetmesine değindiği bu dörtlükte öksüz kalışına ve bundan dolayı yaşamış olduğu hüznü vurgulamış, sevgiliye de atıfta bulunarak kadere gönderme yapmıştır.

Anadan öksüzüm, yüzüm gülmedi
Aktı gözyaşlarım, kimse silmedi
O vefasız, kıymetimi bilmedi
Kader, benim yollarımı bağlama (Neşet Ertaş Başım Alıp Diyâr Diyâr
Gideyim (Yollarımı Bağlama)/336-2)

Annesinin ağlamasına üzülen âşık, feleğin hem kendisine hem de annesine yaşattıklarından dert yanmaktadır.

Ağlama anam, ağlama
Yüreğimi dağlama
Ben de çektim felekten
Feleğe gönül bağlama
(Neler çektim o felekten
Feleğe gönül bağlama)
Dertli anam, yandı sinam! (Neşet Ertaş Ey Garip Gönüllüm Kara
Kaderlim/390-Nakarat)

Aşağıdaki şiirde âşık, anneden hareketle hakka, kimsenin canını incitememeye, doğru yolda olmaya yani kendisini var eden Hakk'ın yolunda olmaya dair duygularını arz etmiştir.

Hakk'ın var ettiği cansız ruhum ben
Hakk'ın emri ile girdiğim bir cana
O an hissettirdi; canı, canânı
Şu beni rahminde yoğuran ana

İrahminden ben anama uyarak
 Onun duyduğunu, ben de duyarak
 Birer birer günlerimi sayarak
 Getirdi dünyaya, doğuran ana

Bir ruh iken, girdim bir can içine
 Karıştım o anda her can içine
 İncittim bir canı, dedi; suçu ne
 O anda şu bana bağırın ana

Aslı toprak, bütün canlar Hak; dedi
 Canlar aynı candır, ruhlar çok; dedi
 Suçlu ruhtur, canın suçu yok; dedi
 Şu beni yanına çağırın ana

O zaman kendimi bildirdi bana
 Ben nasıl kıyarım, Hak olan cana?
 Gayrı memesini vermedi bana
 Şu beni sütünden doyuran ana

Kendinin bildiysen, işte yol; dedi
 Git Garib'im, can yoldaşım' bul; dedi
 Kendini bilene, malum hâl; dedi
 Bunları hep bana duyuran ana (Neşet Ertaş Hakk'ın Var Ettiği Cansız Ruhum
 Ben/424)

Bu dörtlükte insan sevgisini ve eşitliği dile getiren âşık, hiçbir cana kıyılmamasını, kimsenin üzülmemesini istemiştir.

Dünya cennettir insana
 Eşit olsun sana, bana
 Kıyılmasın hiçbir cana

Anaları ağlamasın (Neşet Ertaş İsterim Ki Bu Dünyada/438-6)

Anne ve babasının kaybindan dolayı yalnız kalmış olan âşık, bu yalnızlığı bir de yârdan ayrı kalarak yaşamak istememektedir.

Anadan, babadan öksüz kalmaya

Gönül razı değil yârsız olmaya

Azrail gelse de canım' almaya

Veremem canımı, yâr gelmeyince (Neşet Ertaş O Yârin Kaşları Kara Değil Mi?/463-2)

Demeden duyup da bakmadan gören

Ben, anamdan başkasını görmedim

Yarattığı kulun rızkını veren

Ben, anamdan başkasını görmedim

Gerçeğe ayandır, nokta batınan

Canân olup muhabbete katılan

Kul olup da kullarına satılan

Kul, anamdan başkasını görmedim

Hoş muhabbet güzel olur yârinen

Gâhi batın, gâhi zâhir görünen

Türlü türlü irenklerle bürünen

Pir, anamdan başkasını görmedim

Öz gönülden bizim yârimiz olan

Sevdası sinede nârımız olan

Şu çarkı dünyada birimiz olan

Yâr, anamdan başkasını görmedim (Neşet Ertaş Ben Anamdan Başkasını Görmedim/518)

Annesini çocuk yaşta kaybeden âşık; bu şiirinde annesinin onu karnında taşıması, dünyaya getirmesi, emzirmesi, evlatlarını büyütürken çektiği sıkıntılar ile ilk saz öğretmenin, ilk eğitmenin annesi oluşuna ve annesinin dizlerindeki hastalıktan çektiği acılara değinmiş. Onun bu emekleri karşısında yeterince kıymet vermediğini düşünerek kendisini eleştirmiştir.

Sen getirdin beni insan olarak
Ben, senin kıymetin' bilemedim; anam!
Uyu yavrum, deyi nenni çalarak
Ben, senin kıymetin' bilmedim; anam!

Dokuz ay on gün rahminde gezdirdin
Doğurdun, beledin; beni emzirdin
Bağrına basarak beni severdin
Ben, senin kıymetin' bilmedim; anam!

Biliyo'dum, gayet çoğudu derdin
Yoksulluk elinde çok cefa gördün
Tokacı saz yapıp elime verdin
Ben, senin kıymetin' bilmedim; anam!

Henüz beş yaşında yoğudum bile
Tokaçtan saz yapıp verdin elime
Ağlayarak şükrederdin hâline
Ben, senin kıymetin' bilmedim; anam!

Arı gibi aşkın ile inlerdin
Ben çalardım, ağlayarak dinlerdin
Bir ekmeği dördümüze bölerdin
Ben, senin kıymetin' bilmedim; anam!

Sen, derdini hep ellerden gizlerdin
 Biliyorum, hasretini gözlerdin
 Bir sızıydı dizlerindeki derdin
 Ben, senin kıymetin' bilmedim; anam! (Neşet Ertaş Ben Senin Kıymetin
 Bilmedim Anam/520)

Bu şiirde kadının değeri anlatılmıştır. Âşık; kendisini var eden, nurlandıran
 iki kalbe yani annesine ve eşine olan sevgisini, onlara verdiği kıymeti ifade etmiştir.

İki büyük nimetim var
 Biri anam, biri yârim
 İkisini de hürmetim var
 Biri anam, biri yârim

Ana deyip de geçilmez
 Yâr, anadan seçilmez
 İkisini de kıymet biçilmez
 Biri anam, biri yârim

Birisi var etti beni
 Birisi yâr etti beni
 İkisinin de birdir teni
 Biri anam, biri yârim

Garib'im, halını bildir
 Hikmetleri, gizli sırdır
 İkisinin de kalbi birdir
 Biri anam, biri yârim

Anam, anam; garip anam

Bu derdimi kime yanam? (Neşet Ertaş İki Büyük Nimetim Var/433)

“Bin Dokuz Yüz Otuz Sekiz Cihana (Yaşam Şiiri)” şiirinde biyografisini şiir yazarak dile getiren Neşet Ertaş, ilk beş dördlüğünde dünyaya gelişi ve ailesi hakkında bilgi verirken annesi Döne Ertaş’ın dizlerindeki hastalık sonucu vefat etmesinden dolayı yaşadıkları sıkıntılarla, acıları dile getirmiştir.

Bin dokuz yüz otuz sekiz, cihana
Kırtıllar Köyü’nde geldin, dediler
Babama Muharrem, anama Döne
Dedim; sen atayı bildin dediler

Dizinde sızıydı anamın derdi
Tokacı saz yaptı, elime verdi
Yeni bitirdiydim üç ile dördü
Baban gibi sazıcı oldun dediler

O zaman babamdan öğrendim sazı
Engin gönlü ile Hakk’a niyazı.
O(n) yaşımda yaktı bir ahu göz
Mecnun gibi çölde kaldın, dediler

Zalım kader, devranını dönderdi
Tuttu bizi İbikli Köyü’ne gönderdi
Babam saz çalarken, bana zil verdi
Oynadım meydanda; köçek dediler.

Anam Döne, İbikli Köyü’nde ölünce
Beş tane öksüz yetim kalınca
Beşimiz de hep perişan olunca
Babamgile; burdan göçek dediler (Neşet Ertaş Bin Dokuz Yüz Otuz Sekiz Cihana (Yaşam Şiiri/524-1,2,3,4,5)

Şair, annelerin değerinin bilinmesi konusunda öğüt verdiği bu şiirinde onların hakkının ödenmeyeceğini bu sebeple bu değerli varlıkların kalbini kırılmamasını, gönüllerinin hoş tutulmasını ve saygıda kusur edilmemesi gerektiğini söylemiştir.

Hürmet edek analara
Anaları Hak bilelim.
Onun gönlün' hoş edelim
Anaları Hak bilelim

Alnında Zöhre yıldızı
Gündüz eder gecemizi
Yoktan var eyledi bizi
Anaları Hak bilelim

O ihtiyar hâli ile
Hizmet eder gönlü ile
Nimet verir eli ile
Anaları Hak bilelim

Elekten toprakeledi
Hem bizi çizdi, beledi
Uyurken ninni söyledi
Anaları Hak bilelim

Dokuz ay on gün gezdirdi
Mememin' verdi emzirdi
Bizi sırtına bindirdi
Anaları Hak bilelim

O kin bilmez, kibir bilmez
Ana gibi bir yâr olmaz
Anasız cennet bulunmaz

Anaları Hak bilelim

Seherde ötüşen kuşlar
 Bülbüller figana başlar
 Büyük, küçük hep kardaşlar
 Anaları Hak bilelim

Garib'im, düştüm figana
 Daha ne söyleyim sana
 Günahı var ise; bana
 Anaları Hak bilelim (Neşet Ertaş Hürmet Edek Analara/554)

“Hürmet Edek Analara” şiiriyle aynı konuyu barındıran “Kırmayın Ana Kalbi” şiirinde de annelere sevginin gösterilip gönüllerinin hoş tutulması gerektiği, onlara hak ettiği değerin ve saygının verilmesi konusunda öğütlerde bulunulmuştur.

Kırmayın ana kalbini
 Analara hürmet edin
 Her zaman sorun hâlini
 Analara hürmet edin

Ona hoş kelâm söyleyin
 Ana gönlün' hoş eyleyin
 Ona derdiniz' söyleyin
 Analara hürmet edin

Hizmet edenler yorulmaz
 Anayı sevmek ar olmaz
 Ana gibi bir yâr olmaz
 Analara hürmet edin

Hürmetle öpün elini
 Sıvayın saçın' telini
 Kırmayın ana gönlünü
 Analara hürmet edin

Garib'im, dahası denmez
 Ana gibi kimse yanmaz
 Ananın hakkı ödenmez
 Analara hürmet edin (Neşet Ertaş Kırmayın Ana Kalbini/558)

Anne konusuna üç şair de şiirlerinde yer vermiştir. Fakat Karacaoğlan'ın ailesi ve nerede doğduğu, yaşadığı hakkında kesin bilgiler olmadığı için annesi hakkında da belli bir bilgi yoktur. Karacaoğlan'ın şiirlerinde belirgin anne motifi olmasa da verdiği örneklerde anneye verdiği değeri ve hayat yolundaki yol göstericisinin annesi olduğuna dikkat çektiği görülmüştür.

Karacaoğlan gibi Âşık Veysel'in de bu konuda çok şiiri yoktur. "Anam" şiirinde âşık, anneye verilmesi gereken hürmete ve değere dikkat çekmiştir.

Neşet Ertaş'ın bu başlık altında diğer iki şaire göre daha fazla şiiri bulunmaktadır.

... Yaşamın özüne ilişkin bilgilerini kısa zamanda da olsa çocuğuna aktaran Döne Kadın, yoksul bir Abdal kızıdır. Hatta o kadar yoksuldur ki, ayağına giyecek ayakkabı bile bulamaz da yalın ayak gezmesi sonucu zamanla dizlerine sızı iner. Ertaş, o günleri ve anasının durumunu yüreği burkularak şöyle aktarmaktadır: İki dizi de sızılıydı anamın. Kışta-yazda ayağı yalın geze dizlerine sızı girdi. Ayaklarını çekemez, sağ-sol yaparak yürür hâle geldi rahmetlik (Parlak, 2013:275).

Neşet Ertaş'ın annesine ilişkin söylediği bu sözlerinden de anlaşılın o dur ki annesinin hastalığı, yaşadıkları, ölümü âşıkta derin izler bıraktığı bunun da sazına ve sözüne yansıdığı görülmüştür. Şiirlerinin genelinde kendi annesinden hareketle annelere sevgide ve saygıda kusur edilmemesini, kıymetinin bilinmesi gerektiğini söylemiştir. Annelerin gönüllerinin hoş tutulması ve emeklerinin göz ardı edilmemesine dair duygularını ve nasihatlarını görmekteyiz.

ALTINCI BÖLÜM

6. ŞİİRLERİNDE GEÇEN KADIN İSİMLERİ

Karacaoğlan'ın şiirlerinde geçen kadın isimleri genel olarak içinde bulunduğu, gezip gördüğü coğrafyada karşılaştığı, meylettiği güzellerin isimleri olmaktadır. Kimi zaman da halk hikâyesinin kadın kahramanlarıyla sevgiliyi teşbih ettiği görülmüştür. şair adları normal Ayşe, Hatice gibi şekliyle de değil kısaltarak şiirlerinde kullanmıştır. Bununla ilgili olarak Prof. Dr. Saim Sakaoğlu “Karaca Oğlan” kitabında “Bu adlardan bazıları aynı adın ya ağız özelliği sebebiyle aldıkları şekildir veya hece sayısı sebebiyle verilen yeni şekildir: Ayşa-Eşe (Ayşe), Emme (Emine), Drye (Düriye), Hata (Hatice), şerfe (şerife), Zilha (Zeliha).” (Sakaoğlu, 2012:747) şeklinde olabileceğini belirtmiştir.

“Leylâ Leylâ” nakaratlı olan bu şiirde felekten dert yanan âşık, feleğin onu çaresiz bırakıp sevgiliye ulaşmasına engel olduğunu, onu yaktığını ve bundan dolayı Leylâ'ya seslenip onun sesini duymak, selamını almak, onun uğramasını istemektedir. Eğer ölürse mezarına gelmesini, cenaze namazının onun kılmasını isteyerek sevgiliden medet ummaktadır.

Dinleyelim dağ başında figanı
Görelim ne demiş o Leylâ Leylâ
Uğra yâr yanına eyle selamı
Daim ezberimiz bu Leylâ Leylâ

Felek akmağını eyledi engel
Ben yâre giderken bırakmaz engel
Ölürsem sevdiğim üstüme sen gel
Gözün yaşı ile yu Leylâ Leylâ

Felek akmağını üstüme aktı
Beni bir onulmaz derde bıraktı
Vücudum şehrini odlara yaktı
Yandım ateşine su Leylâ Leylâ

Karac' oğlan de ki sen de hemen ol
 Hûblara karış da sen de tamam ol
 Ben ölürsem cenazeme imam ol
 Kıl kara zülfüne hû Leylâ Leylâ (Karacaoğlan 67-68/8)

Aşğıdaki şiirde şair, birden fazla güzelin ismine yer vermiştir. İlk dördlükte Fadime'nin zülfünün yani saçının her bir telinin güzel oluşuna, ikinci dördlükte Elif'in zarif olan yapısına, Esmen'in ela gözlerine, Şerfe'nin bülbül gibi olan sesine ve Zilha'nın konuşan dilinin güzelliğine, üçüncü dördlükte Emne'nin ince yapısı ile Eşşe'nin ince yay gibi olan kaşların ince ve güzel oluşuna, dördüncü dördlükte Döne'nin güzelliğinin âşığa göre halkında biliyor olduğuna, Kamer'in pınar başında su doldurması ile Cennet'in boyunun güzel oluşuna ve son dördlükte de Meryem'in ilgi çeken benlerine vurgu yapan âşık, bu isimdeki güzellerin bu vasıflarını tasvir ederek methetmiştir. Onların bu yönü âşıkta hoş duygular uyandırmıştır.

Yaz gelip de beş' ayları doğunca
 Açılmış bahçenin gülleri güzel
 Yaktı beni Fadime'nin nazar
 Zülüften ayrılmış telleri güzel

Elif'i dersin de nazlıdır nazlı
 Esmeyi dersin de sırf ala gözlü
 Söyletme Şerfe'yi bülbül avazlı
 Söylüyor Zilha'nın dilleri güzel

Emne'yi der isen incedir ince
 Bağdat'ın Mısır'ın gülleri gonca
 Eşşe'nin kaşı da kalemden ince
 Sevmeye Huri'nin belleri güzel

Döne güzelliğın halka bildirir
 Kamer pınardan kabın doldurur

Eşşe yürüy' şünde beni öldürür
Sevmeli Cennet'in boyları güzel

Karadan da Karac'oğlan karadan
Sürün çirkinleri çıksın aradan
Herkesi sevdiğ'ne verse Yaradan
Sevdiğim Meryem'in benleri güzel (Karacaoğlan 132-133/114)

Bu dörtlükte Telli Hatçe adlı güzelle olan durumunu arz ettiği görülmüştür.

Elimden aldurdım telli Hatçe'yi
Sarrafı da bilir altun akçeyi
Dolandım gezdim ben bağı bahçeyi
O dosta yiyecek nar bulamadım (Karacaoğlan 141/128-2)

Karacaoğlan'ın çok kullandığı isimlerden biri de "Suna"dır. Suna'yı bir isimden çok sevgiliye sesleniş, onun güzelliğini ve çok sevdiğini belirtmek için kullandığı görülmektedir.

Fenâdır dünyanın ötesi fena
Biz de erişmedik bir iyi güne
Terketmiş ilini bir benli Suna
Ördeği gülmeyen göller perişan (Karacaoğlan 177/186-4)

Suya gider çenberine bürünür
Yel estikçe top zülüfler bölünür
Geriden baktıkça Suna'm görünür
Siyah zülûf mah yüzünde kalaklar (Karacaoğlan 230/275-3)

Karac'oğlan der ki yoktur hanedan
Bana yardım eyle aman Yaradan
Nasıl vazgeçeyim böyle Suna'dan

Deli gönlüm bu yosmaya vurgundur (Karacaoğlan 251/308-4)

Yavrum çıkmış yücesine yuvalar
 İnmiş düz ovaya şahin kovalar
 Değmeyin Suna'ma beyler ağalar
 Humar humar bakar gözleri sarhoş (Karacaoğlan 266/334-4)

Sevdiğim senin yüzünden
 Neler gelecek başıma
 Suna'm seni çok severim
 Her gece giren düşüme (Karacaoğlan 287/365-1)

Ala gözlü nazlı Suna
 Ya ben seni nic'edeyim
 Gönül gayet vurgun sana
 Ayrılmıyor nic'edeyim (Karacaoğlan 314/408-1)

“Zeyneb'in” nakaratlı bu şiirde inci mercan dişli, tatlı dilli, siyah zülüflü Zeyneb'in yaşının küçük olmasını, vefasız olup ona yüz vermeyişini anlatan âşık, bunu yaz mevsimini gelmesi, seher yelinin esmesi gibi tabiata ait unsurlarla beraber anlatarak sevgiliyle arasındaki engeli, ona kavuşamamasını dile getirmiştir.

Dün gece dün gece gördüm düşümde
 Göçün çekmiş gider ili Zeyneb'in
 İnci mercan gibi ufak dışında
 Tatlı tatlı söyler dili Zeyneb'in

Zeynep pek küçüktür haldan bilmiyor
 Ün eyledim hiç yanıma gelmiyor
 Göz görüp de gönül karar kılmıyor
 Aştı üstümüzden yolu Zeyneb'in

Yaz gelip de meyvaları yetmemiş
 Şeyda bülbül konup figan etmemiş
 Bahçesinde mor menevşe bitmemiş
 Açılmış goncası gülü Zeyneb'in

Sabah olur seher yeli estirir
 Siyah zülfü mâh yüzünde gezdirir
 Zâlim engel yâri bize küstürür
 Dolansın boynuma kolu Zeyneb'in

Bahar olup seher yeli esti mi
 Zeynep bizim il'e kadem bastı mı
 Acep bizden umudunu kesti mi
 Karac'oğlan olsun kulu Zeyneb'in (Karacaoğlan 191-192/211)

“Nazlı Sunam Han Aslı'ya Benzersin” nakaratlı bu şiirde âşık, nazlı sunam olarak hitap ettiği sevgiliyle ilgili ahvalini anlatırken sevgiliyi Kerem ile Aslı Hikâyesi'ndeki Aslı'yla teşbih ederek onun gibi nazlı ve güzel olarak görmüştür.

Geçen gün karşında durdum il gibi
 Bahçede açılmış gonca gül gibi
 Bencileyin sen de dertli kul gibi
 Nazlı sunam Han Aslı'ya benzersin

Dön beri dön beri yüzün göreyim
 Yanımda nem varsa sana vereyim
 Al yanaklarına kurban olayım
 Nazlı sunam Han Aslı'ya benzersin

Eğlim eğlim kaşlarını eğmesin
 Çözemem yârimin göğsün düğmesin
 Topla zülüflerin yere değmesin

Nazlı sunam Han Aslı'ya benzersin

Gide gide bir incecik yolu var
 Yâr ne geymiş bir incecik beli var
 Nazlı yârin yanağında gülü var
 Nazlı sunam Han Aslı'ya benzersin

Karac'oğlan der sözün doğrusu
 Kaşarının ağı kalem eğrisi
 Gözleri sürmeli ceran yavrusu
 Nazlı sunam Han Aslı'ya benzersin (Karacaoğlan 207/236)

“Elif Elif” redifli şiirinde âşık, Elif’i gerçek anlamının dışında bir sembol olarak kullanmıştır. Bunun dışında “Elif’in uğru nakışlı”, “Elif kaşlarını çatar” gibi dizelerde tasvir ederken doğayla Elif arasında bir bağ kurduğu ve güzel olan bir Elif’i anlatmıştır.

İncecikten bir kar yağar
 Tozar Elif Elif diye
 Deli gönül abdal olmuş
 Gezer Elif Elif diye

Elif’in uğru nakışlı
 Yavru balaban bakışlı
 Yayla çiçeği kokuşlu
 Kokar Elif Elif diye

Elif kaşlarını çatar
 Gamzesi sineme batar
 Ak elleri kalem tutar
 Yazar Elif Elif diye

Evlerinin önü çardak
 Elif'in elinde bardak
 Sanki yeşil başlı ördek
 Yüzer Elif Elif diye

Karac'oğlan eğmelerin
 Gönül sevmez değmelerin
 İliklemiş düğmelerin
 Çözer Elif Elif diye (Karacaoğlan 289/367)

Konargöçer bir yaşam biçimi olduğu bilinen Karacaoğlan, Erciyes dağı sarmış olan kar ile beraber göç ettiklerini ve bu göç esnasında Elif adlı daha yaşı küçük olan bir gelin gördüğünü anlatmıştır.

Erciyes'te yağan karlar
 Seher ile göçen il'ler
 Zamanede Elif derler
 Bir küçücük gelin gördüm (Karacaoğlan 316/410-5)

Karacaoğlan'ın şiirlerinde ağırlıklı olarak yer verdiği isimlerden biri de Dürye'dir. "Dürye Dürye" redifli şiirinde Dürye'ye seslenen âşık, bir yandan onun güzelliğini anlatırken diğer bir yandan da ona olan sitemini dile getirmiştir.

Deryaya salayım gemi
 Süreyim zevk ile demi
 Ak topuktan ala donu
 Döküp giden Dürye Dürye

Kaşları vardır karaca
 Benleri vardır sıraca
 Keklik gibi göğs'alaca
 Sekip giden Dürye Dürye

Ben varmaz oldum işime
 Hayalin girmez düşüme
 Turna tellerin başına
 Sokup giden Dürye Dürye

Karac'oğlan hezar olmaz
 Her güzele nazar olmaz
 Halk içinde pazar olmaz
 Tenhaya gel Dürye Dürye (Karacaoğlan 289-290/368)

Âşık, aşağıdaki dörtlükte Maraş'ta gördüğü Ayşa adlı sevdiğini anlatmıştır.

Sevdiğimin adı Ayşa
 Zülfün dizmiş ak gerdana
 Yolum uğradı Maraş'a
 Bedestenin şalın gördüm (Karacaoğlan 316/410-3)

Âşık Veysel; şiirlerinde Leylâ ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, hikâyelerindeki erkek ve kadın kahramanların isimlerine yer vererek onların hikâyelerine telmihte bulunmuştur. Kendi hikâyesiyle bu kahramanları arasında özdeşlik kurmuştur. Leylâ'nın ve Şirin'in ismine yer veren âşık hem sevgilinin onlar kadar güzel gördüğünü ifade etmiş olup hem de duyduğu özlemin, çektiği acıların, içinde bulunduğu ahvalin bu hikâyedeki kahramanları benzediğini kendisinin de onlardan kalır bir yanı olmadığını dile getirmiştir.

Ferhatın Şirin'çin kestiği taşlar
 Benim senin için döktüğüm yaşlar
 Seni yaksın beni yakan ateşler
 Yaktı bu sinemi savruldu külü (Âşık Veysel Gönül Bir Güzeli Sevmiş
 Ayrılmaz/95-3)

Arılar bal için bekler petekler
 Alır her çiçekten verir emekler
 Mecnun Leylâ için pınarı bekler
 Ben de bir yâr için olmuşum deli (Âşık Veysel Gönül Bir Güzeli Sevmiş
 Ayrılmaz/95-4)

Her gördüğü Leyla olsa
 Kayıs Mecnun olamazdı
 Sevda yakın hedef uzak
 Zarıdı gönlüm zarıdı (Âşık Veysel Güzel Seni Sarmak İçin/97-4)

Ne bir bilgin olup ileri gördüm
 Ne bir mecnun olup Leylâ'yı sordum
 Ne bir doğru yoldan hedefe vardım
 Geçirdim günümü gaflet içinde (Âşık Veysel Şu Dünyaya Geldim Ne Oldu
 Kârın/228-2)

Leylâ mıyım Mecnun muyum çöl müyüm
 Arı mıyım çiçek miyim bal mıyım
 Köle miyim bir güzele kul muyum
 Hiçbir türlü bulmadım ben beni (Âşık Veysel Yıllarca Aradım Kendi
 Kendimi/229-3)

Dolu bardak gibi boşaldım doldum
 Sarı çiçek gibi açıldım soldum
 Leylâsın yitiren Mecnun ben oldum
 Beklerim ki nazlı yârim gelecek (Âşık Veysel Yine Bir Acı Ses Duydu
 Kulağım/231-2)

Aşağıdaki dörtlükte âşık, adı Huri ya da Gülizar olan güzel hakkında bilgi almak istemiştir.

Koynundaki turunç mudur nar mıdır
 Adın Huri midir Gülizar mıdır
 Gözlerinden akan yağmurlar mıdır
 On beş on altı mı yaşların güzel (Âşık Veysel Bir Kökte Uzanmış Sarmaşık
 Gibi/96-2)

Neşet Ertaş, şiirlerinde halk hikâyesinin kadın kahramanlarından Leyla, Aslı ve Şirin'e yer vererek içinde bulunduğu müşkil durumu bu hikâyelerin kadın ve erkek kahramanlarınkiyle özdeşleştirerek anlatmıştır. Ekseriyetle şiirlerin çoğunda Leylâ, Leyli, Lelo'm adını çok kullanmıştır. Burada hem Leyla ile Mecnun Hikâyesi'ne telmihte bulunup aralarında benzerlik ilişkisi kurmuş hem de Leylâ'yı bir sembol olarak kullanmıştır. Leyla motifli şiirlerinin genelinde içinde bulunduğu durumu, çaresizliği, sevgiliye duyulan özlemi, kavuşamamasını, derdinin dermanı yani ilacının Leyla yani sevgili olduğunu ifade etmiştir.

Aradım, derdime çare mi buldun
 Bu sevda elinde sararıp soldum
 Sefil Mecnun gibi Leylâ'dan oldum
 Derdimi ellere diye mi bildim?
 Ağladı gözlerim, güle mi bildim? (Neşet Ertaş Aradım Derdime
 Çare Mi Buldum/321-1)

Yazımızı felek yazdı, Mevlâ'dan değil
 Senin dediklerin, evlâdan değil
 Her hata, suç bende; Leylâ'dan değil
 Aslı bozuk deme, gel şu insana, ya dost! (Neşet Ertaş Aşkı Kimden Aldın
 Sevgiyi Kimden (Aslı Bozuk Deme/324-2)

Aslı isen, Kerem'i bul
 Derde derman vereni bul
 Garip gibi virânı bul
 Sor beni, beni, beni (Neşet Ertaş Aşkın Beni Del'Eyledi/326-3)

Bir Leylâ misali aşkın çölünde
 Gönül Mecnun olmuş, gezer yâr deyi
 Yaralarım, merhem ister elinden
 Sarmazsan; yaralar azar, yâr deyi

Şu benim gönlüme, yâr; Leylâ, Leylâ!

Azdı yaralarım', sar; Leylâ, Leylâ! (Neşet Ertaş Bir Leylâ
 Misali Aşkın Çölünde/351-1/Nakarat)

Gitme Leylâ'm, gitme; yolumuz uzak
 Yolumuza Leylâ'm, kurarlar tuzak
 Derdimizi Leylâ'm, romana yazak
 Biliyorum Leylâ'm, sonu ayrılık

Gel gidelim Leylâ'm, bizi görmezler
 Ay karanlık, izimizi sürmezler
 Baban zengin, seni bana vermezler
 Biliyorum Leylâ'm, sonu ayrılık (Neşet Ertaş Gitme Leylâ'm Gitme Yolumuz
 Uzak/408)

Hele bakın şu feleğin işine
 Ne çileler vermiş kulun başına
 Mecnun'u Leylâ'ya hasiret etmiş
 Kerem yanmış Aslıhan'ın aşkına

Eyüp, dert elinden ne hâle gelmiş
 Hüseyin, aşkına başını vermiş
 Ferhat, Şirin için dağları delmiş
 Nesimî yüzülmüş yârin aşkına

Kimi, dert elinden ömrün' bitirmiş
 Kimi, bahçesinde güller yetirmiş
 Garip, dert elinden yolun' yitirmiş

Çarkı devran döner birin aşkına (Neşet Ertaş Hele Bakın Şu Feleğin İşine/430)

Niye çattın kaşlarını
Bilmiyo'm yâr suçlarımı
Ölürsem ben, saçlarımı
Yolma gayrı; yolma leyli, leyli

Ben yandım aşkın nârına
Meyletmem dünya malına
Ölürsem ben, mezarıma
Gelme gayrı; gelme leyli, leyli

Bir Garib'im, düştüm dile
Gerçeklerde olmaz hile
Zalımlar elinden bile
Alma beni; alma leyli, leyli
(Verip zalımlar eline

Alma beni; alma leyli, leyli) (Neşet Ertaş Niye Çattın Kaşlarını (Leyli Leyli)/460)

Sevda gitmiyor serde (de amanın Leylâ, Leyla)
Düşürdün beni derde (de böyle yârim böyle)
Zülûflerin dökülmüş (de amanın Leylâ, Leylâ)
Al yanağına perde (de eyle yârim eyle)

Kaşların kara, kara (da amanın Leylâ, Leyla)
Gözlerin derde çare (de eyle yârim eyle)
Senin için yanarım (da amanın Leylâ, Leyla)
Kerem misali nâra (da böyle yârim böyle)

Garib'im, böyle yârim (de amanın Leylâ, Leyla)
 Merhamet eyle yârim (de eyle yârim eyle)
 Suçum nedir bilmiyo'm (da amanın Leylâ, Leyla)
 Ne ise, söyle yârim (de söyle yârim söyle) (Neşet Ertaş Sevda Gitmiyor Serde
 (Amanın Leylâ)/474)

Ta küçükten bir aşk düştü özüme
 Ağladı gözlerim, güle mi bildim
 Felek, zehir kattı tatlı aşıma
 Uzatıp elimi, ala mı bildim
 Ah Lelo'm, Lelo'm, Lelo'm
 Ben kurbanım sana Lelo'm
 Ben haranım sana Lelo'm

Düştü şu gönlüme tatlı bir acı
 O oldu dünyada derdim' ilâcı
 O değişik hancı, ben garip yolcu
 Eğlenip bir yerde kala mı bildim
 Ah Lelo'm, Lelo'm, Lelo'm
 Ben kurbanım sana Lelo'm
 Ben haranım sana Lelo'm

Kaldı yüreğimde bu aşkın derdi
 Garib'im, güldüğüm' acep kim gördü
 Serhoştum sevdiğim, içkim zehirdi
 Gerçek sen olduğ'unu bile mi bildim
 Ah Lelo'm, Lelo'm, Lelo'm
 Ben kurbanım sana Lelo'm
 Ben haranım sana Lelo'm (Neşet Ertaş Ta Küçükten Bir Aşk
 Düştü Özüme/484)

Vefasız Leylâ'ya ben yana yana
 Sanki Mecnun gibi çöllere düştüm
 Garip bülbül gibi çöllere düştüm
 Dikenler içinde güllere düştüm (Neşet Ertaş Vefasız Leylâ'ya Ben Yana Yana
 (Çöllere Düştüm)/491-1)

Yazımı kışa çevirdin
 Kar yağdırdın başa, Leylâ'm
 Virân oldu evim, yurdum
 Ne söylesem boşa, Leylâ'm

Her an gözümde perdesin
 Nere' baksam, sen ordasın
 Mevlâm ayrılık vermesin
 Gökte uçan kuşa, Leylâ'm

Yardan ayrı kalmak ölüm
 Söyle, ne olacak halım
 Böyle kader, böyle zulüm
 Gelir Garip başa, Leylâ'm (Neşet Ertaş Yazımı Kışa Çevirdin/501)

Kimi, Leylâ diye çöllerde kalmış
 Kimi, bile bile ataşa yanmış
 Kimi, Dertli gibi Pelvirdâ olmuş
 Gül yüzlü sevdiğim, senin aşkına (Neşet Ertaş Çarkı Dünya Döner/529-3)

Ey âşık; sen ne sual eyle'n benden
 Gül yüzlü canânın bir kuluyum ben
 Bir Mecnun misali aşkın çölünden
 Saçları Leylâ'nın Mecnun'uyum ben (Neşet Ertaş Ey Âşık Sen Ne Sual
 Eyle'n Benden/534-1)

Kimi, Leylâ demiş sana

Kimi, Aslı demiş sana

Kimi, Şirin demiş sana

Ben hangisini söyleyim? (Neşet Ertaş Senin Bin Bir Adın Vardır/567-3)

Bir Leylâ misali, aşkın çölünde

Beni mecnun edip gezdiren sensin

Mürekkep eyleyip çeşmim' selinden

Derdimi deftere yazdıran sensin (Neşet Ertaş Sensin/568-1)

Sefil Mecnun gibi Leylâ'dan oldum

Yârin aşkı ile sarardım, soldum

Bir Garib'im, gurbet ellerde kaldım

Sevdiğim gönlümü bilmedi gitti (Neşet Ertaş Ta Güççükkten Yetim Kaldım

Öksüzüm (Gülmedi Gitti)/575-5)

Neşet Ertaş'ın dillerden düşmeyen ve sözleri Arap Mustafa'ya ait olan türküsü Zahide'nin hikâyesi şöyledir:

Zahide, tipik bir Anadolu bozkır sevdasının öyküsüdür: “Çevrede, Arap Mustafa diye tanınan kişi; 1901 yılında eski adıyla Mecidiye yeni adıyla Çiçekdağı'nın Orta Hacı Ahmetli Köyü'nde dünyaya gelir. Küçük yaşta anne ve babasını da kaybedince, daha on yaşlarında bu köyün zenginlerinden Hacı Bürozet Ahmet Ağa'nın kapısına çiftçi durur. Mustafa, yirmi ikisine geldiğinde, zengin ağasının hizmetinde on iki yılını devirmiş çita gibi bir delikanlıdır. Ağasının on dört yaşındaki kızı Zahide'ye tutulur. –Sana vermezler! deseler de bütün cesaretini toplayıp ağasından Zahide'yi ister fakat eli boş döner. –Gayrı bu ellerde durulmaz; diyen Mustafa, diyar-ı gurbetlere çıkar ve gittiği her yerde Zahide'nin yüreğinde sönmeyen aşkını söyleyip çalmaya başlar. Sonradan, ağasının Zahide'yi Molla Hasan'a verdiğini duyunca tümünden can evinden vurulur. Mustafa, 1966 yılında altmış beş yaşına geldiğinde yüreğinde taşıdığı bu dinmez aşkla ölür. Ölmeden önce gurbet ellerde Zahide'ye yaktığı: kimilerine göre 60, kimilerine göre 100 beyitlik türkü, Anadolu bozkırlarının ortasında tüm Anadolu'ya uçar. Arap Mustafa'nın kavuşamadığı Zahide'si ondan bir yıl önce elli yedi yaşında ölür. Yöre halkı, sağlığında kavuşamayan bu iki sevdalıya saygının en güzelini her ikisinin mezarını

da Hacı Ahmetli Köyü camisinin avlusunda yan yana getirerek gösterir. (Parlak, 2013:178).

Zahide, kurbanım; n'olacak hâlim
Gene bir lâf duydum, kırıldı belim
Gelenden, gidenden haber sorarım
Zahide'm bu hafta oluyor gelin

Hezeli de deli gönül, hezeli
Çiçekdağ'da döktü m'ola gazeli
Dolaştım âlemi, gurbet gezeli
Bulamadım Zahide'mden güzeli

Gurbet ellerinde esirim, esir
Zahide, kurbanım; hep bende kusur
Eğer baban seni bana verirse
N'emize yetmiyo' el kadar hasır (Neşet Ertaş Zahide/507)

“Bin Dokuz Yüz Otuz Sekiz Cihana (Yaşam Şiiri)” şiirinde biyografisini anlatan şair birinci ve beşinci dördlüklerinde herhangi bir sevgilinin ismine değil, annesi Döne Ertaş'ın ismine yer vermiştir.

Bin dokuz yüz otuz sekiz, cihana
Kırtıllar Köyü'nde geldin, dediler
Babama Muharrem, anama Döne
Dedim; sen atayı bildin, dediler (Neşet Ertaş Bin Dokuz Yüz Otuz Sekiz Cihana (Yaşam Şiiri)/524-1)

Anam Döne, İbikli Köyü'nde ölünce
Beş tane öksüz yetim kalınca
Beşimiz de hep perişan olunca

Babamgile; burdan göçek, dediler (Neşet Ertaş Bin Dokuz Yüz Otuz Sekiz Cihana (Yaşam Şiiri)/524-5)

Neşet Ertaş'ta iz bırakan aşklardan biri de tam ismini söylemediği Menoş olarak adlandırdığı sevgilidir. Aşağıdaki şiirde kavuşmanın nasip olmadığı çocukluk aşkı Menoş'un ölüm haberini duyup bundan duyduğu acıyı, hüznü dile getirmiştir.

Bugün bana bir hâl oldu
Yârdan kara haber geldi (Vay, vay, dünya, vay)
Bu haber bağrımı deldi
Dediler ki; Meno'n öldü (Oy, oy, dünya, oy)

Sevdiydik birbirimizi
Açamadık sırrımızı
Babalar hâlden anlamaz
Duysa, öldürdü bizi (Vay, vay, dünya, vay)

Büyümüş, gelinlik olmuş
Hasret ile rengi solmuş (Vay, vay, dünya, vay)
Gizli dertten hastalanmış
Bir de duydum, Meno'm ölmüş (Oy, oy, dünya, oy)

Yalandır bu dünya, yalan
Var mıdır muradın' alan
Cennet yüzünü görmesin
Sevenlere mani olan (Vay, vay, dünya, vay)

Gözyaşı seldi, dediler
Ölürken güldü, dediler (Vay, vay, dünya, vay)
Haberı geldi, dediler
Menoş'um öldü, dediler (Oy, oy, dünya, oy)

İnsanoğlu hiç miydi

Öksüz sevmek güç müydü

Biz de murada erseydik

Garip olmak suç muydu (Vay, vay, dünya, vay) (Neşet Ertaş Bugün Bana Bir Hâl Oldu (Vay Vay Dünya)/362)

Genel olarak sosyo-kültürel çevrede karşılaştıkları, kendilerinde iz bırakan kadınların adlarına yer vermişlerdir. Özellikle de Karacaoğlan ve Neşet Ertaş'ın şiirlerinde çok görülen bu durum Âşık Veysel'in şiirlerinde yalnızca bir örnekte görülmüştür. Bunun dışında şairlerin üçününde geleneğin kalıplarına uyup halk hikâyelerindeki kahramanlarının isimlerine yer verip hikâyelerine telmihte bulunarak vermek istedikleri duyguyu pekiştirip şiirlerine ayrı bir renk katmışlardır. Karacaoğlan'ın Ayşo, Zilha gibi isimleri kısaltma ya da farklı bir şekilde verme biçimine Leyli, Menoş gibi isimlerle Neşet Ertaş'ın da yer verdiği görülmüştür.

SONUÇ

Karacaoğlan, Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiirlerindeki kadın imgesinin incelenmesinden oluşan çalışmamızın amacı; halk şiiri geleneğine bağlı olarak eser vermiş, farklı zamanlarda yaşamış üç icracının gözünden kadın motifini aktarmak ve kullandıkları mazmunlar, teşbihler doğrultusunda aralarındaki ortak olan ya da olmayan noktaları göstermektir.

17. yüzyıl şairleri arasında yer alan Karacaoğlan irticalen söyleyen, kendine özgü bir üslup çizgisi olan yani şiirlerindeki kadını ya da herhangi bir konuyu tabiatla, herhangi bir nesneyle bir bütün içinde verip daha önce başka eserlerde görülmeyen nitelemeleri, imgeleriyle halk şiirine farklı bir bakış getirmiş bir halk şairidir. Şiirleriyle hem yaşadığı devirdeki hem de kendinden sonraki dönemdeki şairleri etkilemiş ve aşkı, tabiatı, çevresinde gördüğü unsurları ırmak gibi coşup taşan duyguları ile zengin kelime hazinesini harmanlayarak dile getirmiş bir âşıktır.

Eserlerinde gerçek hayatta gördüğü güzellere yer veren Karacaoğlan kadına ait fiziki unsurlara, giyim kuşama ya da isimlere detaylı bir şekilde yer verdiği ve üslubunda kadını bütün hatlarıyla açık bir dille ifade ettiği görülmüştür. Âşığın şiirlerinde kadın tasvirinde kadının saçları sırmadır. Yüzü şekil olarak güle, parlaklığıyla da aya benzer. Burnu fındık gibi ve hızmalıdır. Dudakları, ağız ile yanakları bal veya şeker gibi tatlıdır. Dişleri inciye benzer. Gerdanı ak, gözleri sürmelidir ve güzellikte de ahudur. Kaşların şekli kaleme, yaya ya da lamelife benzer. Kirpikleri hançerdir, oktur. Elleri ak ve kınalıdır, parmakları gümüş, hatem gibi yüzüklerle bezenmiştir. Kolları altın burmalıdır. Ak yüzünde çifte benler dizilidir. Göğüsleri aktır, turunçlanmıştır. Usul boyludur, beyaz tenlidir, ince bellidir. Başında al yazması vardır. Üzerinde genellikle atlas, kadife gibi değerli kumaşlardan yapılan basma, libas adı verilen elbiseler, meles gömlek, şalvar, saya, önlük, cepken, şal ve kuşak vardır. Ayaklarında altın nalınlar, telli yemeniler, sarı çedikler vardır. Takılar ve çeşitli kokular giyim-kuşamı tamamlamış, kadının güzelliğine güzellik katmıştır.

Karacaoğlan'ın şiirlerindeki kadınlarla ilgili yapılan bu genel tasvirten hareketle bakıldığı zaman âşık günlük yaşamında karşılaştığı ya da hayatında yer edinmiş olan güzelleri Urum, Gürcistan, Acem gibi ülkelerde dahi olmayacak kadar güzel, paha biçilemez varlıklar olarak vafsetmiştir. Her âşık sevgiliyi eşsiz tasvir eder

fakat Karacaoğlan'ın bunu yaparken kelimeleri dizmesiyle, yeni mazmunlarla, farklı benzetmelerle ve kadını bütün yönleriyle anlatarak onun vasıflarını peynir, tomucuk, tomurmuş gibi doğaya ait unsurlarla ya da zıhgir, hatem yüzüğü gibi nesnelere ilişkilendirip detaylı bir şekilde tasvir etmesiyle diğer âşıklardan ayrılmaktadır. Bunda şairin gördüğünü ya da görmek istediğini bütün doğallığıyla aktararak geleneksel çizginin dışına çıktığı ve diğer âşıklardan ayrılan benliğini gösterdiği görülmektedir. Günümüz şiir ve romanlarında da görülen kadınının fiziki hatlarını detaya inerek betimleme şekli dediğini esirgemeyen, her gördüğünü sazına sözüne aktaran halk şairlerinin eserlerinde neden görülmemektedir?

19. yüzyıl âşıkları arasında yer alan Âşık Veysel, sazıyla sözüyle halk şiirine katkıda bulunmuş bir halk ozanıdır. Aşk, gurbet, ayrılık, kader, vatan, tabiat, varlık-yokluk gibi birçok konu eserlerinin malzemesi olmuştur. Sade, anlaşılır bir dili vardır. Gözleri görmesede aydınlık olan gönül dünyasında görüp geçirdiklerini eserleriyle dile getirmiş bir âşıktır. Şiirlerindeki kadının zülüfleri sarmaşık adı verilen bitkiye benzemektedir. Yüzü mah gibidir. Dudakları bal, dili dudu, dişleri inci, ala (ela) gözleri güzellikte ahudur. Yanakları al, kaşları kemandır. Kirpikleri oktur, benleri sıra sıradır, memeleri gül gibidir. Teni siyah, boyu servi çınar gibidir. Misk ü amber gibi kokmaktadır, yeşil donludur, kulaklarında elmas küpe vardır.

Âşık Veysel'in şiirlerinde kadın imgesine bakıldığında halk şiirinin belli kavramlarının hâkim olduğu ve kadına dair şiirlerinin az olduğu görülmüştür. Âşığın gözlerindeki rahatsızlık sebebiyle sevgi, aşk denilen duyguyu yaşamadan gönlünce bir yol arkadaşı bulamadan evlenmesi, ilk evliliğinde eşinin onu terk edip başka bir erkekle kaçmış olması, çocuklarının ölümü ya da şiirlerini vatan, toprak, gurbet, tabiat gibi birden fazla konuyu içinde barındırıyor olması gibi etkenler şiirlerinde kadın motifini daha az işlemesine neden olmuştur. Genel olarak kadın kavramının bulunduğu şiirlerinde gönül dünyasında yaşadıklarını ya da yaşamak istedikleri tasavvur edip dile getirdiği görülmüştür.

20. yüzyıl ozanları arasında yer alan Garip mahlaslı halk ozanı Neşet Ertaş sazıyla sözüyle, kendine özgü üslubuyla çalıp söylemesiyle, eserleriyle gönüllerde yer edinmiş ve bozlak, aydost gibi türküleri icra edip yayılmasına vesile olmuş bir halk ozanıdır. Âşık Veysel gibi içinde bulunduğu toplumda görüp geçirdiklerini

anlatmış, bütün insanlığa seslenmiş eserlerinden hareketle öğütler vermiş bir gönül adamıdır.

Neşet Ertaş'ın şiirlerinde yer verdiği konulardan biri de kadındır. Kadını fiziki görünümüyle, hâl ve hareketiyle, isimleriyle, gündelik yaşamında kendisinde bıraktığı intibayla yansıtmıştır. Neşet Ertaş'ta kadının zülüfleri tel teldir, cemali maha ya da güle benzemektedir. Lebleri gül gibidir. Dili şeker, şerbet bal iken dişleri inciye benzemektedir. Gözleri mühür gibidir, kaşları kalem, kirpikleri ok, yanakları al, gerdanı ak, benleri dane dane, elleri kınalı, boyu fidan gibidir. Küpeleri uzundur, nefesi gül gibi kokmaktadır.

Ozan tıpkı halk şiirinin diğer âşıklarında olduğu gibi kadını eşsiz bir varlık olarak tasavvur etmiştir. Aynı zamanda Âşık Veysel'in şiirlerinde olduğu gibi fiziki tasvirleriyle içinden bulunulan ahvâli, zamanı ya da hissedilen o duygunun verdiği coşkuyu kimi zaman da sitemleri, kızgınlığı, hüznü dile getirme vardır. Bunu kendine ve doğduğu topraklara özgü bir üslubla, ezgilerle yansıtmaya var olduğu için farklı imgelerin şiirlerinde çok hâkim olmadığı görülmüştür.

Kadının âşıklarda nasıl tasavvur edildiğinin genel bir şekilde verildiği yukarıdaki açıklamalardan hareketle denilebilir ki: Üç şair de eserlerinde kadına ait fiziki vasıplarında güzellik unsurlarına bazı başlıklarda yer vermişlerdir. Bu bölümdeki başlıkların toplamında Karacaoğlan'ın 571, Âşık Veysel'in 45, Neşet Ertaş'ın ise 131 şiir örneği bulunmaktadır. Diğer iki âşığa göre Karacaoğlan'ın şiirlerindeki kadınla ilgili tasviri motifleri daha fazladır. Karacaoğlan dilberini hüma kuşu, tavus kuşu, turna, ispir, kıl ördek gibi hayvanlara ait ilgi çeken vasıflarla özdeşleştirmiştir. Âşık neden sevgilinin ya da güzelin vasıflarını hayvanlarla özdeşleştirdi? Güzelin vasıflarıyla hayvanlar arasında sadece şekil olarak mı benzerlik kurdu? Şiirlerini okuyanlar için yorumlaması farklı olabilir. İncelediklerimizden yola çıkarak Karacaoğlan'ın konargöçer bir hayatının olmuş olması bundan dolayı tabiatla iç içe bir yaşam sürdürmüş olması gibi etkenlerin âşıkta bir ilham yarattığı bu sebeple benzerlik kurduğu sonucuna varabiliriz. Benzerlik kururken de hayvanlara ait vasıflarla örneğin hüma kuşunun tıpkı sevgili gibi güzel olması hem kuşunun hem de şahinin yükseklerden uçan kuşlar olmasıyla sevgilinin kendisini âşıktan yüksek görmesi ve bakışların tıpkı bu hayvanlarınkı gibi etkileyici olması yönüyle benzerlik kurduğu söylenebilir. Kimi zaman da hatem

yüzüğü, sultanî kiraz, turra, sırma kol, frenk şekeri, humar gözler, ayın tekeri, peynir dil gibi farklı nesnelere yer veren Karacaoğlan'ın burada sözdeki hünerini gösterip akla gelmeyecek nesnelere kadın arasında bağ kurup kadının hatlarıyla teşbih ederek göstermiştir. Âşık Veysel'in yârin saçlarını sarmaşıkla, gerdanını da farklı olarak tabiata ait bir unsur olan yaylayla teşbih etmesi, yârin tenini alışılangelen beyaz ile ifade etmenin dışında siyah olarak tasvir etmesi ile Neşet Ertaş'ın gözleri mühürle ya da güneşle teşbih etme gibi farklı benzetmelerle tasavvur ettikleri bazı örneklerin dışında âşıklık geleneğine bağlı belli başlı mazmunların dışına çok çıkmadıkları görülmüştür. Bu durum her geçen asırda âşıklık geleneğinde kadın tasvirinde kullanılan kalıplarda değişiklik var mı yok mu sorusuna da cevap vermektedir.

Kadında Giyim-Kuşam bölümünde Karacaoğlan'ın 64, Âşık Veysel'in 1, Neşet Ertaş'ın 2 şiir örneği verilmiştir. Bu başlıkta kadınların giydikleri ürünlerin üzerindeki duruşuna, yakışmasına, kumaşın türüne yer verilmiştir. Karacaoğlan'ın şiirlerinde kadınların üzerinde atlas, kemha, kutnu zıbın gibi değerli kumaşlardan yapılan al rengin ağırlıklı olduğu kıyafetler vardır. Âşık Veysel ile Neşet Ertaş'ın şiirlerinde kadının giyim-kuşamını birkaç başlık dışında belirgin bir şekilde gösteren bir ifade yoktur. Bu da aradan geçen zamanın âşıkların tasavvurları ele alış biçimindeki değişimine işaret etmektedir. Çünkü âşıklar devrin şartlarıyla ya da maddî ve manevî durumlarındaki farklılıklar gibi etkenlerin aşkın ozanlardaki terennümünü değiştirdiği kadını fiziki görünümüyle anlatırken vermek istedikleri duyguya odaklandıkları bundan dolayı çok fazla kadın giyimindeki detaylara girmedikleri görülmektedir.

Giyim-Kuşamı Tamamlayan Takılar bölümünde Karacaoğlan'a ait toplam 29 şiir örneğine yer verilmiştir. Karacaoğlan'ın şiirlerindeki güzeller saç bağı, kol bağı, toka, burma, halhal gibi aksesuarlarla bezenmiştir. Âşık, bunları kendine özgü deyişlerle aktarırken kimi zaman da hatem yüzüğü, zıhgir gibi önem arz eden takılarla teşbih ederek anlatmıştır. Âşık Veysel'in 1, Neşet Ertaş'ın da 2 örneği bu başlık altında bulunmaktadır. Her iki ozanın eserlerinde farklı nesnelere anlatma ya da bilinen aksesuarlara yer verme şekli yok denecek kadar azdır.

Süs Malzemeleri ve Koku bölümünde Karacaoğlan'ın 31, Âşık Veysel'in 5, Neşet Ertaş'ın 4 şiir örneğine yer verilmiştir. Süs malzemeleri kısmında Karacaoğlan'ın ve Neşet Ertaş'ın eserleri görülmüştür. Âşıklar sevgilinin sürmeli

gözleri ile ak ellerinin kınalı oluşuna yer vermişlerdir. Ayrıca Karacaoğlan, Neşet Ertaş'tan farklı olarak bazende Hakk tarafından sürülmüş olan kudret sürmesine dikkat çektiği görülmüştür. Koku başlığında Karacaoğlan ile Âşık Veysel'in şiirleri bulunmaktadır. Karacaoğlan ve Âşık Veysel tasavvurlarında sevgilinin ya çiçekler gibi koktuğunu ya da misk ü amber gibi koktuğunu dile getirmişlerdir. Benzer olan bir diğer kısımda seher yelinin âşıkların aklını başından alan o yârin kokusunu getirmesidir. Bunun yanı sıra Karacaoğlan sevgilinin kokusunu cennetle teşbih etme ya da etrafa hoş kokular salan kallemiş gibi koktuğunu söyleme gibi farklı unsurlarla da ilişkilendirdiği görülmüştür. Neşet Ertaş'ın şiirlerinden kokuya dair görülen tek örnekte diğer âşıklardan farklı olarak sevgilinin nefesini güle benzetme vardır.

Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş'ın şiirlerinde ağırlıklı olarak kullandığı konulardan biri de annedir. Eserlerinde hem annesini erken yaşlarda kaybetmiş olmasının verdiği etkileri hissettirmiş hem de kendi annesinden hareketle bütün annelere, kadınlara seslenmiş olan âşığın kendi deyimiyle “göynülündeki” (gönlündeki) değerini dile getirmiştir.

“Analar insandır, biz insanoğlu”

“İki büyük nimetim var

Biri anam, biri yârim

İkisini de hürmetim var

Biri anam, biri yârim”

Anelik bölümünde ele alınan şiirlerin tamamında Karacaoğlan'ın 2, Âşık Veysel'in 1 Neşet Ertaş'ın da 13 şiiri bulunmaktadır. Genel itibariyle âşıkların üçü de aynı nokta üzerinde durmuşlardır. Kendilerini var edip yol gösteren, eğiten analara gereken değer, saygının ve hürmetin verilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Şiirlerde Geçen Kadın İsimleri bölümünde Karacaoğlan'ın 8, Âşık Veysel'in 7, Neşet Ertaş'ın 20 nazım örneğine yer verilmiştir. Bundan yola çıkarak bazı şiirlerde âşıklar Elif, Suna, Hatçe, Dürye (Karacaoğlan), Leyla, Meloş (Neşet Ertaş) Gülizar, Huri (Âşık Veysel) gibi somut olan günlük yaşamında karşılaştığı ya da kendisinde hoş duygular uyandırmış güzellerin isimlerinden bahsetmişlerdir.

Bu isimler kimi zaman duygularını aktarırken dillerinde zikrolmuş, bir sembol olarak karşımıza çıkmıştır. Buna Karacaoğlan'ın şiirlerinin çoğunda hitap ettiği, duygularını ondan hareketle dile getirdiği Suna'sı ile yine eselerinde bazı

örneklerde karşılaştığımız Elif, Dürye gibi isimlerle, Neşet Ertaş'ın eserlerinde sevgiliye ya da hayata dair görüşlerini arz ederken yer verdiği Leyla'sı örnek verilebilir. Hatta Leyla ismini Neşet Ertaş o kadar çok benimsemiştir ki ilk eşinin asıl adı Nigar olmasına rağmen bunu nüfus kayıtlarında Leyla olarak değiştirmesi de bunu gösterir niteliktedir. Âşık Veysel'in şiirlerinde sembol bir isim görülmemiştir. İlk eşinin başka bir erkekle kaçmış olması etken olarak gösterilebilir. Halk arasında bununla ilgi olarak eşinin başka biriyle kaçacağını hisseden Âşık Veysel'in eşinin ayakkabısının içine kendi üzerinde emeği geçtiği için, perişan olmasın diye para koyduğu söylenmektedir. Bu sebep olabileceği gibi âşığın hayatında iz bırakmış bir isimin, sevdasının olmaması da söylenmektedir. Ozanların üçü de halk hikâyesi kahramanlarının isimlerine eserlerinde söz edip kendi durumlarıyla onlar arasında benzerlik kurdukları görülmüştür.

Siyah zülûf ile ak gerdan-mâh yüz, duduk dil, kalem kaş, fındık gibi burun, ahu gözler gibi benzer mazmunları kullanıp tasavvur etmeleri aynı şiir geleneğinin devam ettirdiklerinin ve aralarındaki ilişkilerin işaretidir. Yaşadıkları yüzyılların ve yaşam şekillerinin eserlerine yansımaları da aradaki farklılığı göstermektedir. Bunu Karacaoğlan'ın konargöçer yaşamın verdiği izler ile Maraş, Elbistan, Kozan Ovası gibi gittiği yerlerde bir güzele meyil edip bulunduğu ortamın özellikleriyle güzelleri bir bütün olarak ele alıp tasvir etmesiyle de görülmüştür. Âşık Veysel'in Sivas'ta, Neşet Ertaş'ın da Kırşehir'de başladığı sazlı sözlü yolculukta, zamanla ünlerinin artıp tanınır olmaya başlamaları, farklı diyarlara gitmeleri ve buna bağlı olarak farklı dünyaları tanımış olmalarının etkilerini hayat görüşlerine yansıttıkları görülmektedir. Âşık Veysel'in gözlerinden geçirdiği rahatsızlık, okumamış olması, askere gitmemesi gibi etkenlerin şiirlerine yansıttığı ve hayat felsefesini oluşturduğu görülmüştür. Neşet Ertaş'ın yokluk içinde doğup büyümesi, çalgıcılık yapması, devşirmecilik (toplayıcılık) yapmış olması gibi sebeplerden dolayı hor görülüp halk tarafından dışlanması onun hayatında büyük bir iz bırakmış olmasını eserleriyle ifade ettiği görülmüştür. Bundan hareketle her iki âşıktaki yaşadıklarını, hayallerini ya da yaşamamış olduklarını gittikleri yerlerdeki insanların hayatlarındaki eksikliklerle yoğurup eserlerine yansıtmışlar ve evrenselliği benimseyip din, dil, ırk ayrımı yapmamayı, herkese eşit gözle bakmayı önemsemişlerdir. Eserlerinde de bunu kimi zaman nasihatlar aracılığıyla dile getirmişlerdir.

Ekler kısmında âşıkların her bölümde kaç şiir örneği olup olmadığını gösteren tablo ve grafiklere yer verilmiştir. Üç âşığa ait incelenen eserlerde kadının fiziki görünümünden, giyim-kuşamına kadar birçok özelliğine âşıkların şiirlerinde ne derece yer verdiği ya da vermediği tespit edilmiş ve bu da sayısal ifadelerle yapılan tablo ve grafiklerle görsel olarak belirtilmiştir. Çalışmada yer verilen şiirlerden hareketle şiirlerin sayısı hesaplanmıştır. Ayrıca aynı ana başlığın alt başlıklarında birden fazla verilen aynı şiir örnekleri bir örnek olarak alınmıştır. Ağırlıklı olarak Karacaoğlan'ın örneklerinin kadının fiziki vasıflarında güzellik unsurları, kadında giyim-kuşam, giyim-kuşamı tamamlayan takılar, süs malzemeleri ve koku bölümlerinde şiir örneklerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Şiirlerinde geçen kadın isimleri ve annelik bölümlerinde de Neşet Ertaş'ın şiir örneklerinin fazla olduğu ve Âşık Veysel'in bütün bölümlerin genelinde örnek sayısının diğer iki âşığa göre daha az olduğu görülmüştür.

Kadın her devirde farklı bakış açılarıyla işlenecek, bilim dünyasına ışık tutacak güçlü bir konudur. Bilhassa edebî çerçevede farklı şairlerin, âşıkların ve yazarların gönül dünyasında tabiat, bilim ya da kadınla ilişilendirilebilecek farklı konularla ilgi kurularak işlenmesi temennisiyle.

KAYNAKÇA

- AKMAN, Haşim (2006). **Gönül Dağında Bir Garip Neşet Ertaş Kitabı**, İstanbul: Türkiye İş Kültür Bankası Yayınları.
- AKSAN, Doğan (2016). **Halk Şiirimizin Gücü**, Bilgi Yayınevi.
- AKSAN, Doğan (2016). **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili Dilbilim Açısından Bakış**, Bilgi Yayınevi.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2015). **Benim Sadık Yârim Kara Topraktır**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınevi.
- ARTUN, Erman (2016). **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı**, Adana: Karahan Kitabevi.
- ARI, Bülent (1992). **Karacaoğlan'da Benzetmeler ve Nitelemeler**, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARI, Bülent (2006). **Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Sevgilinin Giyim Kuşamı**, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi, Sayı: 38.
- BİLGİÇ, Adem (2015). **Güzelliğin On Para Etmez Bu Bendeki Aşk Olmasa**, Ankara: Yason Yayınevi.
- BORATAV, Pertev Naili (2000). **Halk Edebiyatı Dersleri**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- ÇETİNKAYA, Ülkü, (2010). **Osmanlı Dönemi Kadın Süs Malzemelerinin Divan Şiirine Yansımaları**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 13 (Güz), s. 61-89.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2000). **Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü**, Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2012), **Halk Edebiyatına Giriş-I**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ERGİN, Muharrem (1989), **Dede Korkut Kitabı**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı:169.
- ERGİN, Muharrem (2005), **Dede Korkut Kitabı**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları
- GÖREN, Sani (2010). **17. Yüzyıl Şairlerinden Fehîm-i Kadîm, Âşık Ömer ve Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Hayvanlar C.I**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

- GÜNAY, Umay (2008). **Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncel. **Karacaoğlan’ın Şiirlerinde Dil ve Üslûp**, Adana: I.Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, 21-23 Kasım 1990.
- KARAER, Mustafa Necati (2013). **Karacaoğlan Hayatı ve Bütün Şiirleri**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAYA, Doğan (2000). **Divan Şiiri ve XIX. Halk Şiirinde Güzel Tasviri**, İstanbul: Âşık Edebiyatı Araştırmaları.
- KORKMAZ, Mehmet Akif (2006). **Türkü Türü ve Doğu Karadeniz Türkü Kültürü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KORKMAZ, Mehmet Akif (2015). **“Yazılı İlk Türkçe Metinlerde Sözlü Kültüre Ait Teknikler” Dört Kıtada Folklorun İzinde: Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu Armağanı**, (Editör M. Eren-M. Karaaslan-Arvas) Ankara: Hâkim Yayıncılık, s.639-654.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1962). **Türk Saz Şâirleri I**, Ankara: Millî Kültür Yayınları.
- KÜTÜK, Ahmet (2017). **İslam/Türk Devlet ve Toplum Geleneğinde Yüzük ve Hukuki Mahiyeti**, İstanbul: Türkiyat Mecmuası, c.27/2, s. 195-206
- MAKAL, Tahsin. **Karacaoğlan’ın Şiirlerinde “Kişi”ler**, Adana: II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, 20-24 Kasım 1991.
- MEGEP-MEB (2007), **Giyim Üretim Teknolojisi Şal-Etol**, Ankara.
- NAZİK, Sıtkı (2017). **Klasik Türk Şiirinde Sevgili Anlayışının Hurilerle İrtibatı**, Ankara: Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/15, 461-488.
- PARLAK, Erol (2013). **Garip Bülbül Neşet Ertaş**, İstanbul: Demos Yayınları, Cilt: I-II.
- SAKAOĞLU, Saim (2012). **Karaca Oğlan**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- SAKAOĞLU, Saim (2014). **Âşık Edebiyatı Araştırmaları**, Konya: Kömen Yayınları.
- TEKTAŞ, Musa. **Âşık Veysel Konusunda Dr. Doğan Kaya İle Yapılmış Röportaj**, Gürün Haber, Y:7, Sayı:83, Mart 2007, s. 9.

- TOKEL, Bayram Bilge (2002). **Neşet Ertaş Kitabı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TOLASA, Harun (1973). **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**, Ankara: Atatürk Üniversitesi Kültür Yayınları.
- TOPAKKAYA, Arslan (2013). **Âşık Veysel'in "Güzelliğin On Para Etmez" Adlı Şiiri 'ne Felsefi Açından Bir Bakış**, Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi, Sayı 67: 89-102.
- VEYSEL, Âşık (2016). **Dostlar Beni Hatırlasın**, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ.
- WİLDE, Oscar (1960). **Mutlu Prens**, (Çev. Ülkü TAMER), Ankara: Varlık Yayınları, s.14-21.
- YARDIMCI, Mehmet (2012). **Yedi İklim Anadolu'dan Halk Bilimi Yazıları**, İzmir: Ürün Yayınları.
- YILMAZ, Muammer (2017). **Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası**, Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.
- YILMAZ, Şirin (1996). **Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Kadın Giysileri ve Süsleri –II**, Millî Folklor, Sayı: 29-30, s.70-72.

Elektronik Kaynaklar

- Türk Dil Kurumu, **Cepkenin Tanımı** (Erişim Tarihi: 25.01.2019)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=CEPKEN
- Türk Dil Kurumu, **Yemeninin Tanımı** (Erişim Tarihi: 29.01.2019)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=YEMEN%C4%B0
- Türk Dil Kurumu, **Mestin Tanımı** (Erişim Tarihi: 29.01.2019)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c50afbf1f7b54.30234886.
- Hürriyet Gazetesi, **Yemeni Nedir? Yemencilik Ne Demek?** (Erişim Tarihi: 17.10.2018) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/yemeni-nedir-yemencilik-ne-demek-40892304>.

Türk Dil Kurumu, **Kallemiş Nedir?** (Erişim Tarihi: 30.03.2019)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=179037.

Türk Dil Kurumu, **Sıraca'nın Tanımı** (Erişim Tarihi: 14.03.2019)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cb2fe2bedaf08.26439733.

Türk Dil Kurumu, **Kelep** (Erişim Tarihi: 16.04.2019)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KELEP.

Türk Dil Kurumu, **Lahura Şalının Tanımı** (Erişim Tarihi: 28.03.2019)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=LAHURAK%C4%B0

Türk Dil Kurumu, **Zülfikar'ın Tanımı** (Erişim Tarihi: 16.04.2019)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cb5f1348baff7.37763740.

EKLER**Ek 1 Tablolar****Tablo 1:** Âşıkların tasavvurundaki kadının fiziki yapısının şiirlerdeki kullanımının sayısal ifadesi.

KADININ FİZİKİ VASIFLARINDA GÜZELLİK UNSURLARI TABLOSU			
	ŞAİRLER		
Fiziki Unsurlar	Karacaoğlan	Âşık Veysel	Neşet Ertaş
Saç	76	11	26
Yüz	61	4	25
Kaş	55	2	5
Göz	103	11	33
Kirpik	13	1	2
Burun	1		1
Ağız	9		1
Dudak	21	1	6
Dil	17	3	6
Diş	7	1	2
Gamze	5		
Yanak	39	3	6
Gerdan	14	1	
El-Parmak	31		4
Kol	14		3
Ben	18	3	2
Göğüs	33	1	2
Ten-Gövde- Beden	3	1	1
Bel	14		3
Ayak	11		2
Boy	26	2	1
Toplam:	571	45	131

Tablo 2: Kadınların giyim-kuşamında kullandıkları ürünlerin âşıkların gözündeki aktarımı.

KADINDA GİYİM-KUŞAM TABLOSU			
	ŞAİRLER		
Başa Takılanlar	Karacaoğlan	Âşık Veysel	Neşet Ertaş
	7		
Bedene Giyilenler	Karacaoğlan	Âşık Veysel	Neşet Ertaş
Gömlek	3		
Yelek	1		
Saya	3		
Elbise	7		
Duvak, Peçe	2		
Don	4	1	
Şalvar	3		
Önlük	2		
Cepken	1		
Şal	2		1
Kuşak	3		
Kemer	3		
Düğme	4		1
Renkler	5		
Farklı Kumaşlar	9		
Ayağa Giyilenler	Karacaoğlan	Âşık Veysel	Neşet Ertaş
	5		
Toplam:	62	1	2

Tablo 3: Kadınların güzelliğini tamamlayan aksesuarların şairlerdeki kullanımı.

GİYİM-KUŞAMI TAMAMLAYAN TAKILAR TABLOSU			
	ŞAİRLER		
Takılar	Karacaoğlan	Âşık Veysel	Neşet Ertaş
Saç Bağı	2		
Toka	1		
Hızma	2		
Küpe	3	1	1
Bilezik	5		
Yüzük	3		
Düğme	4		1
Kemer	3		
Halhal	2		
Diğer Kullanılan Aksesuarlar	4		
Toplam:	29	1	2

Tablo 4: Kadına ayrı bir güzellik veren süs malzemeleri ve kokunun âşıkların dilinde mısralardaki yeri.

SÜS MALZEMELERİ VE KOKU TABLOSU			
	ŞAİRLER		
Süs Malzemeleri ve Koku	Karacaoğlan	Âşık Veysel	Neşet Ertaş
Sürme	12		1
Kına	8		2
Koku	11	5	1
Toplam:	31	5	4

Tablo 5: Âşıkların annelerine ve bütün annelere olan sevgi, saygı ve hürmetini ifade ettikleri annelik bölümü.

ANNELİK TABLOSU			
	ŞAİRLER		
Annelik	Karacaoğlan	Âşık Veysel	Neşet Ertaş
	2	1	13

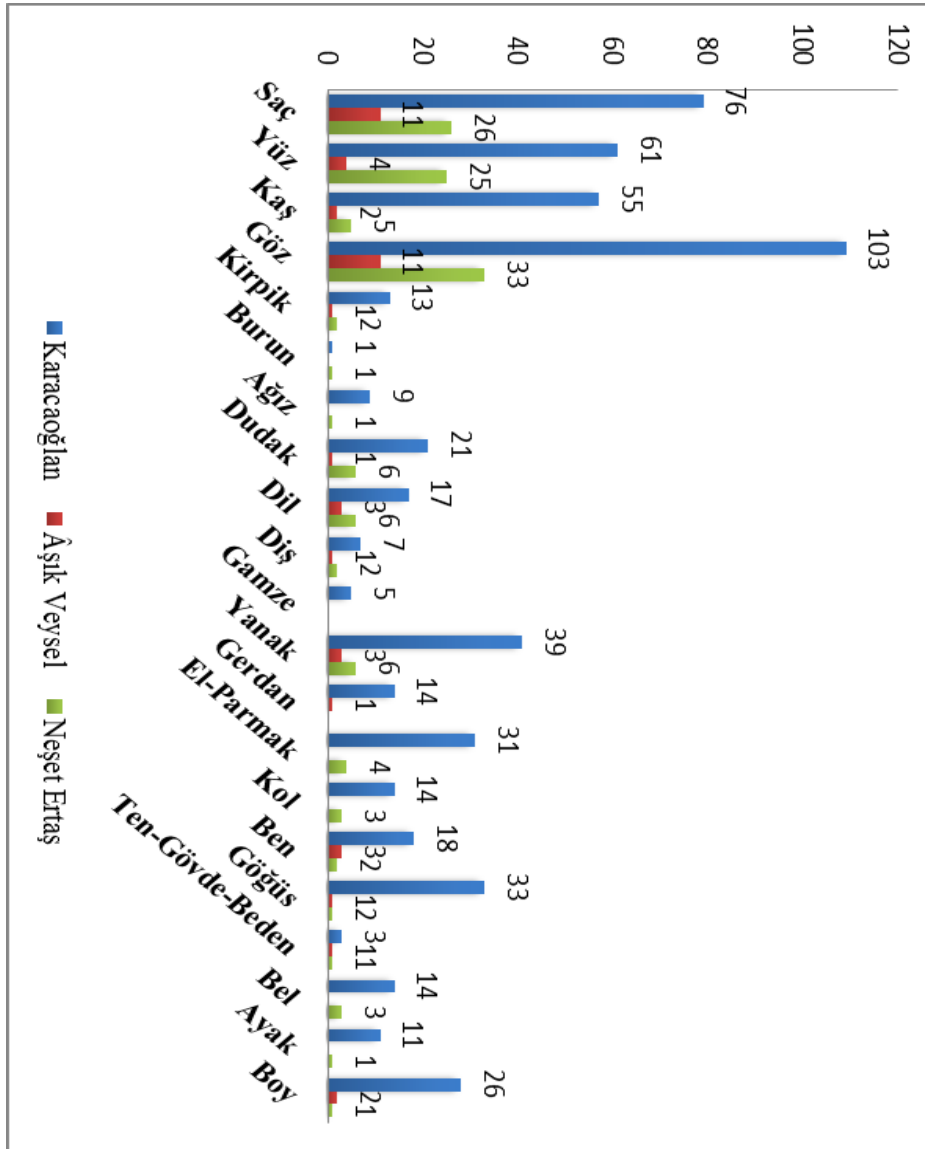
Tablo 6: Âşıkların gönüllerinde yer edinmiş güzellerin isimleri.

ŞİİRLERDE GEÇEN KADIN İSİMLERİ TABLOSU			
	ŞAİRLER		
Şiirlerde Geçen Kadın İsimleri	Karacaoğlan	Âşık Veysel	Neşet Ertaş
	8	7	20

Ek 2 Grafikler

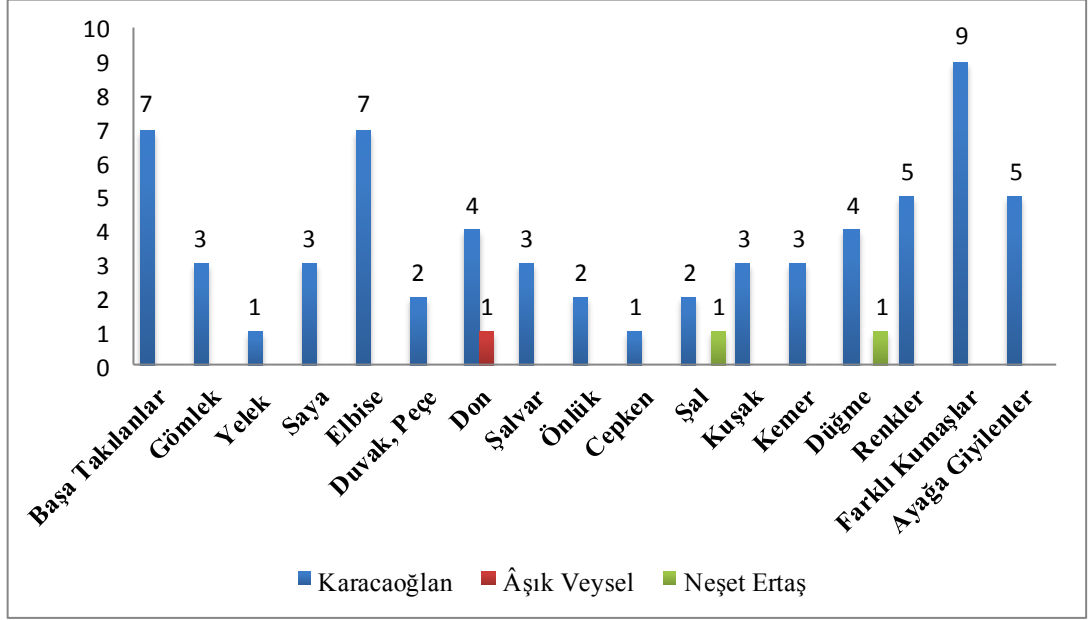
A. KADININ FİZİKİ VASIFLARINDA GÜZELLİK UNSURLARI GRAFİĞİ

Grafik 1: Kadının fiziki vasıflarının sayısal ifadesi.

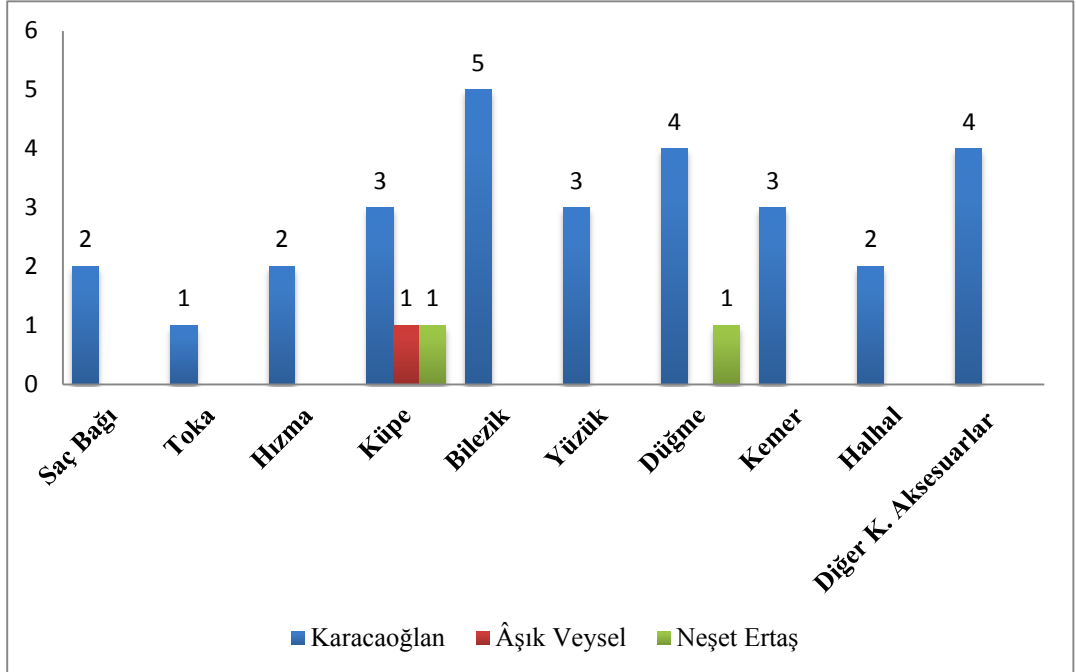
B. KADINDA GİYİM-KUŞAM GRAFİĞİ

Grafik 2: Kadında Giyim-Kuşamı oluşturan unsurların nicel analizi.

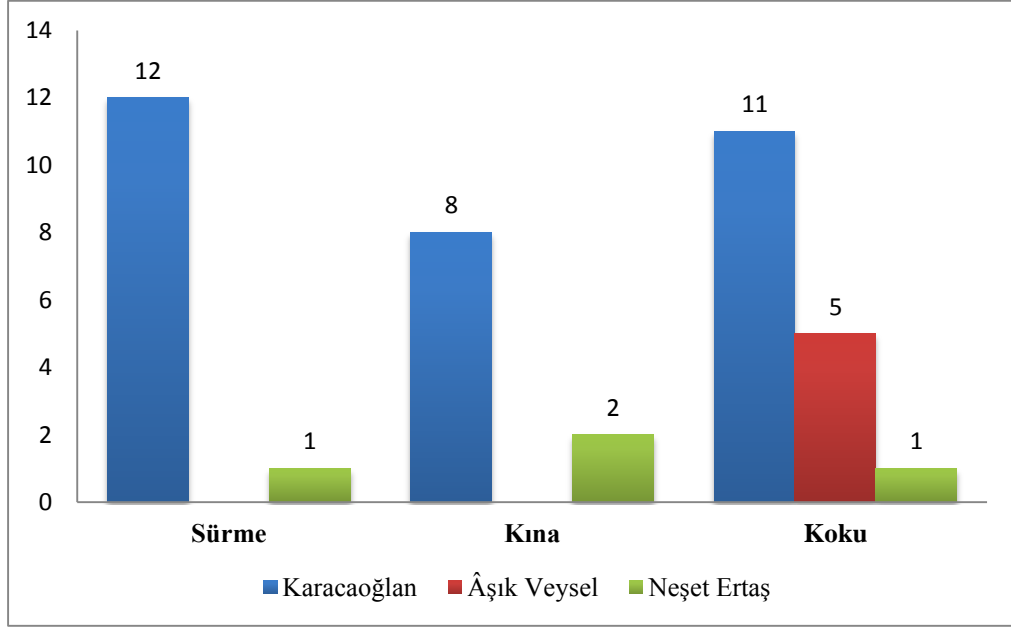
C. GİYİMİ TAMAMLAYAN TAKILAR GRAFİĞİ

Grafik 3: Takıların âşıklar tarafından kullanımını gösteren sayısal veriler.

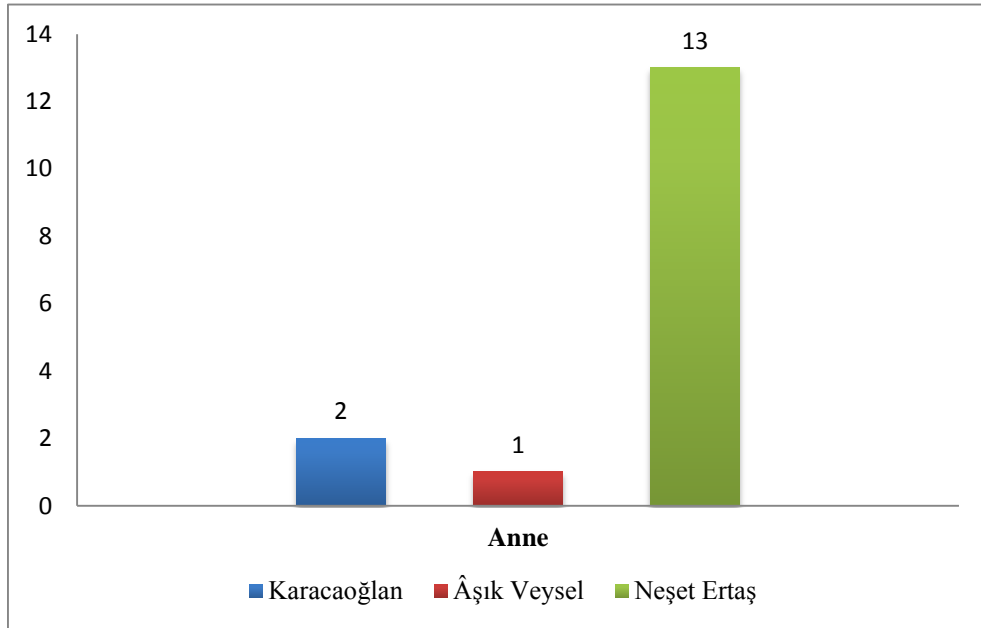
Ç. SÜS MALZEMELERİ VE KOKU

Grafik 4: Süs Malzemeleri ve Kokunun görsel şekli.

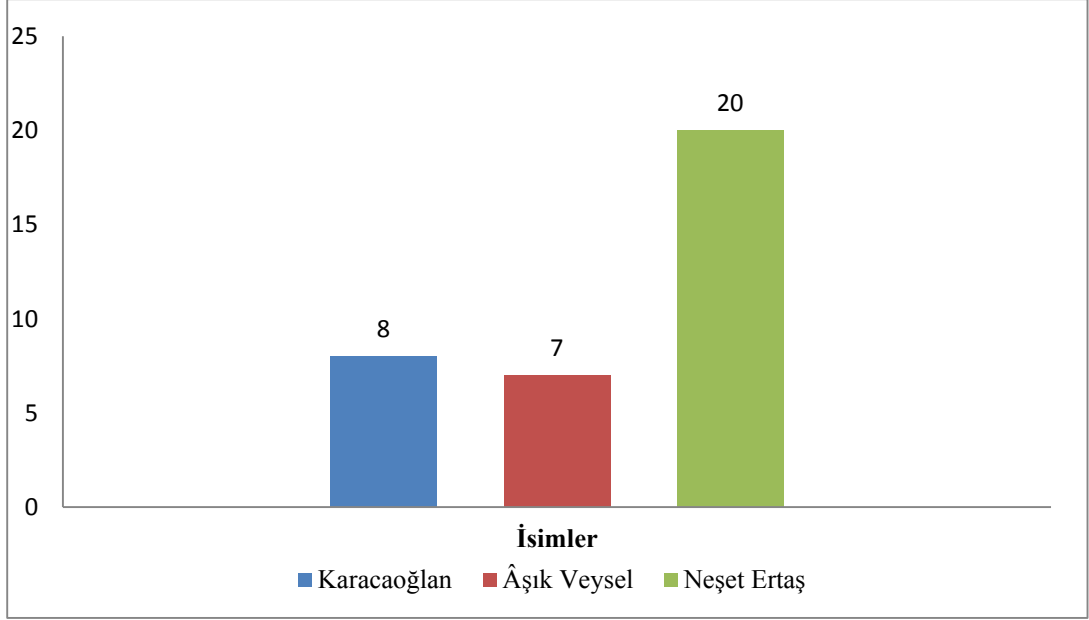
D. ANNELİK

Grafik 5: Annelik bölümünün şiirlerdeki kullanım verisi.

E. ŞİİRLERİNDE GEÇEN KADIN İSİMLERİ

Grafik 6: Şiirlerde Geçen Kadın İsimlerinin sayısal analizi.

ÖZ GEÇMİŞ

1992’de Konya’da doğdu. İlkokul eğitimini dördüncü sınıfa kadar Konya’da beşinci sınıfın ilk dönemi Mersin’de ikinci dönemini de Konya’da okudu. Orta ve lise öğrenimini Konya’da tamamladı. 2010 yılında Hitit Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi’nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne başladı. 2015 yılında aynı üniversiteden mezun oldu. Üniversitenin dördüncü sınıfında 2014 yılında Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde Pedagojik Formasyon Eğitimi’ne başladı. 2015 yılında Pedagojik Formasyon Eğitimi tamamladı. 2017 yılında Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı ve yüksek lisans eğitimi devam etmektedir.